

# Fonologija i morfologija novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga polja i Knina

---

**Velić, Luka**

**Doctoral thesis / Disertacija**

**2023**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2023.271681>

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:649972>

*Rights / Prava:* [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-05-15**



*Repository / Repozitorij:*

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Luka Velić

**FONOLOGIJA I MORFOLOGIJA  
NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA  
VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA**

Doktorski rad

Zagreb, 2023.



Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Luka Velić

# **FONOLOGIJA I MORFOLOGIJA NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA**

Doktorski rad

Mentorica:

dr. sc. Ivana Kurtović Budja, znanstvena suradnica

Zagreb, 2023.



University of Zagreb

**Faculty of Humanities and Social Sciences**

Luka Velić

**THE PHONOLOGY AND MORPHOLOGY  
OF THE NEO-ŠTOKAVIAN IKAVIAN  
DIALECTS OF VRPOLJE, KNINSKO  
POLJE AND KNIN**

Doctoral dissertation

Supervisor:  
Research Assistant Ivana Kurtović Budja, Ph. D.

Zagreb, 2023.

## Životopis mentora

Ivana Kurtović Budja rođena je 1972. godine u Splitu. Diplomirala je na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1997. godine radom „Kliški mjesni govor”. Magistrirala je 2003. godine na temu „Fonološki opis mjesnih govora čakavskih mjesta koja gravitiraju Zadru, Šibeniku i Splitu”. Doktorirala je radom „Govori Makarskoga primorja – fonologija i morfologija” 2009. godine.

U Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje radi od 1998. godine, prvo na projektu *Hrvatski jezični atlas*, koji je vodio dr. sc. Mijo Lončarić, a onda na projektu *Istraživanje kajkavskoga narječja*, koji vodi dr. sc. Anita Celinić.

Sudjeluje i na projektima: *Zvučni atlas hrvatskih austrijacizama i germanizama* pod vodstvom dr. sc. Velimira Piškorca s Odsjeka za germanistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i dr. sc. Hannesa Scheutza s Instituta za germanistiku Sveučilišta u Salzburgu (od 2013. godine) i *Zvučni atlas hrvatskih govora* pod vodstvom dr. sc. Velimira Piškorca (od 2014. godine). Suradnicom je na projektu *Kolokacijska baza hrvatskoga jezika* pod vodstvom dr. sc. Goranke Blagus Bartolec (od 2014. godine).

Hrvatska dijalektologija, osobito južnočakavski kopneni i dalmatinski novoštakavski govor predmetom su joj užega interesa. Uz to se bavi i proučavanjem odnosa hrvatskoga standardnoga jezika i narječja. Surađuje u emisiji „Govorimo hrvatski” Hrvatskoga radija te u različitim emisijama Hrvatske televizije s temama iz dijalektologije i zaštite nematerijalne kulturne baštine, a od 2003. godine članicom je Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske. Dobitnicom je i zahvalnica: povodom obilježavanja 210. godišnjice rođenja preporoditelja, pjesnika i svećenika Pavla Štoosa za zalaganje u očuvanju lokalnoga govora na području Općine Dubravica (od gospodina Vlade Stiperskoga dne 10. prosinca 2010. godine u Dubravici) te za svesrdnu podršku povodom obilježavanja dvadeset godina djelovanja klape Hrvatske ratne mornarice Sveti Juraj (od gospodina Marka Bralića dne 23. travnja 2021. godine u Splitu).

## Zahvala

Ova je doktorska disertacija vrhuncem mojega istraživačkoga rada. Nastala je zapravo kao plod cjelostudijskoga nastojanja: što na preddiplomskome, što na diplomskome, a posebno na poslijediplomskome studiju, gdje je metodološki u potpunosti začeta. Posebnostima novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine bavio sam se tijekom cijele fakultetske naobrazbe, te se na poslijediplomskome studiju rodila i ideja, uz potporu profesorâ, o opisu fonologije i morfologije triju bliskih takvih govora: Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina.

Sama ideja koncepcije u potpunosti je osmišljena uz pomoć docentice Marije Malnar Jurišić: tako su odabrani govor i metodologija, što je uključivalo i opsežan korpus od trideset i šest ispitanika, po dvanaest iz svakoga naselja (Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina), uz simetričnu podjelu prema trima dobnim skupinama (starijoj, srednjoj i mlađoj). Takav je korpus uslijed specifična razmještaja stanovništva trebalo poslije terenskoga istraživanja obraditi uključujući zemljopisno mjerilo u distribuciju pojedinih jezičnih pojava. Tako su se dobine i razlike unutar govorâ, odnosno unutar svakoga naselja. Znanstvena suradnica Perina Vukša Nahod bila je vrlo temeljita i zaslužna je za niz otkrića i podrobnijih dijelova analize, na koje je često vrlo neizravno, ali precizno upućivala. Tako je u trima novoštokavskim ikavskim govorima koji se ovdje opisuju otkriven i neoakut, što je prozodijska osobitost naglasnoga inventara koja se ne sreće često u novoštokavskim ikavskim govorima. Premda je rad velikom većinom nastao pod mentorskom palicom docentice Malnar Jurišić i znanstvene suradnice Vukša Nahod, uslijed specifične distribucije pojedinih pojava u trima govorima daljnji je i konačni rad iziskivao vrlo podroban opis na nekim mjestima. Najposebnijim je mjestom ikavski odraz jata, koji je trebalo temeljito predstaviti jer se uz veće ili manje čuvanje ikavštine svugdje uočio ponovni prodor nekih čestih ikavizama u mlađih Kninjana, kao i smanjenje zazora (stigme) prema ikavizmima u svim trima govorima poslije Domovinskoga rata. Stoga sam pod mentorskom palicom znanstvene suradnice Ivane Kurtović Budja završnoj analizi pristupio i kao poznavatelj prilika u trima govorima Kninske krajine, kao i njezina zemljopisa. To je, pokazalo se, u veoma uskoj i neodvojivoj svezi i uslijed mjestimične nepovezanosti govornika u svakom naselju, ali i uslijed urbanizacije te promjene nacionalne slike Kninske krajine poslije Domovinskoga rata. Svemu sam kao izvorni govornik svjedočio cijeli svoj život i bilježio pojave i mijene, pažljivo ih svrstavši u disertaciju. Time se dobila detaljna slika jezičnih odnosa u Kninskoj krajini te položaja triju novoštokavskih ikavskih govora prema drugim idiomima u Kninskoj krajini u prošlosti i danas. Dakako, djelatnost svih triju mentorica ishodila je time da se pokazuje kako su tri opisivana novoštokavska ikavska govora, uz neke razlike (vidljiv je utjecaj susjednih istočnohercegovačkih govora na nekim mjestima), slična drugim

novoštokavskim ikavskim govorima u Republici Hrvatskoj, navlastito u Dalmatinskoj zagori te se popunila rupa na dijalektološkoj karti. Rad triju mentorica držim iznimno bogatim iskustvom i rada u ovome obliku bez njih ne bi bilo. Pritom su docentica Malnar Jurišić i znanstvena suradnica Vukša Nahod nastupile pretežito istraživački, a znanstvena suradnica Kurtović Budja veoma potvrđno glede cijela rada. Znanstvenoj suradnici Kurtović Budja zahvalujem na nadasve ugodnim razgovorima i veoma preciznim komentarima, a posebno me iznenadilo njezino poznavanje najtanjih kutaka zemljopisa Kninske krajine. Potonja me je spoznaja ponukala da neka mjesta dodatno istražim što je temeljitije moguće. Zahvalujem i znanstvenom savjetniku Željku Joziću na usrdnoj potpori kada je disertacija trebala biti primaknuta svojemu koncu. On je i prepoznao vrijednost disertacije na kojoj su počivala tri mentorstva, nastupivši tako kao neformalni četvrti mentor. Također zahvalujem osoblju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje u lijepim željama da se ovaj, u posljednjim danima veoma pojačan i koristan napor privede kraju. Na pomoći pri izradi povijesnoga poglavlja zahvalujem izvanrednom profesoru Anti Braliću iz Zadra.

Svi su moji ispitanici bili jako zainteresirani za istraživanje koje sam provodio i od njih sam tijekom obrade podataka usvojio i zemljopisno mjerilo pokraj stečena jezikoslovnoga kroatističkoga te sam opisu dodao sve specifičnosti njihova govora. Veoma se korisnim i sadržajno zanimljivim pokazalo kazivanje svih govornika neovisno o dobnoj skupini, što držim veoma vrijednim iskustvom: i sam sam, naime, nastupio kao entuzijast u istraživanju. Za kninski novoštokavski ikavski govor veoma je vrijednom spoznajom ovoga dijalektološkoga istraživanja postao govor najstarijega dijela naselja Knina – kninske Strane, kojim govori polovica ispitanika Kninjana ili je s njim bila u doticaju, a još nekolicina ima određene veze s tim predjelom jer joj je rodbina nekoć ondje živjela. Sa svakim sam ispitanikom posebno uživao, katkada upoznavajući i mjesto njihova življenja (koje u Strani nije svugdje vidljivo golin okom, nego se krije u njezinim dubinama), što je stvorilo posebno zadovoljstvo u trenutcima temeljitije obrade građe koju sam dobio od njih. Imao sam prigodu prenijeti nešto svojega znanja neizravno i isključivo kroz dijalektološke upitnike, no većinom sam dobivao veoma raznolike i često meni nove podatke za svoju analizu. Te su spoznaje obogatile ne samo ovu disertaciju, nego i moj pojam o novoštokavskim ikavskim govorima Kninske krajine, upotpunivši ranije spoznaje te posluživši kao vrelo geneze za vlastit govor i idiolekt, kojemu pridajem posebnu pozornost. Prije istraživanja nisam bio svjestan postojanja cijela niza oblika, što je najvećim doprinosom mojih ispitanika, a onda i ovoga istraživanja. Moj je doprinos ondje bio usmjeren na otkrivanje, no otkrilo se puno više nego sam se bio nadao. Stoga su i moji ispitanici nastupili kao vrsni filolozi, a o nekim pojavama (posebno o ikavskome odrazu jata)

moglo bi se još pisati jer Vrpoljani, Kninskopoljci i Kninjani o njima veoma rado govore i ne treba ih puno poticati.

Na koncu zahvaljujem i svim svojim kolegama, znancima (i znalcima) te rodbini, od kojih sam primio mnogobrojne savjete tijekom višegodišnjega rada na istraživanju. Vjerujem da će pri čitanju svima biti od koristi.

## Sažetak

Ciljem je rada opisati fonologiju i morfologiju novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina, kojima govore isključivo Hrvati. Istraživanje je potaknuto složenom etnolingvističkom slikom u kojoj se ti govori nalaze, te se opisuju promjene i razlike u govorima svih triju naselja. Podrobnije, pokazuje se da se, uz neke razlike, dobro čuva govor u starosjedilaca, koji su u Kninskoj krajini ostali tijekom Domovinskoga rata, i u povratnika koji su se poslije njega onamo vratili, da zbog utjecaja istočnohercegovačkih govora Srba u različitoj mjeri postoje razlike u fonologiji i u morfologiji govora triju naselja te među starijim i mlađim ispitanicima. U tu svrhu snimao se spontani govor te su provođeni opsežni dijalektološki upitnici (od kojih je uslijed pandemije koronavirusa samo dio sniman), a u analizu uključena je i usputno prikupljena građa. Istraživanju sam pristupio i kao izvorni govornik vrpolskoga govora, a kombinacijom tih pristupa uz usporedbe s drugim govorima dobiven je opsežan opis fonoloških i morfoloških značajka novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina, koji uz utjecaj susjednih istočnohercegovačkih govora Kninske krajine na nekim mjestima dobro čuvaju veliku većinu značajka novoštokavskih ikavskih govora u cjelini, napose onih u Republici Hrvatskoj. I u fonologiji i u morfologiji posvjedočene su konzervativne (npr. neoakut) i inovativne crte (npr. povlačenje starijih sinkretiziranih DLI mn., koji su posve iščeznuli u Kninu), što govore čini pomalo specifičnima u narječnome krajoliku premda se većina značajka novoštokavskih ikavskih govora čuva na svim jezičnim razinama, od fonologije do leksika.

**Ključne riječi:** *Domovinski rat, fonologija, Hrvati, Knin, Kninska krajina, Kninsko Polje, morfologija, novoštokavski ikavski, Republika Hrvatska, Vrpolje.*

## Abstract

Due to a widely known and complicated ethno-linguistic structure of Kninska krajina before the Croatian War of Independence and after it being much more famous than its dialectal landscape, which has not been investigated much or has been so very poorly, the aim of this research is to describe a part of the dialects of Kninska krajina, i.e. the Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin. The research deals extensively with their phonology and morphology, which exhibit some archaic (e.g. the neo-acute tone in phonology, more closely in the field of prosody) and some innovative traits (e.g. a retreat of older levelled dli. pl. endings on nouns, which has been completed in the dialect of Knin). Neo-Štokavian Ikavian dialects are spoken exclusively by Croats and the Eastern Herzegovinian dialects exclusively by Serbs, and since speakers of Serbian ethnicity migrated for the most part from Kninska krajina in the wake of the Operation Storm (August 1995) the speakers of Croatian ethnicity and their Neo-Štokavian Ikavian dialects remained the only ones that could be dialectologically investigated. As it is also shown, the pre-War Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin have been exhibiting an influence upon the post-War immigration of speakers, mostly from Bosnia and Herzegovina, who are also largely speakers of their own local Neo-Štokavian Ikavian dialects. This is exhibited e.g. in a more widespread use of the Ikavian forms than was the case earlier and in the spreading of the unreduced infinitive forms, which are a dominant trait of the Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin. The dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin are investigated here because the areas where they are spoken form a cohesive urban structure, although due to the Serbian population being in the majority in Kninsko Polje and Knin in the pre-War time and during the War the speakers of the Neo-Štokavian Ikavian dialects were sometimes physically separated into several groups that preserved the dialects on their cohesive territory (the east of Kninsko Polje and Velići-Marići-Bilići in Kninsko Polje and Strana (*the Side*) in Knin). Also, the Neo-Štokavian Ikavian dialect of Potkonje in Kninska krajina is briefly mentioned in some side-notes for the sake of comparison.

For the need of data collection, we have primarily used the casual speech recordings and several dialectological questionnaires, whereof the general one was modelled after the one designed for *Hrvatski jezični atlas*. In addition, casual notes on the dialects taken along the way are also used as a source. Under assumption of the existence of some differences in the idioms of the natives (that remained in Kninska krajina during the duration of the War) and the returnees (that migrated at some point during the War and subsequently returned) and in the phonology and the morphology of the three dialects and, furthermore, between older and

younger speakers, twelve interviewees were elected from each of the three areas, totalling thirty-six for the entire corpus. They were at the same time divided into three groups depending on age: the older, the middle and the younger generation of speakers. While casual speech recordings were all successfully made during the course of the research (2020-2022), due to the outbreak of the Covid-19 pandemic only a handful of smaller questionnaires could be recorded. All the data were used and extremely helpful, and although most traits are shown to be kept mostly or sometimes only by the older speakers, for the neo-acute tone there were some instances of the younger speakers retaining more of it. The neo-acute tone is pretty rare in the Neo-Štokavian Ikavian dialect group taken as a whole, and in the three Neo-Štokavian Ikavian dialects in Kninska krajina it appears in a handful of categories.

The phonology is, generally taken, more or less typical of the Neo-Štokavian Ikavian dialect group. The three Neo-Štokavian Ikavian dialects of Kninska krajina have a five-vowel system, consonant system has copious substitutions of *h* (although sometimes kept, as in the dialect of Bitelić in Sinjska krajina) and exhibits a change of *f* predominantly into *v*, although it is somewhat rarer than elsewhere in Dalmatinska zagora. The dialect of Strana in Knin has merged the two affricate pairs into two middle sounds, again more kin to the ones in the dialect of Sinj in Sinjska krajina than of Imotski in Imotska krajina, all within the scope of Dalmatinska zagora. *M* does not shift into *n* when word-final, a trait typical of the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrlička krajina and of Badanj in Drniška krajina. Also, simplification of consonant clusters is somewhat rarer than in the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects. The prosody includes four tones with variation in length and fall/rise, and the rare neo-acute tone as a fifth component and is somewhat more frequent in a couple of cases than in the rest of the categories and examples, and it is said that it could be preserved into the speech of the next generation of speakers.

The morphology is also largely typical of the Neo-Štokavian Ikavian dialect group. The most obvious difference or departure is a retention of the older dli. pl. endings in nouns solely by older speakers and they are completely lost in the dialect of Knin. However, the *e*-type noun system's dli. pl. *-ami* (now mostly: *-ama*) is an areal trait shared by the three Neo-Štokavian Ikavian dialects, the Eastern Herzegovinian dialects and Ikavian Čakavian and Ikavian-Ekavian Čakavian dialects in the northern Dalmatia and in Gacka. Numeral forms like *dvánājst* are another trait shared by the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrlička krajina and of Badanj in Drniška krajina.

Apart from some similarities to the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrlička krajina and of Badanj in Drniška krajina and peculiarities shared by some Neo-Štokavian Ikavian dialects in Sinjska krajina (Bitelić, Sinj), there are a handful of influences

from the Eastern Herzegovinian dialects of Kninska krajina due to a long coexistence with Neo-Štokavian Ikavian dialects there, e.g. in the accent of infinitive forms such as *rèći* and *dóći* (both appearing facultatively) and in the accent of past participles like *dřžā* (masc.) and *dřžāla* (fem.). Similarities to other Neo-Štokavian Ikavian dialects, on the other hand, are noted predominantly not only in the phonology and the morphology, but also in the syntax and the vocabulary.

**Keywords:** *Croatian War for Independence, Croats, Eastern Herzegovinian, Knin, Kninska krajina, Kninsko Polje, morphology, Neo-Štokavian Ikavian, phonology, Vrpolje.*

## Sadržaj

1. UVOD .....	1
1.1. Ciljevi .....	1
1.2. Hipoteze.....	1
1.3. Metodologija.....	4
1.4. Dosadašnja istraživanja .....	8
2. ŠTOKAVSKO NARJEČJE.....	11
2.1. O štokavskom narječju i njegovo podjeli .....	11
2.2. O novoštokavskome ikavskom dijalektu .....	14
2.3. O kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i njihovu smještaju u novoštokavski ikavski dijalekt.....	16
3. POVIJEST I DEMOGRAFIJA VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA .....	19
4. POVIJEST KNINSKIH NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA .....	22
4.1. Razvitak kninskih novoštokavskih ikavskih govora s naglaskom na XX. stoljeće.....	22
4.2. Sociolingvistički osvrt na položaj kninske ikavštine u XXI. stoljeću .....	25
5. FONOLOGIJA .....	29
5.1. Glasovni sustav.....	29
5.1.1. Vokalizam .....	29
5.1.1.1. Inventar.....	29
5.1.1.2. Distribucija .....	30
5.1.1.3. Realizacija .....	31
5.1.1.3.1. Redukcije vokala .....	33
5.1.1.4. Stezanje .....	36
5.1.1.5. Glasovne promjene u pojedinačnim riječima.....	37
5.1.1.5.1. Zamjene vokala.....	37
5.1.1.5.2. Promjena <i>ra</i> > <i>re</i> .....	39
5.1.1.6. Podrijetlo .....	39
5.1.1.6.1. Odraz praslavenskih nosnika .....	39
5.1.1.6.2. Odraz praslavenskih poluglasa .....	39
5.1.1.6.3. Odraz jata.....	40
5.1.2. Konsonantizam .....	49
5.1.2.1. Inventar.....	49
5.1.2.2. Realizacija .....	50
5.1.2.3. Distribucija .....	50
5.1.2.4. Č i č, ž i ž .....	51
5.1.2.5. Fonem <i>x</i> .....	55

5.1.2.6. Fonem <i>f</i> .....	59
5.1.2.7. Odraz slogotvornoga <i>l</i> .....	61
5.1.2.8. Delabijalizacija <i>-m &gt; -n</i> .....	61
5.1.2.9. Rotacizam.....	62
5.1.2.10. Alternacije konsonanata i konsonantskih skupina.....	63
5.1.2.10.1. Pojednostavljenje konsonantskih skupina .....	63
5.1.2.10.2. Gubljenje konsonanata .....	64
5.1.2.10.3. Sibilarizacija .....	65
5.1.2.10.4. Proteza .....	66
5.1.2.11. Razvitak pojedinih konsonantskih skupina .....	67
5.1.2.12. O odrazu praslavenskoga *t', *d', ščakavizmu i drugoj jotaciji .....	67
5.2. Prozodija.....	70
5.2.1. Inventar .....	70
5.2.2. Realizacija .....	70
5.2.3. Distribucija.....	71
5.2.3.1. Distribucija silaznih naglasaka u riječima stranoga podrijetla .....	71
5.2.4. Prenošenje i preskakanje naglaska .....	73
5.2.5. Kanovačko duljenje.....	76
5.2.6. Duljenje pred zvonačnikom (sonantom) .....	78
5.2.7. Neoakut u govorima Kninske krajine .....	80
6. MORFOLOGIJA.....	87
6.1. Imenski sustav .....	88
6.1.1. Imenice.....	88
6.1.1.1. Imenice <i>a</i> -vrste .....	88
6.1.1.1.1. Imenice muškoga roda .....	89
6.1.1.1.2. Imenice srednjega roda .....	95
6.1.1.2. Imenice <i>e</i> -vrste .....	98
6.1.1.3. Imenice <i>i</i> -vrste.....	103
6.1.2. Pridjevi .....	107
6.1.2.1. Stupnjevanje pridjeva .....	112
6.1.3. Zamjenice.....	113
6.1.3.1. Osobne zamjenice i povratna <i>sěbē /se</i> .....	114
6.1.3.2. Upitne i odnosne zamjenice .....	116
6.1.3.3. Posvojne zamjenice i povratno-posvojno <i>svōj</i> .....	119
6.1.3.4. Pokazne zamjenice .....	122
6.1.3.5. Neodređene zamjenice .....	126
6.1.4. Brojevi.....	128

6.2. Glagolski sustav.....	131
6.2.1. Prezent.....	131
6.2.1.1. Prva glagolska vrsta .....	132
6.2.1.2. Druga, treća, peta i šesta glagolska vrsta.....	137
6.2.1.3. Četvrta glagolska vrsta .....	142
6.2.2. Aorist.....	145
6.2.3. Perfekt .....	146
6.2.3.1. Glagolski pridjev radni.....	147
6.2.3.1.1. Naglasak glagolskoga pridjeva radnoga prve i treće glagolske vrste, trećega razreda četvrte te prvoga razreda pете i šeste glagolske vrste .....	149
6.2.4. Pluskvamperfekt .....	155
6.2.5. Futur I., II. i III.....	156
6.2.6. Imperativ .....	158
6.2.7. Kondicional I. ....	159
6.2.8. Glagolski pridjev trpni .....	160
6.2.9. Infinitiv .....	162
6.3. Naglasne paradigmе .....	167
OGLEDI GOVORA .....	179
ZAKLJUČAK .....	190
LITERATURA.....	195
PRILOZI.....	201
O autoru .....	206

## **1. UVOD**

Govori Kninske krajine, nemaju potpunijega dijalektološkog opisa, za razliku od ostalih govora Dalmatinske zagore poput badanjskoga (npr. Čilaš 2002: 50), bitelskoga (Ćurković 2014: 25–323), govorâ Imotske krajine i susjedne Bekije (Šimundić 1971: 9–213) i drugih (za širi pregled istraživanja vidi Galić 2019: 74). Stoga se u ovome radu prvi put podrobnije opisuje fonologija i morfologija novoštokavskih ikavskih mjesnih govora triju naselja: Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. U njima je prema popisima stanovništva 1991. i 2011. godine bilo najviše Hrvata.<sup>1</sup>

### **1.1. Ciljevi**

Glavnim je ciljem ovoga rada opis fonologije i morfologije ikavskih mjesnih govora: Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. Opisuju se promjene koje su zahvatile navedene govore jer su zbog miješana stanovništva te gdjegdje djelomične izoliranosti govornika i unutar samih naselja, odnosno zbog različita polaznoga idiolekta, one djelovale različitom jačinom. Dobiveni rezultati mjestimice se uspoređuju s rezultatima u ostalim srodnim govorima, posebice s onima na ozemlju Republike Hrvatske.

### **1.2. Hipoteze**

Unatoč migracijama najvećega dijela stanovništva tijekom Domovinskoga rata te u poraću (vidi poglavlja 3. i 4.), prva je hipoteza da starosjedioci, koji su tijekom cijela ratnoga razdoblja ostali živjeti na području grada Knina, te povratnici u Knin, dobro čuvaju značajke svojega materinskoga govora. One se u njih ipak razlikuju u pojedinostima, što se ima vidjeti pri njihovu opisu. Vrpolje, Kninsko Polje i Knin povezana su jezična cjelina unutar Grada Knina, no hrvatsko je stanovništvo u njima u najvećoj mjeri bilo odvojeno u nepovezane, veće cjeline (što je ometalo prirodan doticaj u najvećoj mogućoj mjeri). Druga je hipoteza da postoje razlike u fonologiji i morfologiji govornikâ triju naselja. Na njihov govor u manjoj (Vrpolje,

---

<sup>1</sup> Prema prvim rezultatima najnovijega popisa stanovništva iz 2021. godine Grad Knin ukupno ima 11755 stanovnika, od čega u Vrpolju 165, u Kninskome Polju 789, a u naselju Kninu 8317 stanovnika. Dano je samo ukupno stanovništvo jer dne 2. rujna 2022. godine još nisu pristigli podaci o nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, a doneseni su podaci preuzeti iz Excelova dokumenta na stranici Državnoga zavoda za statistiku (<https://popis2021.hr/>).

Kninsko Polje) ili većoj (Knin) mjeri utjecao je govor brojnih jekavaca s kojima su bili u doticaju, a koji su govornici istočnohercegovačkoga dijalekta. Treća je hipoteza kako su u fonologiji i u morfološkoj opaziva razlike među starijim i mlađim govornicima.

## KRATICE ISTRAŽIVANIH GOVORA

Kn – Knin

KP – Kninsko Polje

Vr – Vrpolje

Ako je primjer potvrđen u svim trima naseljima, oznaka se punkta ne navodi.

## OSTALE KRATICE

aor. – aorist

dosl. – doslovno

dv. – dvojina

eng. – engleski

f. I., II., III. – futur I., II. ili III.

gl. pr. r. – glagolski pridjev radni

hrv. – hrvatski

imp. – imperativ

inf. – infinitiv

isklj. – isključivo

itd. – i tako dalje

izg. – izgovor, izgovaraj

jd. – jednina

knj. – standardno, standardnim jezikom

kond. I. – kondicional I.

l. (1., 2., 3., jd. ili mn.) – gramatičko lice

lat. – latinski

m. r. – muški rod

mal. – malina

mn. – množina

N, G, D, A, V, L, I – nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental

n. p. A, B, C – sinkronijska naglasna paradigm A, B ili C  
neodr. – neodređeni vid  
neposvj. – neposvjedočeno, neposvjedočen oblik  
než. – neživo  
nije posvj. – nije posvjedočeno, oblik nije posvjedočen  
njem. – njemački  
npr. – na primjer  
ob. – obično  
odn. – odnosna (zamjenica)  
odr. – određeni vid  
op. a. – opaska, napomena autora (istraživača)  
perf. – perfekt  
pogr. – pogrdno, uvrjedljivo  
prenes. – preneseno (značenje)  
pril. – prilog  
plpf. – pluskvamperfekt  
 prez. – prezent  
r. – rođen, rođena (prezimenom)  
rač. – računalno, u računalstvu  
rij. – rijetko  
rj. – rjeđe  
s. r. – srednji rod  
sinkr. – sinkronijski  
srp. – srpski  
st. – stariji (ispitanici)  
tzv. – takozvani  
ugl. – uglavnom  
up. – upitna (zamjenica)  
usp. – usporedi  
v. – vidi  
zn. – značenje  
ž. – živo  
ž. r. – ženski rod

Umjesto kratica isklj., ob., rij., rj., st., usp. i v. dolazi naizmjence i puna riječ.

### **1.3. Metodologija**

S obzirom na to da je demografska slika Kninske krajine ipak poznatijom od dijalektološke (usporedi bilješke o promjeni stanovništva u Čilaš 2002: 11–12, Lisac 2008: 105) ovdje će se objasniti predmet proučavanja. Knin je zapravo najveće mjesto u Republici Hrvatskoj koje je u drugoj polovici devedesetih godina prošloga stoljeća promijenilo nacionalni sastav.

U radu se donose rezultati istraživanja isključivo govora Hrvatâ u Vrpolju, Kninskome Polju i Kninu, ili onih koji su podrijetlom iz tih naselja. Razloga su tomu dva: Hrvati su u tim naseljima bili uglavnom razdvojeni u veće cjeline od srpskoga stanovništva te nisu bili u neprestanu međusobnu doticaju, a njihovi govorci temeljno su novoštokavski ikavski. Srpski su govorci na kninskome području nasuprot tomu istočnohercegovački. Doticaja između govornika novoštokavskih ikavskih govoraca, premda su živjeli odvojeni žiteljima srpske nacionalnosti i govornicima istočnohercegovačkih govoraca, ipak je bilo svakodnevno pri posjećivanju, uslijed rodbinskih veza, odlazaka na misu i sličnih aktivnosti. Tako su se oduvijek razmjenjivala jezična obilježja među tim trima govorima. Govornika novoštokavskoga ikavskoga govora bilo nastanjeno u tim naseljima, bilo podrijetlom iz njih jest oko 180 (Vr), 60 (KP) i 110 (Kn). Dakle, najviše je govornika Vrpoljana. Prodor brojna stanovništva, govornika istočnohercegovačkoga dijalekta, s područja u sjevernoj Dalmaciji (mahom iz bukovačkih naselja, pri čemu više iz onih južnijih), navlastito od šezdesetih do devedesetih godina XX. stoljeća, utjecao je na te govore, osobito na kninski.

Dočim je gradski govor druge polovice dvadesetoga stoljeća bio dominantno (i)jekavski, tijekom Domovinskoga rata u međunarodno nepriznatoj Republici Srpskoj Krajini stalo se govoriti i ekavski, što je poslije nestalo. Taj ekavski govor, koji se ovdje ne može klasificirati, nije bio autohtonim u sjevernoj Dalmaciji i nije zaživio na području Grada Knina. Zapravo i poglavitim razlogom izostanku opisa istočnohercegovačkih govoraca na području Kninske krajine jest to da je uoči Oluje većina srpskoga stanovništva izbjegla odatle. Osim toga Hrvati su u gradu Kninu podrijetlom homogenije stanovništvo jer su Srbi – premda su velikom većinom rođeni u Republici Hrvatskoj, u gradu Kninu – onamo naseljivani u najvećem broju tijekom druge polovice XX. stoljeća. Zbog toga u Hrvatâ ne postoji supstratni i adstratni govor kao u srpskoga stanovništva.

Još je jedan razlog zbog kojega ne opisujem govore Srba, a ukorijenjen je u tradiciji: Hrvati i Srbi, kao i u brojnim drugim sredinama, obično se prepoznaju po pridjevskim oznakama *katolici* i *pravoslavci*. Govor je katolika novoštokavski ikavski, a pravoslavaca istočnohercegovački. Opis kninskih novoštokavskih ikavskih govoraca opis je dijela govora, a

razlike koje postoje među govornicima, a odnose se na istočnohercegovačke govore, opisuju se prema gradi sa snimaka i iz upitnika, te prema autorovim spoznajama, čime se smještaju u kontekst novoštokavskih ikavskih govora u Republici Hrvatskoj i šire. Ja sam izvornim govornikom vрpoljskoga novoštokavskoga ikavskoga govora i iscrpno poznam njegov sustav. Trenutačno živim u Kninu, a predci su mi generacijama nastanjeni na području Kninske krajine (podrijetlom iz Vрpolja i Kninskoga Polja, danas velikim dijelom nastanjeni u Kninu), što doprinosi opisu koji slijedi.

Fonološka i morfološka građa prikupljana je ponajprije snimanjem spontana govora te popunjavanjem pet upitnika. Jedan od njih je opći, donosi ukupnost jezičnih značajka svakoga od istraživanih govora, a ostala četiri su ciljani upitnici koji detaljnije istražuju pojedine značajke. Opći upitnik ima petnaest stranica i njime su se ispitivali najčešći primjeri u fonologiji (ostatak je dobiven spontanim razgovorom i usputno prikupljenom gradom) te sklonidba (podrobno u zamjenica i podrobnije u pridjeva uz naglasak u stupnjevanju) i sprezidba prezenta u morfologiji. Upitnik sadrži četiristo pedeset i tri pitanja. Načinjen je prema Upitniku za *Hrvatski dijalektološki atlas*.

Sprezidba u prezantu i aoristu i sklonidba (navlastito imenica u množini, ali i nekih zamjenica i brojeva, podrobnije i u kategoriji određenosti u pridjeva) dalje su provjeravane prvim ciljanim upitnikom od šest stranica prema značajkama za koje se procijenilo da se mogu ovjeriti u istraživanim govorima. Taj upitnik ima sto dvadeset i jedno pitanje i pretežito je morfološke naravi. Drugi ciljani upitnik načinjen je za podrobniju provjeru distribucije zvučnih slivenika ţ i Ž, sibilarizacije unutar e-vrste i preskakanja naglaska u nekim čestim svezama i ima osamnaest pitanja na jednoj stranici i fonološke je naravi. Treći ciljani upitnik ima sedam pitanja i jednu stranicu, a njime su se ispitivale isključivo značajke za koje se pretpostavilo da ih imaju starosjedioci i da ih čuvaju bolje od ostalih ispitanika. Taj je upitnik fonološke i morfološke naravi. Posljednji ciljani upitnik, također na jednoj stranici i isključivo morfološki, ima za cilj istražiti DLI mn. u imeničnome sustavu jer su uočene neke razlike i nešto starine, a postavljan je svim ispitanicima i ima deset pitanja. Taj je upitnik načinjen kada je završena obrada fonologije. Svi su upitnici sastavljeni od različitih pitanja uključujući pokazivanje, na koja su ispitanici trebali odgovoriti riječju. Sa svakim se ispitanikom prvo snimao spontani govor, a potom su postavljana pitanja prema općem upitniku i ciljanim upitnicima.

Snimanje je provodeno mobilnim programom Voice Recorder, mobilnim uređajem Nexus 5. Zbog epidemiološke situacije (pandemije koronavirusa) snimao se samo spontani govor te manji dio usmјerenih upitnika.

Podatci dobiveni snimkama ponajprije spontanoga razgovora, općim, tzv. velikim upitnikom te ciljanim upitnicima u velikoj većini poslužili su raščlambi, a jedino kazivanjem

izvan snimke, autorovom spoznajom te usporedbom s drugim govorima mogu se naći i primjeri koji, katkada iz praktičnih razloga, njima nisu iscrpeni. U obradu je govorâ uključena i takva usputno prikupljena građa te je svaki put naznačeno da je riječ o tako donesenim zaključcima.

Istraživanje je opsegнуlo trideset i šest ispitanika, odnosno dvanaest iz svakoga naselja. Načelno se može reći kako su svi ispitanici podijeljeni u mlađu, srednju i stariju generaciju, te je svakih ispitanika po četvero: međutim, zbog specifičnosti duga izbivanja većine stanovništva tijekom Domovinskoga rata valja razlikovati starosjedioce i povratnike. Starosjedioci, koji su za cijela ratnoga razdoblja ostali živjeti unutar grada Knina, nisu generacijski podijeljeni jer im je dob od pedesetak do sedamdesetak godina, što bi se približno moglo omeđiti doblju starije generacije. Prema ustroju ispitanika mlađa dob obuhvaća od 15 do 40, srednja od 41 do 60, a starija od 61 do 85 godina. Većina ispitanika zbog poslijeratne, a i prijeratne urbanizacije (vidi potpoglavlje 4.2.) ne živi više ondje gdje je provela barem najranije djetinjstvo, ali su im roditelji, uz neke iznimke, podrijetlom iz naselja gdje su ga proveli. Građa prikupljena od pojedinih ispitanika, osobito Kninjana, u kojih se zbog podrijetla roditelja koji nisu izvorni govornici potvrdio i utjecaj drugih govora, uspoređivala se s građom prikupljenom od ostalih ispitanika. Isto tako, kako je Knin i prostorno najvećim naseljem, traženi su ispitanici iz mnogih njegovih dijelova, premda je naglasak na ljude nastanjene u starogradskoj jezgri (A. K. te V. Ž.) (iznad crkve svetoga Ante, inače zaštitnika grada Knina) ili podrijetlom iz nje (A. P., M. S. (r. K.), dijelom i A. Š. S. (r. Š.)). Starosjedilaca je od ukupnoga broja ispitanika petero – u Vrpolju ih uopće nema, tj. bilo ih je, no preminuli su<sup>2</sup>, a u Kninskome Polju odabran je jedan (Z. A.-Ć.) te u Kninu četiri (S. M. (r. Ć.), A. P., M. S. (r. K.) i M. D.).

Kako se pokazalo, ispitanici su se školovali u različitim strukama, a fakultetska (visokoškolska) naobrazba najčešćom je u mlađe generacije. Samo A. A.-M. i L. M. još pohađaju srednju školu. Svi su ispitanici dali pristanak na sudjelovanje u istraživanju i dopustili su da se snime.

Da bi se izbjeglo pisanje dobi uza svakoga pojedinoga ispitanika, redom od starijih prema mlađima u svakom naselju ispitanici su: M. A.-A. (r. A.-M.) (1938.), Ž. Ć. (1947.), M. Ć. (1949.), N. Š. (1954.) ; A. A.-K. (1961.), Ž. A.-K. (r. Ć.) (1967.), A. V. (r. Ć.) (1971.), M. Ć. (1973.) ; M. A.-K. (1993.), H. A.-K. (1994.), S. B. (2001.), A. A.-M. (2005.) u Vrpolju ; I. M. (1939.), A. V. (1948.), T. G. (1955.), Z. A.-Ć. (1956.) ; H. M. (1961.), I. A.-A. (1965.), I. V. (1971.), E. M. (1978.); A. G. (1985.), A. M. (r. V.) (1989.), M. M. (2000.), L. M. (2004.) u Kninskome Polju ; V. Ž. (1949.), A. P. (1950.), M. S. (r. K.) (1952.), M. D. (1953.) ; D. Š. (1961.), S. M. (r. Ć.) (1963.), T. G. (1972.), A. K. (1977.) ; A. Š. S. (r. Š.) (1986.), L. Š. (1993.),

---

<sup>2</sup> Hvala M. Ć. (r. Ć., podrijetlom Kninskopoljci) i Ž. Ć. na pouzdanoj obavijesti. Samo je potonji govornik autorovim ispitanikom.

A. Š. (1995.), M. G. (1997.) u Kninu. U dalnjem tekstu uz navode M. Ć. i T. G. nastavlja se pisati godište razlikovanja radi.

Fonološki dio rada obuhvaća opis glasovnoga sustava i prozodije, a morfološki dio opisuje promjenjive vrste riječi, odnosno sklonidbu i sprevidbu<sup>3</sup>. Glede glasovnoga sustava posebno se opisuje vokalizam i konsonantizam, odnosno njihov inventar, realizacija, distribucija i podrijetlo. U vokalizmu opisuju se i glasovne promjene. Odraz jata proučava se pod podrijetlom. U prozodiji, koja se opisuje u sklopu fonologije jer se samo rubno proučava naglasak u promjeni (što je veza s morfologijom), prati se inventar, distribucija i realizacija, pri čemu posebno se govori o neoakutu. U morfologiji imenski se sustav dijeli na imenice *a*-vrste, *e*-vrste i *i*-vrste (usp. Težak i Babić 2000: (99)<sup>4</sup>) da bi se izbjegla podjela imenica na *-a* prema muškome i ženskome rodu, što nema (izim na pridjevu i zamjenici) morfološkoga utjecaja, premda imenice muškoga i srednjega roda imaju različite nastavke<sup>5</sup>. Naglasne paradigmе (usp. Benić 2007: 1–5, Kapović 2018: 159–160) proučavaju se samo ondje gdje je očito da je došlo do smjene naglasnih obrazaca i sinkronijski, a proučavaju se u dijelu o morfologiji.

Pri usporedbi s ostalim mjesnim govorima koriste se ponajprije različiti dijalektološki opisi, većinom novoštakavskih ikavskih govorova. Tako se uza Šimundić 1971, Čilaš 2002 te Ćurković 2014 koristi primjerice radovima Lisac 2003, Menac-Mihalić 2005, Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006, Peco 2007b, Kurtović Budja 2009, Galić 2017, Vukša Nahod 2017b (gdje promatrani govorovi pripadaju istočnohercegovačkomu dijalektu, a ne novoštakavskomu ikavskomu), Crnić Novosel 2019 te naročito – zbog sličnih ratnih migracija – u fonološkome dijelu Galić 2019. Osim dijalektoloških radova donekle su metodološku podlogu dali radovi Matasović 2008 te Kapović 2015. Budući da je ciljem bilo uspoređivati kninske novoštakavske ikavске govore sa zemljopisno bližim govorima, radovima koji ih opisuju (Čilaš 2002, Galić 2019) koristilo se čim je više moguće dočim su ostali radovi također poslužili kao iscrpna vredna podataka (od spomenutih radova naročito Ćurković 2014). I pojedina ina djela (članci i radovi) Kurtović Budja (npr. Kurtović 2005) i Vukša Nahod (npr. Vukša Nahod 2015) poslužila su za usporedbu naglasnih i promjenskih (morfoloških) obilježja tih govorova s drugim mjesnim govorima: konjevratskim i mirlovićkozagorskim te također (kao u Vukša Nahod 2017b: X–XI, 1–284) slivanjskim. Matasovićeva *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika* dala je obol pojedinim dijakronijskim tumačenjima u dijelu o morfologiji, a Kapovićeva *Povijest hrvatske akcentuacije* pružila je brojna naglasna tumačenja, kao i ostali njegovi članci (npr.

<sup>3</sup> Rabi se dosljedno termin *sprevidba* analogijom prema *sklonidba* umjesto posve obična *sprezanje*, a tako se upotrebljavao i u nekim jezičnim priručnicima u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća.

<sup>4</sup> Ondje se rabe oznake genitiva jednine za promjenu (npr. *a-sklonidba*).

<sup>5</sup> Tako je navlastito u množini, gdje dio imenica proširene osnove (na *-t*) imaju zbirnu tvorbu (usp. *präsād*), koja se u cijelosti sklanja kao imenice *i*-vrste.

Kapović 2007; 2010; 2018). U povjesno-kulturnom poglavlju poslužila su djela o povijesti grada Knina: Paić 1998, Gelo, Crkvenčić i Klemenčić 1998, Šimić 2004.

#### **1.4. Dosadašnja istraživanja**

Govori su Kninske krajine (vrpoljski, kninskopoljski i kninski) u cjelini dosada razmjerno neistraženi. Tako je upravo zbog složene dijalektne slike, ponajprije uzrokovane migracijama stanovništva tijekom Domovinskoga rata i u vrijeme poslije njega. Nijedan kninski govor nije istraživan ni u sklopu *Srpskohrvatskoga* (kasnije: *Hrvatskoga*) *dijalektološkoga atlasa* u drugoj polovici protekloga stoljeća. Ipak u prvoj redu ne manjka kategorizacije govora Kninske krajine u ranijim dijalektološkim radovima, počam od pedesetih godina prošloga stoljeća. Tako Hraste (1956: 388 – izvan spomena na tome mjestu karta je u zborniku četvrtim prilogom; v. kartu pod rednim brojem jedan na str. 201.) uvrštava Kninsku krajinu u istočnohercegovački dijalekt, a ondašnja slika stanovništva uvelike je išla tomu u prilog (vidi potpoglavlja 3. i 4.1.). Brozović (1970: 27 – posrijedi je karta označena rednim brojem dva) sukladno svojoj metodologiji označuje Kninsku krajinu kao štokavsku, odnosno novoštokavsku zapadnoijekavsku i(li) ikavsku (*ibid.*: 28 – karta je označena rednim brojem pet). U prošlosti kninski su mjesni govor, izgleda, bili čakavski, što također prikazuje Brozović (*ibid.*: 27 – posrijedi je karta pod rednim brojem jedan; v. kartu pod rednim brojem dva na str. 202.), dakako južnočakavski govor (premda ta klasifikacija opisuje suvremeno stanje u čakavštini koje je povijesno moglo biti drukčije). Promjenom stanovništva nakon osmanlijskoga osvajanja 1522. godine sele se čakavci, a dolaze štokavci, te je izrazit štokavski ikavski jezikom franjevca Petra Kneževića u XVIII. stoljeću, rođena u Kninu, što je istinito za govor Hrvata i do dana današnjega. Vjerojatno uslijed promjena stanovništva, uvelike potpomognutih (no ne i uzrokovanih) vojno-redarstvenom akcijom Oluja, odnosno dolaskom brojnih ikavaca (vidi poglavlje 4.2.) Brozović (1997: 156; v. kartu pod rednim brojem tri na str. 203.) uvršćuje manji dio ozemљa Kninske krajine u novoštokavski ikavski dijalekt. Ta je karta polazišnom za daljnju raščlambu, a na nju naslanja se i Čilaš (2002: 11–12) kada govori o promjenama stanovništva. Drugi autori ne slijede (odnosno to djelomice čine) Brozovićevu građu. Tako Lisac (2003: 160–161; v. kartu pod rednim brojem četiri na str. 204.) ponovno klasificira govore cijele Kninske krajine kao istočnohercegovačke – on doduše priznaje u drugoj bilješci da je razmještaj stanovništva na pojedinim područjima narušen nedavnim ratnim zbivanjima (a i onima koja su uslijedila). Poslije u svojem članku iz 2008. godine (Lisac 2008: 105) primjećuje kako u Kninskoj, kao i u Drniškoj krajini, postoje, odnosno donedavna su postojali i govornici

istočnohercegovačkoga dijalekta – njihovo (su)postojanje ovim istraživanjem potvrđuje se za Kninsku krajinu. Iste godine u svojem pregledu srpskih dijalekata Okuka (2008: 82) proglašava Knin jednim od triju glavnih (ili najvećih, op. a.) naselja gdje se govori (u njegovu vlastitom nazivlju) sjevernodalmatinskim poddijalektom istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta štokavskoga narječja, no navodi da je uslijed promjena stanovništva cio poddijalekt povijesnom kategorijom (*ibid.*: 83). Do takvih zaključaka, koji su dosta oprječni, Okuka je vjerojatno došao potpuno ili uvelike neovisno o Liscu. Kapović (2015: 39) tvrdi kako je Knin jednim od mjesta gdje se govori mjesnim govorom istočnohercegovačkoga dijalekta – što je točno – no ničim se ne naznačuje velik udio ikavaca na tome području.

Izostanku podrobnijega dijalektološkoga opisa kojega kninskoga govora, kakvim je primjerice opis imotsko-bekijskih govora (Šimundić 1971; taj je sigurno najpoznatiji „veliki“ opis, te o njegovu doprinosu usp. Čilaš 2002: 20) te bitelskoga govora (Ćurković 2014; koji je manji od Šimundićeva, no također potpun), jamačno su razlogom i mijene stanovništva na kninskome području. Naime u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća grad Knin veoma naglo raste, navlastito od šezdesetih godina. Ovdje se može pretpostaviti kako je stanovito nezanimanje za Kninsku krajinu i kninski govor proizшло iz toga što je u međuvremenu načinjen opis novoštakavskih mjesnih govora sjeverne Dalmacije (Bjelanović 1977: 47–56), čiji su se govornici dijelom preseljivali u Knin, te je tako govor toga mjesta mogao postati zalihosnim za proučavanje. Bjelanovićevo je djelo izišlo nakon gotovo dva desetljeća snažnijega rasta kninskoga stanovništva, no nakon Brozovićeva i Hrastina, koji su govor uspjeli prikladno dijalektološki svrstati. U novije je vrijeme pojedinosti iz kninskih mjesnih govora istraživao Velić (2019b: 425–442)<sup>6</sup>.

Uslijed nazočnosti brojnih govornika istočnohercegovačkoga dijalekta i u kninskim naseljima i njihova utjecaja na govornike novoštakavskoga ikavskog dijalekta do novijega vremena najbliže istraživanje onomu kninskih mjesnih govora zapravo je proveo Okuka (2008: 83), koji na jednome mjestu pobraja značajke koje zemljopisno dosta udaljene bukovačke Hrvate (koji su malobrojniji) po govoru luče od bukovačkih Srba. Tako navodi čuvanje ikavskoga odraza jata, nastavak *-n* (*nîmān*) u 1. l. jd. prezenta, ali i inače na kraju riječi, bilježi nastavak *-u* u 3. l. mn. prezenta glagola IV. glagolske vrste (Silić i Pranjković 2007: 44–45), krnji infinitiv te šćakavizam. Kninski se govori zemljopisno ne mogu smatrati bukovačkim, no brojni Bukovčani doseljavali su se u Kninsku krajinu uslijed industrijskoga zamaha u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća te utjecali na domicilne govore Vropolja, Kninskoga Polja i Knina. Inače osim ikavskoga odraza jata, nijedna od značajka koje Okuka pobraja nije ondje, kako se

<sup>6</sup> Ondje je pogrešno navedeno da je Knin prodajom Dalmacije 1409. godine također bio pod Mletcima (*ibid.*: 426), što je ispravljeno ovom prigodom.

ima vidjeti, dominantnom. Vjerojatno je i u Bukovici odnos drukčiji ovisno o naselju dočim bi se u kninskim mjesnim govorima primjerice većinom neokrnjeni infinitiv mogao držati unesenim prema govorima istočnohercegovačkoga dijalekta u Bukovici, no pojava je barem djelomice starom (vidi potpoglavlje 6.2.9.). U najnovije vrijeme opisima novoštokavskih ikavskih govora u sjevernoj Dalmaciji bavi se Ivan Magaš, a oni su i kontrastivni prema istočnohercegovačkim govorima u sjevernoj Dalmaciji (npr. Magaš 2014; 2019). I u tim su radovima uočive manje ili veće sličnosti s kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, ponajprije u škabrnjskome novoštokavskom ikavskom govoru (Magaš 2019: 371–377, 380–382).

## 2. ŠTOKAVSKO NARJEČJE

### 2.1. O štokavskom narječju i njegovo podjeli

Štokavsko je narječje prije zauzimalo manji prostor nego li danas, a to je ishodom ponajprije povijesnih razloga, odnosno velikih seoba uzrokovanih osmanskim nadiranjem u XV. i XVI. stoljeću (v. karte pod rednim brojem dva i tri na str. 202. i 203.). Štokavsko narječje nije jedinstveno, odnosno unutar zapadnojužnoslavenskoga i istočnojužnoslavenskoga prajezika (prvi termin jest prema Lukežić 2012: 12) oblikovalo se ponajprije hrvatsko zapadnoštokavsko narječje odnosno istočnoštokavsko narječje, kojim danas govore ponajprije Srbici. Brojne su veze zapadnoštokavskoga s kajkavskim i čakavskim narječjem još u starohrvatskom razdoblju (periodizacijska je oznaka prema *ibid.*), a do dalnjih je konvergencija s istočnoštokavskim narječjem moglo dolaziti, što se ponajprije očituje u odrazima praslavenskih skupina \*skj, \*stj, \*zgj, \*zdj, koje su u istočnoštokavskome dale št, žd (primjeri: *štap, zviždati*), a u zapadnoštokavskome i šć, žž i št, žd (*ibid.*: 46–47) – primjeri su šćap, zvižžati prema *štap, zviždati* – ali i u odrazu praslavenskih glasova \*t' i \*d', koji prema Lukežić (*ibid.*: 46) gotovo svugdje daju č i ž. Gledišta na podrijetlo štokavskih odraza št, žd u odnosu na šćakavske šć, žđ u zapadnoštokavskome različita su (usp. Brozović i Ivić 1988: 11, Lisac 2003: 60–61, Damjanović 2012: 40, Lukežić 2012: 47), no u dijelu radova (Brozović i Ivić 1988: 11, Damjanović 2012: 40) jasno se nazire stav da je št odnosno žd novijim ili manjinskim odrazom istočnoštokavskoga podrijetla. To, kao i odraz \*d' > ž, može biti i odrazom književne tradicije, preko koje se širio na račun odraza j, koji Lukežić (*ibid.*: 46) dovodi sinkronijski u vezu s čakavskim i kajkavskim narječjem. Seobama uzrokovanim osmanskim osvajanjima kasnije su (u starijem podrazdoblju srednjohrvatskoga razdoblja, usp. *ibid.*: 12) donekle zatrte razlike između zapadnoštokavskoga i istočnoštokavskoga narječja (Kapović 2008b: 103), odnosno onih idioma na zapadnoštokavskoj strani koji su došli u doticaj s istočnoštokavskima, a mnogi su i potpuno nestali. Ipak je danas većina hrvatskih štokavskih govora u manjoj ili većoj mjeri podrijetlom zapadnoštokavska (*ibid.*: 103–104).

Danas se štokavsko narječje prostire na najvećem dijelu Republike Hrvatske, ali u dvije gotovo nepovezane areje, nepotpuno odvojene kajkavskim donjolonjskim dijalektom (usp. Vranić i Zubčić 2018: 554). Premda je teritorijalno najšire, njegovi se govori protežu otprilike u polovici naselja u Republici Hrvatskoj, odnosno pedesetak je posto štokavskih govora (usp. Čilaš 2002: 5). Štokavsko se narječje prostire i u cijeloj Bosni i Hercegovini i u Crnoj Gori, gdje njime Hrvati govore pretežito u zapadnom, sjevernom i središnjem dijelu (u Bosni i Hercegovini) odnosno u Boki Kotorskoj i u Baru (u Crnoj Gori). Štokavsko se narječje prostire

i većim dijelom Srbije „izvan njezina jugoistočnog prostiranja” (Lisac 2003: 15), gdje se govori govorima torlačkoga narječja. Hrvatski su govor i ondje doseljenički na sjeveru Vojvodine (u Bačkoj), a starinački u Srijemu, premda danas govor srijemskih Hrvata pripadaju vojvođansko-šumadijskomu dijalektu (usp. Brozović i Ivić 1988: 59), novoštokavskomu ekavskomu, podrijetlom istočnoštokavskomu. Hrvatski štokavski govor postoje i u Moliseu u Italiji, u Vlahiji u austrijskom Gradišću, u cijelu nizu naselja u Mađarskoj te u Rekašu u Rumunjskoj (usp. Lisac 2003: 15).

Podjele štokavskoga narječja na dijalekte ponešto se razlikuju od autora do autora, pri čemu metodološke crte čine veću razliku. Brozović i Ivić (1988: 57) cijelo štokavsko narječe dijeli prema naglašivanju i odrazu jata na sljedeće jedinice (dijalekte): istočnohercegovački, šumadijsko-vojvođanski, mlađi ikavski, zetsko-južnosandžački, kosovsko-resavski, smederevsko-vršački, prizrensko-timočki (koji se dijeli na: prizrensko-južnomoravski, svrljiško-zaplanjski, timočko-lužnički), istočnobosanski i slavonski (*ibid.*: 58–78). Lisac (2003: 29) uzima tri kriterija podjele – naglašivanje, odraz jata i šćakavizam/štakavizam – i imenuje sljedeće dijalekte: istočnohercegovačko-krajiški ili istočnohercegovački novoštokavski (i)jekavski, istočnobosanski ili nenovoštokavski (i)jekavski šćakavski, zetsko-južnosandžački ili nenovoštokavski (i)jekavski, šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski, kosovsko-resavski ili nenovoštokavski ekavski, zapadni ili novoštokavski ikavski i slavonski ili nenovoštokavski arhaični šćakavski. On se nadovezuje na Brozovićevu (1970: 28) podjelu na zapadni ili novoštokavski ikavski, slavonski ili arhaični šćakavski, istočnobosanski ili ijkavski šćakavski, istočnohercegovački ili novoštokavski/mlađi ijkavski, zetski ili stariji ijkavski, šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski/mlađi ekavski i kosovsko-resavski ili stariji ekavski dijalekt, donekle mijenjajući ju. Brozović, kao i Brozović i Ivić, mjestimice donose i smjenbeno nazivlje, što Lisac uglavnom otklanja (kao što to zapravo čine i Brozović i Ivić). U ovome se radu isključivo koristi naziv *istočnohercegovački dijalekt* te se dokida dvojstvo *novoštokavski/mlađi* u prilog *novoštokavski*. Pojavljuju se i drukčije podjele (Peco 1989: 303, Lukežić 2012: 269, 281–285, a više vidi u Vranić i Zubčić 2018: 541), pri čemu je vidljiv interes za genezu administrativno omeđenih dijalekata uslijed njihova snažna doticaja s dijalektima drugih dvaju narječja, čakavskoga i kajkavskoga u Lukežić 2012: 281–285 – usp. štokavski južno jekavski dijalekt, *ibid.*: 284–285. Također Lukežić (*ibid.*: 264) povjesno razlikuje nenovoštokavske od staroštokavskih dijalekata prema započetim naglasnim pomicanjima odnosno prema potpunu njihovu izostanku. Nenovoštokavski se govori odnose kao periferija prema novoštokavskim govorima, koji su prvotno govoreni na nekadašnjem humskom području (usp. *ibid.*) i gdje je došlo do regresivna pomaka nepočetnoga kratkosilaznoga naglaska i neoakuta (koji je prethodno davao dugosilazni naglasak) na prethodni slog, čime su dobiveni

uzlazni naglasci: kratkouzlazni i dugouzlazni, usp. \*nogā > *nòga*, \*glāvā > *gláva*, \*junāk (> \*junāk) > *jùnāk*. Uzlazni naglasci zajedno s preostalim silaznima i danas su dijelom inventara novoštokavskih govora, kojih je najviše, premda ima odstupanja u naglasnim povlačenjima, kao što su uostalom naglasna povlačenja prisutna, ali različita ishoda, i u različitim staroštokavskim dijalektima. Novoštokavskih je govora danas najviše i na području Republike Hrvatske, i to su: novoštokavski ikavski (u većini Dalmacije te u užem pojasu u Lici, npr. oko Senja, u oazama i u Gorskome kotaru i u Slavoniji, kao i na nekim otocima), istočnohercegovački (na dubrovačkome području te sjeverno do istočnoga Pelješca i Metkovića, koji je prema Vukša Nahod (i)jekavski; na dubrovačkim otocima, dijelom u sjevernoj Dalmaciji, u većem dijelu Like, u središnjoj Slavoniji između dvaju pojasa slavonskoga dijalekta, uglavnom na Banovini i Kordunu te na nekoliko mjesta u ostatku središnje Hrvatske) te u tragovima šumadijsko-vojvodanski ili novoštokavski ekavski (na krajnjem istoku Hrvatske). Staroštokavski su dijalekti slavonski (u Posavini, istočnoj (štokavskoj) Podravini te u Baranji), istočnobosanski (u Virovitici i Hrvatskoj Kostajnici) te zetsko-južnosandžački (u Peroju u Istri). U Bosni i Hercegovini Hrvati uglavnom govore novoštokavskim ikavskim dijalektom, koji se proteže zapadnom Hercegovinom te dalnjim pojasom zapadne i sjeverozapadne Bosne, a središnjim dijelom do ponad Zenice, kao u oazama i npr. oko Dervente. Hrvati u Bosni i Hercegovini govore istočnohercegovačkim dijalektom na jugu Hercegovine te u oazama drugdje – npr. oko Banje Luke (usp. Peco 2007c: 128). U Bosni staroštokavski je dijalekt istočnobosanski, kojim Hrvati govore u nekoliko mjesta, npr. oko Tuzle. U Srbiji Hrvati govore, kako je istaknuto, doseljeničkim novoštokavskim ikavskim govorima u Bačkoj, a govor Hrvata u Srijemu ubrajaju se u vojvođansko-šumadijske govore.

Štokavske govore odlikuje niz zajedničkih značajka, no tvrdnju da su često u pojedinom govoru nazočne sve (usp. Brozović i Ivić 1988: 57) valja relativizirati jer je rijetko tako. Ovdje se navode prema Liscu (2003: 17–18): 1. *što* ili *šta*<sup>7</sup> kao zamjenička riječ, 2. razlikovanje dvaju kratkih i dvaju ili triju uzlaznih naglasaka, što je osobito među evropskim jezicima, 3. sačuvane nenaglašene duljine, 4. *u* kao odraz stražnjega nosnika (*ø*) i slogotvornoga *ʃ*, 5. \*vъ- > *u-*, 6. *šva* daje *a* (uz odstupanja u zetsko-južnosandžačkom dijalektu), 7. premetanje \*vъse > *sve*, 8. \*čr- > *cr-*, uz odstupanja u slavonskom i zapadnom (Molise) dijalektu te u Gradišću (Vlahija), 9. -*l* > -*o/-a*, uz odstupanja na jugozapadu slavonskoga dijalekta i još gdjegdje, 10. \*d' > *ž*, uz dosta iznimaka na raznim stranama, 11. *cr- > tr-* u \*črešňa > \*crěšňa > *trešňa*, pri čemu primjerice *crešna* iznimno je u nekim predjelima (npr. u Slavoniji, Mađarskoj i Rumunjskoj), 12. -*ć-*, -*ž-*

<sup>7</sup> Lukežić (2012: 263) rekonstruira praoblik \*čēta uza \*čēto. To može biti točno dokim je oblik noviji (starohrvatski) jer se pojavljuje *šva* umjesto *jera* (u psl. \*čēto (usp. stsl. čēto) > \*čēto (: \*čēta)). Moguće je -*a* tumačiti i prema genitivnim oblicima kao *njega*, *čovjeka*, te usp. semantičku vezu u *nemam ništa* = *nemam ničega*, gdje se dočetno -*a* moglo proširiti na *što*, tj. *što* (: *čega*) > *šta*.

< -jt-, -jd-, usp. *poć(i)*, *požem* 1. l. jd. prez. (uz iznimke u slavonskom, zapadnom i istočnobosanskom dijalektu), pri čemu *poći* rasprostranjenije je od *požem*, 13. tzv. nova jotacija dentalnih i labijalnih konsonanata, uz dosta odstupanja (osobito u Slavoniji i Bosni), 14.  $x > 0$ , uz brojna odstupanja, 15. -ā u G mn. (osim u imenica *i*-vrste, op. a.), uz dosta odstupanja, 16. -u u L jd. imenica muškoga i srednjega roda, 17. -ov-/ev- u množini većine jednosložnih imenica muškoga roda, uz dosta odstupanja (npr. između Neretve i Dubrovnika, ali i drugdje), 18. izjednačenje dativa, lokativa i instrumentala množine, uz veća odstupanja, 19. -og(a) u G jd. i A jd. muškoga i srednjega roda zamjeničko-pridjevske sklonidbe (*drugoga*), uz odstupanja na dubrovačkom i livanjskom području, 20. poseban oblik na -a za N mn. zamjeničko-pridjevske promjene (*ova sela*, a ne *ove sela*), 21. čuvanje aorista, koji ipak uglavnom izostaje oko Dubrovnika, 22. posebne sveze s brojevima od 2 do 4 (*dva, tri, četiri noža*) i 23. velik broj turcizama.

## 2.2. O novoštokavskome ikavskom dijalektu

Novoštokavski ikavski dijalekt prostire se u veliku dijelu Hrvatske i Bosne i Hercegovine, ali i Vojvodine u Srbiji (te neposredna susjednoga dijela Mađarske) te još ponegdje. U Hrvatskoj izvan cjelovita prostora većine Dalmacije i zapadne Like njime se govori i na rijetkim područjima na dalmatinskim otocima, u trima naseljima u Gorskome kotaru (Mrkoplju, Sungeru i Liču), kao i u manjem dijelu Slavonije oko Đakova i Osijeka (v. kartu pod rednim brojem tri na str. 203.). U Bosni i Hercegovini njime se govori u cjelovitu dijelu zapadne Hercegovine, kao i sjeverozapadne i središnje Bosne (gdje njime u veliku broju govore i Bošnjaci) i u oazama drugdje (npr. oko Dervente). U Srbiji, odnosno u Vojvodini njime se govori u sjevernoj Bačkoj (npr. u Subotici i u Somboru). Njime se govori i gdje drugdje u dijaspori: u Moliseu u Italiji (i dijaspori Molizana u Perthu u Australiji), u nekim mjestima u Mađarskoj te još gdjegdje.

Uzmu li se u obzir promjene koje su izazvala osmanska osvajanja u XV. i XVI. stoljeću, novoštokavski je ikavski govor u Republici Hrvatskoj starinačkim zapadno od Cetine (Brozović i Ivić 1988: 61), a u Bosni i Hercegovini svugdje osim u Derventi i oko nje (usp. istočnobosanski supstrat na derventskom području prema Lisac 2003: 62). U Republici Hrvatskoj svugdje drugdje on je proširen, pa i na otocima. Budući da je izvan južnoga ozemlja dijela Dalmacije i Hercegovine te Bosne mnogo oaza (otoci, Gorski Kotar, Slavonija, Derventa) ili kraćih pojasa (Lika) – izuzimljivo se područje Bačke kao oveće – govori toga dijalekta osim ikavskoga odraza jata imaju dosta supstratnih elemenata, usp. Sunger (gdje supostoje štokavski i čakavski sustav

prema Crnić Novosel 2019: 37), Sumartin (usp. primjere kao *pitūr*, *cinē* G jd. (Lisac 2003: 55, 59), a i druge (*ibid.*: 63), što ukazuje na vjerojatan južnočakavski utjecaj pokraj moguće izvorne arhaičnosti), govore senjskoga zaledja s utjecajem senjske čakavštine (usp. Čilaš Šimpraga 2007: 59 (prema Zečević) i dalje, npr. *ibid.*: 63, gdje se može vidjeti utjecaj senjskoga čakavskoga govora na čuvanje *f* i *x*) te bačke govore s fonološkim utjecajem šumadijsko-vojvođanskih govora (usp. Brozović i Ivić 1988: 63, Lisac 2003: 64), ali i druge. Ni zamjena jata ondje nije dosljedna, te Lisac (*ibid.*: 51, 61, 64) izdvaja ličko i zapadnobosansko područje s brojnim neikavizmima. Lisac dalje ne prepostavlja razlog takvu stanju, no prepostaviti je kako su supstratni govori srednjočakavskoga dijalekta mogli utjecati na odraz jata u ličkim novoštokavskim ikavskim govorima, za koje se i tvrdi da su neujeđačeni glede odraza jata (*ibid.*: 64). Ikavski odraz jata, koji sve govore povezuje, na starinačkome području nastao je donekle različito od južnočakavskoga ikavskoga odraza, tj. većinom vjerojatno odbacivanjem *e* od *ie* < \*ě, dočim je u južnočakavskome došlo do zatvaranja *i* < \*ě (usp. *ibid.*: 60 – ondje se umjesto jata prepostavlja zatvoreno *e* (ovdje: *ę*)). Usto novoštokavski ikavski govori jesu šćakavski (u Dalmaciji između Cetine i Neretve i na otocima, u Slavoniji, u Bosni od Tomislavgrada i Livna do gornjega Vrbasa i srednjega toka Bosne (gdje su govor i bošnjački), zatim u Bosanskoj krajini (gdje su posrijedi ponajprije bošnjački govor) i oko Dervente) i štakavski (u Dalmaciji zapadno od Cetine, Lici i u oazama drugdje: u Liču i u Opuzenu; u zapadnoj Hercegovini, u Bačkoj i u Moliseu), usp. *ibid.*: 52–53. Mnogo govora sadržava i šćakavizme i štakavizme, što govori u prilog većoj proširenosti šćakavizama u prošlosti. Tako je primjerice u dijelovima Sinjske krajine, gdje je u Otoku ovjereno i *št* i *šć* (*ibid.*: 53) dočim je u Sinju *šć* prema podatcima kojima raspolaže Čilaš (2002: 76) rijetko. Prozodija je uglavnom tipična novoštokavska s četirima naglascima (dvama silaznima i dvama uzlaznima), no moguće je i drukčije stanje te se primjerice u pojedinim govorima, kao u Bosanskoj krajini, čuva i neoakut, usp. *ibid.*: 55, na području Rame u bošnjačkim govorima i nepomaknut, usp. *ibid.*.

Vokalizam je novoštokavskih ikavskih govorova uglavnom peteročlan, a najizrazitije obilježje jest *i* od nekadašnjega jata. Bilježe se i neikavizmi, npr. u govorima u Dalmaciji *cesta*, *železo*, *zenica*, *koren*, *starešina*, *brezovina*, *ozledit*, *zanovetat*, *posteļa*, *rezidba*, *obe* NA dv. ž. r., *obedvi* NA dv. ž. r., *ovde*, *onde* (Lukežić 2012: 159–160). Neki primjeri (*koren*, *zanovetat*, *obe*, *obedvi*, *ovde*, *onde*) vjerojatno sadržavaju *e* koje nije postalo od jata, dakle posrijedi su metodološki sekundarni ekavizmi. U konsonantizmu primjetan je sinkronijski mjestimice pravilan raspored odraza *šć* i *št*, s jedne strane, te završnoga \*-l, s druge strane, gdje se govor od dijela Makarskoga primorja do južne Bosne dijeli u četiri oaze: 1. *šć* i *-a* (Makarsko primorje samo u govorima Tučepi, Podgore, Igrana, Zaostroga i Graca dočim u govorima Brela, Baške Vode i Makarske biva *šć* i *-o*, usp. Kurtović Budja 2009: 96–97), 2. *št*, *-a* (južni govor

nekadašnjega zapadnohumskoga dijalekta, npr. oko Ljubuškoga, odakle su primjerice i govori jugozapadnoga istarskoga dijalekta), 3. *št*, *-o* (sjeverni govori nekadašnjega zapadnohumskoga dijalekta, npr. oko Mostara, odakle su podrijetlom govori bačkih Bunjevaca) i 4. *šć*, *-o* (npr. u okolici Dervente, kamo je prenesen iz južnijih šćakavskih govora), usp. Lisac 2003: 60–61. Akcentuacija je novoštokavska u većini govora ili se prema njoj razvija, no moguće je i čuvanje starijega naglasnoga stanja (npr. u govorima Bosanske krajine, u Rami) ili utjecaj čakavskih govora (npr. južnočakavskih Selaca (Biočina 2019: 34–35 i prema Šimunoviću (2004: 106)) u Sumartinu).

### **2.3. O kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i njihovu smještaju u novoštokavski ikavski dijalekt**

O dijalektnom smještaju govorâ Kninske krajine već je bilo riječi. Za razliku od Hraste, ranije dijelom i Brozovića, koji ih u cijelosti svrstavaju među istočnohercegovačke govore (v. kartu 1. na str. 201.), Brozović dio govora klasificira kao novoštokavske ikavske (v. kartu 3. na str. 203.), i čini se kako njegova klasifikacijska oznaka na zemljopisnoj karti odgovara položaju Kijeva, odnosno kijevskoga govora, gdje se i prije govorilo ikavski. Kijevski su govori barem po odrazu jata kontinuantom stara čakavskoga stanja jer je područje Kninske krajine dijalektološki bilo čakavsko (v. kartu 2. na str. 202.). Lisac ne slijedi noviju nego stariju Brozovićevu kartu i označuje kninsko područje u cjelini novoštokavskim (i)jekavskim (v. kartu 4. na str. 204.). On, ali i Okuka naknadno odriču postojanje istočnohercegovačkih govora na kninskome području, premda je Okukin stav pomalo ambivalentan jer svrštava govore Knina među (njegove) sjevernodalmatinske unutar (njegova) istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta. Postojanje istočnohercegovačkoga govora (ili govorâ) kasnije izrijekom spominje i Kapović.

Premda je kijevski mjesni govor, ali i ostatak govora barem u starijim stadijima prvotno čakavski (vidi potpoglavlje 4.1.) nepobitno novoštokavski – i to izrazito – ikavski (Kijevo je prema svim dosadašnjim popisima gotovo nacionalno homogeno), novijim promjenama strukture stanovništva u ostatku Kninske krajine otvorila se mogućnost da se i druge govore unutar nje drži novoštokavskima ikavskima (usp. zapažanja za Knin u Čilaš 2002: 12). Danas je prema brojnim značjkama moguće govore Vropolja, Kninskoga Polja i Knina držati novoštokavskima ikavskima. Značajke koje govoriti Vropolja, Kninskoga Polja i Knina dijele s novoštokavskim ikavskim govorima jesu: u fonologiji 1. ikavski odraz jata (uz dosta neikavskih odraza, vidi potpoglavlje 5.1.1.6.3.), 2. \*ə > a (npr. *pᾶs*, *dᾶn*), 3. \*q, \*l > u (npr. *mûž*, *rúka*; *pût*

'koža, boja kože, pigmentacija', *sûnce*), 4. \**ɛ* > *e*, ali *a* u rijetkim primjerima (*žálac*, *näjā* gl. pr. r. m. r. /*näjäla* gl. pr. r. ž. r.), 5. \*-ra- > -re- u rijetkim primjerima (*résti*, *vrébac* u Vrpolju), 6. poglavito nepotpuna vokalna redukcija (npr. *pítati*, *s<sup>e</sup>*, *vìdila* gl. pr. r. ž. r., *neg<sup>o</sup>*, *tìs<sup>u</sup>ću*), 7. pteročlani vokalizam, 8. \*d' > ž, a *j* posve rijetko (jedino u *gòspoja*, a u Vrpolju i u Kninskome Polju i u *ij*, *ijte* (i složenim oblicima tvorenih predmetkom, npr. *pòij*, *pòijte*; sve 2. l. jd. odnosno mn. imp.)), 9. \*skj, \*stj, \*zgj, \*zdj > poglavito št, žd (npr. *štáp*, *ògníšte*, *plâšt* – izvedenica prema *mòzak* nije posvjedočena, no usp. *zviždati*), donekle u glagola šć, žđ (npr. *púšcati*, *zvižžati*, no rjeđe od *púštati*, *zviždati*), 10. *x* uglavnom zamijenjeno, usp. *küvati*, *kìp(u)*, *smìja* G jd., nî G mn. (no može se čuvati, usp. *xrábar*, *xrána*, *vìx*), 11. rotacizam u rijetkim primjerima (npr. *mòre* 3. l. jd. prez., *kárē* 3. l. jd. prez.), 12. jotacija u *dôći/dóći*, *dôžes̄* 2. l. jd. prez. (ali rijetko dolazi: *dôjē* 3. l. jd. prez.), 13. postoje i primjeri bez druge (nove) jotacije, a *nëtják* češće je od *ròdiják*, 14. \*-l > -o/-a u glagolskome pridjevu radnome (npr. *nòsijo*, *màknijo*, *pítā*, *rèkā/rékā* sve gl. pr. r. m. r.), 15. uglavnom novoštokavska razdioba naglasaka, usp. *ràna*, *râst*, *ràčún*, *ráditi* (no fakultativno se, izvan finalnoga sloga ako se izuzmu jednosložnice, čuva neoakut, npr. *málū* A jd. ž. r. odr., *jā*, *prúgu* A jd.), 16. često preskakanje (npr. *zà nòs* A jd., ù *gràd* A jd.) i prenošenje naglaska (npr. *nè vìdím* 1. l. jd. prez., ù *kuću* A jd.), 17. čuvanje nenaglašenih (> zanaglasnih) duljina, npr. *pítā*, *kòpā* oboje 3. l. jd. prez.; u morfologiji 1. sinkretizam DLI mn., no stari nastavci -im m. r. (npr. (Vr) *kùkovím* I mn.) i -ami ž. r. (npr. (KP) *màčkami* D mn.) i -im/-in ž. r. (npr. (Vr) *pràsàdím* / (KP) *pràsàdín* oboje D mn.) u Kninu potpuno su ustuknuli pred -ima, -ama, 2. česta tzv. kratka množina, npr. *spúži*, *rásti*, *nóži*, 3. odnos *Péro* – *Pérē* N jd. – G jd., ali u tvorbi *Pásko* – *Páska/Páskē* N jd. – G jd., zatim *Brûno* – *Brûna* N jd. – G jd., 4. čuvanje neodređene i određene promjene, no nedosljedno, usp. *mála* – *málā* ž. r. neodr., odr., ali *lúda/lúdög/lûdög čòuka* G jd. m. r. neodr., odr., 5. govori se *pètero* itd., 6. u prezentu potvrđen nastavak -ū (3. l. mn.), npr. *lètū*, *vèlū*, no obično prevladava etimološki očekivan -ē: *lètē*, *vèlē*, 7. čest aorist, npr. *dóžošmo*, *dóžošte*, *dóžošē* mn., 8. kondicional I.: *bi mórá* m. r. jd., 9. futur III. čest u Kninu (npr. *bùdēš iči* 2. l. jd. (o č/c vidi potpoglavlje 5.1.2.4.)); u sintaksi 1. česta uporaba genitiva, npr. *némā ôn vèzē* 'ne zna', *pítaj* *màterē*, 2. čest besprijeđložni dativ (uza svezu *kod* + G), npr. *ìdêm dòktoru* / *ìdêm kod dòktora*, 3. čuvanje dativa u primjerima kao *Štà m<sup>i</sup> lâžēš?* 4. miješanje socijativne i instrumentalne porabe u korist socijativne, usp. *ìdêm s màmòm*, *ìgrám se sa móbtelom*, 5. čest infinitiv, ali u Kninu i sveze *da* + prezent, npr. *mórā pùno ráditi*, *nè možeš da vjèrujēš*, 6. anonimnost subjekta / besubjektnost, npr. *òšlo svè kvrâgu* „sve se izjalovilo”; u leksiku 1. mnogo turcizama (npr. *čèsma*, *pèkmez*, *biber*), ali je više talijanizama (npr. *pìšut*, *pànceta*, *pomìdòra*), 2. neke riječi uglavnom zabilježene u čakavskim govorima, npr. *nâvada*, (Vr, KP) *vâjik*, (Vr) *críkva*, 3. razlike uslijed postojanja domaćega i stranoga leksičkoga sloja, npr. (Vr) *záxod*, *nùžník*, (KP)

*záxod, nūžník, ábōrt, (Kn) ábōrt, kònđut.* Osim tih značajka još ih je zabilježeno u dijelu naselja (djelomično obezvučivanje na kraju riječi, usp. *grât, pràdit*) ili su fakultativne (-om (I jd.), usp. *nóžom/nóžem*), odnosno čuvaju se u tragovima (\*l > j, usp. (KP) *Žéjko*) ili postaju čećima (krnji infinitiv, vidi potpoglavlje 6.2.9.). Podrobna raščlamba fonoloških i morfoloških značajka slijedi u poglavljima 5. i 6.

### **3. POVIJEST I DEMOGRAFIJA VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA**

Knin je, odnosno starogradska jezgra s tvrđavom (starinski: *fòrticōm*), prema povijesnim prikazima osnovan dolaskom Hrvatâ u 6. i 7. stoljeću (Paić 1998: 41), a kasnije je širen jugoistočno (*ibid.*: 78). Kasnije je (u XI. stoljeću) šire područje okolo Knina bilo i sjedištem kralja Zvonimira (1074.–1088.), a ranije osniva se i institucija hrvatskoga biskupa sa sjedištem u crkvi svete Marije (*ibid.*: 11–12). Kralj Zvonimir, prema komu se u suvremeno doba Knin nazivlje Zvonimirovim gradom, umoren je (prema nekim izvorima i predajama, usp. *ibid.*: 13) „u petih crikvah u Kosovi (tj. na današnjem Kosovu polju, op. a.)”, što će reći u današnjoj Biskupiji (starije i u mjesnome govoru Biskupije, ali i Knina (Vr): *Biškùpiji* (autorov podatak)). Mađarskim osvajanjem, odnosno ujedinjenjem s Ugarskom 1102. godine Knin gubi prijašnji položaj (status) (*ibid.*: 14), no naknadno uvodi se 1185. godine institucija kninskoga biskupa (*ibid.*). Knin je u sastavu hrvatske države i prodajom Dalmacije Mletcima 1409. godine, odnosno unutar njezina je opsega praktično sve do osmanlijskoga osvajanja 1522. godine (dijelom je bosanske države od 1388. do 1394., *ibid.*: 16). Godinama prije toga događaja Osmanlije su uspjeli prorijediti kninsko stanovništvo (*ibid.*: 17, 80), te dolazi do promjena u njegovojoj strukturi. Dolaskom Osmanlija preostalo se stanovništvo islamizira unutar nahijeskoga uređenja (usp. *ibid.*: 81), a promjenom ustroja Osmanskoga Carstva (*ibid.*) dolazi i do promjena u strukturi stanovništva. Mlečani su kasnije kratko osvojili Knin (27. veljače 1648., *ibid.*: 18) prije konačna osvajanja 1688. godine (11. rujna, *ibid.*). Mletci (današnja Venecija) međutim dovode razmjerno brojno pravoslavno stanovništvo u dvama valovima u dio kninske okolice (*ibid.*: (19–20)<sup>8</sup>), odnosno još od Kandijskoga rata (koji je počeo 1645. godine) na mletačko-tursku granicu u Dalmaciji dolaze Morlaci (Vlasi) pravoslavci (Bogović 1982: 6–7) te supostoje uz domaće Morlake (Vlahe) katolike koji su tu od starine i izvorno su u obama slučajevima potomcima romaniziranoga starosjedilačkoga stanovništva balkanskoga poluotoka (*ibid.*: 14–15): tek poslije prvi prelaze u srpski etnički korpus, a potonji se priklanjuju većinskomu hrvatskomu narodu (*ibid.*: 16–17). Tako je poslije više od sto godina 1758. godine na kninskome području 16113 pripadnika naroda i klera bizantskoga obreda, od čega više je (18037) bilo samo na zadarskome području (*ibid.*: 20), a ukupan broj stanovnika svih obreda u Dalmaciji godine 1761. jest 220287 (*ibid.*). Na jezičnoj razini dočim je osmanlijska vlast širila

<sup>8</sup> Godine 1692. oko 5000 pravoslavaca iz Bjelaja u Bosanskome Petrovcu naseljeno je u Plavnu, Mokrom Polju, Otonu i Pađenima, da bi sljedeće godine u okolici Nina i Knina boravilo 15000 pravoslavnih žitelja (Paić 1998: 20).

turski (osmanscoturski<sup>9</sup>) utjecaj, Mlečani su širili mletački jezik – danas kao i povjesno inačicu talijanskoga koja se stoljećima mijenjala i pod utjecajem toskanskoga (vidi primjerice glede dubrovačkoga govora, koji je najranije počeo posuđivati iz toskanskoga, Sočanac 2004: 83, 91–92). Mletci su tako poslije preslojili i turski jezični sloj, te je danas u kninskome mjesnome govoru više talijanizama negoli turcizama (Velić 2019b: 436–437). Nakon propasti Mletaka 1797. godine Knin potpada pod prvu habsburšku (Paić 1998: 21), 1805. pod francusku (*ibid.*: 21–22 – o uzimanju 1805. umjesto 1806. godine usp. Velić 2019b: 426 – bilješka 4) i 1813. pod drugu habsburšku vlast (Paić 1998: 22), koja će trajati sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Sve od propasti mletačke vlasti u Dalmaciji, pa i u Kninu, potpomognuto je školstvo na talijanskomu, ovoga puta na toskanskome standardnom jeziku, što je nastavilo preslojavati mletački jezični sloj. Knin je, uza Zadar i Split, bio postao središtem narodne misli šezdesetih godina XIX. stoljeća (Paić 1998: 23). Prva polovica šezdesetih godina XIX. stoljeća obilježena je i borbom narodnjaka i autonomaša, uz pobjedu narodnjaka, predvođenih Lovrom Montijem (po kojem danas jedna kninska srednja škola nosi ime), usp. *ibid.*

Knin je prema nekim izvorima u ranijim razdobljima svoje povijesti imao brojnije stanovništvo, no kasnijim razvitkom ono se drastično smanjilo. Dolaskom Mletaka očuvani su i popisi stanovništva: Paić (*ibid.*: 86) navodi da je početkom XVIII. stoljeća (1713.) u naselju bilježeno nešto hrvatskih (slavenskih) i talijanskih prezimena, da bi koncem toga stoljeća bili dostupni i župni popisi u drugim naseljima (*ibid.*). U XIX. stoljeću u naselju Knin očito je povećavanje stanovništva, te godina 1830. i 1857. ima više stanovnika negoli prema popisu iz 1789. godine: tada je imao 132 katolika (*ibid.*), 1830. bilježi se 518 Hrvata od 644 stanovnika, a 1857. – 785 Hrvata od 1039 stanovnika (*ibid.*: 31). Koncem je XIX. stoljeća (1880.) naselje Knin imalo 1271 stanovnika, od čega 667 Hrvata i 435 Srba (*ibid.*). Knin donekle raste od 1857. godine, i sve do prvih desetljeća XX. stoljeća udio većinske i manjinske nacionalnosti razmjerno je stabilan, premda se već godine 1857. u odnosu na 1830. bilježi porast pravoslavnoga stanovništva (*ibid.*). Može se ovdje tvrditi kako se unatoč ulasku u širu južnoslavensku tvorevinu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca u naselje Knin sporo doseljavalo, i da je raslo širenjem na račun Kninskoga Polja. U svakom slučaju, Knin gubi hrvatsku većinu na prvome popisu načinjenu nakon Drugoga svjetskoga rata (*ibid.*). Pravoslavno stanovništvo doseljava se u Knin ubrzano (u tisućama) tijekom druge polovice XX. stoljeća te mu raste postotak: s druge strane, u vremenu od 1961. do 1991. katoličko stanovništvo smanjilo se za 11 žitelja (*ibid.* – sa 1671 na 1660), uzrokujući s jezičnoga stajališta

<sup>9</sup> Taj je jezik svojim temeljem pretkom današnjemu turskomu jeziku (Matasović 2001: 131 – ondje se nazivlje otomanskim). Tako je primjerice stoga što je sadržavao brojne arabizme, koji su uklanjeni naglim jezičnim reformama u XX. stoljeću (nakon proglašenja Republike Turske 1923., nekoliko godina poslije čega (1928.) ukida se i arapsko pismo (Čaušević 1996: 2)). Upravo brojne arabizme preuzimali su i Kninjani u svoj govor.

zanimljivu promjenu u kninskome novoštokavskome ikavskome govoru. Budući da je hrvatsko stanovništvo stagniralo, jezične promjene u njegovu govoru obuhvaćale su cijelu populaciju te je primjerice ikavski odraz jata postupno zamjenjivan (i)jekavskim. Novo stanovništvo mahom se doseljava u Knin iz takozvanih pasivnih krajeva sjeverne Dalmacije industrijskim zamahom u pedesetim i šezdesetim godinama (usp. *ibid.*: 30). Omjer stanovništva i relativno i apsolutno najmanje se mijenja u Vrpolju, gdje se prema 505 Hrvata i 117 Srba 1890. (usp. Gelo, Crkvenčić i Klemenčić 1998: 1472)<sup>10</sup> ustalio odnos od 343 Hrvata i 174 Srbina 1991. (*ibid.*), gdje je očitim iseljavanje Hrvata. Naselje Kninsko Polje danas valja razlikovati od Kninskoga polja u zemljopisnome (i katastarskome) smislu, jer je prvo manje i statističkom je jedinicom koju je 1991. činilo 408 stanovnika, od čega 58 Hrvata (*ibid.*: 1460). Godine 1990. počinje Domovinski rat na području Knina i „balvan-revolucija” (Paić 1998: 33), srpsko se stanovništvo organizira i osnivanjem međunarodno nepriznate Republike Srpske Krajine hrvatsko stanovništvo iseljava se u druge gradove. Godine 1993. provedeno je veće iseljavanje hrvatskoga stanovništva od 31. siječnja do 17. ožujka, da bi manje od 200 Hrvata ostalo živjeti na području grada Knina (*ibid.*: 35). Stanje se naglo mijenja 5. kolovoza 1995. godine, kada uoči vojno-redarstvene akcije hrvatske vojske naziva Oluja srpsko stanovništvo u najvećoj mjeri napušta područje grada Knina, da bi nakon nje došlo do povratka manjega dijela prognanih Hrvata te do useljavanja brojnih Hrvata iz Bosne i Hercegovine, većinom prognanih, kao i iz ostatka Dalmacije te iz drugih krajeva (npr. iz Slavonije). Tako prema popisu stanovništva 2001. bilježi se od 15 190 stanovnika grada Knina 11 613 Hrvata i 3164 Srbina<sup>11</sup>, da bi gotovo potpunom stagnacijom (no zapravo uz polagan povratak srpskoga stanovništva) 2011. godine bilo 11 612 Hrvata i 3551 Srbin od 15 407 stanovnika<sup>12</sup>. Premda je grad Knin službeno najnapučeniji u odnosu na prethodne popise, iseljavanje traje još od početka novoga tisućljeća te prema pojedinim procjenama s početka 2019. godine gradsko središte imalo je 7000 – 8000 stanovnika (spram popisanih (2013.) oko 10 000), a brojka rođene djece godišnje iste je godine po drugi put (nakon 2017.) pala ispod stotinu. Koliko se može posvjedočiti na terenu, i udjelom i apsolutno najviše se domicilnih Hrvata vratilo u Kninsko Polje nakon rata, unatoč tomu što ih je ondje prije njega bilo najmanje; ostale brojke teže je procijeniti, no može se pretpostaviti kako trenutno stalno na području grada Knina živi ne manje od 300 – 400 prijeratnih Hrvata i njihovih potomaka (pretpostavka je autorovom i prema Gradu Kninu), bilo iz čista, bilo iz miješana braka, pri čemu je broj vjerojatno i veći.

<sup>10</sup> Godine 1880. bilo je 549 Hrvata i 4 Srbina (Gelo, Crkvenčić i Klemenčić 1998: 1472). Kasnije je posrijedi veće doseljavanje srpskoga stanovništva.

<sup>11</sup> Državni zavod za statistiku:

[https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01\\_02\\_02/H01\\_02\\_02\\_zup15.html](https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02_zup15.html).

<sup>12</sup> *Ibid.*: [https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01\\_01\\_04/H01\\_01\\_04\\_zup15.html](https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/H01_01_04_zup15.html).

## **4. POVIJEST KNINSKIH NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA**

U sljedećim potpoglavlјima daje se pregled razvijanja kninskih novoštokavskih ikavskih govora s osobitim naglaskom na XX. i XXI. stoljeće, dakle u novo i najnovije doba.

### **4.1. Razvitak kninskih novoštokavskih ikavskih govora s naglaskom na XX. stoljeće**

Prije osmanlijskih osvajanja kninski su novoštokavski ikavski govor, kako je naglašeno, bili dijelom čakavskoga narječja. To se tijekom stoljeća mijenjalo te je danas posrijedi štokavski, novoštokavski ikavski govor. Malo je svjedočanstava o idiomu Kninske krajine u prošlosti: od franjevaca Bosne je Srebreni Petar Knežević rođen u Kninu (LHP: 356), no ciljanim čitanjem (korišteno je kompilacijsko djelo gdje je on zastupljen, Karamatić 2011: 297–330) autor razabire kako se njegov idiom ne može dovesti u izravnu vezu s današnjim kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, odnosno to se čini s oprezom i na pojedinim mjestima (kao glede položaja glasa *x*). Kneževićev pak izraz sadržava brojne riječi koje su se jamačno govorile u Dalmaciji u većoj mjeri, npr. *jur*, *ter*, *svežer* (no to bi mogao biti i raguzejizam), *razlik*, *duxovni* itd., a po svoj prilici izumrle su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Unatoč tomu što je gotovo nemoguće načiniti leksičku usporedbu, zanimljiv je izbor riječi *stina* u značenju kamena, što je danas karakteristično za zapadnije govore izvan Kninske krajine, ne i za kninske (gdje je ta riječ pojekavljena i znači stijenu). S druge strane, Knežević rabi oblik *nejma*, čemu je prispodobiti današnji češći prezentski oblik *nêmâ* te rjeđe, no još otprije stegnuto *nîmâ* sve 3. l. jd. prez. I prodorom glasa *x* na neetimološka mesta (primjerice u instrumentalu množine, usp. *učenicix*, *mačix*) te djelomičnim izostankom na etimološkim mjestima (tako u genitivu množine *najposlidníx*, *zbiłnx* spram *glasoviti*, *tvoji*, *sveti*) naslućuje se kako je stanje različito nego u ondašnjim kninskim govorima. Već je stoga kratkom usporedbom previše razlika među idiomom Petra Kneževića i kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, te je jezik kninskih franjevaca, koji je uže vezan uz jezik Bosne Srebreni, očito imao različitu povijest od one jezika kninskoga puka. Nedvojbeno je odraz jata u Kneževića bio izrazito ikavskim, dakle posrijedi je ikavski idiom, što je očekivati u većoj mjeri i za povijesne etape kninskih novoštokavskih ikavskih govora. Primjeri Kneževićeva idioma i dalje mjestimice su poslužili za usporedbu. Ikavski su odraz jata imali franjevci dalje u pismu i u XX. stoljeću (Šimić (2004) donosi neke primjere iz ljetopisa crkve

svetoga Ante<sup>13</sup>), no ubrzo je napušten. Ima ga izvan pohranjenih dokumenata i na gradskome groblju, gdje se primjerice bilježi natpis: *Ovd počiva tilo...* Premda je ipak posrijedi pisana riječ, danas se uglavnom ne bi reklo [ó:vdi] (osim jednom zabilježena na snimci [ódi] te u dijela mlađih ispitanika iz Kninskoga Polja uslijed povećane uporabe ikavskoga odraza jata nakon Domovinskoga rata u svim trima naseljima, koji koriste nereducirano óvdi) nego [ó:(v)de], a nikako \*[t̪i:lo].

Temeljem stanja u suvremenome govoru može se tvrditi kako je govor vrpolskih, kninskopoljskih i kninskih Hrvata uvijek sadržavao ikavski odraz jata (čime je pripadao ikavskim govorima), a Srba (i)jekavski (danasa: jekavski). U Kninu – koji je jedini tijekom XX. stoljeća promijenio nacionalnu strukturu – prvo je dominirala ikavština, da bi negdje u međupopisnom razdoblju (1931. – 1953.) došlo do blage prevage (i)jekavštine. To, a ne samo rast stanovništva koji se poslije nastavio, objasnilo bi i dalje opisivano stanje (vidi potpoglavlje 5.1.1.6.3.) gdje u Kninu Hrvati danas jat izgovaraju dominantno jekavski premda pasivno poznaju nešto više ikavizama negoli ih aktivno rabe, što se uočava usporedbom s govorom Hrvata Vrpola i Kninskoga Polja te većim brojem ikavizama u pravilu u ispitanika starije generacije u Kninu. To se (tj. pasivno poznavanje) očituje u dosta preciznoj razlici kninskih jekavizama prema ikavizmima u drugim dvama naseljima, koje ispitanici poznaju za usporedbu premda ih ne govore, npr. nikako se ne govoriti *lipo*, *bilo* NA jd. s. r. neodr., a stariji mogu reći *cīlī*, također nikako nije *vríme*, a rijetko je u starijih *üvīk*. Ikavizme koje ne koriste, dakle, ispitanici znaju kontaktno ili iz dublike prošlosti i prema kazivanju nekih ispitanika može se točno utvrditi koji se koriste još u određenoj mjeri (npr. *cīlī*, *üvīk*), a koji se uopće ne koriste (*lipo*, *bilo* NA jd. s. r. neodr., *vríme*). Ondje je ipak donekle nazočno i poikavljenje u mlađih ispitanika, što predstavlja kontinuitet prema čuvanju različitih ikavizama (npr. *dīd*, *cīlī*, *gōri*, *razūmīš* 2. l. jd. prez.) u starijih ispitanika i onih srednje životne dobi. Razmjernom ispremiješanošću stanovništva u Kninu je prevladao jekavski element, no Hrvati i dalje koriste više ikavizama od Srba, odnosno, u surječju s Hrvatima Vrpola i Kninskoga Polja s dobro očuvanom ikavštinom, bolje ju čuvaju od Srba, u kojih je vjerojatno preuzeta. U svakom slučaju

<sup>13</sup> Uspoređi naslovljeno na 19. prosinca 1904. godine: „Župnik je tužio gospodina Eugenija Ševeljevića, brijača, pridošlicu iz Splita, da nije donio na krštenje malu, kojoj je priko pol godine. Poglavarstvo ga je usilovalo, udarilo mu 50 kr. (= kruna, op. a.) globe ako je kroz 5 dana ne bi na krštenje donio. (...)” Dalje: „... kad je župnik o. Perišić krstio malu gori rečenog (ondje greška: recenog, op. a.) Ševeljevića (...).” Na dan 28. kolovoza 1907. godine čita se sljedeće: „Kad opet 1907. god. prisidnik društva (...) pokosio travu. A župnik videći to čudnovato ponašanje, zapriti mu: odnese li travu, da će ga pridat na sud. (...)”. Primjeri su s prve i druge stranice poglavlja „II. Kultura življjenja u prvoj polovici 20. stoljeća” (nisu obrojene stranice). Neki ikavizmi (zapriti 3. l. jd. prez./aor.) sigurno su manje tipični za današnji mjesni govor, a neki (prisidnik) uopće više nisu zastupljeni (no bilježi se: *prés'dnīk*). Dalje u istom poglavlju usp. „Prošli sičanj (...) čudnovato vrime. Snigova je bilo (...) čovik ne pamti. (...) dvi podlanice (...) Saobraćaji (...) prikinuti (...) sideći (...).” Dotični ikavizmi uglavnom su u uporabi i danas, osim *sičan* te u velikoj mjeri *snigovi* N mn. (ali jest: *snīg*), što su stariji ljudi u Vrpolu znali upotrijebiti kada su govorili o više razdoblja zimi kada je snijeg pao (a snijeg je prije bio i češćom pojavom).

ispitanici iz Vrpolja i Kninskoga Polja bili bi tipičnim primjerom čuvanja ikavštine. U Kninu Hrvati su svoj materinski govor pojekavili i demografskom stagnacijom, odnosno zanemarivim padom tijekom trideset godina (1961. – 1991.), gdje je došlo do iseljavanja pojedinih starih Kninjana i rađanja podmlatka, koji je bio nositeljem ikavštine sa sve više jekavskih elemenata u Kninu uslijed izloženosti sve brojnijim govornicima kninskoga istočnohercegovačkoga mjesnoga govora.

Zanimljivo je, a također u velikoj mjeri izravno se tiče Kninske krajine, stanje u drugim mjesnim govorima, dijelom prema podatcima do kojih je autor došao u samim početcima prikupljanja korpusa ispitanika. U Golubiću, koji je u sastavu Grada Knina, do 1995. izrazito je dominiralo srpsko stanovništvo, a hrvatskim je bio samo zaselak Šimići, gdje su stanovnici istoga prezimena zbog razmjerne izoliranosti među brojnim (i)jekavcima govorili ikavštinom. Šimići su ondje bili jedini Hrvati i prema popisu katolika 1789. godine (*ibid.*: 86), te su i onda mogli slično govoriti ako su također bili izolirani. Mjestimice je slično i u Bukovici – gdje su Hrvati po selima bili razmjerno malobrojni – što navodi i Okuka. Autor primjećuje iz razgovora s ispitanicima kako je sekundarnom, novijom pojavom umrežavanje prema nacionalnome ključu, tako da Hrvati dijele određene značajke s drugim Hrvatima, a Srbi sa Srbima. Premda se njegova raščlamba ne tiče novoštokavskih ikavskih govora, za istočnohercegovačke govore, kojima govore Srbi, Hrvati i Bošnjaci, Okuka (2008: 69) tvrdi prema Peci kako su dijalektne sličnosti novijega postanka, nastale poslije islamizacije (što se odnosi ponajprije na Bošnjake). Primjeni li se objašnjenje na odraz jata općenito, može se pretpostaviti kako su danas česte riječi koje sadržavaju ikavski odraz jata (*lip*, *bil*, *(j)isti*, *vira* itd.) izvan kninskih novoštokavskih ikavskih govora u miješanim naseljima u Hrvata čuvane ili (dijelom) obnavljane, tj. poikavljivane, a u Srba po(i)jekavljivane prema drugim istočnohercegovačkim govorima ako su ih prije i izgovarali ikavski (kako je još rijetko slučajem u nekoliko sredina). Razlike u odrazu jata svakako su odrazom podrijetla dviju nacionalnosti. Za kninsko područje Velić (2019b: 436–437) tvrdi i da Srbi rabe više turcizama nego Hrvati u svakodnevnoj komunikaciji, koje su također mogli preuzeti iz mjesnih govora koji se govore s druge strane granice (kao iz bosanskograovskoga, što je istaknuto). O razlikama među govorom Hrvata i Srba u pojedinim sredinama već je pisano (usp. npr. Peco 2007b: 348–349, 349 za Gorance unutar Grada Mostara, gdje se uočavaju sitne razlike među Hrvatom i Srbinom<sup>14</sup>), no na ovome mjestu usporedbe radi s kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nastojalo se pokazati koliko su česte i, zapravo,

<sup>14</sup> Učenik srpske nacionalnosti primjerice rabi česticu *de*, za koju se na tom mjestu ne može znati je li rabljena od učenika hrvatske nacionalnosti, no nije česta u Pecinim izvadcima iz ostalih mjesnih govora zapadne Hercegovine – dapaće uopće se ne pojavljuje, a s druge strane samo se u Gorancima ispitao posebno jedan, a posebno drugi učenik, čime je indikativno da ju učenik srpske nacionalnosti, ako ne jedini, barem češće rabi. Također donekle je očitom i razlika u odrazu jata: u Hrvata on je ikavski, u Srbina prema dostupnim primjerima u kratkim slogovima jekavski.

nedosljedne te variraju ovisno o mjesnome govoru (napose glede distribucije -ā i -ō, o čemu, uz osvrt na bliske govore, još je riječi u potpoglavljkima 5.1.1.4. i 6.2.3.1.).

## 4.2. Sociolinguistički osvrt na položaj kninske ikavštine u XXI. stoljeću

Domicilni Hrvati kao govornici kninskih novoštokavskih ikavskih govora i prije Domovinskoga rata i nakon njega bili su izrazita manjina u kninskom stanovništvu. Budući da je i uslijed drukčijega administrativnoga ustroja poslijeratne popisne podatke nemoguće usporedjivati jer ne kazuju koliko je od ukupna broja Hrvata primjerice 2011. bilo prijeratnih, a koliko „poslijeratnih“ žitelja, uspoređuju se podatci s popisa stanovništva 1991. s dostupnim procjenama o broju stanovnika i broju domicilnih Hrvata 2019. odnosno 2020. godine. Godine 1991. od ukupno 42 954 stanovnika tadašnje Općine Knin bilo je 3886 Hrvata (Gelo, Crkvenić i Klemenčić 1998: 1453), da bi 2019. na području Grada Knina bilo oko 10 000 stanovnika (podatci su prema Gradu Kninu), a već je onda, kao i 2020. godine domicilnih Hrvata moglo biti od 300 do 400 prema autorovoj procjeni<sup>15</sup>. Danas je domicilnih Hrvata daleko najviše u Kninu ili u njegovoj blizini. Uzme li se i prema popisu stanovništva 1991. broj stanovnika u mjestima koja su već 2001. godine činila Grad Knin – što ovdje nije nužno s metodološkoga gledišta – te se usporedi sa stanjem prema posljednjemu popisu, vidi se kako je broj domicilnoga hrvatskoga stanovništva postotno više opao negoli u absolutnom iznosu. U odnosu na stanje početkom devedesetih godina XX. stoljeća velik je broj Hrvata Vrpolja te u manjoj mjeri Kninskoga Polja nastanjen u Kninu ili u njegovoj blizini, dakle tristotinjak Hrvata smješteno je u naselju od okolo 7000 do 8000 stanovnika. Doticaj Vrpoljana s Kninjanima unatoč većoj blizini ostaje na otprilike istoj razini kao prije Domovinskoga rata ili nešto većoj uslijed urbanizacije, što mi potvrđuje nasumičnim razgovorom i jedna ispitanica podrijetlom iz Knina: doticaja u određenoj mjeri ima više u današnje vrijeme i ako je suditi po poikavljenju u pojedinim Kninjana, koje bi bilo njegovim ishodom. To poikavljenje prema mlađem ispitaniku Vrpoljaninu biva tijekom školovanja u doticaju s Vrpoljanima i Kninskopoljcima. Također, danas su uslijed urbanizacije, koja je izrazito depopulirala Vrpolje te u manjoj mjeri Kninsko Polje, svakodnevne aktivnosti koje su povezivale Hrvate svih triju naselja češće i lakše izvedive, kao posjećivanje i odlazak u šetnju, na piće, misu itd. To pokazuje da je doticaj i mnogo jači nego je prije bio, što potvrđuje potonji ispitanik Vrpoljanin dok ispitanica Kninjanka potvrđuje otprilike istu razinu doticaja kao prije rata ili donekle pojačan kontakt. Do tih

---

<sup>15</sup> Grad Knin ne vodi evidenciju o podrijetlu stanovnika.

podataka došlo se ciljanim usmenim upitom, pri čemu su i ispitanik i ispitanica pripadnicima mlađe generacije. Dakle, vidljivim je veći doticaj kao učinak urbanizacije, a s njom i školstva, premda urbanizacija nije u većoj mjeri zahvatila Kninsko Polje zbog njegove veće blizine Kninu. Urbanizacija je nepobitno doprinijela vidljivijemu položaju kninskih novoštokavskih ikavskih govora već stoga što su se u Knin slili brojni domaći ikavci, no ne samo oni, nego i brojni dalmatinski te pojedini bosanskohercegovački Hrvati, koji također govore ikavštinom, odnosno njihovi su govori (npr. travnički, novotravnički...) dijalektološki odredivi kao novoštokavski ikavski.

Premda se prosječan govor nakon Domovinskoga rata novopridošla hrvatskoga stanovništva iz Bosne i Hercegovine, koje je u najvećem broju zastupljeno, dosta razlikuje od kninskih novoštokavskih ikavskih govora (pa i od kninskoga istočnohercegovačkoga govora), prema vlastitu uvidu primio je određene njihove značajke, kao što su mjestimice sam ikavski odraz jata te neokrnjeni infinitiv (koji je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima prevladavajućim sredstvom). Naime kako se najveći dio srpskoga stanovništva odselio iz grada Knina – pa i naselja Knina – te se naknadno počeo vraćati, glavnim su nositeljima promjena u govoru svakako mlađe generacije doseljenika. Premda se u starijih govornika (većinom Bosanaca), koji često nisu novoštokavci ikavci, može čuti kako razgovaraju s domaćim ikavcima koristeći ikavizme, posvjedočio sam kako katkada mlađi govornici cijele gradske četvrti, ako dijele zajedničku aktivnost (primjerice tijekom igranja nogometa), mogu razgovarati koristeći ikavštinu, no tu je posrijedi i utjecaj novopridošlih Kijevljana<sup>16</sup>, većinom ljudi srednje i mlađe životne dobi. U Knin se doselilo i dosta Dalmatinaca iz drugih mjesta (npr. iz Sinjske i Imotske krajine): tako i podrijetlom bosanskohercegovački Hrvat može mimo ikavizama uporabiti i oblike koji nisu karakteristični za kninske novoštokavске ikavske govore (kao u *Kaštelīn* L mn.), nego za drugi idiom s kojim je bio u doticaju. I domaći Hrvati uslijed ratnih neprilika imali su priliku boraviti u kojem drugom gradu te biti pod utjecajem mjesnoga govora te sredine dočim je još prije rata dosta stanovnika gravitiralo Zadru, ali i Zagrebu. Nazočnost domicilnih Hrvata, Kijevljana te inih Dalmatinaca povećava udio ikavaca naročito u naselju Kninu, čiji je mjesni govor prethodno najslabije čuao ikavštinu. Kako na prostoru Grada Knina boravi i dosta (i)jekavaca, ikavštinu ne rabe svi stanovnici, no kninski novoštokavski ikavski govor dobrote se čuvaju te se može reći kako više prevladavaju negoli je prije bilo slučajem. Zbog razmjerno mala broja govornika ti su mjesni govoru ipak mnogim

<sup>16</sup> Kijevo je danas zasebnom općinom, a do 1991. pripadalo je kninskoj općini premda danas uvelike gravitira i Vrlici (primjerice, djeca se onamo šalju u vrtić). Uslijed Domovinskoga rata mnogi su se Kijevljani međutim naselili u Knin te mu je i on gravitacijskim središtem. Galić (2019: 75) opisuje kijevski mjesni govor zajedno s mjesnim govorima vrličkih naselja, no dijelom su očite razlike među govorom Kijeva s jedne strane i četiriju vrličkih naselja, i to u Njd. m. r. glagolskoga pridjeva radnoga (*ibid.*: 80–81).

doseljenicima još novi premda se čini da su svima barem donekle poznati iako je prošlo manje od trideset godina od susreta s njima, i pokraj toga što su brojni domicilni Hrvati zaposleni u institucijama i trgovinama, čime su izloženiji većemu broju ljudi. Osim toga, i kninski novoštakavski ikavski govor mijenjaju se, te je sasvim sigurno kako primjerice polako nestaju brojni talijanizmi (što je bilo tendencijom i prije rata), ali i riječi koje se mogu čuvati u naselju iz kojega je govornik eventualno preseljen (npr. Vrpolje). U svakome slučaju danas su kninski novoštakavski ikavski govor uslijed urbanizacije popularnijima i u boljem položaju negoli prije i mogu poslužiti daljnjoj klasifikaciji barem dijela Kninske krajine kao novoštakavsko-ikavskoga područja; oni su se i promijenili i mijenjaju se u odnosu na prethodna razdoblja, što je ostavilo traga pri usporedbi današnjih i prošlih oblika i u fonologiji i u morfologiji. Sociolingvistički su ovdje zapravo važni podatci za školstvo odnosno obrazovanje (Knin ima i osnovno i srednjoškolsko obrazovanje) te kako ono promiče kninske novoštakavsko-ikavске govore među novim, poslijeratnim generacijama govornika, među kojima u razredima svugdje prevladavaju djeca poslijeratnih doseljenika u Kninskoj krajini. Ondje se prema istraživačevu uvidu primjećuje u praksi puno bliže stanje novijemu pristupu materinskomu (mjesnomu) govoru, u kojemu se očituje uvođenje „nestandardnoga varijeteta kao jednoga od jezika poučavanja[.]” odnosno „dobrobiti” takva pristupa nego starijemu pristupu „bavljenja povezanošću učenikova jezika i školskoga uspjeha”, od kojega se u obrazovanju noviji pristup o skrbi za nestandardni idiom postupno razvijao (Šimičić i Ćubelić 2021: 206). Noviji pristup predvode barem pojedini učitelji i primjećuje se usputno u osnovnome školstvu, dakle pojavljuje se na „mikrorazini” najnižega stupnja (*ibid.*: 205) odnosno u barem nekih učitelja, navlastito ako su oni domicilni Hrvati. Takvo se stanje prenosi dijelom i na ostalo odgojno-obrazovno osoblje budući da su škole zadržale dio starijega sloga zaposlenika, koji su bili u školi zaposleni i prije Domovinskoga rata ili su se zaposlili odmah poslije njegova svršetka. Stoga je dio domicilnih Hrvata mentorirao pojedine, danas i vrlo hvaljene učitelje te se u njih očituje promidžba pojedinih mjesnih leksičkih osobitosti koje se vežu uz Kninsku krajину, npr. *kīčma* 'kralježnica', *lòsn'i* 'pasti s čega, pasti ničice', često i u govoru posve obično *-i-* od jata u *přditi* (bez redukcije u: *Přditi je jáko přirodno*.). Takvih je primjera više na satu o zavičajnome govoru (npr. *kanàvača* 'kuhinja krpa', *karéta* 'drvena kolica za prijevoz svega', *kàtriga* 'četveronožni stolac bez naslona') premda se o kninskim novoštakavskim ikavskim govorima ne progovara sustavno na nekoliko jezičnih razina jer nisu prepoznati u mjesnome školstvu kao zaseban idiom odnosno idiom. Primjećuje se i kako se česta osobna imena ispravljaju zapravo prema stanju u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima dočim se misli kako se tako kaže i standardno, npr. *Sâra* umjesto *Sára*, pri čemu drugi oblik nije kninskoikavski i izgovaraju ga djeca poslijeratnih doseljenika. Takva se poraba prihvaca kao općenito naglašivanje (ako se tko

zove *Sára*, ta se osoba nastavlja zvati tako) iz razloga što je učitelj u školi najveći autoritet i vlada opće mnijenje da je u svemu točan. Uzus se nastavlja i u srednjoj školi, gdje je zabilježeno usputno kako je izvan trajanja školskih sati dijete poslijeratnih doseljenika, tada odrastao učenik, pitalo je li standardno *Dína* ili *Dínē* oboje G jd., a učenica s područja Kninske krajine odgovara kako misli da je točan drugi oblik (*Dínē*), dakako ne i da ga ona rabi u govoru. Dakle, posve prevladava dijalektni dugosilazni naglasak u svekoliku općenju (i profesori govore *Díno*, nikada \*\**Díno*). Ima naznaka da upravo takve crte mjesnoga govora približavaju kninske novoštokavske ikavske govore izravno govornicima podrijetlom iz Bosne i Hercegovine (ali i iz drugih mjesta), kao i razmjerno česta ikavština koja se može čuti u puno većem opsegu nego je prije bilo slučajem. Premda je idiom rabljen u školstvu, gdje se sva djeca kao nositelji dalnjih jezičnih promjena stječu, tijekom većine vremena (dakle tijekom školskih sati) prilično standardolik odnosno blizak standardnomu varijetetu, pomalo je paradoksalno da upravo škola promiče neke najčešće crte kninskih novoštokavskih ikavskih govora u daljnju uporabu (primjeri poput *lòsn'i*, *kanàvača*, *Sâra*) iako nije sigurno da će se svi općenito primiti u govor svih govornika. Još je jednim pokazateljem vrlo izrazita utjecaja kninskih novoštokavskih ikavskih govora na nove, poslijeratne govornike mlađe generacije, što se primjećuje u najnovije vrijeme slučajnim susretom s govornicima mimoilaženjem u prolazu, širenje brojeva 11–19 s dvoglasom (npr. *dvánājst*). Takve je oblike istraživač čuo prije nekoliko mjeseci od djece osnovnoškolskoga uzrasta (13 – 14 godina) ispred Osnovne škole Domovinske zahvalnosti Knin, čiji naglasak ni u jednoga od njih nije bio domicilni kninskoikavski. Takvi su oblici inače tipični i za badanjski novoštokavski ikavski govor u Drniškoj krajini te za vrličke novoštokavske ikavske dočim se u drugim novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore bilježe oblici sa stezanjem (v. potpoglavlje 6.1.4.) te se prepostavlja izrazit utjecaj upravo kninskih novoštokavskih ikavskih govora na govore došljaka. Sve opisane promjene pogađaju mlađu generaciju, te se kninski novoštokavski ikavski govor na nju šire i vjerojatno će se širiti i u buduće, što stvara niz generacija (nekoć mlađih, danas već i u zreloj dobi) koji imaju određena utjecaja novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine, većega ili manjega.<sup>17</sup>

---

<sup>17</sup> Do svih sam podataka o školstvu te o najnovijem govoru mlađe generacije s oblicima poput *dvánājst* došao uglavnom sam (osim do podataka o mentoriranju novijega odgojno-obrazovnoga kadra od domicilnih Kninjana). Do mjesno obojenih primjera poput *lòsn'i* i *Sâra* došao sam uglavnom tijekom vlastita školovanja, no i tijekom posve neobvezna pohodenja nastavnih sati svoje bivše učiteljice u novije vrijeme počam od poodmakla diplomskoga studija, kada sam uočio neke osobitosti kninskih novoštokavskih ikavskih govora (ali katkada s dometanjem i o kninskim istočnohercegovačkim govorima (prilog ţē), što upućuje i na njihovo postojanje te na raznolikost mjesnih idioma) koje primaju djeca nižega osnovnoškolskoga uzrasta.

## 5. FONOLOGIJA

U sljedećim potpoglavlјima donosi se pregled fonološkoga ustroja kninskih novoštokavskih ikavskih govora. Prvo se opisuje glasovni sustav, a potom prozodija. Pri transkripciji primjerâ sa snimaka i zasebnu navođenju koristi se font ZRCola.

### 5.1. Glasovni sustav

Glasovni sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora čini pet vokala uza slogotvorno *r* te dvadeset i pet konsonanata, pri čemu su konsonanti *ž, f* i *x* nestabilni jer se ne pojavljuju dosljedno u svih govornika te se u pojedinim primjerima često zamjenjuju drugim glasovima.<sup>18/19</sup>

#### 5.1.1. Vokalizam

Vokali kninske ikavštine jesu: *a, e, i, o* i *u*.

##### 5.1.1.1. Inventar

Dva su visoka, dva srednja te jedan niski, odnosno dva prednja, jedan srednji te dva stražnja vokala:

VISOKI	i		u
SREDNJI	e		o
NISKI		a	
PREDNJI		SREDNJI	STRĀŽNJI

<sup>18</sup> Dio ispitanika ne razlikuje dva para slivenika, što je inovacija. U drugih su ispitanika oni dijelom sustava.

<sup>19</sup> Rubno se pojavljuje još jedan konsonant: u izrazu *ni ž* 'gotovo ništa' te rijetko drugdje (usp. *brōnzīn/brōnzīn* 'brončana posuda za kuhanje iznad vatre' (v. Velić 2019b: 432 – također vidi bilješku 32), *cârža* 'dodatni sloj na prednjem dijelu suknje koji služi za njezinu zaštitu' – dakle nakon zvonačnika) pojavljuje se i slivenik *ž*, vjerojatno talijanskoga podrijetla. Usporedi u moliškohrvatskome od domaćih riječi *sînže*, gdje također ključnu ulogu igra zvonačnik [n] (usp. Lisac 2003: 53 – također i talianizam *linžûn* 'pokrivalo, plahta'). Lisac zaključuje kako je u moliškohrvatskome (odnosno u moliškohrvatskim govorima) glas [ž] preuzet prema talijanskomu, što se može tvrditi i za kninske novoštokavske ikavske govore.

Tih se pet odsječaka pridružuje i slogotvorno *ṛ*. Ono može biti kratko i dugo, usp. *řzati*, *škṛt*, *tvṝžava*, *zavṝšti*, *vṝ*; *řkati* 'hrkati', *tvṝd*, *kṛv*, *četvṝtak*. Slogotvorno *ṛ* može se naći na početku ili na kraju riječi nakon ispadanja *x* (*řzati*, *řkati* < *xřzati*, *xřkati*, *vř* < *vřx*), pri čemu na kraju je uвijek kratko. Bilježene su pojedine dvojnosti gdje može biti i kratko i dugo, usp. pokratu u *bṛzo* uza *břzo* (i češće *břzo*), *četvṝtī* uza *četvṝtī*, *mṝtav* uza *mřtav*, *zavṝšti* uza *zavřšti*, analoški produljeno uz kračinu i u *křstli* prema *kṛstli* gl. pr. r. m. r. (ali je posvuda: *křšten*), zatim *mřzē* 3. l. mn. prez. pokraj *mřzíte* 2. l. mn. prez. U tim je primjerima posrijedi adrijatizam u obliku pokrate, kako ga određuju Brozović i Ivić (1988: 84). Zabilježen je primjer vokalne proteze: *prekardášti* (o odrazu jata u toj riječi i sličnima vidi dalje), što je najčešći oblik riječi, uz koji bilježi se primjerice i: *prekrđášti* i (Kn) *prekřndášti*. Po uzoru na fakultativnu slogotvornost u *prekardášti/prekrđášti* kaže se i *mřš* uz *märš*. Slično je stanje u novoštokavskim ikavskim govorima Vrličke krajine, gdje se slogotvorno *ṛ* također može dvojako ostvarivati u nekim primjerima, čuvajući razliku u trajanju (usp. Galić 2019: 83).

### 5.1.1.2. Distribucija

Svi vokali mogu stajati na početku, u sredini i na kraju riječi. I kratki i dugi vokali podjednako su česti u svim položajima, usp. (a) *mäčka*, *grād*, *Ànīta*, *sagráditi*; (e) *věsel*, *rēd*, *Èdīta*, *posprém'iti*; (i) *ptīca*, *zīd*, *Ívan*, *zažmír'iti*; (o) *öči*, *bōg*, *vòz'iti*, *proódati*; (u) *kùća*, *sūd*, *ùč'iti*, *izrúž'iti* 'izgrditi, izvrijeđati, uvrijediti'. Najčešće se, i to nepotpuno, reduciraju u sredini i na kraju riječi, dakle kada su nenaglašeni: a: *mīc'a*, *fál'a*, e: *zà n'ega*, *s'e*, i: *ikav'i*, *znàt'i*, o: *kák'o*, u: *tìs'u*, *s'u*. Dugi se vokali često javljaju i u posuđenicama, usp. *Ána* (Vr, uz drugdje običnije: *Àna*) prema *saláta/sàlāta*, *kazéta* (gdje je -e- kratko npr. u njem. *Kassette*), *želatína*, *tórba* itd., prema *báka*, *téta*, *krílo*, (babá) *Róga*, *dúga* itd. Također rjeđe se pojavljuju na kraju riječi: pojavljuju se u pojedinim oblicima (npr. u genitivu množine, usp. *dánā*, *kûćā*, *písāmā*), u posuđenica (npr. *bìrō*, *lavabô* pokraj *lavàndín* 'umivaonik') te dijelom u vokativu jednine (usp. *Žéjkô*, *Ànítâ* itd. – o tome vidi potpoglavlja 6.1.1.1. i 6.1.1.2.). Redukcija zanaglasnoga vokala posvjedočena je za vokal *i*, no može i izostati, usp. *gòd'na* prema puno rjeđemu *gòdina*<sup>20</sup>.

---

<sup>20</sup> *Gòd'na/gòdina* nikad ne znači 'kiša', nego isključivo 'godina, ljeto, godište'.

### 5.1.1.3. Realizacija

Svi vokali mogu biti kratki (*a, e, i, o, u*) i dugi (*ā, ē, ī, ū, ū*), nereducirani i reducirani (*ā, ē, ī, ū, ū*).

Srednji odnosno niski vokal *a* može biti potpuno nezaobljen (otvoren), te pod svim naglascima npr. *Āna, Ānīta; jā, málā* N jd. ž. r. neodr. Nenaglašen može biti dug ili kratak. Često je pomalo zaobljeniji, da bi najčešće u čestica i uzvika, neovisno o duljini, postajao zaobljen (*ā*): *ā, pā, [dā], jā, [axā], stvārnī* N jd. m. r. odr., *nè znām* 1. l. jd. prez. itd. Kako se vidi, tako je uglavnom pod dugosilaznim naglaskom ili produljenim (tromim, *[J]*) naglaskom. Više se primjera javlja u konzervativnijih govornika, usp. *kāko, dāj* 2. l. jd. imp., *jáka* N jd. ž. r. neodr., dakle i pod uzlaznim naglascima. Premda nije zaobljen, za dio starije generacije u Kninu bilježen je općenito zaobljeniji izgovor, ne i jedini, što se nije posebno bilježilo, npr. pod svim naglascima zaobljenije u *mājko* ('priatelju, priateljice', bez duljenja pred zvonačnikom), *kāko, jā, ráđti*. Zaobljivanje je češće u dugom *a*, a sve promjene pogadaju (osim u *ā, pā* i *nè znām* 1. l. jd. prez.) isključivo naglašeno *a*. Bilježen je rijedje i prednjiji izgovor pod kratkosilaznim naglaskom: *štā, dā*, također i prijelaz u *e* u *ćē* (jednom u: *di ćē*), jamačno zbog utjecaja nepčanika *ć*. Prednji odnosno srednji vokal *e* obično je zatvoreniji te se posebno ne bilježi njegova artikulacija u tom slučaju, npr. pod svim naglascima *trēćī, cēsta; rēd, u rédu*. Može doći i do njegova potpuna zatvaranja [*e*]: *trēbāš* 2. l. jd. prez., često u nekikh *jē-jē, srēdili* : *srēdili* oboje gl. pr. m. r. u istoga ispitanika, G jd. -*ē*, dakle pod zanaglasnom duljinom (G jd. -*ē*) i dugouzlaznim naglaskom (*srēdili* gl. pr. m. r.) u dugom slogu te pod kratkosilaznim naglaskom (*jē-jē*) uz analogiju prema ikavskom jatu (*trēbāš* < \*trībāš 2. l. jd. prez.) u kratkom slogu. To je rijetko, a G jd. bilježi se svega dvaput: *matemāt'kē, drūgē* G jd. ž. r. odr. U najmlađih ispitanika nešto je češće, kao i zatvoreniji izgovor (primjeri: *ènglēskī, üezbē* 'USB', *mīsēc* uz češće *mīsēc* u iste ispitanice – dakle u dugim slogovima pod naglaskom i nenaglašenima), te se pojavljuje i primjer *kémiju* A jd. I dalje je takav izgovor rijedak, a osim primjera *kémiju* A jd., *ènglēskī, üezbē* i *mīsēc* drugi su primjeri podudarni ostalim ispitanicima, gdje se ukupno gledano bilježi samo iznimno. Rijedje je otvoreniji (također nije posebno bilježeno, npr. pod svim naglascima *tēća* 'lonac', *sēstra; mēso, uréđti*), a bilježi se i posve otvoren izgovor u čestu *jē lī, nēmā* 3. l. jd. prez. Dosta je često i *ćētri*, a od rijetkih primjera bilježi se *èkstra* 'jako', dakle i pod silaznim i pod uzlaznim naglaskom, bilo kratkim (‘), bilo dugim (‘, ne i ‘) (iako ne pod obama parovima naglasaka). Dugo [e:] može iznimno postati [ie:] u uzviku *iē*, inaćici uzvika *ē*, a bilježi se i promjena kratkoga [e] > [ie] u *niē znām* 1. l. jd. prez., dakle pod uzlaznim naglascima. Za Kninsko Polje bilježi se i djelomična diftongizacija u *nīè može* 3. l. jd. prez. Diftongizacija pogađa samo starije ispitanike. U Kninskoj krajini prijelaz *ē*

> ie autor usput bilježi i u pravoslavnoga stanovništva u Strmici, u primjeru *biéb'ca* 'djetešce' i također u starijega stanovništva. Rijetko se u Kninskom Polju u G jd. i općenito od dugoga [e:] pojavljuje diftongizacija, usp. *tètkjē* G jd., *kondùktjēr*, dakle pojava nije česta. Navedene promjene puno češće pogađaju dugo naglašeno *e*, a nenaglašeno je isključivo dugo (G jd., primjeri *ènglèskī*, *mìsèc*). Stražnji odnosno srednji vokal *o* obično je zatvoreniji, a zatvoreniji je izgovor izrazitiji kad je *o* prednaglasno iako su ondje primjeri rjeđi, npr. pod svim naglascima *gòst*, *kòsa*; *bòs*, *vójska*; *gospòd'i*n, *govór'i*ti (nenaglašeno zatvorenije [o] pisano je uspravnim slovima). U Kninu (ali i u Vrpolju i u Kninskome Polju) primjerice bilježi se i otvorenija inačica, čemu su primjeri: (Vr) *dòbro*, *ònō* (potonji primjer i u Kninskem Polju prema istraživačevu uvidu), (KP) *ònđā* (za mlađu generaciju i u nenaglašenom slogu: *òtòk*), (Kn) *ònđā*, *tòčno* NA jd. s. r. neodr. (mogućim je utjecaj lika *tàčno* NA jd. s. r. neodr.), *vòtme* (supstratno je vjerojatno \*vajme; oblik dolazi prema autorovu uvidu i u Kninskome Polju)<sup>21</sup>, *dòbro*, dakle pod kratkim naglascima podjednako (no usp. *tò* je *tò* u enklizi, također primjer *mòj* pod dugosilaznim naglaskom). U dijela starije generacije taj izgovor izostaje. Češća je potpuna zatvorenost nego u *e* premda su primjeri također razmjerno rijetki (uglavnom pred zvonačnikom, usp. *tò*, *òn*, *ònđā*, *bòlē*, *gòvòra* G jd., *govòr'i*li gl. pr. r. m. r., *pòkòjnī* N jd. m. r. odr., *dòbro* NA jd. s. r. neodr. – u Kninu *òvō* NA jd. s. r.), a bilježi se i na rečeničnoj razini, čemu je primjerom: *I òndā jòš sáyjetujū svòjòj djèci...* (KP). Kako se vidi, ne bilježe se primjeri s dugouzlaznim naglaskom u zatvaranja kao ni u otvaranja, pri čemu se tijekom otvaranja ne otvaraju dugi nenaglašeni slogovi kao tijekom zatvaranja. U najstarijih Vrpoljana posvjedočen je i prijelaz u *u* ispred *n*: *ûn*, *ûndā*. Da su primjeri brojniji, svjedoči i potvrda *bumbàrdîrâna* N jd. ž. r. neodr., također u najstarijih u Vrpolju. Ovjerena je i diftongizacija dugoga glasa *o* u *"o* (usp. *dog"òd'lo* gl. pr. r. s. r., *b"òj*) odnosno *uo* (*buôg*, *guòdînâ* G mn.). Kao ni u zatvaranja, ni u prijelaza u *u*, ni u diftongizacije ne bilježe se primjeri s dugouzlaznim naglaskom. Diftongizacija je češća nego od *e* (primjeri su *buôg* i *guòdînâ* G mn. jako česti iako primjera diftongizirana *e* ima više i ne nužno pod naglaskom, vidi gore), a tako je i glede zatvaranja osim u nekih ispitanih mlađe generacije. Primjećeno je da se prilog *uòp'ce/ùòp'ce* katkada mijenja u *"òp'ce*, očito pod utjecajem riječi koje su pretrpjele diftongizaciju, kao i da *u*- nestaje, dakle riječ počinje na *o*-.

Promjene ukupno uzevši većinom pogađaju kratko *o*, kako pod naglaskom, tako i nenaglašeno. Prednji odnosno visoki vokal *i* obično je srednje artikulacije (pod svim naglascima npr. *čìst*, *mìsta* (: (češće) *mìsta*; oboje Vr i KP); *zìd*, *zíma* (u nekih Kninskopoljaca i u značenju 'hladno (o tijelu)'), no može biti otvoreniji, rjeđe zatvoreniji. Otvorenost se uvijek smjenjuje s uobičajenom srednjom artikulacijom [i] i pojavljuje se pod kratkosilaznim

<sup>21</sup> U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima posvjedočeni su sljedeći uzvici slična značenja: *àjme/àjme*, *òjme*, *ûjme* i *vòjme*. Budući da su uzvici, različito se naglašuju i ostvaruju (npr. *àimè*, *vòtme*).

naglaskom, npr. *vŷdīš* 2. l. jd. prez., *ŷmā* 3. l. jd. prez. Zatvorenijega je izgovora (očito iza [n] i pod dugouzlaznim naglaskom) u primjerima *ńije* 3. l. jd. prez. i *Kníńānā* G mn. uzrokovao palatalizaciju prethodnoga zvonačnika. Dakle, otvaranje pogađa kratko *i*, a zatvaranje dugo i u obama slučajevima isključivo pod naglaskom. Stražnji odnosno visoki vokal *u* obično je srednje artikulacije, no može biti prednje oblikovan kad je nenaglašen (što ishoduje nepotpunom redukcijom u *t̄is<sup>u</sup>ću*, što je u autorovu korpusu jedini primjer premda ima Vrpoljana koji imaju još primjera). Zatvaranje dugih *e* i *o* bilježi se i za novoštokavske ikavske govore Vrličke krajine (Galić 2019: 77–78), a za novoštokavske ikavske govore između Krke i Neretve (tako i za badanjski) Čilaš (2002: 32) navodi da je zatvorenost česta u brzu govoru. Stanje u novoštokavskim ikavskim govorima Kninske krajine od toga odudara jer se zatvorenost češće bilježi u sporijem govoru.

### 5.1.1.3.1. Redukcije vokala

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima mogu se reducirati svi vokali, no daleko najčešće reducira se *i*. Pritom svi kratki i nenaglašeni vokali bilježe uglavnom nepotpunu reduciranošću (npr. *fál<sup>a</sup>* ti 'hvala', *s<sup>e</sup>*, *govór<sup>i</sup>ti*, *neg<sup>o</sup>*, *s<sup>u</sup>*). Često je reduciranošć uzrokovana složenom fonološkom okolinom, obično između dvaju zapornika i ovisno o duljini uzlaznoga naglaska, usp. *pít<sup>a</sup>ti* (ali: *čítati*), *víd<sup>i</sup>ti*, *t̄is<sup>u</sup>ću*. Redukcija je različitih vokala (a poglavito vokala *i*) posvjedočena i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore, gdje je također čestom (usp. Lisac 2008: 107, Čilaš 2002: 33, Galić 2019: 81–82, Ćurković 2014: 37–42, Šimundić 1971: 37, 38–41), no u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima iznimno je rijetko potpunom. Potpuna se redukcija vokala *i*, *o* i *u* bilježi u poopćenih/leksikaliziranih primjera, kao *čétri*, *nákō*, *òvdā* i sl. I za kninske novoštokavske ikavske govore, a ponajprije za govor Knina, potvrđuje se zapažanje koje iznosi Čilaš (2002: 33) da u sporijemu govoru do redukcije ne mora doći, dakle stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima po tome ne odudara od onoga u novoštokavskim ikavskim govorima između Krke i Neretve.

Prvo se navode primjeri redukcije svih vokala:

- a) *a*: *príč<sup>a</sup>ti*, *dôst<sup>a</sup>*, *pó č<sup>a</sup>šē* G jd.;
- b) *e*: *s<sup>e</sup>*, *pògl<sup>e</sup>daću* 1. l. jd. f. I.;
- c) *i*: *gòd<sup>i</sup>na*, *ikav<sup>i</sup>ca*, *gòr<sup>i</sup>*, *al<sup>i</sup>*, *víd<sup>i</sup>ti*, *čétri*;

- d) *o*: *neg<sup>o</sup>*, *ak<sup>o</sup>*, *kak<sup>o</sup>*, *ist<sup>o</sup>*, *sàm<sup>o</sup>*, *zäpräv<sup>o</sup>* – u *vàkō*, *nàkō* posrijedi može biti analogija prema *tàkō* (usp. Kapović 2008b: 131 – glede *nàkō*), a slično je i u (*v*)âmo prema *tåmo*, kao i u *vòl'kō*, *nòl'kō* prema *tòl'kō*;
- e) *u*: *tìs<sup>u</sup>ću*, *s<sup>u</sup>*, *łs<sup>u</sup>se* V jd., *nè b<sup>u</sup>dēš* 2. l. jd. prez., *gòd<sup>u</sup>n<sup>u</sup>* A jd. *dánā*, *na svijét<sup>u</sup>* L jd., *nè mog<sup>u</sup>* 1. l. jd. prez., *níš<sup>u</sup>* 3. l. mn. prez. – u *òvdā*, *ònđā* možebitnom je analogija prema ó(v)de, ónde; úitru.

Za složenost fonološke okoline koja uzrokuje redukciju usp. i *mìc<sup>a</sup>ti*, svezu (...) *sm<sup>o</sup> mî*, *nî dvòje s<sup>u</sup> móral<sup>i</sup>*. Redukcija vokala *o* sasvim je rijetko potpunom po uzoru na okoline gdje se inače reducira (usp. *tàk<sup>o</sup> se* – usp. i *kak<sup>o</sup> se*): u vрpoljskome *tàk* rijetko se bilježi potpuna redukcija na dočetku. Vokal *u* često se reducira u *s<sup>u</sup>*, no rjeđe u ispitanika mlađe generacije. Katkada redukcija izostaje ako se u dvjema svezama ponavlja segment, za što usp. *òdošm<sup>o</sup> mî* 1. l. mn. aor. prema *nâžēm<sup>o</sup> mî* 1. l. mn. prez. Tu se umjesto vokalne redukcije pojavljuje konsonantska. Vokal se *e* nešto češće reducira nego *u*, a razmjerno često tako biva u povratnoj zamjenici *s<sup>e</sup>*, usp. (...) *pô ûrē s<sup>e</sup> òna* (...). Vokal se *i*, osim u navedenim primjerima, često reducira i u drugim oblicima, ali gotovo nikada (osim dosljedno u *čètri*<sup>22</sup> te u jednoga mlađega Kninskopoljca u: *jel < jè l<sup>i</sup>, bil < bi l<sup>i</sup>*, svugdje u Vrpolju i u Kninskome Polju u *čòuk* 'čovjek' – slično se bilježi i u Badnju (Čilaš 2002: 50); u starijih Vrpoljana i u *kòko* 'koliko') u potpunosti. Tako se bilježe i primjeri: *vìd<sup>i</sup> òvō, znàt<sup>i</sup> odgovárat<sup>i</sup> na pítāňa*. Ovo su primjeri gdje se redukcija *i* može pojavljivati:

- a) u osnovi promjenjivih riječi: *préz<sup>i</sup>me*, *nè s<sup>i</sup>ćám se* 1. l. jd. prez. (u potonjem je primjeru *i* postalo od jata), *nè m<sup>i</sup>čē* 3. l. jd. prez., *nàv<sup>i</sup>knēš* 2. l. jd. prez., *ùz<sup>i</sup>māš* 2. l. jd. prez.;
- b) u nastavku imenica: *radijón<sup>i</sup>ci* L jd., *píl'ca* 'nožić za rezanje', *bolešt<sup>i</sup>ne* N mn., *žìl<sup>i</sup>čice* N mn.;
- c) u nastavku glagola: *vìd<sup>i</sup>ti* (postalim od jata), (Kn; u drugim dvama naseljima ikavski) *sjèt<sup>i</sup>ti*, *stàv<sup>i</sup>ti*, *govór<sup>i</sup>ti*, *rád<sup>i</sup>ti*;
- d) u nastavku zamjenica: *mèn<sup>i</sup>* DL, *m<sup>i</sup>* D, *tèb<sup>i</sup>* (DL; u obama klitičkim oblicima od jata), *t<sup>i</sup>* D, *òn<sup>i</sup>* N mn. m. r.;
- e) u nastavku brojeva: samo u *čètr<sup>i</sup>*;

<sup>22</sup> Ipak se bilježi i *čèt<sup>i</sup>ri*, što čuva nepotpuno reducirano [i]. Ispitanici su nešto češće navodili i oblik *čètiri*, no u njih obično je *čètri*. Za imotsko-bekijske govore istovjetan oblik prevladavajućemu kninskim novoštokavskim ikavskim Šimundić tumači nastalim prema *trî* (Šimundić 1971: 40). To se objašnjenje može primijeniti i na kninske novoštokavske ikavske govore. Inače je oblik rasprostranjen, a primjere u različitim novoštokavskim ikavskim mjesnim govorima – u Šibeniku, u Brnazama, Gali, Otoku i Sinju u Cetinskoj krajini te u Dobrinču i Lovreću u Imotskoj krajini, zatim u Opuzenu – usp. Menac-Mihalić 2005: 91. Potpuna je redukcija češća u *čètristō*, što je jedini oblik.

f) u dočetku nepromjenjivih riječi: *al<sup>i</sup>, il<sup>i</sup>, gör<sup>i</sup>, dörl<sup>i</sup>* (također oboje od jata).

Kako se iz primjera vidi, najčešće se reducira nastavačno [i], neovisno o postanku. Kad se jat reducira, uvijek se čuva reducirano [i], tj. nije \*\*v̄idjeti, \*\*görē i slično. Redukcija se toga vokala bilježi i drugdje: u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 81–82), u Biteliću u Sinjskoj krajini (Ćurković 2014: 37, 38–39), a zanimljivi su odrazi (<sup>i</sup>, <sup>ə</sup>, <sup>0</sup>) u Badnju u Drniškoj krajini (usp. Čilaš 2002: 50 – primjer *mlince* G jd./ (ù) *mlin<sup>i</sup>cu* A jd./ (iz) *mlin<sup>a</sup>ce* G jd.). Svugdje u navedenim punktovima, zanimljivo je, redukcija je i potpunom, češće (i u Vrličkoj krajini i u Biteliću, a i u Badnju) nego li u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima. Ondje se redukcija najviše bilježi u Vrpolju, a najmanje u Kninu, pri čemu stanje je u potonjem naselju nejednoliko: čuva ju izvrsno polovica ispitanika starije generacije dočim ju druga polovica djelomice čuva, u srednjoj generaciji čuvanje je bolje nego u starije generacije, a u mlađih ispitanika dobro je očuvana. To znači da se čestota redukcije povećava prema mlađoj generaciji, što je konzervativna crta. Jamačno pod utjecajem ikavštine Knina gdjegdje i u Kninskom Polju redukcija se nešto rjeđe pojavljuje (usp. *ikavica* uza *ikav<sup>i</sup>ca*, *rècimo* uza *rèc<sup>i</sup>mo*), gdje je primjetno kako izostanak redukcije nije zabilježen naročito u složenijem glasovnom okružju (tijekom ponavljanja konsonanata, usp. *dijélli* le gl. pr. r. ž. r., *níx s<sup>i</sup> snímijo*), dakle ono općenito izazivlje redukciju (od ostalih primjera usp. *isp<sup>i</sup>te* A mn., *dòmov<sup>i</sup>ma* DLI mn., *mèn<sup>i</sup>* DL, *potúž<sup>i</sup>ti*, *jè l<sup>i</sup>*). Ispitanici koji u govoru imaju manje primjera s redukcijom pretrpjeli su različit utjecaj obrazovanja: bilo da su se školovali i na fakultetu ili da su i sami autori svojih knjiga. Izostanak redukcije nova je pojava u govoru (premda je sama redukcija starom inovacijom), a bilježi se i drugdje: u Mirlović Zagori i u Konjevratima redukcija je rjeđom u mlađih govornika prema Kurtović 2005: 534, a posrijedi barem je ondje utjecaj mjesnih govora bližih moru, gdje nije karakterističnom (*ibid.*). U riječima s trima ili više slogova može doći do redukcije na nekoliko mjesta, usp. *na radijónic<sup>i</sup>* u *Dřnišu*, *na radijónici* L jd. (pokraj *radijón<sup>i</sup>cu* A jd., (izostaje) *radijónice* NAV mn.), *rèc<sup>i</sup>mo*, *rècim<sup>o</sup> úzmi* (uga *rècimo*, sve 1. l. mn. imp.) pokraj običnjega *rèc<sup>i</sup>mo* (uga *rècimo* (također sve 1. l. mn. imp.)). Također može doći do redukcije na dvama mjestima odjednom, usp. *Štà s<sup>u</sup> nàprav<sup>i</sup>l<sup>i</sup>..., [Jèdīno smo mî ònō] sagrád<sup>i</sup>l<sup>i</sup>. Nísmo [mî...]*.

Unatoč tomu što u tim primjerima redukcija nije potpunom, bilježe se glasovne promjene konsonanata ispred reducirana vokala, naime pod utjecajem postvokalnoga konsonanta: tako je redovito u [t̄íš<sup>u</sup>ću], a i u [ù Žibeníku], tj. <ù Šibeníku> L jd. Nastale konsonantske ostvaraje držim alofonima (što je vidljivo po novonastalu [š], koji nije fonemom u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima) te bilježi polazni oblik bez jednačenja. Katkada se polazno stanje pojednostavljuje duljenjem vokala – to se bilježi u primjeru *t̄isúću*. Ta je riječ posvjedočena u više likova jer se stala više rabiti u drugoj polovici devedesetih

godina prošloga stoljeća i nije narodnom riječju. Uz nju još je uvijek rašireno *ijadu* (u nekih ispitanika: *xijadu*), što je nekoliko ispitanika i dalo kao odgovor u upitniku. Posvjedočene su mjestimice i potpune promjene vokala, tj. nestali su i dali druge glasove u *Bàrušić* << \*Bàršić (usp. i *Barišić*, s redukcijom na dočetku) odnosno u *dřčina* 'razigrana djeca' << \*dīčina. U posljednjem primjeru prvo je promijenjen izgovor vokala [i] u ponešto otvoreniji, da bi se analoški, radi kakve ekspresivnosti, unijelo slogotvorno *ř*.

Redukcije nema ispred *j*-, čemu svjedoče brojni primjeri, a evo nekih: (...) *on ti je bijo* (...), *měni je, ĩmā li jōš kōjī iz Knína? Mōžda če móراتi jōš* (...) itd. Od toga odudara jedino sveza *jè l̄i* (npr. *Jè l̄i jâ...*) zbog leksikalizacije uslijed česte redukcije u upitnoj rečenici naprama poštupalici *jè li / jè l̄i* (rijetko: *jě l̄i*). Promjena izostaje i iza *-j*-, usp. *újtru* (: *úitru*), (*u*) *Kräjini* L jd., *prisvòjiti, pòkrajina te dřčajina* 'razigrana djeca, vanjska djeca'. Također je redovito: *dvojici, trójici, obójici* sve DL. Usp. i rečenice poput: *Tàmān sam t̄la pítati jè l̄i vam mäčka žíva! Oš m<sup>i</sup> dàti jōš čäš̄icu vòdē?*

#### 5.1.1.4. Stezanje

U riječima kao *pòsā*, *kòtā*, *pàkā* (rijetko), *càkā* (što je rijetko i u starijih), u Vrpolju i *v̄tā* (bilježi se i: *v̄tā* – sve uz češće *bâšča*), *stô*, *sô*; *gô* završno \*-l izgubilo se (o tome više je riječi u potpoglavlju 6.2.3.1.). Očito je da je došlo do stezanja vokala nastala vokalizacijom i prethodnoga vokala različita podrijetla, tj. \**pòsaV* > *pòsā*, \**sôV* > *sô*. U prvoga primjera ishodom je stezanja zanaglasna duljina, no u drugoga dugosilazni naglasak ishodom je starijega kompenzatornoga duljenja (vidi Kapović 2015: 627, gdje se analiziraju i imenice muškoga roda *a*-vrste kao *bôg*). U imenica i u pridjeva na *-ô* dočetno \*-l nije u potpunosti izgubljeno jer se često bilježe primjeri gdje se čuva: *stôl*, *sôl*, *gôl*, ali uvijek popriloženo je *pô*. Glede čuvanja *-l* vjerojatno je ipak riječ o mlađoj pojavi, a i o razlici novoštokavaca ikavaca i novoštokavaca jekavaca (koji to rabe i prema srpskome jeziku) jer se primjeri gdje je \*-l nestalo bilježe primjerice i u Badnju (Čilaš 2002: 67), odnosno u Mirlović Zagori i Konjevratima (usp. *sô*, *k̄tô*, oboje prema Kurtović 2005: 536). Prema Jurišićevim (1966: 36–37) primjerima \*-l otpalo je i u vrgadinskome južnočakavskome govoru, koji je blizak kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i govorima koji ga okružuju po tome što se ondje primjerice čuvaju zanaglasne duljine. U pridjeva *mâl* završno *-l* ostaje valjda zbog toga što je sadržano i u izvedenim likovima kao *mâlî* N jd. m. r. odr., *mâlen* itd., ali i kosih padeža (usp. *mâlôg(a)* GA jd. m. r. odr., *mâlôm(e)* DL jd. m. i s. r. odr. itd.), gdje nije imalo kako nestati. U drugih pridjeva može biti dvojako pa se bilježi *dèbel* uza *dèbejo* (Vr – uglavnom u dječjem govoru ili tepanju),

no samo je: *vësel*, *tòpal*. Također se bilježi dvojstvo u *okrúgal*/*okrúgā*, gdje je dalje naglasno drukčije za Knin i Kninsko Polje zabilježeno *òkrùgā* (uz obično *okrúgal* predikativno, a *òkrùglī* N jd. m. r. odr. atributivno). Stariji ljudi, koji ne koriste riječ *lûg*, govore pretežito *pèpel* ili su tako donedavna govorili (autor ima potvrdu na zapisu za Kninsko Polje, a na upit od ispitanice Vrpoljanke doznao je da je to u njezinu djetinjstvu prije četrdesetak godina bilo često i u Vrpolju). Usporede li se primjeri pridjeva s primjerima stezanja u Vrličkoj krajini (v. Galić 2019: 79), zaključuje se da se u Kninskoj krajini -*l* pretežito nije nikad ni izgubilo jer je vokal dosljedno kratak (*dèbel*, *vësel*, *tòpal*, *okrúgal*, im. *pèpel*). Rjeđe je stezanje posvjedočeno tijekom stapanja dviju riječi, usp. *pàndā* 'zatim, (dosl.) pa onda'. Po uzoru na potonji lik katkada se kaže *ònđā*, gdje je izgovor glasa [o] približan [a], a bilježi se i *àndā* za Kninsko Polje. U Vrpolju bilježi se i analoško stezanje u *odòzgā*, *odòzdā*, a u svim mjestima i u također analoškome *kâ* (običnije je *kî*, što valja tumačiti prema svezi \**kâ* i (> \**ka* î > *kî*), a javlja se i *kô/kò*). Od Vrpoljana koji još žive u Vrpolju čuje se i analoško *nega* 'nego'. Stezanje u [a:] bilježi se i u sredini riječi u *zâva*.

Pokraj stezanja u -*ā* u imenica i u glagola (npr. *pòsā*, *rèkā* gl. pr. r. m. r.) u upitniku, ali i u transkribiranoj građi posvjedočeni su i primjeri s nestegnutim -*ao* (*pòsao*, *rèkao* gl. pr. r. m. r.) pod utjecajem obrazovanja i naročito u Kninu. Ti su oblici birani, a zna se usputnim bilježenjem i prema drugim primjerima gdje se provodi stezanje da ti ispitanici koriste i stegnute oblike. U nekih su ispitanika birani i oblici *stôl*, *sôl*, a autorovim upitom saznaje se da inače provode stezanje u *stô*, *sô*. Primjeri pridjeva *vëseo*, *dèbeo* isključivo su birani i naknadnim upitim doznaje se da se tu čuva -*l*: *vësel*, *dèbel*.

### 5.1.1.5. Glasovne promjene u pojedinačnim riječima

#### 5.1.1.5.1. Zamjene vokala

U određenim riječima posvjedočene su promjene vokala, gdje je posrijedi potpuna promjena boje u nenaglašenim slogovima, bilo da prethode ili slijede naglašeni slog. Rjeđe se ta promjena događa u naglašenome slogu. Tako se u Vrpolju, Kninskome Polju i u Kninu bilježi promjena *a* > *e* u različitim primjerima: *pìjet* 'tanjur', *pìjeca* 'tržnica', *baverìn'ć* 'podbradnik'; u Vrpolju i u Kninskome Polju jest *èèli* 'eda li', a u Kninu izrazito fakultativno *ïjeko* 'iako', *izešli* 'izašli' gl. pr. r. m. r. (i Vr) – inače je *ïjako*, *izašli* gl. pr. r. m. r.; u svim trima naseljima vrši se promjena *e* > *a* u *iznanažéne*, u Vrpolju i Kninskome Polju u *žìgar'ca* 'jetrica' te (*n*)*ízarè* '(n)imalo', u Vrpolju *Materíze* N mn. 'Meterize (Šibenik)', a u Kninu *djètal'na*; u Vrpolju ispred

zvonačnika posvjedočena je promjena  $o > u$  u *kùnap* 'konop' i *polùver* 'pulover', dok je u svim trima naseljima u različitim primjerima posvjedočena i promjena  $o > a$ : u *kùnap* te u *kònaba* (Vr, KP –  $a$  u *kùnap* može biti dijelom pod utjecajem srpskoga *kànap*) te *pamìdōra* 'rajčica' – nema promjene  $o > e$  u *gròb*, *grôble*, premda je pod brdom Spas smješteno arheološko nalazište imena *Grebje*, što može upućivati na to da je prije i tu dolazilo do promjene, ali je potom izgubljena; potvrđena je promjena  $u > e$  u Vrpolju u primjeru *čevřkuća* 'čuvarkuća', a  $u > i$  (ili razvoj skupine #*uju-* > #*uj-* > #*ui-*) u *ùitru* i  $u > o$  u *polùver*. Promjene  $a > e$  i  $e > a$  najbrojnije su i češće se događaju u slogu koji slijedi nakon naglašenoga, kako je i u drugih promjena osim u slučaju  $u > e$  i  $u > i$ , gdje je razdioba jednaka. Jedino se promjena  $o > u$  događa pod naglaskom, što je slučaj i u rijetkih primjera *ûn*, *ûndā*, bilježenih za najstariju generaciju ispitanika. Pojedini primjeri zapravo su fakultativne naravi te uz njih postoje stariji, nepromijenjeni likovi: *pìyat*, *pìjaca*, *bavarìn'ić*, *dîtel'na* (uz *djètelina* u Kninu), (*n)îzerē*, *iznenažéne*, *pomìdōra*, *kònop*, *kònoba*. Zamjene vokala česte su i drugdje u novoštakavskim ikavskim mjesnim govorima, te su pojedini primjeri zabilježeni i izvan kninskih novoštakavskih ikavskih govora, usp. *pìjet*, *žìgar'ca* u novoštakavskim ikavskim govorima Vrličke krajine (Galić 2019: 83), zatim u Biteliću (Ćurković 2014: 44, 45), a *pìjet*, *pìjeca*, *pàmidor* u Badnju (Čilaš 2002: 29, 30). U kninskim novoštakavskim ikavskim govorima uglavnom izostaje promjena  $a > o$ , česta primjerice u vrličkim novoštakavskim ikavskim govorima i u badanjskome ispred zvonačnika *v*, *m* (Galić 2019: 82; Čilaš 2002: 40 – u obama opisima pojavljuje se npr. *bàlov*, *làstov'ca*, *sèdom*, *ðsom*), pa tako i lik *livoda*, koji se bilježi već u Badnju (Čilaš 2002: 30). Bilježeni su samo primjeri *ëvolā* (: *ëvalā*) i *vòjme* < \*vajme, s razvitkom poslije zvonačnika, pri čemu uslijed malena broja primjera pomišlja se i na utjecaj priloga *ëvo* na *ëvolā*, dakle promjena  $a > o$  iza *v* ondje nije morala biti fonetskom i jedini je primjer *vòjme*. Pojedine primjere (*sèdom*, *ðsom*) koristi samo pravoslavno stanovništvo (a bilježe se također u novoštakavskome ikavskome Badnju, *ibid.*), te se katoličko stanovništvo od njega razlikuje po tome što ne provodi  $a > o$  i kaže *sèdam*, *ðsam*, što su polazni oblici. Također je moguće da je katoličko stanovništvo izgubilo te oblike naknadnom diferencijacijom. Prema dostupnim primjerima zaključuje se kako su promjene boje vokala (najčešće *a* i *e*) zastupljene u pojedinačnim primjerima. Pritom se uglavnom javljaju u spontanu govoru, a rjeđe i na upitniku i osobito u mlađih pod utjecajem obrazovanja i medija.

### **5.1.1.5.2. Promjena *ra* > *re***

Promjena *ra* > *re*, inače posvjedočena u čakavskim i štokavskim govorima (Lisac 2003: 52), u kninskim je novoštokavskim ikavskim govorima djelomice zabilježena samo u Vrpolju. Ondje se bilježi u *résti*, *nàrésti*, *vrébac* (iza *râsti/rásti*, *nàrásti*, *vrábac*), a samo je *kráde* 3. l. jd. prez. (i inf. *krásti*). Dočim se likovi sa *re* polako povlače pred likovima sa *ra*, izostanak promjene *ra* > *re* u *krásti* općenit je na dalmatinskome kopnu (Lisac 2008: 107) te stanje u vropoljskome novoštokavskome ikavskome govoru nije iznimkom.

### **5.1.1.6. Podrijetlo**

#### **5.1.1.6.1. Odraz praslavenskih nosnika**

Prednji praslavenski nosnik \*ę dao je gotovo svugdje *e*: *jětr'ca*, *jětřva*, *rěd*, *svět*, *pétak*, *rúke* NAV mn., *nògē* G jd. Zamjena s *a* rijeda je nego li u ostalim novoštokavskim ikavskim govorima i pojavljuje se samo u *žálac*, dočim se kaže *jěčam* (a ne: *jäčmér*, kao u Mratovu (Lisac 2003: 52)). Prema netvorenu praslavenskomu \*jeti u Vrpolju i u Kninskome Polju posvjedočeno je defektivno *nàjā* gl. pr. r. m. r., *nàjāla* gl. pr. r. ž. r., i to u: *Štà s<sup>i</sup> nàjā?* 'Zašto si uporan?' Stražnji nosnik \*q dao je pak svugdje *u*: *küća*, *pùtīć*, *pùt* 'staza, cesta; putovanje', *rúka*, *nògu* A jd., *mògū* 3. l. mn. prez.

#### **5.1.1.6.2. Odraz praslavenskih poluglasa**

Oba praslavenska poluglasa nakon stapanja u takozvano *šva* dala su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima *a* u jakom položaju: *lăži* G jd., *dân*, *čàstiti*, *po dánu* L jd. U slabom su se položaju izgubili, usp. *snà* G jd., *nòkta* G jd.; *čèla* (i *pčèla*) < \*bъčela, *mlìn* < \*mъlinъ. U primjeru *pàsa* GA jd. vjerojatno je posrijedi analogija prema nominativu jednine (*pàs* < \*pъsъ) te razbijanje suglasničke skupine \*ps- (usp. i pojednostavljenje u *sòvati* < *psòvati* < \*pъsovati) prije nego li vokalizacija u slabom položaju. Potonji je primjer posvjedočen i drugdje u Dalmatinskoj zagori (npr. Lisac 2003: 21 – općenito za štokavske govore, Čilaš 2002: 81, Ćurković 2014: 79, Galić 2019: 91), a bilježe se i slični primjeri u drugim govorima (usp. Lisac 2008: 106 – ondje se bilježi *a* i u *sani*, *šavi*). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pojavljuju se isti primjeri sa sekundarnim *a* kao u istočnohercegovačkim govorima u

G jd.: *pàsa, šàva* (usp. Lisac 2003: 99). U predmetku *sa-* također se može govoriti o vokalizaciji u slabu položaju, no posrijedi je alomorfija i rijetko se razlikuje oblik s duljim alomorfom od onoga s kraćim, usp. *sakrìvat<sup>i</sup>* se 'kriti se od očiju, skrivati se' – *skrìvat<sup>i</sup>* se 'kriti se, biti neprimijećen'. Prvi se glagol koristi u igri skrivača, a drugi u ozbilnjijem razgovoru (usp. *Kò znâ štâ se jôš skrîvâ*). *Sakrìvati/skrìvat<sup>i</sup>* se jedinim je takvim dvojstvom.

Slijed \*vъ (\*vъz-), kao i \*vъz-, dao je gotovo uvijek *u* (*u, ùnûtra/unútra*) odnosno *uz-* (*ùzè(s)ti, Ùskys*). Iznimkom je *vâjîk* < \*vavik ~ ùvîk, što je danas veoma rijetko i čini se da se čuva pretežito u starijih govornika, dakle oblik se povlači iz govora.

### 5.1.1.6.3. Odraz jata

Novoštakavski ikavski govori, kako općenito, tako i u Dalmatinskoj zagori, karakterizirani su ikavskim odrazom jata (Lisac 2003: 51; 2008: 106). Pritom su neikavizmi gdjegdje, kao na ličkom ili zapadnobosanskom području znatniji (usp. Lisac 2003: 51, 61, 64), čemu je uzrokom supstratni (srednjočakavski) ili adstratni (istočnohercegovački) idiom. U novoštakavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore bilježeni su rijetki neikavizmi, usp. ekavizme *železo, cesta/testa, breza, zenica, ovde, obe* NA dv. ž. r. (Lisac 2008: 106). Neki od tih ekavizama jesu zapravo pseudoekavizmi: tako je u *ovde* posrijedi odraz izvorno kratka \*e, a *obe* NA dv. ž. r., što se dosljedno javlja prema *dvi*, najvjerojatnije je dobilo množinski nastavak -e (NAV mn. ž. r.), podrijetlom od prednjega nosnika (kao što je i nenavedeno *sest* dobilo e od prednjega nosnika \*ę iz prezenta).

Od novoštakavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina praslavenski je jat danas u Vrpolju i u Kninskome Polju dao uglavnom *i*, uz određen broj jekavizama, a u Kninu *je* odnosno *ije*, uz određen broj ikavizama. Tako su od ispitanika iz Vrpolja posvjedočeni primjerice sljedeći ikavizmi: (u korijenskom morfemu) *isti, mlîti, lîp, snîg, brîg, miñûr, mišâncija, miš'nê* G jd. 'mijeha', *dîte, miñati, svîća, ùvîk*, (u tvorbenom morfemu) *vîd'la* gl. pr. r. ž. r., *razùm'la* gl. pr. r. ž. r., *stârijî* N jd. m. r. odr., (u gramatičkome morfemu) *dôli, gôri, stâri(x)* G mn., *stârîm* DLI mn.; od Kninskopoljaca posvjedočeni su ovi ikavizmi: (u korijenskom morfemu) *lîto, srîća, tîti, bîlî* N jd. m. r. odr., *cîlî* N jd. m. r. odr., *lîp, bîžati, dîca, smîja* G jd., *mišati, mlîko, pîvac, prôl'će*, (u tvorbenom morfemu) *râzumîš* 2. 1. jd. prez., *vîd'la* gl. pr. r. ž. r., *stârijî* N jd. m. r. odr., (u gramatičkome morfemu) *dî, stâri(x)* G mn., *stârîm* DLI mn.; od Kninjana posvjedočeni su primjerice česti ikavizmi: (u korijenskome morfemu) *dîd(a)*, (u tvorbenom morfemu) *razùmîš* 2. 1. jd. prez., *vîd'ti, stârijî* N jd. m. r. odr., (u gramatičkom

morfemu) *dī*, *dvī* NA dv. ž. r., *dvīma* DLI dv. ž. r., *stārī(x)* G mn., *stārīm* DLI mn. Primjećuje se kako dugi ikavski odraz jata izostaje u Kninu u korijenskome morfemu.

Postoje mnoge indicije kako je u Kninu, a i u Vrpolju i u Kninskome Polju u prošlosti bilo više ikavizama. Tako H. M. pamti kako je Knin do pedesetih godina XX. stoljeća bio štokavskā ikavica te se za rodno Kninsko Polje prisjeća djedova pisma, čijega se sadržaja sjeća I. M.: *Ilō līpō dīte iz līpē bīlē zdīlē*. Istom tvrdi (I. M.) kako nitko tako ne bi rekao<sup>23</sup>, s čime se autor ipak ne bi složio jer se pokazalo kako su svi ti ikavizmi u optjecaju i danas, barem u Vrpolju. I. M. također, uvelike za susjedno Vrpolje, no i za dio Kninskoga Polja kaže kako su njegovi stanovnici navikli rabiti ikavizme koje Kninskopoljci (barem u zaseoku Marići) ne bi koristili: *Brīzovac*, *Plīšivica*, *brīstīc* – H. M. tvrdi da se ipak može reći sve osim: *Brīzovac*, no sa smanjenom čestotom. Primjećuje se da su velikim dijelom posrijedi toponimi. Autor je iz razgovora (A. V. (r. Ć.)) saznao da se u Vrpolju pokraj *Brīzovac* govori i *Brēzovac* (na što i I. M. upućuje, a na što se nadovezuje *Brēzovac* u Kninskome Polju kao jedini oblik), a lokalna specifičnost u toponimiji ostaje, što je autor tijekom prethodnoga razgovora spomenuo, *Vrīlo* (ipak je izvan preskakanja naglaska i (*na*) *Vrēlu* L jd. dočim je inače (*nā*) *Vrīlu*). U Vrpolju zbog većega broja ikavaca još su ovjereni i drugi ikavizmi koji su rijeci ili mogu izostati u Kninskome Polju, npr. *bīs*, *brīg*, *rīč*. Ipak se na istoku Kninskoga Polja kao i u Vrpolju bilježi i primjerice: *pōslī*, *vīnčāna* N jd. ž. r. neodr. U Kninu pokraj barem dijelom stalnih ikavizama kao *dī*, *dīd(a)*, *gōri*, *razūmīš* 2. l. jd. prez., (u glagola poput) *vīdīti* pasivno (i pri usporedbi s Vrpoljanima i Kninskopoljcima) zastupljeni su i ikavizmi kao *līpo*, *bīlo* NA jd. s. r. neodr. (A. Š. S. (r. Š.), iako prema snimci *mlīko*, *bīlō* NA jd. s. r. odr., koje ispitanica također izgovara, njoj prema vlastitu nahođenju djeluje neprirodno)<sup>24</sup>, što daje ikavske značajke tomu mjesnomu govoru. Samo najstarije kninske obitelji koriste više ikavizama, usp. *cīlī* pokraj *ciēlī* oboje N jd. m. r. odr. (A. P.)<sup>25</sup>, *nē smīš* pokraj *nē smijēš* 2. l. jd. prez. (V. Ž., koji puno bolje čuva kratko

<sup>23</sup> Sugovornik toga ispitanika kaže da je u njegovoj obitelji (a on je bratom H. M.) postojala (i još postoji) razlika između *tērīn'ca* i *zdjēl'ca*, iz čega proizlazi da ne bi uporabio oblik *zdīla* (u pismu u genitivu jednine). I. M. na autorovu napomenu da Vrpoljani rabe riječ *zdīla* neizravno daje potvrdu i za Kninskopoljce, no ostaje upitnime bi li dijete jelo iz čega što je veliko (*zdīlē*) ili iz čega što je malo (*zdjēl'cē* < *zdīl'cē*, što se u Vrpolju govori), čime ostaje pitanjem i koliko su, s obzirom na to da je uporabljena riječ za *zdjelu*, ostali ikavizmi pošalčnoga značenja. Ipak autor zastupa stav da je sve dijelom materinskoga govora autora pisma jer izvedenica (*zdjēl'ca*) nije u istome semantičkome odnosu prema polaznoj riječi (*zdīla*) kao umanjenica prema uvećanicu danas, kao i prije, što pokazuje i ikavski odraz jata u *zdīla* te noviji jekavski odraz u *zdjēl'ca* (dočim je u Vrpolju još uvijek: *zdīl'ca*).

<sup>24</sup> Pasivno mnogo ikavizama poznaje S. M. (r. Ć.), te ih rabi ovisno o prigodi. Njezini su roditelji, podrijetlom iz Vrpolja i Kninskoga Polja, nakon Domovinskoga rata ponovno počeli govoriti ikavštinom unatoč izloženosti jekavštini u Kninu, što su mogli učiniti jer im je domaći ikavski govor Vrpolja odnosno Kninskoga Polja bio materinskim govorom. Pasivno poznавanje (S. M. (r. Ć.)) dolazi do izražaja pri općenju s ikavcima (rođbinom), kada koristi više ikavizama (premda tomu autor nije mogao posvjedočiti jer je isključivo nasamo razgovarao s njom, no to mu je rekla tijekom toga razgovora). U obama slučajevima očit je utjecaj supstratne ikavštine Vrpolja i Kninskoga Polja, koja se nikada nije bila izgubila, te je ponovno došla do njezine prevlasti.

<sup>25</sup> A. P. navodi kako je također jekavski *lijépo*, *bijélo* oboje NA jd. s. r. neodr. jer ona te dvije riječi ne izgovara ikavski niti su drugdje bilježene u ikavskom liku. Do podatka zapravo se dolazi neizravno jer je ispitanica tvrdila kako su u obližnjem Kosovu polju govornici srpske nacionalnosti rabili više ikavskih primjera nego li su stanovnici

[i], usp. *dī*, *dīd*, *dīdovīna*, *nādīli* gl. pr. r. m. r., *tīli* gl. pr. r. m. r. itd.). U ispitanika koji su djelomično podrijetlom iz Knina i dijelom iz jednoga od drugih dvaju naselja, kakvim je D. Š., tipični ikavizmi kao *līpo* fakultativni su i rjeđi od jekavizama (*lijēpo*). Međutim, određene se riječi danas u svim trima naseljima nikako ili gotovo nikako ne izgovaraju u ikavskome liku: *cijēv*, *rijéka*, *stijéna* 'stijena' (no usp. u Kneževića *stina* u drugom značenju), *tijēlo* (no na staru nadgrobnome spomeniku usp. *tilo*), *rijēč* (no u Vrpolju i: *rīč*), također i uglavnom *dijéla* G jd. itd., dakle ponajprije je eliminiran ikavski odraz jata pod dugim naglaskom. Takvi su jekavizmi svojstveni i Kninu, a može se prepostaviti kako su se pod utjecajem mjesnoga govora Kninjana i širili sjeveristočno, Kninskim Poljem i Vrpoljem. Zato se u pojedinim situacijama češće i rabe jekavizmi premda ikavizmi postoje, a katkada i službeniji odnos može presuditi: tako H. M. tijekom većega dijela (snimljenoga) razgovora govori pretežito jekavski (od ikavizama zastupljeni su primjerice: *dī*, *dīd*, *dvī* NA dv. ž. r., kao i u Kninu), da bi koncem toga, kada spominje doživljaje u Šibeniku, govorio pretežito ikavski (usp. *pīsma*, *smišno* NA jd. s. r. neodr., *zalīpīti*, pa i *nēgdi* – sve osim potonjega izostaje u Kninu). Njegov brat (koji nije autorovim ispitanikom) dao je autoru snimkom indikativnu potvrdu da je još u djetinjstvu nesvjesno, primjerice uz *Dāj mi mlīka.*, znao reći *Dāj mi mlijéka.*, što može ukazivati na određen utjecaj jekavštine gradskoga središta (Knina). Vrpolje je time manje pogodeno jer je udaljenije od grada, dok mu Kninsko Polje više gravitira budući da se naselje Knin povjesno širilo na njegov račun. A. Š. S. (r. Š.) kazivala je ne rabeći gotovo uopće tipične ikavizme (pojavljuje se samo ikavski odraz u glagolskome nastavku: *požēlītī*, *vīvilo* gl. pr. r. s. r. itd.), no unatoč tomu što je pri istraživanju govorila *gdjē*, priznala je usput kako inače kaže *dī*, kao i druge primjere (*dīda*, *dvī* NA dv. ž. r.). Kada se sva tri naselja uzmu u obzir, povećan broj jekavizama u svima njima ishodom je ponajprije utjecaja kninskih novoštokavaca jekavaca, kojih je u Vrpolju bilo najmanje te su uvijek bili manjinom i njihov je utjecaj ondje bio najslabiji. Može se govoriti i o utjecaju medija, čime i drugih govora, što je jekavizmima moglo dati na čestoti. Preuzimanje jekavskih oblika iz drugih izvora valja prepostaviti u većoj mjeri za ikavce iz nemiješanih brakova te za ikavce u Strani kao pretežito hrvatskome dijelu grada, premda je to samo jednim od razloga – drugime je primjerice školovanje.

---

u staroj kninskoj varoši (odnosno u Strani), spominjući ikavizme *līpo*, *bīlo* oboje NA jd. s. r. neodr. Ispitanica je također spomenula i ikavizme *dīda* i *dīco* V jd., te primjer rečenice: *Dóži dīdu svōme*. Tako su dalje prema ispitanici govorili stariji iz Kosova polja, a mlađi više tako nisu govorili (navodi se samo primjer: *djēco*). Zastupljenost ikavizama kao bilježite značajke novoštokavskih ikavskih govora (*līpo*, *bīlo*, *dīco*) govori u prilog tomu da su Srbi iz Kosova polja (ili jedan njihov dio) donedavno govorili ikavski. Iz razlikovnih primjera *līpo* i *bīlo*, koji su se naveli zasebno od ostatka primjera (no usp. i *dīco* V jd.) zaključuje se kako su izostajali u Kninu. Naknadno je ustanovljeno tijekom transkripcije njezina idiolekta kako vrlo vjerojatno i sama izgovara te riječi isključivo jekavski (ovjeren je na snimci: *lijēpo*) – u nje jest i *vrijéme*, dakle jekavski.

Unatoč tomu ikavizmi su s druge strane u Kninu razmjerno rijetki<sup>26</sup>. Isto je tako ovdje moguće tvrditi – kako se to često tvrdi pri opisu mijena u mjesnim govorima – da je upravo televizija promijenila govor i proširila jekavski element, davši mu donekle na snazi. Situacija je složenija te su za pojekavljenje zaslužni i migracije (kako sadašnje tako i povijesne) te određeni prestiž u uporabi jekavštine koja je bliža standardnomu jeziku. U Kninu jekavci i ikavci živjeli su uvelike pomiješano za razliku od Kninskopoljaca i Vrpoljana – osim u pojedinim dijelovima kao što je sama Strana (ulica iznad crkve svetoga Ante), što je po svoj prilici najstarijim dijelom naselja Knina. Razlikovanje prema jekavcima ondje stoga nije bilo tako snažno jer su ponajprije od njih i preuzimali jezični materijal. Osim toga, stalnim širenjem Knina širio se i utjecaj kninskoga istočnohercegovačkoga mjesnoga govora, što je najmanje utjecalo na pojedine stare obitelji, primjerice u Strani. Nadalje, usporedbom s govorima Vrličke krajine može se vidjeti kako se još niz riječi izgovara (poglavitno) jekavski: *prijéti* uza *prititi* (Vr), u predmetku *ne-* (*někad*, *někídān*) (no u najstarijih: (Vr) *níkídān*), *něšto/něšto/něšta* prema *prit*, *níkad*, *níšta*, usp. Galić 2019: 84, 95). U starosjedilaca primjećen je nešto izrazitiji utjecaj (i) jekavštine uslijed kontinuirana boravka na području Knina i Kninskoga Polja, premda je ikavština podjednako dobro očuvana kao u ostalih ispitanika.

U sljedećim crtama daju se tipični primjeri ikavskoga odraza jata. Ova je građa iscrpena ponajprije sa snimaka:

1. u naglašenome slogu:
  - a) u predmetku: *pripadnēm* 1. l. jd. prez. (Vr), *pričvrūć* (Vr) itd.
  - b) u korijenu: *bílī* N jd. m. r. odr. (Vr, KP), *bíš* (Vr), *cílī* N jd. m. r. odr., *díca* (Vr, KP), *díd*, *dída*, *díte* (Vr, KP), *dítel'na*, *lípo*, *mísēc*, *ríč* (Vr), *vríme* (Vr, KP) itd.
  - c) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *díl*, *dví* NA dv. ž. r., *smíš* 2. l. jd. prez. (Vr, KP) itd.
2. u nenaglašenome slogu:
  - a) u predmetku: *pribáčti* (Vr, KP), *prikardášti* (Vr, KP) itd.

---

<sup>26</sup> Naoko oprječno stajalište tomu iznosi A. K., koja je autoru ispripovjedila anegdotu kako je, došavši tijekom progonstva za Domovinskoga rata u Split, isprva govorila *gdjë*, no „zvonilo” joj je kad bi to činila te ga je stala zamjenjivati oblikom *díl*, što se usiljavala činiti, te joj je uspjelo u tome. Riječ *díl* bilježi se međutim u drugih Kninjana te je vjerojatno i u nje bila supstratnim oblikom, kojemu se vratila okružjem u Splitu (tim više što joj je majka iz Drniške krajine i govorila je ikavštinom). Znakovito može biti što je potvrdila uporabu ikavizama *dví* NA dv. ž. r. (uz odmah potvrđeno *dvíma* DLI dv. ž. r.) uza *dvíje* NA dv. ž. r., *víditi* uza *vídjeti* te *dvísta* uza *dvjesta*. U Splitu uz čakavski govor supostoji i novoštokavski ikavski te je ondje mogla povratiti i riječ *díl* u češću uporabu. U njezinu su idiolektu jekavizmi brojniji nego u ostalih kninskih ikavaca, a moguće je i da je izrazita jekavština i dublje ukorijenjena jer danas u zaseoku u mjestu Kovačiću u sastavu Grada Knina, gdje joj obitava rodbina, govore puno jekavskije od primjerice Vrpoljana, koji to nazivaju „ijekavicom” (navodi se (A. A.-K., čija je majka odatle podrijetlom) i primjer treće jotacije u *žětol'na* „djjetelina”, što je izrazit primjer jekavizma). Tako je, razumije se, zbog brojnih novoštokavaca jekavaca u okružju, kao i u Kninu.

- b) u korijenu: *nèvista*, *ùvìk*, *vàjìk* (Vr, KP) itd.
- c) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *mèni* DL, *nègdi*, *stàrijì* N jd. m. r. odr., *stàrìm* DLI mn., *òvì(x)* G mn., *svàgdì*, *škòli* DL jd., *vìd'ìti* itd.

Jekavski se odraz jata s druge strane nahodi u sljedećim riječima<sup>27</sup>:

1. u naglašenome slogu:
  - a) u korijenu: *bijélì* N jd. m. r. odr. (Kn), *bijéš*, *cijélì* N jd. m. r. odr. (Kn), *dijéte* (Kn), *djèca* (Kn), *djèda* (Kn, M. S. (r. K.)), *djètel'na* (Kn), *lijépo* (Kn), *mjèsèc* (Kn), *rijéč*, *tijélo*, *vrijéme* (Kn) itd.
  - b) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *djè* (Kn), *dvíje* NA dv. ž. r. (Kn), *priyé* itd.
2. u nenaglašenome slogu:
  - a) u korijenu: *ùvijék* (Kn);
  - b) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *dòle* (Kn), *nèže* (Kn, V. Ž.), *nègdje* (Kn), *razùmijéš* 2. l. jd. prez. (Kn), *svàgdje* (Kn), *viđjeti* (Kn) itd.

Rjeđi se ekavski odraz jata pojavljuje ovdje:

1. u naglašenome slogu:
  - a) u predmetku: *prèpàd* (u: *na prèpàd*) (Vr, KP) itd. – rjeđe nego li ikavski odraz, koji potpuno izostaje u Kninu;
  - b) u korijenu: *cèsta*

---

<sup>27</sup> Posvjedočeni su i primjeri sekundarnoga ikavizma odnosno pseudoikavizma, usp. (razmjerno rijetko) *nîmàm* 1. l. jd. prez. (Vr, KP), dijelom i *razùmìš* ~ *razùmijéš* oboje 2. l. jd. prez. Uspoređi drugdje (u Biskupiji (autorov podatak), u Kninskoj krajini npr. u Kninskom Polju *ràzumìš* prema *dònosiš* oboje 2. l. jd. prez., za što usp. Vukušić 1984: 132 o slijevanju glagola na -*iti* < \*-*iti* i -*iti* < \*-četi u novoštakavskome ikavskome dijalektu u prezentskoj promjeni. Primjer *nîmàm*, kao i češće *nîmá* (u: *Nima problema*) autor bilježi temeljem kazivanja pojedinih ispitanika da se može čuti u ljudi srednje životne dobi, odnosno poruke poslane mobilnim uređajem, gdje je očito da dolazi i u ispitanika mlađe životne dobi.

U Kninu, jamačno uslijed snažna utjecaja jekavaca, posvjedočen je i pseudojekavizam *vjècan* uza *vìčan* 'sposoban, kadar' (M. D.), odnosno *prijélaz* mjesto *prilaz* (A. Š. S. (r. Š.)). Ondje posrijedi može biti i drukčiji izbor riječi umjesto analoškoga pojekavljenja jer se usmjerenim upitnikom u starosjedilaca bilježi samo *vìčan* i *prilaz/prìláz*. Od ostalih oblika posvjedočen je slog odraza dugoga jata u *òsijéčàš* 2. l. jd. prez. (S. M. (r. Ć.)), glede [č] vidi potpoglavlje 5.1.2.4.), dočim je običniji kraći odraz, kao u *nè sìčàm/sjećàm* se 1. l. jd. prez. Dugi se odraz možda javlja kako bi se izbjegla poraba ikavskoga lika, također ovjerena u Kninu kao nenaglašena, odnosno redukcije u njemu uslijed tvorbe (usp. i *òs'čàš* 2. l. jd. prez.). Najvjerojatnije se posiže za oblikom iz kojega drugoga mjesnoga govora izvan kninskih novoštakavskih ikavskih, iako je ovjereni i polazno *sijéčàm* 1. l. jd. prez. (V. Ž., A. P., pa i u drugoga najstarijega ispitanika – I. M.), dakle moguće je i kako je taj naglasni lik star. U starosjedilaca ovjeren je i kratak i dug slog. U govoru Vrpolja pojavljuje se dug slog u *nè sijéčàm* 1. l. jd. prez. (S. B.), a i ikavski lik bilježi se – *sìčàm* 1. l. jd. prez. (M. A.-K.), što se slaže s govorom Knina na prozodijskoj razini. Moguće je da je *sìčàš* 2. l. jd. prez. (D. Š.) domaćim ikavskim likom koji drugdje (A. P., V. Ž.) izostaje, no on se u tom slučaju veže uz govor Kninskoga Polja jer je ispitanik odatile sačuvao ikavštinu u većoj mjeri. Da je dug slog u *sijéčàm/sìčàm* ipak karakterističan za govor svih triju naselja, potvrđuju svi ispitanici u kojih se taj glagol pojavljuje, između ostalih i S. M. (r. Ć.), koja je u Kninu boravila i tijekom Domovinskoga rata. Svakako je često korišteno i *sìčàm/sjećàm* se, odnosno *nè sìčàm* se sve 1. l. jd. prez.

2. u nenaglašenome slogu:

- a) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *dôle, gòre, òbe*.

Jedini su odrazi jata kao *a* u *òras*, (Vr, stariji) *prama* i (Vr, KP, stariji) *pràska*. Potonja dva oblika, a navlastito *prama*, mijenjaju se sa *prema* i *brèskva*, kao i u Lovreću (usp. Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006: 29 – bilješka 7.).

Jekavizmi su dakle puno ograničenije raspodjele od ikavizama, dapače pojavljuju se samo u korijenu i u nastavku riječi, dočim su ekavizmi dijelom karakteristični za šire područje Dalmatinske zagore (*cèsta, òbe* NA dv. ž. r.), a dijelom uneseni su pod utjecajem novoštakavaca jekavaca u predmetku i u nastavku (npr. *dôle, gòre*). Potonje se može objasniti i time što je ikavski odraz češći, ali nedosljedan u predmetku \*prě: posvjedočeno je primjerice *privrìtlivo* NA jd. s. r. neodr., *prìvrùć, pribáći* no prema autorovu uvidu ima još primjera i u naglašenu (*prìskàčē* 3. l. jd. prez., *prìlìp*) i u nenaglašenu slogu (*priskákati, prikipiti*) i raširen su u Vrpolju i u Kninskome Polju, a ne bilježe se u Kninu. Ekavski odraz ondje je jedini samo u imeničnih tvorbi, čemu je primjerom *prèpàd*. To se javlja isključivo u svezi *na prèpàd 'iznenada'* i svjedoči o produktivnosti spram ikavskomu odrazu u toj kategoriji (no usp. (Vr) *prìstrà dòb'iti 'nasmrt se prestrašiti*, gdje je \*ě > i). Od ikavizama čest je i primjer: *prìkini* 'prestani, šuti' 2. l. jd. imp. Ikavskima su dosljedno u svim trima naseljima nastavci DL osobnih zamjenica 1. i 2. l. jd. i povratne zamjenice (*mèni, tèbi, sèbi*), DL jd. imenica e-vrste (npr. *ù škòli, ù kući*), G mn. pridjeva i zamjenica (*òvì(x), stârì(x)*) te I jd. i DLI mn. zamjeničko-pridjevske sklonidbe (usp. *òvìm, (ò)tìm, ònìm*), kao i nastavak komparativa *-ij-* (usp. *stàrijì* G mn.). Pojedini su leksemi mogući u obama odrazima i ikavizam je fakultativan: tako je u Vrpolju *rìč* i *rijéč, bìs* i *bijès*, u Kninu *cîlì* i *cijélì* oboje N jd. m. r. odr., *dì* i *djè, dìda* i (rij.) *djèda, dvì* i *dvìje* oboje NA dv. ž. r., *lìpo* (rijetko i u pasivnom leksiku) i *lijépo, nègdi* i *nègdje, svàgdi* i *svàgdje, razùmìš* i *razùmijèš* oboje 2. l. jd. prez., *vìd'iti* i *vìdjeti* itd., u Vrpolju i u Kninu bilježeno je *dòli* uza *dôle* (u Kninskem Polju i: *dôle*), *gòri* uza *gòre*, a u svim trima naseljima jest *tijélo* te *prìjè*. Većina ikavizama u Kninu fakultativna je premda se fakultativnost i drugdje bilježi: kako se iz njih vidi, bolje se čuva kratki ikavski odraz negoli dugi. Uza *dìdòvà* u genitivu množine bilježi se u Vrpolju (A. A.-K.) i složeno *pràdjedòvà* (u svezi: *pràdjedòvà i dìdòvà*), gdje se čuvanje ikavizma objašnjava žilavošću polaznoga oblika *dìd* i u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima, ali i u nekim istočnohercegovačkim govorima (kao u ličkom poddijalektu istočnohercegovačko-krajiškoga (u Okukinu pojmovlju), usp. Okuka 2008: 89 – ondje se ističe da je ikavizam mogao biti i preuzet, a ne bilježi se i za govore sjevernodalmatinskoga poddijalekta). Pokraj takvih mogući su i drukčiji odrazi, *ie* i *j'e*, no oni su rijetki i proizvodom su utjecaja novoštakavaca jekavaca. Prvi odraz srećem samo u *ciélì* N jd. m. r. odr., a drugi u

*pješadiju* A jd. odnosno *nárđečje*. Kako se u sreće uza *i* u *cílī* N jd. m. r. odr., može se držati inačicom ikavskoga odraza, kao što je *i je* vrstom jekavskoga odraza. U rjeđih riječi, unesenih vjerojatno prema kakvu mediju pisani standardnim jezikom, samo se jednom bilježi dvosložni odraz jata: *kljjetkē* G jd.

Budući da je u Vrpolju i Kninskom Polju odraz jata dominantno ikavski, a u Kninu jekavski, te budući da se svugdje, pa i u Kninu u praksi koriste različiti ikavizmi i jekavizmi (i skup ikavizama odnosno jekavizama nije zatvoren)<sup>28</sup>, zbog čega teže je odrediti pun repertoar riječi koje pojedini govornici koriste<sup>29</sup>, moguće je područje Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina odrediti kao poluikavsko. Ondje bi onda prema odrazu jata govorili Vrpolja i Kninskoga Polja bili ikavski ili dominantno ikavski mjesni govori, a kninski jekavskim ili dominantno jekavskim, k tomu i urbaniziran govor. To je područje podrijetlom ikavskime, na što upućuju sinkronijski pokazatelji (najdosljednija ikavština u Vrpolju, pismo na kninskopoljskoj ikavštini i različiti ikavski leksemi u Kninu). Dijakronijski se i za ranije stadije barem u mjesnome govoru Knina može tvrditi kako je postojao donekle utjecaj jekavštine u određenu opseg, tj. ondje se jat vjerojatno najprije stao u većoj mjeri pojekavljavati pod utjecajem istočnohercegovačkih govorova. Ondje su uglavnom u ispitanika starije generacije u najvećoj mjeri posvjedočeni i različiti srbizmi iz istočnohercegovačkih govorova kao: *täčno, xistér'sati, interesovati* i sl.; sintaktička konstrukcija prezenta i veznika *da* s prezentom, usp. *nè možeš da vjeruješ* sve 2. l. jd. prez. (M. D.), *išli* gl. pr. r. m. r. (...) *da živē* (V. Ž.), *mórāš da dāš* sve 2. l. jd. prez. (M. S. (r. K.)). Potonje upućuje na utjecaj novoštokavaca jekavaca i (i)jekavaca uslijed doseljavanja iz okolnih sela, a njihov je govor mogao imati takve sveze umrežavanjem s bosanskohercegovačkim govorima, gdje je tzv. *dakanje* češće. Okuka ga ne bilježi ni za govore sjevernodalmatinskoga, ni za govore ličkoga poddijalekta, no ni za govore zapadnobosanskoga poddijalekta, ističući bogatu uporabu infinitiva u sjevernodalmatinskom i ličkome poddijalektu (*ibid.*: 84, 90 – npr. *néće ići, ako se mislī ženit*) odnosno sveze *za* + inf. u zapadnobosanskome poddijalektu (*ibid.*: 82 – npr. *imām jā līvadē za kōsiti*) kao posebnosti.

Moguće je kako se u najnovije vrijeme dogodilo poikavljinjanje svih triju naselja u određenoj mjeri, za što također postoje određeni pokazatelji u ispitanika svih dobnih skupina. Vrpoljani su prije jako držali do svoje ikavštine (A. A.-K.), a i danas njome dosta govore, pri

<sup>28</sup> A. K. za svoju je obitelj ustvrdila da su – osim majke, koja je podrijetlom iz Siverića u Drniškoj krajini, te ranije i brata – koristili jekavštinu na istraživačevu primjedbu tijekom upitnika (gdje se jat manjim dijelom provjeravao), a prije snimke da V. Ž. govori *gori* i *razumīš* 2. l. jd. prez., što ona ne bi rekla. V. Ž. na drugim mjestima ima i *razumiješ* 2. l. jd. prez., pri čemu ikavski je oblik uporabio pri prvome razgovoru s autorom, iz čega se zaključuje da mu je materinski, ali ne rabi ga često. A. P. rekla je kako je ona uvijek govorila ikavski, što se može vidjeti po češćoj zastupljenosti primjera dugoga ikavskoga odraza u riječima kao *cílī* N jd. m. r. odr. (te pasivna poznavanja primjera kao *lipo, bílo* oboje NA jd. s. r. neodr.). Ukupno gledajući broj ikavizama raste od mlađe prema starijoj generaciji ispitanika u Kninu, a tako je i u Vrpolju te u Kninskome Polju.

<sup>29</sup> A. Š. izjavila je kako Kninjani koriste jako malo ikavizama, što autor svojim snimkama može potvrditi.

čemu neki govornici, kao roditelji S. M. (r. Ć.) koji nisu dijelom korpusa, danas ju – počam od konca Domovinskoga rata – više rabe nego li prije (premda su uglavnom nastanjeni u Šibeniku, što je zanimljivo i u surječju drugih ispitanika (H. M.)), a i A. V. (r. Ć.) danas ju rabi uz manjak zaziranja uslijed ranijega utjecaja novoštakavaca jekavaca (i (i)jekavaca), premda se njome oduvijek koristila. U Kninskom Polju I. V. nakon duge porabe razmjerno čiste jekavštine može prema autorovu sjećanju u novije vrijeme uporabiti i koju ikavsku riječ (npr. *idem* 'jedem' 1. l. jd. prez., *uvik*) gdje prije bilo nije, bilo jest, ali rjeđe dočim njegova puno mlađa sestra A. M. (r. V.) govori ikavski – usp. *dī*, *dīda*, *līpo* NA jd. s. r. neodr., *mīsēc*, *nēgdi*, *pōslī*, *srīdu* A jd., *uvik*, *vīdīćemo* 1. l. mn. f. I. prema *bijēlā* N jd. ž. r. odr., *djēcē* G jd. (češće: *bīlī* N jd. m. r. odr., *dīca*) uza stalno *nēkī*, *prijē*. Njih dvoje imaju još dva brata (godina priličnijih onima I. V.) koji uglavnom govore jekavski. U Kninu kći S. M. (r. Ć.) govori ikavski ili rabi puno više ikavizama nego li majka (koja je iz ikavštine Knina nepotpuno preuzela još jednu važnu značajku, nerazlikovanje *č* i *ć*), što je izravno od njezine majke autor dobio kao potvrdu davno isprirovijedanoj činjenici od vlastite rođakinje odnosno njezine poznanice kako zaista tako govori. Potvrdu je dobio i od druge ispitanice (M. G.) kako govori *skrōz* ikavski, što je točno u odnosu na njezin govor, opet s više ikavizama nego li u oca (T. G. (1972.)) – npr. pojavljuje se: *mīsēcu* L jd., *cīlī* N jd. m. r. odr., što obično izostaje u Kninjana. A. P. donekle se vratila svojemu materinskomu govoru nakon godina suživota s novoštakavcima jekavcima i (i)jekavcima, a tvrdi i da se sve više vraća „bodulski“ govor (tj. ikavski, te da tako govore i neki došljaci), kao i da je ona uvijek govorila ikavski (što se potvrđuje u usporedbi s drugim ispitanikom starije generacije (V. Ž.)).

Premda su se primjeri odraza jata uglavnom crpli sa snimaka slobodnoga govora, primjeri iz upitnika, naime *crīvo* kao primarni prema *crijévo* (A. Š.) izrazitim je ikavizmom u odnosu na *crīvo* kao drugotan uza *crijévo* (D. Š.), te se poikavljinjanje i tako može pratiti: oba govornika dala su odgovor *crijévo*, no prvi, mlađi ispitanik počeo je prvo izgovarati dugo [í:], da bi se ispravio te naknadno odao ikavski lik (*crīvo* naknadno je spomenuto obama ispitanicima i potvrdili su da ga koriste). Više ikavizama ima i L. Š., no kao i A. Š. mogla ih je primiti i od majke podrijetlom iz Splita, koja je *svà* (...) *na i* (D. Š.) i malo je promijenila svoj nekninski idiom. Također ispitanici mlađe generacije podrijetlom iz Vrpolja, naime H. A.-K., M. A.-K., S. B. i A. A.-M., davali su i ikavske primjere uza *sreñtan*... ili umjesto toga u upitniku, što je glede nekih ispitanika srednje generacije (A. V. (r. Ć.) (Vr), I. V. (KP)) pokazateljem nepotisnute uporabe ikavštine, tj. ikavština u tih mlađih ispitanika nije pred zazorom (stigmom). U razgovoru M. A.-K. potvrđuje da je u mlađih govornika više primjera ikavskoga odraza jata prema starijima koji su bili pod velikim utjecajem novoštakavaca jekavaca (i (i)jekavaca), što nije jedinim razlogom novijemu stanju. Bilježeni su i drugi ikavizmi: tako bi H. A.-K. rekao i

*crivo i kljšta te dītelina*, gdje potonja dva primjera izostaju u Kninjana (A. Š.) ili u ispitanika podrijetlom Vrpoljana pod velikim utjecajem obrazovanja (A. A.-M., S. B.). H. A.-K. i M. A.-K. primjerice imaju i: *vīrujēm* 1. l. jd. prez., što u pravilu govore Vrpoljani s izrazitijim vezama s Vrpoljem te je zanimljivo kako se pojavljuje i u njih koji ondje nisu stalno nastanjeni (ali mu u posljednje vrijeme snažno gravitiraju). Prije su se novoštokavci ikavci u Kninskoj krajini često prilagođavali novoštokavcima jekavcima dočim u novoštokavaca jekavaca (i (i)jekavaca) to nije bilo slučajem zbog veće brojnosti na području Kninske krajine (Ž. A.-K. (r. Ć.)), a i zbog višestoljetnih jezičnih kretanja koja su definirala govorna obilježja obiju skupina govornika. Tako je S. M. (r. Ć.) prihvatile jekavtinu kao svojedobno i njezini roditelji podrijetlom iz Vrpolja i Kninskoga Polja, a zanimljivo je kako I. A.-A., nastanjen zapravo u gornjem dijelu Knina uza samu granicu s Kninskim Poljem, za razliku od majke (M. A.-A. (r. A.-M.)), uz karakterističan izričaj koji ga veže uz Vrpolje i Kninsko Polje (zapaža se češća redukcija, izrazito gubljenje [x] u genitivu množine, kao i veća čestota oblika *ošā* gl. pr. r. m. r. te poštupalica *rēćimo* 1. l. mn. imp., što doduše ne moraju sve imati i ostali ispitanici) ima takoreći stalan kninski ikavski repertoar (često je: *dī*, *razùmīš* 2. l. jd. prez., *vīdīti* – povremeno se javlja i *üvīk*, a izgleda da je stalno *bīži* 2. l. jd. imp., pri čemu naročito potonje predstavlja odmak od ikavštine Knina). U suživotu s majkom on dobro čuva ostatak rječnika dočim su ikavizmi rijetki (a i u majke primjerice je: *rījēč*, a ne *rīč*, što je možda jednim od pokazatelja kako se govor mijenja dalje u njezina sina), tj. čini se kako danas nije podložan poikavljivanju. Ono se poglavito bilježi u ispitanika i govornika mlađe generacije – s izrazitom razlikom u odnosu na ostatak obitelji usp. A. M. (r. V.), kćer S. M. (r. Ć.) te M. G. – i različito se odvijalo premda izvor može biti sličan. Otac A. M. (r. V.) aktivno govori ikavski, a i kći S. M. (r. Ć.) bila je izložena djedu i baki, oboma novoštokavcima ikavcima; u M. G. može se špekulirati o izvorištu promjene, no autoru je poznato da su joj susjedi brojni domicilni Hrvati ikavci podrijetlom Vrpoljani, te je u suživotu s njima (a i dalje tijekom školovanja) mogla razviti ikavske likove. Ikavski odraz jata možda je najvidljivijim biljegom kninskih novoštokavskih ikavskih govora te dobro predočava te govore mlađemu naraštaju, kao i došljacima koji su s njima u snažnijemu doticaju. Poikavljivanje stoga jednom je od izrazitih promjena – ako ne i najizazitijom – u današnjim kninskim novoštokavskim ikavskim govorima u odnosu na predratne (do devedesetih godina prošloga stoljeća). Unatoč toj mijeni ti su mjesni govori manje ikavski od govorâ Vrličke krajine, što znači da nisu poikavljeni u potpunosti. Za Kninsko Polje postojanje jekavizma uz ikavizam (pri čemu ikavizam je svakodnevnom riječju, a jekavizam svojevrsnim unosom) vidljivo je u primjeru: *On je vīšē za dodávati i mīšati – mijéšalīcu* (Z. A.-Ć.). Isto tako mnogi ikavizmi ostaju i fakultativni: tako je (M. G.) *mīsēcu* L jd. – *mjēsēc* (premda je to i drugdje u Kninu fakultativno (A. P. prema V. Ž.)), *priko – prēko, cīlī – cijēlī* oboje N jd. m. r.

odr. te *ùvīk* – *ùvijèk* (posljednja dva para također pojavljuju se drugdje (A. P.)) – što pokazuje da je poikavljivanje u Kninu mladom pojавом. Da je pojava mladom u M. G., pokazuje i to što prema upitniku ona daje odgovor *smijêxa* G jd. (u: *krèpati od...*) naspram i u istočnohercegovačkim govorima položajno opravdanu ikavizmu *smija*, što znači da je neke ikavizme izostavila (ili ih nije naučila) dok su drugi fakultativni i češći. Inače su u Kninu ikavizmi u većoj mjeri zastupljeni, kako se vidjelo, u najstarijih obitelji (predstavnicima su među ispitanicima V. Ž. i A. P.), kao dijelom i u drugih Kninjana, barem podrijetlom izrazitim ikavaca (čega je predstavnikom D. Š.), što je pružilo temelj takvoj promjeni u mlađega naraštaja (čega su među ispitanicima predstavnicima M. G., A. Š. i L. Š.). U drugim dvama naseljima ikavština se još uvijek dobro čuva. Uzveši najnovije pojave u razmatranje, vрpoljski bi i kninskopoljski novoštokavski ikavski govori bili tipični novoštokavski ikavski, a kninski bio bi poluikavski odnosno ikavsko-jekavski s pomalo narušenom ikavskom osnovicom.

### 5.1.2. Konsonantizam

Konsonanti u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima jesu: *b, c, č, d, (ȝ), ȝ, ž, f, g, x, j, k, l, l̥, m, n, ñ, p, r, s, š, t, v, z, ž*. Položaj je glasa *ȝ* posve rubnime. Primjerima su razlikovanja bezvučnih i zvučnih slivenika: *čuti* – (Vr) *ćutī* 3. l. jd. prez. 'osjeća', *žèmper* – *žàvā*, također *čitati*, *čòuk*, *čakùlati*, *sùcūt*, *žèp*, *žigari'ca*, *zàržā* 'zahrđao'; koji je prestao pratiti većinu zbivanja u struci ili zanimanju', *ròžen* itd. Ipak se *ž* može zamjenjivati s *ȝ*, no ne svugdje, te usp. (Vr) *žèmper*, *žèp* (češće: *žèp*) – *žigari'ca*. Glas *f* mijenja se katkada s *v*, osobito u nekoliko primjera: *vrìtule*, *vrìgati*, *vràtar*, a zamjena je s *p* iznimnom (samo u: *Pìlip*, uza puno češće *Filip*, ali i *pićúkati* uza *fićúkati* 'zviždati'). Glas *x* može se čuvati (usp. *xrábar*, *xrána*, *vřx*), no obično biva promijenjen, čemu svjedoče razni primjeri: *ùvo*, *špàker*, *smìja* G jd., *ñî* G mn. itd. Od zvonačnika *l* je stabilan glas.<sup>30</sup>

#### 5.1.2.1. Inventar

Šest je zapornika<sup>31</sup>, šest tjesnačnika, pet (ili šest) slivenika te osam zvonačnika. Zapornici, većina tjesnačnika te slivenika razlikuje se po zvučnosti.

<sup>30</sup> U jedne je govornice iz Kninskoga Polja uočena sustavna promjena *l > j* u *Žéłko* > *Žéjko*. Govornica nije ispitanicom u ovom istraživanju, no cio život imao sam prilike čuti kako u imenu *Željko*, što joj je ime muža, provodi promjenu *l > j*. Inače se ne provodi zamjena u primjerima *lúdi*, *bòlē* NA jd. s. r. odr., *priјatel*.

<sup>31</sup> Ovaj termin, kao i daljnje nazivlje u tekstu, preuzeti su prema Težak i Babić 2000: 52, 53.

	ZAPORNICI	TJESNAČNICI	SLIVENICI	ZVONAČNICI
ZVUČAN	<i>b d g</i>	<i>z ž</i>	<i>[ʒ] ž ž</i> Kn i: ţ	<i>j l l r v m n n̄</i>
BEZVUČAN	<i>p t k</i>	<i>f s š x</i>	<i>c č č</i> Kn i: č	

Rijedak slivenik *[ʒ]* alofon je glasa *z* u riječima romanskoga podrijetla, usp. *brònžīn* : *brònžīn*, *cârža*.

### 5.1.2.2. Realizacija

Od zvučnih zapornika *g* ima alofon *[γ]*, što je fonemom u nekim sjeverozapadnijim govorima, primjerice u susačkome (Hraste, Hamm i Guberina 1956: 78): ostvaruje se u određenim distribucijskim okolnostima, odnosno među vokalima (*bôγi*) i ispred *r* (u okrnjenu nastavku *-ōg* (G jd. m. r. odr.): *svjètskōy ràta*, *Dòmovînskōy ràta*). Ukupno uzevši rijedak je. Glas *f* nije bezvučni parnjak glasu *v* jer je potonji glas približnikom.

### 5.1.2.3. Distribucija

Svi konsonanti mogu stajati na početku, u sredini i na kraju riječi (premda *ž* u praksi nije posvjedočen na kraju, no nema ograničenja). Zvučni zapornici katkada se i osobito u Vrpolju obezvučuju na kraju riječi (primjeri su: *pràdit*, *grât* 'grad', *zît* 'zid' – dakle samo *d > t*), a bezvučni katkada postaju zvučnima u njezinoj sredini (*mäderi*<sup>i</sup>*nu* A jd. ž. r. neodr., *Migēl*). Tijekom obezvučivanja u *pràdit* i u sličnim primjerima nije ključno prethodi li riječ drugoj riječi koja počinje bezvučnim zapornikom, dakle riječ je o pojavi obezvučivanja na kraju riječi, posvjedočena i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, ali i u govorima drugih štokavskih dijalekata, premda ne odveć čestoj (usp. Lisac 2003: 21, 54). Obezvučivanje je češće u Badnju (Čilaš 2002: 78) te u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 88), a značajkom govorâ je Sinjske krajine (Lisac 2008: 108). Glas *m* osim fakultativno alofonijom (npr. *pântîm* 1. l. jd. prez., *kad san jâ* pokraj češćega *pâmtîm* 1. l. jd. prez., *kad sam jâ*) ne prelazi u *n*, a iznimkom jedino je nastavak DLI mn. zbirnih imenica *i*-vrste u najstarijih govornika, *-īn* (*prâsâdīn*). On se pojavljuje uza *-īm* (*prâsâdīm*), no češći je nastavak u ispitanika mlađe i srednje generacije *-ima* (*prâsâdima*). U imenica muškoga roda *a*-vrste s tzv. „dugom” množinom u najstarijih ispitanika

pojavljuje se samo *-īm*, ne i *-īn* (npr. *kūkovīm*), dakle povlačenje minimalne promjene *-m > -n* sinkronijski je vidljivim u imenica *i*-vrste zbirne tvorbe.

### 5.1.2.4. Č i č, Ž i ž

Slivenici č i č bolje se razlikuju od ž i ž. U prvih dvaju fonema ponajprije u govorima Vrpolja i Kninskoga Polja zabilježeno je svega nekoliko primjera gdje se pojavljuje č, gdje je drugdje č: *čūćn'i ti* (ali *čúčati*, usp. i *čúčti*), *čäčkal'ca* (i *čäčkal'ca*), *čik*, *palačinka*, *sēndvić* (*sēndvić*, *sēngvić*), *ćokolád'ca* (uz češće *čokolád'ca*) – u rjeđih riječi: *spāćka* – *žūć*, odnosno samo jedan gdje je č umjesto č (*čēvāp*). Pod utjecajem obrazovanja u upitniku su nuđeni samo primjeri *čäčkal'ca* i *palačinka*, dakle sa č. Glas se č pojavljuje i u talijanizama: *čikara* 'keramička šalica', *kućarīn* 'žličica', *ćakùlati* 'čavrljati', *oćale* 'naočale', [kapućī:no] itd. Inače se u svim trima naseljima razlika dobro čuva. Razlika među č i č čuva se i u Badnju (Čilaš 2002: 69; i prema Cestarić 1966: 5, 13, 43, 96 – čūjo gl. pr. r. m. r., ići/ić, ispečē 3. l. jd. prez., općena 'općina') te u Perkoviću (prema Šimundiću npr. ić, směće, čòvik, pōčejo gl. pr. r. m. r.) i u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 85). Ipak se u nekih Kninjana primjećuje miješanje dvaju slivenika: tako se pojavljuju primjeri kao *pōćeti*, ali *opterećéne*. Razdioba je donekle sustavna jer se nasumično u umanjenica pojavljuje *vrtiča*, *zidiča*, *pasića* sve G jd., gdje se očituje i srednji izgovor. Nije neobično da se č i č slabije razlikuju jer se u brojnim mjesnim govorima na obali (npr. u šibenskome, usp. Menac-Mihalić 2005: 36 prema Galić 2019: 86) uopće ne razlikuju, a od mjesnih govora Dalmatinske zagore u sinjskome i imotskome postojalo je odnosno postoji slično stanje (usp. *ibid.*). U kninskome novoštokavskome ikavskome govoru pojavljuje se izgovor priličniji [č] na mjestu obaju slivenika bez razlike među njima u ispitanika podrijetlom iz najstarijega dijela grada (Strane), usp. če 3. 1. jd. prez., *kūča*, *pláča*, *nōč*. U Sinju bilježeno je „srednje“ [č] (ranije prema Šimunoviću, Ćurković 2014: 70), a u Imotskome [č] (Šimundić 1971: 70), dočim je u Kninu izgovor sličniji [č] te je stanje sličnije sinjskomu. Pojedini Kninjani koji razlikuju [č] od [č] autoru su ispričali kako je stari kninski govor imao „tvrđi“ izgovor, dakle [č], tj. [č]. Čini se da se dva fonema razlikuju u nekih mlađih Kninjana iz Strane, no izgovor približno je isti ([č] prema [č]), pri čemu nekad je i isti ([č]), no posvjedočeno je i [č] kao alofon [č]. To je zanimljivo jer se preklapa starije stanje bez razlike i novije s razlikom, a većina Kninjana iz drugih dijelova Knina dobro razlikuje dva bezvručna slivenika: to se najbolje vidi na snimci gdje jedna ispitanica izgovara različite foneme ([č] i [č]) samostalno, dočim ih na drugome izgovara (gotovo) istovjetno ([č] ~ [č]), pri čemu izgovor je malo umekšan (dakle nije posrijedi posve „tvrdo“ [č] ni u jednome slučaju). Prema ispitanicima koji ne posjeduju oba

slivenika, ali i prema onima koji ih posjeduju, ne može se zaključivati kako je pojava sveprisutnom ili da izostaje, no ovjerena je u određena kruga ljudi.<sup>32</sup> Nerazlikovanje sinkronijski stoga nije potpuno prošireno, ali zajedničko je Kninjanima koji nemaju razliku da žive u najstarijem dijelu grada (u Strani) ili da su ondje nekoć živjeli.

Od zvučnih slivenika u starijih govornika u Vrpolju može se pretežito pojavljavati ţ, usp. ţ̄ep (uz rijetko ţ̄ep), ţ̄emper, ţ̄ezma (starije: *kōguma*) 'džezva, posuda za kavu', dakle stanje je isto kao u starije posuđenice ţ̄avā. Bilježi se isključivo: ţ̄aba te ţ̄igarica 'jetrica'. U Kninskom Polju taj fonem dolazi rjeđe, usp. samo ţ̄emper. U upitniku pod utjecajem obrazovanja svugdje se javlja isključivo ţ: ţ̄ep, ţ̄emper. Fonem ţ svakako se pojavljuje umjesto ţ i gdje drugdje, te se za Knin bilježi primjer ţigerica, no posrijedi je vjerojatno noviji oblik i nije podrijetlom iz govorâ Kninske krajine (v. dalje). Inače u Kninu nema zamjene ţ, dakle ono se ondje bolje čuva nego u Vrpolju i u Kninskome Polju. U svim primjerima sa ţ u Vrpolju i u Kninskome Polju (osim u davno uobičajena ţ̄avā) može se pojavitivati ţ: ţ̄ep itd., dakle ţ je i u tim dvama naseljima razmjerno stabilno i u nekim primjerima nekada biva zamijenjeno na početku riječi, a u drugima uvijek biva očuvano. S druge se strane ţ pojavljuje u pravilu u talijanizama (npr. ţîr, *vijàžati* 'šetati'), no to nije beziznimno (usp. ţáda 'bijeg'). Budući da je ţ noviji fonem nego ţ jer se isprva javljao samo u turcizama i kao alofon fonemu č u domaćih riječi, u nekih ispitanika u Kninu donekle je prodro u položaje gdje se obično izgovara ţ. U jednoga ispitanika, koji je zanimljiv jer samo u jednome dijelu spontanoga govora nema pravilnu razdiobu zvučnih slivenika dočim inače bilježi razliku u obaju parova, bilježi se prvi put posuđenicu ţáda 'bijeg' (premda neki ne znaju što bi to bilo iako je riječ uistinu proširena i znaju je i drugi Kninjani, a i drugi izbor riječi dijalektološki je ponekad subjektivan te ne odgovara stanju u kninskome novoštokavskom ikavskom govoru uslijed izloženosti ispitanika novoštokavcima (i)jekavcima podrijetlom iz okolnih sela u prošlosti<sup>33</sup>), da bi se drugi put zabilježilo ţádu A jd. (u ūvatī ţádu 'pobježe'), zatim ţínža 'loš nakit' uz primjer *Vîdî* (...) ţínžē nà nôj, a između tih primjera dosljedno ţàrdîn 'vrt', ţigerica te ţúkac 'neotesan, primitivan čovjek', dakle u talijanizma,

<sup>32</sup> Tako jedna ispitanica tvrdi da četiri od sedam članova njezine uže obitelji ima samo jedan, srednji fonem, a drugi ispitanik ustvrdio je kako njegov brat ima slično stanje u glasovnom sustavu (pričnjije onomu kojemu svjedoči ispitanica s nepotpunom razlikom i u koje se pojavljuju primjeri umanjenica u genitivu jednine), pri čemu nije toga bio svjestan prije razgovora s istraživačem. Usp. (...) i mój Tôñi isto, ôn, ôn je, ôn je, uglavnôm pretêndîrâ na č. (...) Ôn, ôn věl'kû većinu izgôvârâ rijećî sa č. Dakle očito je kako razlika nije potpunom.

<sup>33</sup> Taj ispitanik naime piše rječnik davno korištenih kninskih riječi, s primjerima izraza, usp. [ţáda] – ūvatī ţádu..., u značenju 'Pobjegao je.' Ondje se međutim nesumnjivo nalaze i primjeri koji su razmjerno nedavno ušli u kninski leksik, od kojih ovdje najsigurnije od autoru poznatih izdvojiti je ēvelâ 'bravo', s promjenom \*a > e, netipičnom za kninske novoštokavske ikavske govore u toj riječi, gdje se bilježe primjeri ēvalâ i ēvolâ. Ni značenjski lik ēvelâ ne sliči ēvalâ i ēvolâ, pri čemu potonji znače u pravilu 'bog, zdravo'. Posrijedi je prema autorovu uvidu riječ podrijetlom iz kojega drugoga mjesnoga govora. Sam rječnik opisuje vokabular iz sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kada je stanovništvo naselja Knina već bilo većinski srpsko i dosta je novoštokavaca (i)jekavaca došlo iz okolnih, često i udaljenijih sela te se riječ možda proširila i prema kojemu od njihovih govora. Inače ispitanik ne odudara po govoru od ostalih Kninjana.

turcizma i posuđenice iz romskoga jezika. U *žínžē* G jd. osim mogućega razjednačivanja \*ž...ž > ž...ž posrijedi je opet karakterističan, „tvrđi” izgovor (tj. [ž] ~ [č]), tipičan za kninsku Stranu. Za potonje također usp. *žiže-miže* (prema *žinže-binže* 'stvarčice' u jedne ispitanice iz Vrpolja) u ispitanice Kninjanke koja inače razlikuje bezvučne slivenike, a usp. i u drugih Kninjana isključivo *žáda*, bez smjene kao u analiziranoga ispitanika. Kako se oba glasa na početku riječi pojavljuju isključivo u posuđenicama obično novijega nadnevka, gdje je ž novijom pojавom, o primjerima gdje se izgovor „miješa” (*žáda* – *žádu*, *žinža* – *žinžē*) može se govoriti kao o usvojenicama nastalima različitom prilagodbom, pri čemu prevladava fonem ž, ali i o utjecaju nerazlikovanja bezvučnih slivenika u Strani. U ispitanika koji nemaju razliku pojavljuje se analogno [č] jedan glas ([ž]), no za razliku od bezvučnih slivenika pojavljuje se aforonija te je u sljedećem primjeru općenito izgovor otprilike samo ovakav: *dovižéňa*, dakle sličniji [ž]. Ukupno gledajući djelomično izostaje razlika, kao i u bezvučnih slivenika.

Dosljedno razlikovanje bezvučnih slivenika te „miješanje” zvučnih slivenika (kao u gornjim dvama primjerima oblika imenica *žáda* i *žinža*) u Kninu s jedne strane te potpuno nerazlikovanje obaju parova slivenika u kninskoj Strani s druge strane samo je donekle dovedivo u svezu s „miješanjem” odnosno neetimološkom razdiobom č i č u nekih ispitanika također u Kninu jer se ondje č u odnosu na č pojavljuje sustavno u tvorbi nekih domaćih riječi (*opterečeňe*, no usp. *vrtiča*, *zidica*, *pasića* sve G jd.) dočim su oba glasa domaćega podrijetla u odnosu na ž i ž, gdje se bilježi razlika: *žemper*, *žep*, *iznenažéňe*. Mogućom je i slučajnost i da bi svugdje prevladalo ž ili ž tijekom ponovna ispitivanja jer ispitanici unatoč etimološkoj inovativnosti uza srednje vrijednosti [č] i [ž] posjeduju oba para slivenika te ih mogu razlikovati po uzoru na ispitanike koji to čine.<sup>34</sup> Tako je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima poraba ž i ž zanimljivom u posuđenicama jer donekle prodire fonem ž, no pojava potpuna odnosno nepotpuna „miješanja” dvaju parova slivenika u Kninu starijega je postanka i bilježena je u nekolicine ispitanika, veoma rijetko nuzgredno i drugdje, usp. (KP) *rijéči* G mn., *přeščem* 1. l. jd. prez.; bilježi se i (Vr) *pržěš* 2. l. jd. prez. (dakle ž), što je kategorijski istovjetno prethodnomu primjeru. To je tako velikim dijelom pod utjecajem kninskoga idioma (čime i utjecaja idiolektta Strane), ali i drugih idioma koji nemaju razliku (kao neki bosanskohercegovački govori). Osim potpuna ili djelomična nerazlikovanja u Kninu ipak ima i mlađih ispitanika u Vrpolju i u Kninskome Polju u kojih se fonem č često različito izgovara u odnosu na karakterističan „meki” izgovor (ovjeren ponajprije u Vrpolju i u Kninskome Polju,

<sup>34</sup> Važno je i podrijetlo ispitanika te jedna ispitanica prema kojoj se daju primjeri po roditeljima nije „pravom” Kninjankom (podrijetlom je iz Vrpolja i Kninskoga Polja), te je razlikovanje č i č ondje zapravo nepotpuno i predstavlja prijelaz između nerazlikovanja u Strani i razlikovanja u drugim dijelovima Kninske krajine. Njezino je stanje, međutim, podudarno stanju u druge ispitanice koja je jednim dijelom iz Strane i također ima nepotpunu razliku.

a u Kninu izvan Strane): u toga dijela ispitanika izgovor je također bliži [č], no nešto „mekši” od kninskoga, te je određena nestabilnost svakako bilježena u dvaju bezvučnih slivenika u Kninskoj krajini. Budući da su ispitanici s bližim izgovorom č prema č mlađe generacije, posrijedi je mlađa pojava ograničena opsega jer se ne pojavljuje katkad ni u nazužih krvnih srodnika. Ondje je posrijedi potvrda ili izostanak utjecaja drugih idioma (npr. bosanskohercegovačkih, koji često nemaju razlike) i javnih medija, a katkada posrijedi je i utjecaj uže obitelji (pri čemu uzor u jednoga ispitanika nije u krvnom srodstvu s njim i podrijetlom je sa šibenskoga područja, dočim njegov brat, također ispitanik, savršeno razlikuje slivenike). Za slabiju razliku [č] i [ć], no ipak s razlikom među njima premda su jako izgovorno bliskima i katkada nisu etimološki očekivani, usp. *câči* DL jd., *těčāj* : *těčāj*, *Anžēlić* : *Anžēlīč*. Posrijedi je također novija pojava jer se u Vrpolju i u Kninskome Polju ti glasovi dobro razlikuju. Katkada se ponavljanjem iste riječi dobiva drukčiji glas, usp. *pōčińēm* >> *pōčińēm* oboje 1. l. jd. prez. U nekih je ispitanika, čiji je jedan roditelj iz drugoga mjesta (Splita) i osjeti se utjecaj drugoga govora, izgovor glasa sličan [ć] na svim mjestima (pa i na etimološkim), a samo iznimno ostvaruje se sámo [č] – na snimci u poštupalici: *znâčī* 3. l. jd. prez. Dakle, unatoč jaku vanjskomu utjecaju, i ondje je u tragovima očuvana razlika u slivenika. Dva se bezvučna slivenika dakle još uvijek ne razlikuju ili se donekle razlikuju u nekih ispitanika u Kninu, no i u Vrpolju i u Kninskome Polju, pri čemu u Kninu tako je uglavnom u starije generacije u Strani ili podrijetlom iz toga dijela grada – a prema neizravnu svjedočenju ima je i u barem nekih najmlađih govornika – dočim je u Vrpolju i u Kninskome Polju to pojavom isključivo u mlađe generacije ispitanika. U ispitanika koji ta dva glasa ne razlikuju primjetnom je razlika u izgovoru jednoga glasa koji posjeduju, odnosno on je bliži [č] ili (rjeđe i pod utjecajem drugoga idioma) [ć]. U ispitanika koji nepotpuno razlikuju te glasove može se uočiti trojakost izgovora: „tvrdi” [č], „srednji” [ć] i „meki” [ć], gdje se vidi prijelaz iz sustava razlike dvaju slivenika ([č] i [ć]) u onaj gdje postoji samo jedan fonem ([č]), izgovorom sličan [č]). Razlikovanje ž i ţ nešto se bolje provodi u Kninu, a u Vrpolju i u Kninskome Polju potonji fonem u pravilu pojavljuje se umjesto novijega ž u nekoliko novijih posuđenica.

### 5.1.2.5. Fonem *x*

Fonem *x* postoji rubno u kninskim novoštokavskim i kavskim govorima, uglavnom u inicijalnom položaju ispred *r*, koje može biti slogotvorno (u Kninu *xípa* uz češće *vípa*, a svugdje *Xrvát*), ali češće to nije (često *xrána*, *xrábar*, *xrást* u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu samo tako), dočim u finalnom položaju dolazi iza slogotvornoga *r* u *vřx* 'najviša točka planine' isključivo u Kninu, a u Vrpolju i u Kninskome Polju u starijih još dolazi i *vřv*. U drugim primjerima čuvanje je rjeđe i podložno zamjenama ili nestanku. Uglavnom se zamjenjuje fonemom *v*, *k* ili *j*, a nestaje najčešće na kraju riječi, npr. u genitivu množine, no i ondje donekle fakultativno. Tako je za prvu promjenu (*x > v*) posvjedočeno najviše primjera, no rijetko u inicijalnom položaju: *vípa*, *púvati* odnosno *küvā* 3. l. jd. prez. te *krùv*. U posuđenica bilježi se: *dùvān*. Usp. još: *mávati*, *sûv* te *glûv*. Zamjena je glasom *k* ograničena na tri primjera – *nákero* 'koso' (> *nakérít* se 'nakriviti se (i da bi se vidjelo)'), *skýkati* 'potrošiti' (samo je drugo *k < x*) – od kojih je potonji i svojevrsnim žargonizmom (donekle je poznat) – te posuđenicu *špàker* 'peć na drva'. Ondje je zamjena isključivo u medijalnom položaju, no posvjedočen je i hapaks (Vr) *Krváckōm* L jd. m. r. Glas *j* zamjenjuje *x* u *pròmaja*, u izrazu *krèpati od smìja* 'glasno se smijati' te u *víjör ga ödnijo* 'dovraga sve', kao i u primjerima *snája*, *níjov* (no običnije svugdje osim u starijih jest: *níxov*, u Kninu jedino tako i u starijih) te *válaj* 'bogme'. Ta se promjena očito zbila i u *mínur*, gdje je naknadno nastao i nosnik *n* (slično je i u Vrličkoj krajini, usp. Galić 2019: 92 – ondje se to tumači distančnim jednačenjem), no danas ta je riječ rijetkom. Nestanak se bilježi u primjera *rast*, *rána* (> *rániti*), *lâd*, *óću* 1. l. jd. prez. itd. (i u pravilu oblici izvedeni od *títi*), *íladu*, *ódati*, *svàtiti*, *ùvatiti*, *mániti* 'mahnuti', *vř*, *grâ*, *strâ*, *ödmâ* (*òmâ*), zatim u *nî*, *tí* itd. sve G mn. Nestanak se ne bilježi u riječi *Xrvát*. U primjeru *ùvatiti* posrijedi je složenija promjena *xv > f > v*, Knežević ondje ima *f* (*ufatim* 1. l. jd. prez., *ufati* 3. l. jd. prez. ili 2., 3. l. jd. aor., *ufatiše* 3. l. mn. aor...). U ispitanika svih triju generacija jedan primjer danas ima i polazišni glas: *vřx* (ali uglavnom ostaje *vř* u svezi *nà vr / na vř glávē*), očito poslije slogotvornoga *r*. Zanimljivo je kako u te riječi stariji govornici u Vrpolju i u Kninskome Polju po sjećanju nekih ispitanika imaju i *v*: *vřv* (no tako je izvan spomenute sveze, npr. *na vřvu* L jd.). Proboj glasa *x* u riječi *vřx* nesumnjivo se dogodio pod utjecajem kninskoga govora, no ponajprije iz dvaju razloga unutar domaćih idioma Vrpolja i Kninskoga Polja: *vřv* razlikuje se u značenju od *vř* u izrazu (*pòpèti se*) *nà vr glávē* 'jako naljutiti', a završno -*x* najčešće se pojavljuje (uz nestanak) i u oblicima genitiva množine riječi pridjevsko-zamjenične sklonidbe u svim trima govorima (to je autor često bilježio u upitniku, gdje se više pazilo na govor – bilo da se biranije, bilo da se govorilo autohtono), dakle fakultativno je na kraju. Primjeri su: *kàkvíx/kàkví* te posvuda bez toga glasa u *kòjí*, te *í/ix* sve G mn. Fakultativnost se očituje i u primjera gdje se u pojedinih, u pravilu

mlađih ispitanika pojavljuje *x* ispred *r* i na početku riječi: *xrána*, *xrâst* – ondje i ispitanici srednje generacije posvjedočuju čuvanju u *xránu* A jd., ali nestanku u *râsti* N mn. Tim je primjerima sroдno *v᷑x* prema čuvanju iza *r*. Tu je posrijedi utjecaj riječi koje ga isključivo bilježe, usp. *xrábar*. Inače ni u starijih ljudi gubitak glasa *x* ispred *r* nije općenitim: bilježi se primjerice *xrásti*, dočim autor za Vrpolje i Kninsko Polje bilježi i *râsti* oboje N mn. I glede promjene *x > v* bilježi se različito stanje, tj. i čuva se i izostaje, a na snimci (gdje je govor spontaniji) uočeno je čuvanje [x] u ispitanika različite dobi u *glúxo* NA jd. s. r. neodr., *skùxat*, *ùxo*, *kùxāre* A mn. te *sûxū* A jd. ž. r. odr., *krùx* (prema upitniku najčešće je i: *xípa*), no otvorena je mogućnost inače česte promjene *x > v* zbog nedosljedna čuvanja toga fonema<sup>35</sup>. Jedini potpunoj su promjeni *x > v* posvjedočili stariji ispitanici u svim naseljima te pojedini Vrpoljani mlađe generacije (no i ondje jest: *v᷑x*, dakle nakon slogotvornoga *r*). Moguće je kako se u primjerima gdje je odsutno novije *v* fonem *x* mjestimice restaurira da bi se razlikovali govornici ikavci i govornici jekavci, dakle katoličko i pravoslavno stanovništvo (tako je možda u nekih ispitanika obično i: *xìladu*, v. gore). U genitivu množine naročito u Kninu *x* može se čuvati – u starih obitelji također se više gubi (npr. *kòjī*, *òvī* oboje G mn.), a to je i prije bio slučaj, usp. (prema Šimiću) *daj ji vragu*, kao vjerojatno i dublje u prošlosti (Knežević dosljedno bilježi *ji 'ih'*, no primjerice uz *ni* ima češće *nix*). I pod utjecajem mjesnoga govora toga naselja vjerojatno je *x* izgovarano u određenim položajima u drugim dvama naseljima. Završno *-x* razmjerno se dosljedno bilježi u mlađih ispitanika i pod utjecajem obrazovanja (dočim u najmlađih i uz takav utjecaj dijelom izostaje u Vrpolju), čime se ustanovljuje kako je upravo u mlađih čestom pojavom. Slično je u srednjoj generaciji ispitanika, usp. (...) *òn je jèdan od rîtkîx stàrijî lúdî* (...) (Vr) – gdje također dijelom izostaje. Manjim dijelom izostaje i u primjerima *kàkvíx/kàkvî*, te *òvíx/òvî* sve G mn., pri čemu ima i izričitim potvrda od ispitanika o *òvíx* G mn. (kako je i: *tîx*, *ònix* oboje G mn.) kao o češćem obliku. Potonji primjeri genitiva množine iz kninskoga su govora. Primjeri su i drugdje (tj. u ispitanika mlađe i srednje generacije) s različitim stanjem, usp. (Vr, Kn) *ùvat'iti – ùxvat'la* gl. pr. r. ž. r. te *xvàtâ* 3. l. jd. prez. Upada u oči kako se *x* pojavljuje kao protetsko u primjerâ *xà 'a'*, *xìme 'ajme'* (te u *xìžëš* 2. l. jd. prez., *xôñ*, ali i *xê* pokraj češćega *ê*), i to u ispitanikâ s manjom ili većom čestotom nestanka toga glasa prema upitniku, što je, budući da je riječ o uzvicima, potaknuto različitim čimbenicima. Ondje čuvanje *x* ekspresivne (izražajne) naravi služi dokidanju zjjeva, no može upućivati na čuvanje u drugim primjerima.

<sup>35</sup> U ispitanice koja je upotrijebila oblik *skùxat* ovjeren je i oblik *kùvâ* 3. l. jd. prez. Dakle odnos je *skùxat : kùvâ* 3. l. jd. prez., moguće iz tvorbenih razloga (*skùxat* složenijim je likom te se gubi etimološka veza uslijed novostvorena konsonantskoga skupa *sk-*). Mlađa ispitanica s druge strane ima uza *kùxâre* A mn. i *kùxâ* 3. l. jd. prez., gdje je tvorba prozirnjom u *kùxâre* A mn., no za razliku od prethodne ispitanice ondje se *x* čuva u potonjemu primjeru. Glas *x* stoga povećava frekventnost u mlađe ispitanice.

Inače je promjena  $x > v$ , moguće je, shvaćena i kao obična kninsko-ikavska – neki su ispitanici svjesni nje u primjerima u kojima je provode odnosno ako je ne provode – te se u moru primjera gdje se često i pod utjecajem obrazovanja čuva  $x$  u upitniku nedosljedno bilježe primjeri *púvati*, *üvo*, *krùv* (ali rjeđe na početku riječi, iako često: *výpa*). Ni ondje, napose u Kninu, nije svugdje isto: tako se bilježi *kùvā* 3. l. jd. prez., ali *púxati*, *krùx*; *kùvā* 3. l. jd. prez., *púvati*, ali *krùx*, dočim drugdje svugdje nakon vokala dolazi do zamjene (*kùvā* 3. l. jd. prez., *púvati*, *krùv*). Neki ispitanici Kninjani potvrđili su da bi neke primjere izgovorili na jedan način, a neke na drugi, dakle stanje je pomalo miješano. Pod utjecajem kninskoga govora u Kninskom Polju pojavljuje se primjer *múva*, ali u genitivu množine (*pùno*) *múxā*, dakle promjena ni ondje nije potpunom i ovisi o sklonidbi odnosno o čestoti oblika. Gledano pobliže, ovisno o ispitaniku svugdje se prema upitniku može bilježiti čuvanje ili ponovno pojavljivanje fonema  $x$ , te usporedi primjere *kùxā* 3. l. jd. prez., *púxati*, *krùx*; *kùxā* 3. l. jd. prez., *púvati*, *krùx/krùv* te *kùvā* 3. l. jd. prez., *púvati*, *krùv*, pri čemu donekle se pazilo na odabir, što je dovelo do potpune restauracije. O postojanju primjera *krùx* u novoštakavskom ikavskom govoru Vrpolja – koji je bilo snimkom, bilo upitnikom posvjedočen i u Kninskom Polju te u Kninu – istraživač je čuo anegdotu o jednoj govornici koja je poučavala druge govornice da se kaže baš tako, i prema njihovu sudu govorila je biranije. Ovdje se razabire da je uistinu tako govorila, stoga su neki primjeri restauracije  $x$  svugdje realijom. Može se ustanoviti kako je promjena  $x > v$  najčešće zabilježena u primjeru: *púvati*, a podjednako često u *kùvā* 3. l. jd. prez. i *múva*, dakle u sredini riječi, gdje je  $x$  najnestabilnije. U starosjedilaca posvjedočeno je veoma često *púvati*, dosta često *kùvā* 3. l. jd. prez. i veoma rijetko *krùv*. Posrijedi su dakle pomalo miješani odnosno urbanizirani govor. Inače se u istočnohercegovačkim govorima, što je i govorom kninskih jekavaca,  $x$  obično gubi (npr. u istočnoj Hercegovini prema Lukežić 2012: 116, odakle su, kao i iz zapadne Crne Gore, i bukovački jekavci u Kninu podrijetlom (Okuka 2008: 82)), što se ovdje potvrđuje i za kninske istočnohercegovačke govore. U Badnju (npr. Cestarić 1966: 5, 21, 78, 92 – *üvo*, *màćija* 'maćeha', *grà*, *dřkćā* gl. pr. r. m. r. 'drhtao') i u Perkoviću (prema Šimundiću, npr. *üvo*, *ítā* 3. l. jd. prez. 'baca', *màćija* 'maćeha') zamjene su dosljedne. Prema Vidovićevim (2007: 200–201) ipak je u Vidonju u okolini Metkovića u Neretvanskoj krajini  $x$  donekle stabilno, osobito na početku riječi, a u istočnohercegovačkim govorima Neuma i Stolca taj je fonem posve običan. I u nekim novoštakavskim ikavskim govorima  $x$  nuzgredno se pojavljuje, kao u bitelskome (Ćurković 2014: 68); za potpuniji pregled stanja u novoštakavskim ikavskim govorima v. Crnić Novosel (2019: 86). S druge strane, primjeri genitiva množine u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima imaju i povijesne potvrde čuvanja u Kneževića. Kako su netom navedeni primjeri *krùx*, *glúxo* NA jd. s. r. neodr., *skùxat*, *üxo*, *kùxāre* A mn. i *sûxū* A jd. ž. r. odr. posvjedočeni u ispitanika srednje i mlađe generacije, pojava je čuvanja ili restauracije

fonema *x* ondje češćom nego u starije generacije. Za usporedbu novoštokavski ikavski govori Vrličke krajine u potpunosti dokidaju taj glas, za što razne primjere usp. Galić (2019: 87). Također promjena biva sustavna i prema novijem istraživanju u Badnju (Čilaš 2002: 59–60) te uglavnom i u Biteliću (Ćurković 2014: 92 – ondje i u Badnju iznimnom je promjena *x > k*), što opravdava pretpostavku o urbanizaciji kninskih novoštokavskih ikavskih govora. Pažljivijom usporedbom pokazuje se kako su u bitelskome govoru neki primjeri podudarni primjerima u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Tako se u toponimiji pojavljuje *Xrvace*, *Xrvāckā* (~ *Xrvāt*, *xrvāckī* u Kninskoj krajini), također rijetko *krūx* (uz još primjera, usp. *dūx*, *nūx*, kao i u Kninskoj krajini premda se u Vrpolju i Kninskome Polju u najstarijih govornika bilježila množina *Dūovi*<sup>36</sup> spram *Dūxovi* u Kninu), a u govornika mlađe generacije pojavljuju se i primjeri poput *nīxov*, *nīx* G mn. (*ibid.*: 68). U Kninskoj krajini taj primjer koriste i ispitanici srednje generacije, a promjenu *x > j* još često bilježe stariji ispitanici Vrpolja i Kninskoga Polja (u Kninu izostaje kao i u *Dūxovi*), uz tendenciju pojavljivanja i u rijetkih mlađih ispitanika u Vrpolju prema upitniku. Uz primjere poput *Xrvāt* (usp. i u ličkim novoštokavskim ikavskim govorima isti primjer (Milković 2009: 7), kao i u istočnohercegovačkom govoru Vidonja (Vidović 2007: 200), prema čemu u nekim srednjočakavskim govorima središnje Like poput brinjskoga usp. *Rvāt* (Finka i Pavešić 1968: 35)) ostali primjeri, posvjedočeni u Biteliću, jednako (*dūx*, *nūx*) ili češće (*krūx*) čuvaju *x* u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, osobito u kninskome.

Zaključuje se kako je *x* u pojedinim primjerima u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima očuvano kao i u drugim govorima poput bitelskoga, pri čemu najčešće biva zamijenjeno ili izgubljeno u sredini riječi, a dosljednije čuvano na početku i na kraju premda je i ondje u pravilu posvjedočena zamjena. Pri tome odraz je katkada različit u pojedinim primjerima: u starijega svijeta u Vrpolju i Kninskome Polju *x* prelazi u *v* (*vřv*, *vřpa*) te u najstarijih nestaje (*Dūovi*), a u Kninu ondje se pretežito čuva (*vřx*, *vřpa/xřpa*, *Dūxovi*). Dočim je bilo do zamjene, bilo do čuvanja dolazilo u primjerima gdje je *r* slogotvorno, i u primjerima gdje je posrijedi neslogotvorno *r* danas se češće čuva *x*: *xrábar*, *xrána* prema *rána* (Vr, KP), *xrásti* N mn. (Vr, KP) / *xrástovi* (Kn) prema *rásti* (Vr, KP) oboje N mn. Ondje je restauracija u *xrána* i *xrásti/xrástovi* N mn. uglavnom novija. U nekim položajima (G mn.) postoje i povjesne potvrde te je čuvanje i staro. Gledano generacijski, *x* se najčešće gubi u ispitanika starije generacije, a nešto se češće čuva u ispitanika srednje i mlađe generacije. Ukupno gledano, *x* je izrazito nestabilno u konsonantskome inventaru Kninske krajine i u svega se nekoliko primjera u Kninu čuva u sredini riječi i na kraju bez ikakve zamjene: *nīxov/nīxov*, *Dūxovi* i *vřx* 'vrh' (npr.

---

<sup>36</sup> Usp. i *x > v u [U īme Óca i Sîna i] Dūva [Svētōga]* G jd.

planine'). Također, u Kninu se isključivo javlja i primjer *xrástovi* prema (*x*)*rásti* u drugim dvama naseljima, s očuvanim/restauriranim *x*, ali i s novijim proširkom osnove (vidi potpogl. 6.1.1.1.). Glede položaja uz *r*, češći je i primjer *xránu* A jd. od *rásti* N mn. u Vrpolju i u Kninskome Polju, a oblik *vřv* u tim dvama naseljima živi samo u najstarijih govornika. Premda se uglavnom kaže *krùv* u svim trima naseljima, za anegdotno *krùx* u Vrpolju (posvjedočeno i u drugim dvama naseljima) podatak je iz vremena prije pedesetak godina i već je onda predstavlja rjeđi izgovor, koji ni danas ne prevladava, što u usporedbi s istraživačevim podatcima za druga dva naselja i sinkronijski upućuje na restauraciju *x*. Premda su Kneževićevi primjeri čuvanja u G mn., moguće je, i knjižnima, fakultativno i rjeđe pojavljivanje *x* bilježi se u toj kategoriji: *rítkix stárijí lúdī*, *òvñx/tíx/oníx* sve G mn. Pritom prema vlastitu uvidu primjeri gdje je *x* u G mn. nestalo izrazito prevladavaju, dakle i ondje je kao u drugim novoštokavskim ikavskim govorima.

Može se zaključiti da je položaj glasa *x* u kninskim govorima nestabilan. U starijih ispitanika ili je zamijenjen glasovima *v*, *j* i *k* ili je otpao (npr. *üvo*, *smija* G jd., *nákero*, *stárijí* G mn.), a u srednjih i mlađih ispitanika ponovno je dijelom suglasničkoga inventara.

### 5.1.2.6. Fonem *f*

Fonem *f* nestabilan je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i u svega nekoliko ga primjera zamjenjuje *v*, ali ne u svih ispitanika. Zamjena *f* > *v* posvjedočena je u primjerima *vrígati* (iza *frígati*, što je ovjeren u starijih u Kninu, iako rijetko, a ovjeren je i u drugim dvama naseljima, gdje u starijih prevladava), *vrítule* (iza *frítule* (rijetko: *frítule* N mn. (uglavnom *plurale tantum*)) 'uštipci', također češće u starijih u Kninu i bez prevlasti, a drugdje prevladava u starijih) te *vrâtar*<sup>37</sup> (iza *frâtar*, što isključivo dolazi u Kninu dočim se u drugim dvama naseljima čuva i *f* > *v*). Vidi se da do zamjene dolazi na početku riječi ispred *r*, iako nije bilježena u pridjeva (naglasno sintaktičkoga priloga) *friško* NA jd. s. r. neodr. Zamjena *f* > *p* posvjedočena je u manje primjera: *Pílip* (u korpusu prema sjećanju ispitanika, običnije je bez zamjene: *Filip*), *pićukati* uza *fićukati* 'zviždati', dakle na početku riječi ispred *i*. *F* može biti mijenjano i u drugim primjerima premda je to rjeđom pojmom, od čega posvjedočeno je *trèvî* 3. l. jd. prez. (< njem. *treffen*) 'nađe, sretne' te talijanizam *šúvit*, dočim nuzgrednim je bilježenjem i *Vráne* : *Fráne*, također ispred *r*. Promjena *f* > *v* bilježi se i u česte riječi *àsvält*, gdje je potpuno prevladala, te u domaće riječi *vřcati* 'razlijevati se, prskati; rasipati se'. Donekle

<sup>37</sup> Izvan građe prikupljene upitnikom navodi se i izvedenica *vrâtrija* 'sjemenište', što je bilježeno samo u starijih Vrpoljana. To može ukazivati na to da je i *vrâtar* rjeđim likom.

je slično stanje u Badnju (usp. Čilaš 2002: 61, 62 – gdje uopće nema zamjene glasom *p*, *ibid.*: 63) te u govorima Vrličke krajine, gdje je zamjena *f* > *v* češćom napose u starijih (usp. primjere u Galić 2019: 86–87), valjda stoga što su posrijedi manje urbanizirani govorovi od kninskih. U Biteliću u Sinjskoj krajini zamjena je glasa *f* glasom *v* rijetkom u mlađih govornika, a češćom u starijih (Ćurković 2014: 67), pri čemu primjer *Pilip*, gdje je *f* > *p*, ondje živi samo u sjećanju starijih (*ibid.*). Takvo stanje najbolje odgovara onomu u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima, s tim da se promjena *f* > *v*, još uvijek ovjerena u nekih primjera, ondje povlači u govoru Knina. Slično je i drugdje prema Čilaš (2002: 61 – bilješka 57.), koja ističe da se *f* u mlađih govornika u nizu govora između Krke i Neretve čuva osim u riječi *vrâtar/frâtar*. U kninskim novoštakavskim ikavskim govorima pomalo je drukčije stanje te se primjer *vrâtar* u mlađih ispitanika (a u Kninu u cijelosti) uopće ne čuva (od *vrâtar/vrîtule* N mn. /*vrîgati* najčešće je: *vrîgati*), no ovjerenost zamjene uklapa se u obilježja novoštakavskih ikavskih govora Dalmatinske zagore, gdje je zamjena česta (Lisac 2008: 108). Primjeri *frâtar*, *frîtule*, *frîgati* isključivo su davani kao odgovor u upitniku pod utjecajem obrazovanja te se o postojanju zamjene s *v* doznaće naknadnim upitom ili usputnim bilježenjem. Rjeđe zamjene nego u novoštakavskim ikavskim govorima između Krke i Neretve koje analizira Čilaš mogu se pripisati urbanizaciji jer je u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima više primjera zamjene *f* > *v*, a manje *f* > *p* nego u istočnohercegovačkim govorima okolice Metkovića (Slivna Ravnoga i okolice, usp. Vukša Nahod 2017b: 71), dakle nije posrijedi utjecaj južnih istočnohercegovačkih govora (osim toga, u Slivnu Ravnome i okolici *f* > *p* može biti i arhaizam). U preseljeničkim istočnohercegovačkim govorima u sjevernoj Dalmaciji (Okukin sjevernodalmatinski poddijalekt) bilježena je zamjena od *v* i *p*, i premda su primjeri koje daje Okuka (2008: 84 – *vâbrika*, *Pilip*) oskudni, pomišlja se na utjecaj tih govorova na kninski, no ne u potpunosti (glede *f* > *p* također, kao u novoštakavskoj (i)jekavskoj Bukovici usp. *Pilip*, ali i zastarjelo *pićukati*, što Okuka ne bilježi). Za Vrpolje i Kninsko Polje od ispitanika srednje generacije daje se primjer kako su govorili stariji, dakle govor se po sjećanju: *Àjmo kûci, èno vrâtra!*; bilježi se i prežitak *vundàmenat* 'temelj', zatim *vratârskî* (prema *fratârskî* (: *frâtar*) za Knin). Prežitak *vundàmenat* bilježi se za Kninsko Polje u starosjedilaca, gdje je očuvano nešto riječi koje su se drugdje izgubile, usp. i talijanizam *škâšela* 'džep na carzi'. Također se promjena *f* > *v* u svim trima naseljima bilježi i u rijetkih riječi u ustaljenim izrazima, usp. *nêmâ vâjdê òd togâ* 'od toga nema koristi', *svâkê vélê* 'svake vrste, svakakav, bilo kakav'. Ti primjeri provode zamjenu i u upitniku. Prije je zamjena glasa *f* uglavnom u *v* bila češćom u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima, čemu svjedoče neki ispitanici izjavivši kako se *f* prije *nije*

*ni kòristilo*<sup>38</sup>. I onda u Kninu pojava je bila rjeđom nego u drugim dvama naseljima. Glas *f* u svim trima naseljima postaje od skupine *xv* u *fála* (usporedi i u Kneževića isti odraz), što u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima treba razlikovati od *vála*, jer se uvijek pojavljuje u svezi *e vála ti, Bòže*<sup>39</sup>, i zapravo je posrijedi arabizam (*evála*, usp. Velić 2019b: 436). *Fála* nije jedinim oblikom, odnosno pojavljuje se uza starije *xvála* u većine govornika – tako se u nekih pojavljuje jedino u *fála Bògu*, dočim je inače *xvála*. Glas se *f* u Kninskoj krajini javlja u onomatopejskoga glagola *fijúkati*, kojim se označava zvuk jačega vjetra. Glede novoštokavskih ikavskih govora u Dalmaciji Čilaš (2002: 61 – bilješka 57.) napominje i da, dočim mlađi govornici obično čuvaju *f*, glas *x* u njih se i dalje gubi. To je posvjedočeno i u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima.

### 5.1.2.7. Odraz slogotvornoga *l*

Starohrvatsko (pojam se odnosi isključivo na književni jezik, tj. jezik starih tekstova) slogotvorno *l* dalo je *u*: *sùza, pût* 'koža, pigmentacija', *mùči* 2. l. jd. imp. 'šuti', *múčati* 'šutjeti'. Nije zabilježen odraz *o* u \**tomačiti* (kako je još u pisanoj riječi Petra Kneževića, premda to ondje može biti i raguzejizam), odnosno kaže se samo *tùmačítí/tumáčítí*. Slično je stanje u Badnju, gdje je odrazom također samo *u* (Čilaš 2002: 40 – za *o* ne navodi da je podrijetlom od slogotvornoga *l*) – usp. *vûk, žût* – kako je i u drugim govorima koje analizira, a i općenito u novoštokavskim ikavskim govorima (Lisac 2008: 106). Ćurković (2014: 61) donosi primjere sa *u*: *sûnce, sùza* itd. U vrličkim novoštokavskim ikavskim govorima ovjerena je samo promjena *l > u*, kao i drugdje, usp. *spûž, sûnce* (Galić 2019: 84). Za razliku od slogotvornoga \**l*, slogotvorno je *ř* očuvano, usp. *řzati, mřkvá, vř, řkatí* 'hrkati', *vřpa* 'hrpa'.

### 5.1.2.8. Delabijalizacija *-m > -n*

Od zvonačnika *m* na kraju riječi u pravilu (osim alofonijom) ne postaje *n*, usp. *znâm, krádem* oboje 1. l. jd. prez. Tako je i u Badnju (Čilaš 2002: 73–74) te uglavnom u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 88–89), zatim u novoštokavskim ikavskim govorima, govorenima dublje

<sup>38</sup> Bilježi se anegdota kada je starija govornica nekoga novoštokavskoga ikavskoga govora u Kninskoj krajini rekla: *Vráne, donès<sup>i</sup> mi fâniliju!* 'Frane, donesi mi vaniliju!' Ondje se javlja i *f* na mjestu *v* (*fâniliju* A jd.), kao u ramskome govoru, usp. *prǐfâtník, prǐfâtno* NA jd. s. r. neodr. u nekim govorima ramske općine, usporedno *kùvérta : kùfêrta* u cijeloj Rami (Okuka 1983: 56).

<sup>39</sup> Bilježi se i (KP) *o vála ti, Bòže*, s analoškim prodom uzvika *o*.

na kopnu, u Bosni i Hercegovini, odnosno u Bosni u Bošnjaka (usp. Lisac 2003: 55). Prijelaz -*m* > -*n* adrijatizam je koji se ponajprije pojavljuje u hrvatskim govorima, usp. Brozović i Ivić 1988: 62, a prevladava i u zapadnoj Hercegovini (Lisac 2003: 54–55, obično u govorima udaljenijima od Neretve, uključujući i neke govore iz susjednih područja zapadnoj Hercegovini (Peco 2007b: 186, 193, 194)). Inače u istočnohercegovačko-krajiškim govorima sjevernodalmatinskoga poddijalekta (prema Okuki) također se ne provodi zamjena (Okuka 2008: 83 – navodi se samo u bukovačkih Hrvata u 1. l. jd. prez., što izostaje u Kninskoj krajini). Iznimkom je tomu pravilu u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nastavak -*īn* za zbirne imenice *i*-vrste, koji autor u Kninskome Polju bilježi u obliku *prāsādīn* DLI mn. (dočim je inače (*a*-vrsta muškoga roda s tzv. dugom množinom) *kukovīm* DLI mn.), uza što javlja se i oblik *prāsādīm* u Vrpolju i u Kninskome Polju, što znači da se promjena potpuno povlači. Moguće je kako je dočetno -*m* uglavnom očuvano pod utjecajem istočnohercegovačkih govora jer izostanak delabijalizacije Menac-Mihalić i Celinić (2016: 325–326) bilježe u istočnohercegovačkome govoru Biskupije. Utjecaj je istočnohercegovačkih govora bio slabiji u badanjskome govoru, gdje se također čuva. Također je moguće da zamjena -*m* > -*n* nikad nije u potpunosti prevladala te se naknadno opet proširilo -*m*. I nepromijenjeno *m* i *n* može djelomičnim nestankom nazalizirati prethodni vokal, usp. *znām*, *sa<sup>m</sup>* : *s<sup>am</sup>* sve 1. l. jd. prez., *nē<sup>m</sup>ā* 3. l. jd. prez., rjeđe i *pri<sup>m</sup>jer*; *ō<sup>n</sup>*, *izvà<sup>n</sup>a*.

### 5.1.2.9. Rotacizam

Rotacizam ili promjena *ž* > *r* posvjedočena je u prezantu dvaju glagola: *kázati* i *mòći/mòći*. Usp. *mòre*, *kárē* oboje 3. l. jd. prez.<sup>40</sup> Uz njih razmjerno su česti i oblici bez promijenjena *ž*, usp. *mòžeš* 2. l. jd. prez., *kâžē* 3. l. jd. prez. Oblici s rotacizmom rjeđi su u pravilu u ispitanika mlađe i srednje generacije, no nisu jako česti ni u starijih ispitanika, usp. *mòže* uza *mòre* oboje 3. l. jd. prez. u potvrđivanju te u smjeni *kâžē* : *kárē* oboje 3. l. jd. prez.. Oblici bez rotacizma mogu biti i jedinima u čijem idiolektu. Kada su oblici glagola *mòći/mòći* u 2. l. jd. (*mòžeš*) i 3. l. jd. (*mòže*) upućeni manjoj djeci ili mlađima od starijih, najčešće su u upitniku potvrđeni upravo oblici bez promjene te se rotacizam u takvoj uporabi rijetko bilježi (npr. *nè možeš* 2. l. jd. u neodobravanju redovito je dobivano kao odgovor u upitniku). Razmjerno rijetkosti rotacizma doprinijela je i fonetska nestabilnost prezentskih oblika glagola *kázati* (vidi potpoglavlje 6.2.1.2.), što povećava čestotu oblika bez rotacizma. Stanje je u osnovi

<sup>40</sup> U jednoga starosjedioca ovjereno je i posve nuzgredno složeno *ùkárē* 3. l. jd. prez.

podudarno ostalim mjesnim govorima Dalmatinske zagore, gdje se u glagola *mòći/mòći* nahode različiti oblici, usp. (Imotska krajina i Bekija) *ne mogu, ne mežen, ne moren* sve 1. l. jd. (Lisac 2008: 108), kao i u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. *nè možeš; nè meš* (samo u starijih) <*nè mereš; nè moš*< *nè moreš, nè možeš* sve 2. l. jd. Rotacizam se u oblicima *mòre i kârē* 3. l. jd. prez. ovjerava i u istočnohercegovačkim govorima Neretvanske krajine (Vidović 2007: 201), što je podudarno stanju u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima te su drugi zapadniji istočnohercegovački govoru mogli na nj utjecati. Drugi su primjeri rotacizma veoma rijetki u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, no pojavljuju se u različitim okolinama: pred zvučnim konsonantom bilježi se *bär* < \*bàž < *băš* u svezi *bär gràdskī* (tj. govor), a među vokalima *râdñī* < *zâdñī* oboje N jd. m. r. odr. u [Čekāj, jès' tī] *bila râdñī* [*pût na jógi, nísi?*], kao i *ùkârē* 3. l. jd. prez. u starosjedioca za Kninsko Polje prema *kârē* 3. l. jd. prez. Unutar imperativa u Vrpolju bilježi se i *pùrt'dē* 2. l. jd. imp. 'ostavi' < \*pùsti dē (o de vidi poglavljje 6.2.6.). Ukupno gledano oblici s rotacizmom u glagola *kázati* i *mòći/mòći* nisu pretjerano česti, a u drugim oblicima nuzgredni su u susjedstvu drugih glasova osim vokala (*bär, râdñī* N jd. m. r. odr.) ili su ograničeni na vрpoljski novoštokavski ikavski govor (*pùrt'dē* 2. l. jd. imp.).

### **5.1.2.10. Alternacije konsonanata i konsonantskih skupina**

#### **5.1.2.10.1. Pojednostavljenje konsonantskih skupina**

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima – više u vрpoljskome i u kninskopoljskome nego u kninskome – kao i drugdje (usp. npr. Galić 2019: 91), posvjedočeno je pojednostavljivanje rijetkih konsonantskih skupina. Promjena se *-dn- > -n-* po svoj prilici bilježi uvijek u glagola *přn'ti* 'prdnuti' i uglavnom u prezantu glagola *pästi*: *päneš* 2. l. jd. prez. (no usporedi složeno *pripadnēm* 1. l. jd. prez.; i u Vrličkoj krajini, *ibid.*). Više je promjena u skupinama -pC-: *pč- > č-* bilježi se često u *čela*, *-pn- > -n-* ima u *ušcín'iti*, *ps- > s-* u *sòvati*, a *pt- > t-* u prezimenu *Tīć*, ne i u *ptīca*. *Tk- > k-* (kao i u Vrličkoj krajini, *ibid.*) bilježeno je u *kò* i izvedenicama (*něko...*), a *-ts- > -s-* u *dèvestō* te *pêstō*. U prethodnim primjera stezanje je na čakavski način (usp. Lisac 2008: 109 o primjeru *kanaski* < \*kanadski), što se još bilježi u *bogástvo*, a drukčije je u: *xìvāckī*. Pojednostavljivanje početne konsonantske skupine *kć- > č-* bilježeno je u *ćér*. Skupina *-sc-* samo u nekih govornika prelazi u *-jc-* u primjeru *prájcima* DLI mn. U brojeva posvjedočeno je i stezanje nakon redukcije *e* uz zadržavanje zapornika [d] – *dvádcēt* – i nestanak toga glasa redukcijom dočetka – *dvàjs kínā*. Potonji je primjer fonetski zapravo ostvaren kao [dvàis] (usp. i *ài* 'hajde'), kao što su i primjeri *četrdès* i *pedès*, koji kao i

*dvàjs(t)* u načelu stoje uz imenicu, zapravo [četřdès<sup>et</sup>], [pedès<sup>et</sup>], što se čuje na snimci. Zbog toga što je fonem *v* približnikom, bilježi se nuzgredno pojednostavljivanje *-vd-* > *-d-* u óde 'ovdje' (i: *òdā* 'ovuda, ovdje' u Kninu). Redukcija *-vr-* > *-r-* bilježi se, samo u Vrpolju i u Kninskome Polju, no samo u nekih govornika, odnosno prema sjećanju dvaju ispitanika: u primjeru *tv̄žava*, koji je za prošlo vrijeme potvrdio D. Š., te polazišno *t̄d* (isto), a drugdje prema sjećanju bilježen je primjer *R̄pole*, donekle analoški i *ípa* (što je rijetko davano i kao odgovor u upitniku), što može biti i od *\*xípa* i od *vípa* < *\*xípa*. Dakle primjeri su rijetki, premda su još živi (analogijom: *ípa*). Gubljenje glasa *r* u početnoj skupini *kr-* bilježi se u *kùmpīr* (premda je ispred *o* samo: *kròmpīr*), kao što je u Vrpolju i u Kninskome Polju posvjedočena promjena *-dl-* > *-l-* u *Râlevac/Rálevac* (hidronim).<sup>41</sup>

U upitniku su nuđeni primjeri bez promjene i od najstarijih govornika: *pčela* (s kanovačkim duljenjem, inače rijetkim), *tkò*, *tv̄žava*, *tv̄d*. To je tako pod utjecajem obrazovanja, no promjena *-vr-* > *-r-*, kako je rečeno, inače se povlači te je navođenje *-vr-* i odrazom stvarna stanja. Povlače se i neki drugi primjeri, kao *ušćíniti* (i štakavsko *uštíniti*) na račun *uštípniti*, a po nekim pokazateljima nešto je češće infinitiv *sòvati* nego prezent *sújēš* 2. l. jd. prez. (češće *psújēš* 2. l. jd. prez.). Primjer *pripadnēm* zabilježen je na snimci u najmlađe ispitanice, dakle odrazom je stvarna stanja. Stoga se zaključuje kako su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pokraj pojednostavljenja konsonantskih skupina u nekim primjerima supostoje i primjeri s nepojednostavljenom skupinom, a skupina *-vr-* restaurira se u novije vrijeme. Pojednostavljivanja suglasničkih skupina nisu česta kao u obližnjim govorima.

### 5.1.2.10.2. Gubljenje konsonanata

Konsonanti se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima najrjeđe gube na početku riječi, češće u sredini i najčešće na kraju. Gubljenje u završnome položaju očito je u *věčē* (iza *věčér*), *jùčē* (iza *jùčér*), *màtē* (iza *màtér*) te u arhaičnu (Vr) *nàdvō* 'van' (prema *na dvóru* 'vani'). U brojeva katkad otpada završno *-t* (*dève misécti*, *pè-šēz gòdīnā*, *dèse gòdīnā* te *pé godīnā*). Zanimljivo je kako prilog *ònđák* često dobiva nastavak *-k*, te etimološko *-k* često izostaje u *ùvī* (V. Ž.: *ùvijē*) (i u *vàjī*, što je rjeđe), no tako je u obama primjerima samo u načelu u starijih ispitanika (*ùvī* dolazi i u ispitanika srednje generacije). U nekih ispitanika skupina se *-sl-* pojednostavljuje u *mìsīm* 1. l. jd. prez. 'mislim, mnim', što se obično pojavljuje kao poštupalica, no u nekih se ispitanika mlađe i srednje generacije ne razlikuje od glagola *mìslīm*

<sup>41</sup> Posvjedočeni su i drugi primjeri, no objašnjivi su analogijom: tako je u glagola *výkn̄ti* 'baciti' posvjedočeno obezvučivanje *\*g* > *k*, što je možda objašnjivo analogijom prema glagolu *cřkn̄ti*, koji je slična ustroja.

1. l. jd. prez. u objektnoj rečenici, dakle *-l-* ispada u svim službama<sup>42</sup>. Unatoč tomu što je prijelaz *gd- > d-* ondje svugdje proveden, pokraj primjera *dī* i (rjeđe) *djē* pojavljuje se i *gdjē*, što je preuzeto vjerojatno prema primjerima kao *nègdi/nègdje*, a možda i po uzoru na konsonantske skupine u likovima *óvd(j)e*, *ónd(j)e*. Posrijedi je dakle djelomičan povratak stare konsonantske skupine. Takav je slučaj i glede skupine *tk-* u rijetka *tkò* pokraj obična *kò*, no o tom zamjeničkom obliku više je riječi u potpoglavlju 6.1.3.2.

Fakultativno je gubljenje konsonanata, uglavnom zapornika, bilježeno u različitim riječi, usp. *jèampūt* (što je jako često), *vìiš/vìiš* (> (kraćenjem *allegro*) *vìš*) sve 2. l. jd. prez., *glèati*, *trèā* 3. l. jd. prez., *tjèan*, *ìlāā* G mn., *słèēcā* N jd. ž. r. odr., *nèakav* itd. To je u mjesnim govorima u Dalmaciji, i to glede *d* (što dijeli ovdje svi primjeri osim *trèā < trèbā* oboje 3. l. jd. prez. i *nèakav*), već primijetio Kapović (2006: 63), a ovdje se potvrđuje i za kninske novoštakavske ikavske govore. Takvo je gubljenje proširenje u govornika mlađe generacije nego li u starijih govornika. Unatoč tomu što je u starijih rjeđe, i u njih često se javlja. Nestanak, koji obično pogađa zvučni zapornik *d*, bilježi se i u bitelskome govoru (Ćurković 2014: 78), koji nije urbaniziran, pri čemu Ćurković na istom mjestu ističe kako je ta pojava osobito česta u gradskim govorima. Stoga se ovdje zaključuje kako se iz njih lakše može širiti, tako i na kninske novoštakavske ikavske govore. Glas *d* katkad nestaje u veznika *kà* (uz češće *kàd*, *kàd*) te u priloga *nèka* (uz češće *nèkad*) i *sà* (uz češće *sàd*).

### 5.1.2.10.3. Sibilarizacija

U kninskim novoštakavskim je ikavskim govorima sibilarizacija u sklonidbi imenica živom pojавom, te usp. primjere poput *rúci*, *nòzi*, *prúzi*, *kñízi* sve DL jd.; *pûtníci*, *râdníci* oboje N mn., *üčeníci<sup>i</sup>ma*, *xôdníci<sup>i</sup>ma* oboje DLI mn. Ipak je u imenica koje imaju u osnovi dočetno *x* bilježeno i nesibilizirano stanje: *júxi* DL jd. (samo u starijih: *júvi*), ali: *svësi* DL jd. U imenica *a*-vrste takvi su primjeri dijelom eliminirani tzv. dugom množinom pa se sreće samo: *dùxovi* N mn., ali je zato – *grijési* N mn. U nekih imenica *e*-vrste na *k* ili *g* također je bilježeno stanje gdje sibilarizacija izostaje: *báki*, *màčki*, pa i *nògi*, *prúgi*, *dúgi*, *kñígi* sve DL jd. (te prema autorovu uvidu: *rúki* DL jd.), što se bilježi u različitoj mjeri u svim trima naseljima. U upitniku su pod utjecajem obrazovanja gotovo isključivo zabilježeni sibilarizirani oblici glasovnoga ustroja –

<sup>42</sup> Bilježi se i *-zl- > -z-* u *rázikē* G jd. 'razlike' prema *rázl'ka*, gdje je došlo do redukcije, kako je i u *rázičito* NA jd. s. r. neodr., dakle u pridjevskoj tvorbi. Ponegdje je došlo do razvitka *sl- > s-* i u *nè sušā* 3. l. jd. prez., kao i u enklizi u *ìši su* 3. l. mn. perf. 'išli su'. Pojednostavljuje se dakle skupina tjesnačnika i tekućnika, što ilustrira i primjer *rázēd* A jd. u: *Kójí rázēd ìdē?* – također i u svezi *pjìví rázēd* – gdje je *-zr- > -z-*. Promjena je u tim primjerima, za razliku od *mísím* 1. l. jd. prez., nesustavnom.

VC- pred nastavkom u DL jd., npr. *prúzi*. Nesibilarizirani oblici imenica *e*-vrste posvjedočeni su i drugdje: tako je u većoj mjeri u okolini Metkovića (usp. Vukša Nahod 2015: 168), a u manjoj mjeri u Biteliću (usp. Ćurković 2014: 159). Sibilarizacija se s druge strane bilježi i u pojedinih toponima, te je tako: *o Křci* (uz češće *u Křki* oboje L jd.) te *u Líci* (uz rjeđe *u Líki* oboje L jd.). Dakle u imenica *a*-vrste susreću se samo sibilarizirani likovi (usp. i *xřčci*, *smřčci* oboje N mn.), a u imenica *e*-vrste i nesibilarizirani likovi. Sibilarizacija u imenica *a*-vrste djelomice izostaje u govorima okoline Metkovića, usp. *žáki/žáki* N mn. – *žácima(n)/žácima(n)* DLI mn., *òpānki/òpānci* N mn. – (Podgradina) *u òpānkin* L mn., *vojníci/vojníki* N mn. – *vojnícima(n)* DLI mn. (Vukša Nahod 2017a: 128). U sjevernijim novoštakavskim ikavskim govorima Makarskoga primorja uopće nema nesibilariziranih likova ni unutar *a*-vrste ni unutar *e*-vrste (Kurtović Budja 2009: 71–72), što je bliže stanju u Kninskoj krajini. U okolini Metkovića, donekle i u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima različit udio nesibilariziranih likova ovisno o imeničnoj vrsti jamačno je takav stoga što su sibilarizirani padežni oblici u imenica *e*-vrste, ne samo u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima nego i drugdje, u manjini, a u imenica *a*-vrste muškoga roda, u množini, u većini su (vidi potpoglavlje 6.1.1.1.1.). Zapravo je sibilarizacija djelomično živom pojавom u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima u imenica *e*-vrste, a potpuno je očuvana u imenica *a*-vrste.

Analogijom je dobiven jedninski lik *òras*, što je posvjedočeno još u Badnju (Čilaš 2002: 34). U Biteliću također je tako (Ćurković 2014: 138), no u Sinju jest: *òraj* (Čilaš 2002: 34), sa zamjenom \**x* > *j*.

#### 5.1.2.10.4. Proteza

Protetsko se *j*- u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima pojavljuje u dvjema riječima: u prilogu *jòpē(t)* te u nadimku *Jándre*. Dočim je imenski lik općenito rabljen, prilog *jòpē(t)* ne rabe svi govornici, a čini se da je u Kninu najrjeđi i javlja se samo u starijih. Proteza drugih fonema rjeđe se bilježi: autor bilježi jedino *núgā* 'kut, ugao', gdje je predmetnuto *n*-.

### **5.1.2.11. Razvitak pojedinih konsonantskih skupina**

Od starih konsonantskih skupina do preinake došlo je u \*čr- > *cr-* (usp. *cjvenā* / (rjeđe, Vr, KP) *cjlenā* oboje N jd. ž. r. odr., *cjv*, (Vr, KP) *crivo*/(Kn) *crijévo*) odnosno *tr-* (u: (Vr, KP) *trišna*/(Kn) *trešna*), po čemu stanje ne odudara od većine novoštokavskih ikavskih govora.

Ubacivanje je glasa *d* u konsonantsku skupinu *zr-* u Vrpolju posvjedočeno u primjerima *zdrilo* NA jd. s. r. neodr. i *ždrâk* (sa ž, kao i š u *šmrîka*), no ne u svih ispitanika i u povlačenju su. Slično je i u Vrličkoj krajini, gdje je primjerice *zdrâk* i *zdrilo* NA jd. s. r. neodr. (usp. *ibid.*). U objema skupinama govora (i u kninskim i u vrličkim) stanje je isto kao u stare skupine \*žr- > *ždr-*, usp. (Vr) *ždrilo*, *ždrîbe* (oba se primjera u ikavskome liku govore prema sjećanju). Približničkom vrijednosti glasa *v* objašnjava se i primjer *Sisvētī*, koji se i u starijih ispitanika u Vrpolju i u Kninskome Polju pojavljuje uza *Svisvētī*, što je u ispitanika mlađe i srednje generacije redovito, a u Kninu isključivo je tako. Pod utjecajem obrazovanja ili veće čestote oblika *Svisvētī* u upitniku je uvijek zabilježen oblik bez #sv- > #s-. Inače je \*vs- > *sv-* poopćeno u *sàv*, *svà*, *svë/svò*, tj. ne pojavljuje se prežitak \*vas, kao u drugim novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 109).

### **5.1.2.12. O odrazu praslavenskoga \*t', \*d', šćakavizmu i drugoj jotaciji**

Praslavensko je \*t' dalo uvijek č, usp. *ćàća*, *kùća*, *nôć*. S druge strane, praslavensko \*d' obično je dalo ž, no posvjedočen je primjer *gòspoja*. Taj oblik pojedini mlađi govornici nikad nisu čuli, no ovjeren je primjerice u svezi *izglédati kâ gòspoja* (uza *gòspoža*). To znači da je rijedak, odnosno stanje je blisko vrličkomu, gdje oblik živi u sjećanju starijih govornika (Galić 2019: 92). Riječ je inače posvjedočena i u drugim novoštokavskim ikavskim mjesnim govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 107), gdje se pojavljuje uz druge primjere (npr. *mejaš*, *prejica*, *ibid.*). Pokraj toga primjera u Vrpolju i u Kninskome Polju posvjedočeno je i *ij* 2. l. jd. imp. 'jedi', *ijte* 2. l. mn. imp. 'jedite', kao i složeno *pòij/pòijte*, *nàij/nàijte*, što je prema praslavenskomu \*jědъ 2. l. jd. imp. itd. S druge strane, starohrvatski slijed \*-dij- ostao je očuvan u rijeći *ròdijäk*, kao i \*-tij- u *nètjäk* < *nètijäk*, što je slučajem i u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 93), no tako je u manjine ispitanika, dakle pojavljuje se uz češće *ròžäk*, *nèćäk* (pri čemu *nètjäk* češće je od *ròdijäk*). Glede odraza \*d', pokraj toga što je u govorima Vrličke krajine primjer *gòspoja* još rjeđi negoli u govorima Kninske krajine, ovjerenost imperativnih *ij/ijte* 2. l. jd. imp., 2. l. mn. imp. i složenih oblika s jedne strane te izostanak drugih primjera karakterističnih

za novoštokavske ikavske govore u Dalmatinskoj zagori, poput *prejica* i *mejaš*, s druge strane u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima mogli bi biti ishodom istočnohercegovačkih govora (gdje je razvitak \*d' > ţ općenitim, usp. Lisac 2003: 100), koji su eliminirali kategorijski neuvjetovane oblike *prejica* i *mejaš* te je ostalo samo *gospoja*, uza što čuva se i kategorijski uvjetovano npr. *ij/ijte*.

Kninski su novoštokavski ikavski govorovi većinom štakavski: tipični su primjeri *štāp*, *oğnīšte* (rjeđe: *ögñište*), *plašt*. Manjinski odraz praslavenske skupine \*skj/\*stj, šć, javlja se u sljedećim kategorijama:

- a) u imenica: (Vr, KP) *kōšćica*;
- b) u glagola: *namiščati*, (Vr, KP) *primiščati*, (Vr, Kn) *pūščati*, (Vr, KP) *spūščati*, (KP) *uščin̄ti* – sekundarno u (Vr) *přščati*, *płeščati* prema u svim trima naseljima *přščēm* (uza *přskām* oboje 1. l. jd. prez.) te *płeščēm*<sup>43</sup> 1. l. jd. prez.;
- c) u pridjeva: *spłôščena* N jd. ž. r. neodr.

Kako se vidi, šćakavizam se najbolje čuva u nesvršenoj glagolskoj tvorbi (usp. od psl. \*zgj/\*zdj: *zvižžati*, no to je rijetko), no ne u svih govornika, odnosno najbolje u Vrpolju, a najslabije u Kninu. Pritom rijetko dolazi u mlađih (bilježi se oblik *pūščāj* 2. l. jd. imp. i *płeščēm* 1. l. jd. prez.). Primjere sa šćakavskim odrazom obično rabe stariji govornici u Vrpolju i u Kninskome Polju, no nedosljedno: tako je prije istraživanja autor u Vrpolju zabilježio oblik *uščin̄ti*, a u Kninskome Polju *uščin̄ti*, što je najrjeđe i prema tomu ovjereni je izvedeno (KP) *ućin̄ti* 'lagano, jedva uštipnuti'<sup>44</sup>, s pojednostavljenjem \*šć > ć. Najčešće se, naročito u Vrpoljana, rabi imperativ *pūščāj* 2. l. jd. prez. 'pusti', što se može čuti i u barem nekih starijih govornika u Kninu (no prema živu sjećanju), a u Marićima u Kninskem Polju izostaje. Sekundarni su primjeri nastali prema prezentu i ne rabe se uvijek (usp. dvojstvo *přskām* : *přščēm* oboje 1. l. jd. prez.), a moguće je kako su pod njihovim utjecajem i glagoli koji ondje nemaju šćakavске odraze također prenijeli prezentski ustroj u infinitiv: tako se svugdje bilježi *rāzgrćati* 'razgrati, postavljati na žicu (o rublju)', *měčati*, uz inačice sa -t-. U Kninu osim spomenuta *pūščāj* 2. l. jd. imp. te *namiščati* (oboje prema živu sjećanju) nisu bilježeni šćakavski primjeri. Ti su primjeri prikupljeni usputnim bilježenjem. U Kninu šćakavizam živi, dakle, u

<sup>43</sup> Posvjedočeno je i *iskorišćavati*, no to je možda srbizmom postalim analoškom, jotiranom tvorbom (hrv. knj. *iskorištavati*). Usp. Matasović 2008: 149 za analoško šć u *čišćen* prema *pláčen*, umjesto očekivana \*čišten u hrvatskome standardnome jeziku; ovdje se domeće pravilni odraz jotacije u *korišten*. Matasović (*ibid.*) spominje i kako zapadni štokavski (zapadnoštokavski, op. a.) govori imaju šćakavске odraze, kakvim je u kninskome govoru *spłôščena* prema običnjemu štokavskome *spłôštena* oboje N jd. ž. r. neodr. Takvi odrazi nemaju veze s jotiranim tvorbama *čišćen* i srbizmom *iskorišćavati*. Usp. za glagolski pridjev trpni i hrv. knj. *obavijěšten* prema srp. knj. *obavěščen*.

<sup>44</sup> Često je i: *uštípn̄ti*.

sjećanju starijih ispitanika. Štakavski je odraz inače ovjeren u svim položajima, usp. *štâp* (usp. u Vrpolju i leksem *prût* u nekih govornika starije generacije, prema čemu *štâp* biva uneseno, a i u Kninjana stariji su prije govorili *bagùlñ* – riječ se ne nalazi na popisu talijanizama (Velić 2019b: 432–433) jer nije pronađena ranijim terenskim istraživanjem), *ògníšte*, *plâšt*.

Barem je u glagola šćakavizam prije mogao biti češćom pojavom, čemu postoji nešto traga i u Kninu: tako se može kazati kako je prema polazišnomu *spûšćâj* 2. l. jd. imp. prvo posvjedočen oblik *spûstâj* 2. l. jd. imp. (koji se svugdje bilježi), a onda *spûstâj* 2. l. jd. imp. (što se također svugdje bilježi) bez ikakva traga elementu šć, no uz zamjenu šumnika [š]. Slično je i u *pûšćâj* >> *pûsti* oboje 2. l. jd. imp. (i infinitiv: *pûšti*), što je često neovisno o tome je li mjesni govor štakavskime ili šćakavskime (tj. uopće kojemu dijalektu štokavskoga narječja pripada), a ovdje ovjereno je u svim trima naseljima. Prema *spûstâj* 2. l. jd. imp. oblik *spûšćâj* 2. l. jd. imp. doimlje se jako arhaičnim prema nekim ispitanicima, naročito Kninjanima u kojih je rijetko te samo prema živu sjećanju i *pûšćâj* 2. l. jd. imp. Prema šćakavskim primjerima u Vrpolju nedvojbeno je nastao i primjer *šćápal'ca* prema *štîpal'ca* 'štupaljka' – premda je očita sličnost glagolu *šćâp'i* 'uhvatiti' (prema talijanizmu *ćâp'i* 'uhvatiti, uzeti'). Dakle uzmu li se svi primjeri u obzir, šćakavizam se čuva u glagola te manje u imenica, i budući da je prije vjerojatno bio češći, kninski se novoštakavski ikavski govor mogu opisati kao šćakavsko-štakavski. Štakavska je susjedna Vrlička krajina (Galić 2019: 92), a u Badnju uopće nisu posvjedočeni šćakavski primjeri (usp. Čilaš 2002: 76); Bitelić je bio šćakavski, a danas je štakavski prema primjerima u Ćurković 2014: 90, gdje se ističe da su se prije više rabili šćakavski primjeri na račun danas češćih štakavskih. Usporedimo li kninske novoštakavске ikavске govore s bitelskim, možemo reći da su kninski govor posve štakavski. Slično je sinkronijski i za Jabuku te u manjoj mjeri za Sinj prema građi u Čilaš 2002: 76, dakle i oni su (pretežito) štakavski. Štakavske su pojavnice tipičnima novoštakavskim ikavskim govorima u Dalmaciji zapadno od Cetine (Lisac 2008: 107), kakvima su i kninski novoštakavski ikavski govor, dakle stanje je prema očekivanju.

Sljedovi \*stj i \*zdj (< \*st j, \*zd j) drugom su (novom) jotacijom dali šć odnosno ž , usp. *lîš e* < \*listje, *grôž e/gròž e* < \*grozdje. Ondje je stanje blisko šćakavskim odrazima u *pûšćati*, *zvîž ati*.

## 5.2. Prozodija

Naglasni je sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora tonski. Naglasaka je četiri odnosno rubno pet (vidi potpoglavlje 5.2.7.), a razlikovna jest i zanaglasna duljina. Svi je pet (ili šest) prozodijskih odsječaka razmjerno stabilno, no u svim trima naseljima moguće je rijetko kraćenje zanaglasne duljine u određenim položajima, npr. *uvečě, pîšě* 3. l. jd. prez., *zàtō što, mjèsěcu* L jd. Svugdje je: *bòže sàčuvāj*. Još je rjeđa pojava istodobne redukcije u prezentu, npr. *Màtēr nè rādī nǐgdi....* To se bilježi u različitim ispitanika. Zanaglasna duljina ondje se krati vjerojatno analogijom, no to se ne događa uvijek i u svih govornika, odnosno samo je rijetkom pojmom. To je dovedivo u svezu s pojmom nuzgredna kraćenja u nekim drugim mjesnim govorima, primjerice u zanijekana glagola *imati* u govoru Badnja<sup>45</sup>. Dakle naglasni sustav novi je ili noviji, odnosno približno tipičan novoštokavski.

### 5.2.1. Inventar

Od četiriju naglasaka dva su silazna, a dva uzlazna te jednako tako dva kratka, a dva duga:

	KRATAK	DUG
SILAZNI	"	^
UZLAZNI	'	'

Zanaglasna duljina (') uglavnom je sekundarnoga postanka (naspram primarnim zanaglasnim duljinama – pojmovlje je preuzeto prema Kapović 2015: 750–751) i kako se dobro čuva, bez tendencije dokidanja.

### 5.2.2. Realizacija

Kratkosilazni je naglasak (') kratak i silazan, dugosilazni (') dug i silazan, kratkouzlazni (') kratak i uzlazan, a dugouzlazni (') dug i uzlazan. Kratkosilazni naglasak u načelu „kanonskoga” je izgovora (usp. *ibid.*: 47), osim katkada ekspresivnosti radi, navlastito u

<sup>45</sup> Tako Čilaš (2002: 50) u Badnju bilježi *nêmaš* 2. l. jd. prez. Ondje se bilježi i kraćenje u primjera *iz mlînacé* G jd. (*ibid.*).

nekoliko primjera gdje je izgovor „tromi”: [n̄išta], [kō] (u Kō?), [štā], [dā], [nē], [mā] (oznaka je preuzeta prema *ibid.*). Kratkouzlagni je naglasak izrazito odsječan, no može biti malo produljen, što ovisi o govorniku i nije ograničeno na pojedine primjere. Za kratkouzlagni naglasak u Kninu rijetko je bilježena i akustička silaznost, tipična za južnije novoštokavske govore, npr. u primjeru *ostālī* N mn. m. r. odr., ali i u drugim primjerima, npr. *rēkla* gl. pr. r. ž. r. Primjeri nisu posebno označivani u tekstu. Slog nakon dugouzlagnoga naglasaka izrazito je visok, no katkada artikulacijom sliči neoakutu. Neoakut može biti uzlazno-silazne artikulacije, no katkada je druga dionica također uzlazna s jedva primjetnim padom, a iznimno u starijih ispitanika ili u pojedinim riječima, i to posve rijetko, ravno oblikovan – tako je bilježeno primjerice u *ōde* 'ovdje', dočim je inače ta riječ uzlazno-silazno oblikovana tona. Zaključci o realizaciji naglasaka činjeni su temeljem slušnoga dojma na snimkama, dakle posrijedi je slušna procjena naglasaka pri usporedbi pojedinih primjera.

### 5.2.3. Distribucija

Svi naglasci mogu stajati na prvome slogu u višesložnoj riječi, usp. (a) *blāto, prāse, pāsa* G jd., *gláva*; (e) *jēka, Vēsna, cēsta, téta*; (i) *īkad, pīvo, īvan, pīla*; (o) *ōsam, mōre, ôtok, bōla* (Vr) 'ozljeda'; (u) *ūvo, krūg, kūruz, ústa plurale tantum*. U sredini riječi u pravilu stoje uzlazni naglasci, za što usp. *kukūruz* (iza *kūruz*), *kolíca plurale tantum, Marína*, a od posuđenica *automexānīčār, matemātīka* (i *matēmatīka* u Vrpolju), *polícija* (iza *pōlīcija*).

#### 5.2.3.1. Distribucija silaznih naglasaka u riječima stranoga podrijetla

Silazni naglasci u riječima stranoga podrijetla mogu se (i ne moraju) naći na središnjem slogu riječi, eventualno na posljednjem slogu. Primjeri su u središnjem slogu: *komunīzam, statīstīka* (rjeđe: *statīstīka*, što je novije i isključivo rabljeno pod utjecajem obrazovanja), *austrālskīx* G mn. odr., *cedevītē* G jd., *gastrītīs, karamēle* N mn., *autōbusnā : autōbusnā : autobusnā* sve N jd. ž. r. odr.<sup>46</sup> itd.<sup>47</sup> Uglavnom u starijih ljudi i nešto češće u Kninu nego u ostalim naseljima često je i *Jugoslāvija* (obično je: *Jugoslāvija*). Imenice na *-ātor* imaju

<sup>46</sup> Usputnim je bilježenjem bilo *autōbus*, bilo *āutobus*, ne i \*\*autóbus. Obično je od polazne riječi: *būs* (n. p. A).

<sup>47</sup> Kratkosilaznoga su naglasaka imenice na *-ika*, različita podrijetla i prema klasičnim jezicima. Primjeri su: *tēxnīka, pūblīka, fīzīka*, odnosno u sredini riječi: *repūblīka* (ali: *politīka*), *elektrotēxnīka*.

pomaknut naglasak ako označuju živo (npr. *diktator*, *gňávátor*), a nepomaknut ako označuju neživo (npr. *radijátor*, *karburátor*). Rjedi primjeri koji označuju živo također imaju nepomaknut naglasak, usp. *konzervátor*, *administrátor*. Nepomaknut naglasak imaju i imenice na *-orij*, usp. *labaratórij*, *konzervatórij*. Od domaćih riječi usp. *połoprívreda* A jd. te u genitivu množine *podátákā* (i puno rjeđe *pòdátákā* oboje G mn.) te *živótinā* G mn. (usp. na prvom slogu: *jězíkā*, *lívadā*, *písamā* sve G mn.). Imenice na *-ija* (prema lat. *-io*) obično nemaju dugosilazni naglasak: obično se govori *pozícija* i *pózicija*, a rijetko *pozīcija*, pri čemu je u drugih imenica katkad češći ili jedini naglasni ustroj drugoga lika (usp. *àgrésija* : *agrèsijsa*, *déprèsija* : *deprèsija*, *procésija* : *procésija* – drugi po redu oblici uglavnom izostaju u mlađih; *trädicija*), no uslijed većega slogovnoga ustroja samo je: *televizija*, *opozicija*, a od riječi s manjim brojem slogova jedino *emisija* nema inačicu (dočim je s druge strane samo: *rèligija*). Uglavnom grecizmi odnosno noviji internacionalizmi na *-ija*, sa slijedom *-or/-er-* prije dometka, ovako se naglašuju: *baterija*, *eufórija/eufórija*, *gálérija/galérija*, *téorijsa*. Na posljednjem slogu naglasak obično ne stoji, no u posuđenica moguće je pronaći kratkosilazni, rjeđe i dugosilazni naglasak, usp. *argumént* (uz *argùment*, *argùmēnt* i (uz konsonantsko premetanje) *agrùmenat*), *ministráント* (i *demonstráント*, *apsolvéント*, ali *stùdéント* uslijed manjega broja slogova i neovisno o značenju živosti, usp. i *pàtént* 'kopča'), *kaladönt*, *dinamít* (uz *dinàmít*), *katapùlt*, *dekupáž*, *dizájn*, *dijalékt* (i *arhitékt*)<sup>48</sup> itd.<sup>49/50</sup> Dvostrukoga naglaska ima u superlativu (no donekle nedosljedno), u pravilu u pridjeva tvorenih predmetkom *pre-* te *polu-* (a od imenica u *pràbáka*, dakle tvorenih predmetkom *pra-*), u složenica od dviju osnova (*stròjobràvára* G jd., *pròtuòtrov*, *rìmokàtolík*), kao i u uzvika (u iznenađenju: *äimë*) te u različitim posuđenica, usp. *äntivírus*, *nónstòp*, *Èurosòng* itd., i gdje drugdje (kao u anglizmu *ôkêj*). Katkada je uočiva razlika u novijih tvorenica prema stranim osnovama, te je tako [na hùknétu] prema [na hùknetu] (posrijedi je ime kninskoga mrežnoga portala – Huknet). Slično se vlada i latinsko-hrvatska tvorenica *ultrazvuk*: tako je *ultrazvûk*, *ültrazvûk*, *ültrazvûk/ûltrazvûk* odnosno *ültrazvûk*. Dvostruki je naglasak ondje

<sup>48</sup> Drugdje su takvi naglasni likovi na *-ekt*, neovisno o tome je li im podrijetlo grčko ili latinsko, češći. Tako je u zadarskome govoru često *subjékt*, što se povezuje s čakavskim supstratom (Vrsaljko 2015: 140), a također je i *dijalékt* (hvala Lovri Petriću na podatku).

<sup>49</sup> Gdjegdje su posvjedočena dva lika, usp. *ídijota* A jd. pokraj češćega *idijòt*.

<sup>50</sup> Unutar netvorenih riječi u Vrpolju i u Kninskome Polju potpuno je rubnom pojavom dvostrukog naglaska, tipičan za prijelazne govore. Jednom ga bilježim u obliku *šálù* A jd., dvaput u *pètnájst*, jednom u *organizírâmo* 1. l. mn. prez. te jednom u *miliјùn*. U Kninu dvostrukoga naglaska nema. Premda je posvjedočen u svega nekoliko primjera, bilježen je većinom u ispitanika mlađe (*pètnájst*, *miliјùn*), a manjim dijelom u onih srednje generacije (*šálù*, *organizírâmo*) dočim u ispitanika starije generacije potpuno izostaje. Stoga se s oprezom zaključuje kako broj primjera nije konačan i dvostrukoga naglaska može biti još. Riječ je, međutim, o posve rijetko te fakultativnoj pojavi, rubno fonetski relevantnoj, a izostaje u najmlađih ispitanika te je i ugrožen. Ipak primjer *pètnájst* ima i značenje 'mnoštvo, veća ili određena količina' te je prema mojemu uvidu češći od ostalih oblika, no i u tom značenju posve je obično i *pètnájst*, s potpuno prenesenim naglaskom.

Da je to tako, mogu posvjedočiti i iz svojih mlađih dana u jednoga govornika, podrijetlom Potkonjca (u Potkonju u odnosu na Vrpolje bilo je udjelom i više Hrvata, no posrijedi je izolirano selo) te mojega vršnjaka, koji je upotrijebio oblik *stanovníkâ* G mn. Posrijedi je svakako rijetka pojava.

redovito kninskom pojavom, rjeđe i npr. kninskopoljskom. Novija posuđenica *kompjuter* prilagođena je na četiri načina (od najčešćega prema najrjeđemu): *kòmpjuter*, *kompjûter*, *kòmpjûter* i *kompjûter*. Pojava uzlaznih naglasaka na posljednjem slogu uslijed redukcije (kao u Vrličkoj krajini, usp. Galić 2019: 94, 95) nije ovjerena u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima budući da je ondje nepotpunom, odnosno potpunom samo uslijed leksikalizacije.

#### 5.2.4. Prenošenje i preskakanje naglaska

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima kratkosilazni naglasak i neoakut pomaknuli su se s nepočetnih slogova i tom su metataksom dobiveni uzlazni naglasci – kratkouzlagani ako je slog na koji je naglasak povučen bio kratak, dugouzlagani ako je bio dug, tj. ondje je imala stajati prednaglasna duljina, usp. *nòga*, *rúka* < \*nogā, \*rūkā. Povlačenjem sa sloga s neoakutom nastala je i (sekundarna) zanaglasna duljina, usp. *òrmár* < \*ormār. Slično se zabilo i na granici prijedloga, čestice ili veznika i punoznačne riječi. Potonji pomak zove se prenošenjem naglaska. U usporedbi s južnjim govorima, kao što su slivanjski i novoštokavski ikavski u Makarskome primorju te vrlički i bitelski, rjeđom je pojavom, te za govore Slivna i okolice usporedi primjere u Vukša Nahod 2015: 170; 2017a: 145 – u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pomicanje izostaje u *u bàru*, *u čàšu*, *u dlàku*, *u kàšu*, *na šìvu* sve A jd., *do cùrē*, *od mágkē* (rijetko – obično je: *od màterē* sve G jd.); *u blàto*, *u bràšno* oboje A jd. Od prijedloga na koje u govorima Makarskoga primorja prelazi naglasak (Kurtović Budja 2009: 136–137) to u kninskim novoštokavskim ikavskim nije slučaj za *íznad i mìmo/mîmo*. Čini se da je već u novoštokavskim ikavskim govorima Vrličke krajine prenošenje češće, usp. (Vrlička krajina) *pò kravu* A jd., *prìd općenòm* I jd., *ù rat* A jd., *ù pojetu* A jd. (Galić 2019: 96, 98) prema (Kninska krajina) *po kràvu* A jd., *prid òpćinòm* I jd., *u ràt* A jd., *u pòjatu* A jd. < \*pòjatu (s metatonijom radi izbjegavanja prenošenja). U Biteliću prenošenje je naglaska također nešto češće jer se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ne bilježe primjeri *prikò kućē*, *zà kravu*, a od prenošenja na pridjev pojavljuju se samo primjeri *dobrò jitro/jutro* i *dobrà večē(r)* (za ostale primjere u Biteliću usp. Ćurković 2014: 102). Prenošenje, ali i preskakanje naglaska (za potonje vidi dalje) najčešće je u govorima Imotske krajine i Bekije, gdje se pojavljuje u 90% slučajeva (Lisac 2003: 55). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ograničeno je uglavnom na česte imenice *a*-vrste te (češće) *e*-vrste naglasne paradigmе A, prezent glagola naglasne paradigmе A ili B i osobne zamjenice (te povratnu), i to ponajprije na jednosložnome prijedlogu (a od dvosložnih glede *oko*). U imenica *i*-vrste posvjedočeno je: *nàsmrt* uza *na smřit*. U prezentu glagola, promjena je beziznimnom, a u osobnih zamjenica

gotovo je uvijek tako. Glede zamjenica i imenica prenošenje naglaska pojavljuje se i u dvosložnih prijedloga, što je češće za zamjenice. Primjeri su: *nà pod A jd.*, *nà dnu L jd.*, *ù kuću A jd.* (prema: *na pàru A jd.*), *nè v<sup>i</sup>dīm 1. l. jd. prez.*, *pò nū A jd.* (Vr i: *pó nū*, analogijom prema *pó me*); *ispòd nās G*, *okò kućē G jd.* Ističe se kako se kaže: *iz Bòsnē G jd.*, *u Bòsni L jd.* U prilogâ česta je sveza: *i sad(ā)*, *dò doli/dole*, *dò gori/gore*, a gotovo beziznimno je u zamjenica: *i jā*, *i tī* itd. Osobito u Vrpolju ta je pojava posvjedočena i u imenica odnosno oblika s većim brojem slogova, usp. *ù nov<sup>i</sup>nama L mn.*, *ù St̄m<sup>i</sup>cu A jd.*, *iz V̄poļa G jd.*, također i u pozicijskim trosložnicama *òd ujāka G jd.*, no rjeđe tako je u mlađih ispitanika (usp. *ù Zadar A jd.*, ali *u šūmama L mn.*), premda stanje može varirati. Za Knin autor bilježi svezu *pò c̄kvama L mn.*, a svugdje je: *pò kućama L mn.* U načelu u isticanju može doći do ostvaraja naglaska na zamjenici (te često na imenici, a na glagolu nikako), što snimke rijetko potvrđuju, usp. *kod nīx*, *od nīx*, *za nīx* sve G mn. (tu se očituje i čuvanje *x*), *u n̄emu L jd. m. i s. r.*, *zbog n̄e G jd. ž. r.*, od pokaznih zamjenica primjerice je češće iako i dalje razmjerno rijetko: *u tīm L mn.*, *u tōm L jd. m. i s. r.* Primjerom je prenošenja naglaska s osobne zamjenice te neprenošenja s posvojne: *Àjme*, *pōnovo mōju dīcu odávdē*, *òd nās*, *od nāšē kūćē!* Ipak je: *zà mōg(a)/tvōg(a) sīna*, *nà svōj náčin*, dakle kad je posrijedi dugosilazni naglasak. Od neodređenih zamjenica usp. *nīs<sup>i</sup> sīgūran u nīšta*, ali *bīt<sup>i</sup> zà ništa* 'biti nesposoban'. Nekad je prenošenje odnosno njegov izostanak sintaktički uvjetovan: kaže se obično *i tō* (: *i tō* u isticanju) prema *i tō svē* (uz rjeđe *i tō svē*) odnosno *ù kući su* prema *živē u kūći*, no ne mora tako biti u svih ispitanika. Od imenica po pravilu jest i: *ù škōlu A jd.* (i *iz škōlē G jd.*, *kòd škōlē G jd...*), *ù c̄kvu A jd.* (ali: *na fāks uza nà faks oboje A jd.*), a od ostalih posuđenica *ù sobu*, *ù spīzu oboje A jd.*, *nà rīvi (= nás<sup>i</sup>pu) L jd.* Kaže se samo: *na kīp(u)* 'prema gore (o prozoru)'. Također se u određenim svezama naglasak prenosi, usp. *jèan i drugī, jèdna kràj drugē*. Ovisno o ispitaniku i situaciji kaže se i *bèz vezē* i *bez vèzē* 'glupost'. Uglavnom se kaže: *ù Knīn A jd.* (no ipak usporedi rjeđe *u Knīn A jd.* u Kninu), dakle i uz ime mjesta prenošenje je gotovo beziznimno. Pojava prenošenja naglaska najčešća je u imenica u Vrpolju, a najrjeđa u Kninu, premda se pojavljuje u starijega stanovništva u Kninu i u većoj mjeri, usp. od toponima *nà Krku A jd.*, ali *o Křci L jd.* Ostali su primjeri: (Vr) *kòd nē G jd. ž. r.*, *ù žep A jd.* (KP) *kòd tebē G*, *ù bāšču A jd.*, (Kn) *zà nēga G jd. m. r.*, *nà pički*, *pò Křki* (: *po Křki oboje L jd.*). Poseban oblik prenošenja naglaska, pri čemu se ostvaruje dugouzlazni naglasak, bilježen je katkada u svezama broja i imenice, usp. *dvá misēca*, *trí godīne*; u svezi dvaju brojeva (*dvà-trī*) ostvaren je kratkouzlazni naglasak (premda autorovim uvidom može se ostvariti i dugouzlazni: *dvá-trī*), a slično je i u *pò ūrē* prema manje običnu *pô ūrē*. Vidi se kako je potonja pojava semantički ograničena na sveze koje označuju mjeru, usp. još *dvá metra*, *trí kila*, *pó godīnē*, *pe-šéz godīnā* (i *pé-šéz gòdīnā*), metonimijom i *pó čašē*. Dugouzlazni naglasak

pojavljuje se i prije nenaglašenih oblika akuzativa jednine zamjenica prvoga i drugoga lica jednine te ispred povratne zamjenice, usp. (A) *zá me, zá te, zá se*.

Često u svezama prijedloga i (najčešće) imenice naglasne paradigmе C dolazi do ostvaraja kratkosilaznoga naglaska na predmetku i zanaglasne kračine ili duljine na imenici ako je bila kratkosilazno ili dugosilazno naglašena. To se zove preskakanjem naglaska. Ono se također javlja uglavnom u čestih imenica, odnosno u čestih sveza čijim su one dijelom, usp. glede imenice *grād* – *iz grāda* G jd., *ù grād* A jd., ali *za grād* A jd., *prid grādom* I jd. Ondje je u ispitanika moguće razlikovanje, te se bilježi: *iz grāda* G jd., *prēd grādom* I jd. – tim primjerima također se pridružuje *òd grāda* G jd. Katkada je u različitu značenju različito bilježeno, te usp. *zà rūku* A jd. 'držeći se za nekoga, npr. momak i cura', ali *za rūku* A jd. 'hodati držeći se za drugoga, npr. dijete o majku'. Drugi podatci, kao često *nà zrāk, nà rēd, nà sāt* te malo rjeđe *nà plēs, zà rād* sve A jd., pokazuju da je pojava još uvijek raširena u imenica dugosilaznoga naglaska te da je to bila i prije (usp. i često *ù lōv* A jd., no najčešće u svezi *iči* *ù lōv*). Tako je unutar svih imeničnih vrsta, no unutar imenica *a*-vrste muškoga roda tako je samo u jednosložnica (u dvosložnica je npr. *za mīsēc dánā*). Preskakanje se bilježi i u svezama čijim su dionikom česti dvosložni prijedlozi, usp. *òko pāsa, príko rēda* oboje G jd., *měžu lūde* A mn. Dobro se čuva u izrazima: *nà vrāt – nà nōs* 'učiniti u žurbi', *ùčit' nà glās* 'razgovjetno učiti', *skočit' zà vrāt* 'skočiti na leđa i primiti se komu oko vrata', *dřžat' se zà glāvu* 'paničariti', *dôči/dóči* *nà vlāst* 'zavladati', *nè idē ù glāvu* 'ne razumije se', *iči/iči nà mōre* 'kupati se, ljetovati' i sličnim, premda nešto manje u Kninu nego u drugim dvama naseljima, za što usp. *po pōla* (i *pō pola*) odnosno *pō pola, u krūg* A jd. spram *ù krūg* A jd., u značenju 'kružno'. Vidljivo je da su sveze mahom u akuzativu jednine. Samo je *ìpō i pol'*, *nāpamēt, nāžalōst, nājesēn* i *nāvečē(r)/ùvečē(r)* uslijed leksikalizacije. Pritom su potonja četiri jedini primjeri preskakanja u *i*-vrste izvan jednosložnica. Primjerom je neimenične sveze: *ì sām* (iza: *i sām*), *ì dalē, tō gorē*. Drugi su primjeri: (Vr) *nà zīd* A jd., *měžu lūde* A mn., *ù břdo* A jd. (: *u břdu/ù břdu* L jd.), *nà Vrīlu* L jd., *nà glāvu* A jd., *ù vōjsku* A jd. (KP) *zà dāna* G jd. 'danju', *nà zīd* A jd., *ù břdo* A jd. (: *u břdu/ù břdu* L jd.), *nà dřvo* A jd. (: *u dřvetu* L jd., s izostankom uslijed višesložna ustroja), *nà mōre* A jd., *nà glāvu, nà nogu* oboje A jd., (Kn) *nà zīd, ù krūg* oboje A jd., *nà mōre* A jd., *nà glāvu* A jd., *nà noge* A mn. Pojedini primjeri (*ù krūg, nà mōre, ù vōjsku* sve A jd.) mogu se svugdje pojavljivati. Rjeđe se i u zamjenica sreće kratkosilazni naglasak, usp. *zà sebē* G, *sà sobōm* I. Dakle preskakanje podjednako je često kao prenošenje naglaska, odnosno malo je rjeđe u svakodnevnome govoru (a češće u imeničnome sustavu), ali se čuva u svim raščlanjivim primjerima. Rijetko je zabilježeno smjenjivanje prenošenja i preskakanja naglaska na jednome mjestu, čemu je primjerom *ù Knīn – ù Knīn* oboje A jd., *zà stō(l) – zà stō(l)* oboje A jd., gdje su *Knīn* i *stō(l)* naglasne paradigmе B, ali se ponašaju naglasno kao da

pripadaju naglasnoj paradigm C. Premda pripada naglasnoj paradigm B, samo je: *nǎ nōž* A jd. Ta se pojava pojavljuje i u imenice *vríme* (Kn: *vrijéme*), tj. *nǎ vríme* A jd. Prenošenje naglaska inače je karakteristično za novoštokavske govore, a preskakanje naglaska općenito dijele štokavski, čakavski i (u tragovima) kajkavski idiomi (Kapović 2015: 32, 33 – usp. bilješku 77), gdje su kninski novoštokavski ikavski govor i inovativnima poput nekih novoštokavskih mjesnih govora (ali manje od imotsko-bekijskih) odnosno razmjerno konzervativnom, među ostalima također poput njih. Dosta je razlika u primjerima prenošenja naglaska odnosno njegova izostanka u odnosu na novoštokavske ikavske govore Vrličke krajine te u manjoj mjeri u odnosu na bitelski govor, čime se kninski novoštokavski ikavski govor i pokazuju kao manje inovativni.

### 5.2.5. Kanovačko duljenje

Ovdje se preuzima podjela na kanovačko duljenje i kanovački naglasak prema Kapović 2015: 734–743, tj. kanovačko duljenje podrazumijeva postupak fonetskoga duljenja, a kanovački naglasak analoški („neetimološki“) dugouzlazni naglasak. Sukladno tomu kanovačko duljenje opisuje se prije kanovačkoga naglaska.

Kanovačko duljenje ovjereni je rubno u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i ograničeno je na nekoliko češćih primjera. Tako autor u svim trima mjesnim govorima bilježi često isticajno *dóbro* (prema *dòbro*), zatim rjeđi primjer *rébra* NAV mn. (prema običnu *rèbro*) za Kninsko Polje te često *móje*, *tvóje* oboje NAV jd. s. r. za Knin. Od toga je primjer *dóbro* najčešći, premda supostoji uz likove *dòbro* i (analoško i u blagom neslaganju ili neodobravanju) *dòbro*, *dôbro*. Budući da su ti primjeri pomalo izolirani, moglo se dogoditi da su nastali neovisno pod utjecajem novoštokavaca (i)jekavaca tijekom njihova doseljivanja na područje naselja gdje su primjeri potvrđeni: kanovačko duljenje zabilježeno je u dijelu zadarskoga priobalja, a novoštokavci (i)jekavci doseljivani su iz dubljega zadarskoga zaleda, gdje je te pojave također moglo biti. S druge strane ipak je *dóbro* razmjerno često u mjesnim govorima izvan Kninske krajine (podatak je moj za šibenski govor) te je moglo postati i unutarjezičnim razvitkom, a zanimljivo je kako primjer *rébra* NAV mn. sliči tomu primjeru konsonantskim ustrojem, zbog čega je također moguće da je posrijedi kanovačko duljenje lokalnoga tipa. U primjerima *móje*, *tvóje* oboje NAV jd. s. r. može posrijedi biti i analogija prema *môj*, *tvôj*, a primjeri se pojavljuju, prema mojim podatcima do kojih sam došao bilježenjem spontana govora vlastite bake koja je odatile podrijetlom i ondje je živjela u mladosti, i u novoštokavskim (i)jekavskim Ivoševcima, dakle mogao se širiti iz ostatka sjeverne Dalmacije. Svi primjeri imaju

povučen, dug naglasak koji se stoga mogao razvijati bilo kao lokalna osobitost kninskih novoštokavskih ikavskih govora (u *dōbro*, *rébra* NAV mn.), bilo pod utjecajem istočnohercegovačkih govora (u *móje*, *tvóje* NAV jd. s. r.). Posrijedi je dakle kanovačko duljenje nakon pomicanja naglaska. Primjer *ósa* 'osa', pokraj česta *ôs* u istome značenju, najuputnije je tumačiti analoški prema imenici *a-vrste* (*ôs*) uz prenošenje preinačene duljine sloga, dakle ondje kanovačko bi duljenje bilo izostalo. Primjer (Vr) *pčéla*, dobiven prvotno u upitniku umjesto „MUVA” (što je navedeno kao očekivan odgovor) i čiji naglasak valja držati kanovačkim (sličan je primjer, i to s neoakutom, jednom bilježen u Kninskome Polju: *pčéle* A mn.), još je jedan primjer kanovačkoga duljenja i dolazi u starijih ispitanika. U svjetlu toga navodim i kako se u Vrpolju govorilo *nóga*, pokraj drugdje obična značenja „noga stolca”, i u značenju dijela tijela, no moguće da je posrijedi i naglasni lik nastao odmilja jer se u akuzativu jednine govorи *nógu* kao i *glávu* u takvu značenju (s promjenom naglasne paradigmе C > B, npr. *Dâj mi da lübím glávu*). U posuđenica također je bilježen dugouzlazni naglasak, usp. *pláža*, *jóga*, *káva* (uz češće *káva*), *bánka*, no on je ondje analoški prema drugim imenicama koje ga imaju (za *bánka* drugdje može se čuti (npr. u Poljicima (vlastiti podatak)) *bânska*, dakle s istim trajanjem naglašena sloga, uz pretpostavljivo duljenje pred zvonačnikom).

Kanovački se naglasak pojavljuje u sljedećih primjera (preuzetih ili građenim prema sličnima, usp. *ibid.*: 741–743): *bóra*, *jéla*, *róda*, *smóla*, *sóva*, *táma*, *zóva* (uz očekivano *bázga*), *bója*, *táva*, *stáblo*; *pónos*, *prózor*, *pópis* (uza *pòpis*), *própis* (uza *pròpis*) i *ósip* (uza *òsip*) – u potonjih triju primjera, a i u primjeru *Pótkōné/Pòtkōné* vidi se kolebanje u naglasku. Kolebanje je vidljivo i drugdje, te usp. *pókop/pòkop* (obično: *spróvod*). Samo je: *pòrod*. Neetimološka duljina nešto je češćom nego li u novoštokavskim ikavskim govorima Vrličke krajine (za što primjere usp. u Galić 2019: 98–99), kao što je i kanovačko duljenje češće u odnosu na vrličke govore, gdje se uopće ne bilježi (*ibid.*: 98). Isključivo se govorи i *nóšna*, *próšna*, *prátña*, analogijom prema *potrážňa*, *rádňa*, *sádňa* itd. Dakle kanovački naglasak posvjedočen je u većini primjera i u usporedbi s primjerima u Vrličkoj krajini (*ibid.*) češćom je pojavom kao i kanovačko duljenje, koje ondje izostaje. Kanovački je naglasak i u primjeru *próblém* (*probléma* G jd.), gdje je nastao slijed dugouzlznoga naglaska i zanaglasne duljine u nominativu jednine, koji ni u kojoj drugoj dvosložnici nije posvjedočen. Ipak se i ondje bilježi i drukčije stanje, usp. *próblem*, *pròblém*. U nekih drugih posuđenica također dolaze dvojakosti, usp. *prògram* prema običnjemu *prógram*. Dakle kanovački naglasak djelomice je proširen.

### 5.2.6. Duljenje pred zvonačnikom (sonantom)

Duljenje pred zvonačnikom, odnosno pojava duljenja vokala ispred zvonačnika i kojega drugoga konsonanta (često također zvonačnika), izvorno nakon nestanka poluglasâ (usp. Kapović 2015: 554), dobro je posvjedočena u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Gotovo svugdje gdje su zvonačnik i drugi konsonant došli u doticaj ispadanjem kojega poluglasa događa se takvo duljenje, te od imenica *a*-vrste muškoga roda usp. *lóvca*, *lónca* oboje G jd. < \*lov̥cā, \*lon̥cā oboje G jd., a od novijih primjera bilježi se npr. *pòprāvka*, *sástānka* oboje G jd. U dvosložnica gdjegdje je dugouzlazni naglasak prodro i u nominativ jednine, usp. *lóvac*, *lónac* prema *nòvac* (obično u množini: *nôvci* N mn.) uz rjeđe *nóvac*, dočim je oboje: *žívac* i *žìvac*, a u načelu jest: *mòmak* (rijetko: *mómak*, a od posuđenica *štràmac*/*štrámac* 'madrac'). U imenice *žívac*/*žìvac* i u kosim padežima naglasak je češće dugouzlazni (npr. *Pükā je na žívce*. 'Umno je obolio.'), a kratkouzlazni se bilježi rjeđe (npr. *žívci* N mn.). Naročito u starijih kraćina u nominativu čuva se i u dvosložnice na *-lac*, *znàlac* (: *ználac*). U pridjeva analogija je beziznimnom i pojavljuje se i u trosložnica, usp. *bôlan* – *bôlna* – *bôlno* kao i *bèzbôlan* – *bèzbôlna* – *bèzbôlno*. Staro stanje čuva se u Vrpolju u prezitku (reliktu) *bòlan* 'no, već'. Duljenje pred zvonačnikom posvjedočeno je i u izrazu: *jàdān t̥ si* 'kako se to ponašaš; što ti se zbilo', gdje se [a] dulji pred [n\_t]; izostaje uslijed ekspresivnosti (izražajnosti) vrlo rijetko, usp. *màjko* V jd. 'prijateljice, prijatelju', *màjci* (u: *némā màjci* 'ne dolazi u obzir') D jd., kao i u *nàjvišē* (uz obično *nâjvišē*). U potonjem slučaju posrijedi je i obična promjena naglaska u superlativu (vidi potpoglavlje 6.1.2.1.).

U primjerima gdje nije bilo poluglasa čiji je nestanak izazivao duljenje ili je tvorba nastala poslije njegova nestanka, duljenje pred zvonačnikom također je dobro posvjedočeno, usp. *pròtīvnîk*, *lónčić*, *mómčić*, kao i novije *lánčić* (na -čić i: *dućánčić*, *izvōrčić*) prema turcizmu *lánac* (uz domaće *vèr'ga*), od drugih čestih tvorbi npr. *vrućinčna* 'vrućina; sparina, sparan ljetni dan'. Potonji je primjer prema *vrućina*, a kratkouzlazni je naglasak i u drugih primjera, npr. *visìna*, *planìna*, *sparìna* 'užegao zrak, vrućina'. Dugouzlazni se naglasak uz kratkouzlazni bilježi samo u *graževinu* A jd. 'studij građevinarstva', a u značenju gradilišta isključivo kratkouzlazni, npr. *Râdī na graževini*. Primjer dugouzlaznoga naglaska u *graževinu* A jd. jedini se uspio ishoditi, a rjeđi je i potpuno fakultativan uza *graževinu* A jd. u istome značenju. Dugouzlazni je naglasak ondje naslijeđen. Duljenje pred zvonačnikom u analiziranim primjerima očekivano je budući da je sama pojava dobro zastupljena u zapadnijim i sjevernijim štokavskim govorima, bilo novoštokavskim (npr. u Imotskoj krajini i Bekiji i Gornjim Poljicima prema *ibid.*: 571–572) bilo staroštokavskim (u cijelu slavonskome dijalektu prema Lisac 2003: 35), odnosno u pravilu svugdje izvan mjesnih govora istočnobosanskoga dijalekta, gdje izostaje (usp. *ibid.*:

83). Inače duljenje pred zvonačnikom „nepravilno presijeca štok., čak. i kajk., opovrgavajući tako umjetnu podjelu na tri narječja i ukazujući tako na dijalekatski kontinuum među njima (...)” (Kapović 2015: 554). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima posvjedočeno je duljenje u dočetku u dometku *-in*, usp. *čäčīn*, *mäterīn*, *Ántīn* itd. (ali: *čäčīnōg*, *mäterīnōg*, *Ántīnōg* sve G jd., gdje nema uvjeta za to) odnosno ispred *-j*: npr. *krāj*, *strōj*. Primjeri *stāv* (: *stāv*) analoški je prema *krāj* i nije posrijedi promjena naglasne paradigmе A > C, usp. i nuzgredno *kāt* pokraj *kāt*. Duljenje u dometcima bolje je posvjedočeno u Vrličkoj krajini (usp. Galić 2019: 96 – primjeri su: *néžīn*, *Mátīn*, *niègōv*, *Mârkōv* i dr.), a naročito u Imotskoj krajini i Bekiji (usp. Kapović 2015: 571–572 – primjeri su (prema Šimundiću): *sèstrīn*, *stríčēv*, *gòtōv*, *jàlōv*, *làkōm/lákōm*, *vùnēn/vùnēn*, *blážēn*). Primjer *súnčāno* NA jd. s. r. neodr. u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima analoškom je glagolskopridjevskom tvorbom, što se vidi prema tomu što iza *-n-* slijedi vokal te duljenje nije moguće (a primjer gotovo se uvijek rabi samo u tom liku).

U primjerima poput *Ánkica* (uza *Ánkica*) prema *Ánka* te analoškomu *Ána* dugouzlazni naglasak onomastički uvjetovan. Inače je dugouzlazni naglasak analoški unesen u imenicama kao *brádīca*, *rúkīca*, *ígrīca*, *zvijézdīca*. Ondje se u *brádīca*, *zvijézdīca* i (Vr) *rúkīca* očekuje kraćenje (usp. *ibid.*: 466), tj. \**bràdīca* i ovjereno *rùkīca* (kao uostalom i često *glàvīca*, (odmilja) *dùsīca* uz rjeđe (Vr, KP) *glàvīca*, (također odmilja) *dùsīca* (analoški i *nögīca*)), usp. *òvčice* i *zvјèzdīce* oboje NA mn., dočim je obično *òvčice*, *zvijézdīce* oboje NA mn. (inače se polazna riječ obično u množini javlja i kao ikavizam u Vrpolju i u Kninskome Polju: *zvízde* NA mn.). Usp. i *rjèčīcē* G jd., a prema *bâšča*: *bâščīca*, *básčīca* i *bàščīca*. Od polaznih riječi posvjedočeno je duljenje u *ígra* (> *ígrīca*), no naglasak kratkouzlazni je u *igla* (i prema tome *íglīca*). Duljenje je i u drugim imenicama, usp. *pólīca*, analoški i u posuđenica *péglīca*, *téglīca*.

Duljenje pred zvonačnikom odgovorno je za pojavu vezana kratkouzlaznoga naglaska i zanaglasne duljine u sljedećim primjerima: *kònčērtu* DL jd. prema *kònčērt*, *trènīngā* G mn. prema *trènīng* (tako i: *šòpīng*), *stùdēnta* G mn. prema *stùdēnt*, kao i leksički rijetko *àbōrt* 'zahod'<sup>51</sup> (uz inačicu *àborat*, što autor nuzgredno bilježi za Krvavice u Kovačiću, također u sastavu Grada Knina): tako se izgovara i čest angлизam *vikēnd*. U toponimiji posvjedočeno je *Tri'būn* (prema primjerice *Tribūna* G jd.). Drugi su primjeri uglavnom dosljedno npr. *åsvält*, *dokùmēnt* (uz češće *dokuměnt*), *ìnfärkt*, *jògūrt*, *rèkōrd*. S druge strane, ono je samo djelomično odgovorno za nastanak naglaska primjera poput *pénzija* jer su primjeri kao *ákcijsa* brojniji (usp. *korékcija*, *inékcija*) i uvijek se naglašuju dugouzlaznim naglaskom, koji je analoški prema *kanalizácia* (usp. u latinskome dugo *-ātio*) i tvorenici po uzoru na takve – *zanimácia* 'dokolica,

<sup>51</sup> Bilježe se nuzgredno i riječi *kòndut*, *nüžník* te novije *vē-cē*, pri čemu pojedini ispitanici nisu čuli za *àbōrt* ili *kòndut*.

hobi'. Duljenje se pojavljuje i u riječi prema latinizmima na *-ancija*, usp. *sezáncija*, *zafrkáncija* (: *inteligéncija*, *konferénciji* DL jd., slična dočetka i *preparándija*), a u nekih govornika pojavljuje se i u pridjeva na *-antan*, usp. *interesântno* NA jd. s. r. neodr., *konstântnâ* NA jd. ž. r. odr. Takvi su primjeri česti i u govorima Imotske krajine i Bekije, usp. *kalodônt/kalodônt*, *privarânt/privarânt*, *zavrkânt/zavrkânt* i dr. (Šamija 2004: 18). Kako u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nema duljenja ispred završnoga zvonačnika, internacionalizmi poput *älkoxôl* te domaće riječi kao *nëbodér* naglasak su primili kao i u riječima kao *nògomêt*, *rûkomêt*, *pröizvôd*. U takvih primjera zanaglasna duljina ostaje i u kosim padežima, usp. *älkoxôla* G jd. te *prötokôli* N mn. Duljenje na početku riječi ondje je rjeđe, usp. *internêtu* DL jd. prema *internêtu*.

Predsonantsko duljenje nije ni u *pröfesôr*, *dîrektoř* 'ravnatelj; direktor', gdje se dugu [o:] pretpostavlja dugo [u:] talijanskoga podrijetla u riječima drukčijega slogovnoga ustroja, za što usporedi zastarjelo *döktûr*. To je [u:] položajno ostavilo traga na [o:], dakle posrijedi je nepotpuna leksička zamjena. Usp. i čestu imenicu *trâktôr* – *trâktôra* G jd., također s mlađim [o:].

Od primjera s različitim naglaskom duljenje pred zvonačnikom javlja se u *ugostîteļskîx* G mn. prema *prijatèļskî*, *neprijatèļskôj* DL jd. ž. r. odr., također u novijemu *učitèļskâ* [škôla] prema starijemu *učitèļskâ* N jd. ž. r. odr. Na sličan način javljaju se i primjeri *Župànîjskôg* G jd. m. i s. r. odr., *informácijskê* NA mn. m. i ž. r. odr. Pod utjecajem drugih idioma u nekih mlađih ispitanika dolazi i primjer bez duljenja: *informácijskê* NA mn. m. i ž. r. odr.

### 5.2.7. Neoakut u govorima Kninske krajine

Neoakut se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima te nejednoliko u govorima svih triju naselja rubno pojavljuje. U Vrpolju, a navlastito u starih kninskih obitelji i u Kninu, kao i u zaseoku Bilići u Kninskome Polju, najviše se pojavljuje, i to u nizu kategorija, što će se ovdje najviše i raščlanjivati. Taj se naglasak povezuje s jezičnom starinom, no zbog prenošenja naglaska nije nigdje očuvan na završetku riječi osim u jednosložnica, dakle na jednom slogu. I u ostalih ispitanika, neovisno o tome jesu li nastanjeni u matičnim naseljima ili nisu, neoakut je ovjeren, katkada u nekim kategorijama i veoma čest. Otkriven je istraživanjem metodom slobodnoga razgovora (koji je sniman), i to najprije u primjerima gdje je i povjesno imao stajati, da bi naknadno bio zamjećivan i u pojedinih ispitanika u upitniku i u neobveznu razgovoru s njima.

Neoakut se pojavljuje u sljedećim kategorijama:

- a) u jednosložnica: *bār* (prilog, turcizam), *bōg* (pozdrav), *c̄rv*, *dān*, *drōb*, *žīr*, *grād*, *kłūč*, *Knīn*, *kūt*, *mōst*, *mūž*, *nōs*, *pūt*, *pūž*, *rōd*, *sōl*, *splāv* (m. r.), *spūž*, *strīc*, *štāp* i *tvřd*;
- b) u enklizi odnosno u primjerima srodnima enklizi u jednosložnica: *jā vělīm*, *õn je*, *tū se* itd.;
- c) u genitivu jednine jednosložnica: *grāda* itd.;
- d) u dvosložnica: *bājka*, *prōmet*, *prūća* G jd., *prūgu* A jd., *prīča* itd.;
- e) u genitivu množine dvosložnica: *kūćā*, *skālā*;
- f) u infinitivu: *prōć*;
- g) u prezantu glagola: *dōžū* 3. l. mn. prez., *nēće* 3. l. mn. prez., *nēmā* 3. l. jd. prez., *rādīš* 2. l. jd. prez. itd.;
- h) kanovačkim duljenjem u glagola: *kōristē* 3. l. mn. prez.;
- i) u glagolskih pridjeva: *bīlo* gl. pr. s. r., *plāćeno* NA jd. s. r. neodr., *rāżeni* N mn. m. r. neodr., *spāļena* N jd. ž. r. neodr.;
- j) u pridjeva: *mālū* A jd. ž. r. odr., *stārī* N jd. m. r. odr. itd.;
- k) u zamjenica: *nās* GA, *nīm* I jd. m. r., *nōj* D jd. ž. r., *svōj*, *tī*, *tō* itd.;
- l) u brojeva: *pē*, *ōsmē* G jd. ž. r. odr., *sēdmōm* L jd. m. i s. r. odr., *šēstī* itd.;
- m) u čestica i uzvika: *ī*, *ē*, *ō*.

Dijelom u kategoriji a), u potpunosti u b), f), g), dijelom i) (primjeri: *plāćeno*, *rāżeni*, *spāļena*), zatim u j), k) i dijelom l) (svi primjeri osim *pē*) posrijedi je čuvanje neoakuta, dok je drugdje (osim dijelom u d) i i)) on analoški prodro u naglasni ustroj. Neki su primjeri (kao oni u enklizi) dosta česti, a neki su (kao u osobnih zamjenica) puno rjeđi. Gdjegdje je primjere s neoakutom ispitanik izgovarao prije primjera s dugosilaznim odnosno dugouzlaznim naglaskom, dakle ispravlja se: *tū se – tū se*, *prōmet – prómet*, no rijetko i ponovnim izgovorom nije došlo do promjene naglaska: *õn da je* (dvaput) – *õn je*. Bilježeno je i ispravljanje neoakutom: *tō je – tō je*, tj. na etimološkome mjestu. To pokazuje kako su ispitanik odnosno ispitanica svjesni drukčijega izgovora riječi. Svugdje je neoakut osobita izgovora u odnosu na ostale naglaske, katkada s usponom i padom pri samu kraju druge more te češće (pogotovo u enklizi) s uzlaznom prvom i silaznom drugom morom. Dakle može se opisati kao silazan, pri čemu u Kninu bliži je dugouzlaznomu naglasku. Mlađi govornici dijelom imaju neoakut, no da je ipak ovjeren (i češći nego li je bilježeno), svjedoči najmlađa ispitanica, koja ga je izgovorila dvaput tijekom snimanja (i triput za upitnika) na etimološkom (*škōjku* A jd.) i na neetimološkom mjestu (*māzla* gl. pr. r. ž. r.); na upitniku: *zūbi* N mn., *tā* N jd. ž. r., *slūgā* G mn., dakle i na mjestu dugosilaznoga naglaska (*zūbi* N mn.). Raširenost izvan etimoloških

mjesta ondje govori u prilog proširenosti<sup>52</sup>. U drugih je mlađih ispitanika on češći nego u najmlađe ispitanike<sup>53</sup>. Pojavljuje se i u mjesnome govoru Knina unatoč urbanizaciji, pri čemu u nekih ispitanika i češći je nego u Vrpolju. Ondje nešto primjera dugouzaznoga naglaska ima neoakutsku intonaciju (npr. *pójma* G jd.), dakle posrijedi je nepotpun prijelaz ~ > ' <sup>54</sup>: slično je i u primjeru *rādī* 3. l. jd. prez., koji sadržava neoakut na etimološkome mjestu (: *rādī* 3. l. jd. prez.) i često se izgovara sličnije dugouzaznomu naglasku u usporedbi s vрopoljskim *rādīš* 2. l. jd. prez., a tako je i u *znāš* 2. l. jd. prez. (gdje je analoški). Oba primjera bilježim u izrazima – *rādīš* 2. l. jd. prez. u Štā *rādīš?*, *znāš* 2. l. jd. prez. u *Znāš?*, premda su oblici glagola *rādīti* šire posvjedočeni i u drugim okružjima. U starosjedilaca neoakuta je nešto manje nego u ostalih ispitanika, što se tumači snažnjim utjecajem istočnohercegovačkih govorova na njihov idiom. I ondje manjina ispitanika odudara od zaključka i ima neoakut u enklizi gdje ga drugi ispitanici nestarosjedoci nemaju, no dobro ga čuvaju drugdje. Dakle posrijedi su i oscilacije ovisno o ispitaniku. Općenito je neoakut donekle anarhično raspoređen i ponekad ga mlađi imaju češće nego stariji ispitanici.

Neoakut je novost odnosno otkriće na dalmatinskomu kopnu, u Kninskoj krajini: na dalmatinskoj obali niz je govora i u razmjernej blizini kninskih novoštokavskih ikavskih govorova, i štokavskih i čakavskih, koji čuvaju taj naglasak – glede pojedinih na šibensko-

---

<sup>52</sup> Zapravo su relativno gledano etimološka mjesta (*škōjku* A jd., *tā* N jd. ž. r.) u većini nad neetimološkima (*zūbi* N mn.) jer primjeri *māz'la* gl. pr. r. ž. r. i *slūgā* G mn. strogo uzevši nisu neetimološka mjesta, nego mjesta gdje je neoakut retrakcijske naravi. Takvih je mjesta u korpusu posvjedočeno osamdesetak i posrijedi su arhaizmi iz vremena kada je neoakut bio češći u sustavu, a kako je posrijedi novoštokavski govor, danas je u tim položajima češći i običan dugouzazni naglasak.

<sup>53</sup> Dočim je u korpusu neoakut ugrožen u najmlađih ispitanika jer se rijetko pojavljuje u najmlađe ispitanice, može se čuti i u male djece. Tako se usputno bilježi često *jā sam*, ali i neki drugi primjeri (kojih se istraživač ne može sjetiti) u trogodišnjaka, istraživačeva bratića.

<sup>54</sup> U nekih je primjera prema neoakutu ili pod njegovim utjecajem bilježeno dvojstvo: tako je *nēmā* uza *nēmā* prema *nēmā* sve 3. l. jd. prez., *nēcē* uza *nēcē* oboje 3. l. mn. prez., *mōrāš* 2. l. jd. prez., *mōrā* 3. l. jd. prez. prema rjeđemu *mōrāš* 2. l. jd. prez., *mōrā* 3. l. jd. prez., što je prema još rjeđemu *mōrāš* 2. l. jd. prez., *vāmo* i rjeđe (u Kninu) *vāmo* (A. K.), prema neposvjedočenu \**vāmo* (no posvjedočeno je: *āmo*). Potonji je primjer dugouzaznoga naglaska posve neobičan jer nije riječ o unosu prema kakvu mjesnomu govoru koji posjeduje takav naglasni lik, a ispitanica ima i neobično, ali jednakno tumačivo *vānka* (: *vānka*). Odnos je sličan onomu *stvārno* (obično) – *stvārno* (rjeđe), za što usp. *stvārno*. Jednom je posvjedočen i primjer: *vāren* (uz primjerice: *spālena* gl. pr. r. ž. r.). Neki ispitanici (mahom Kninjani) tu pojavu imaju u osobnih imena, usp. *Mārta* V jd. – *Mārtu* A jd. odnosno *Mārko* (*passim*) – *Márko* (jednom u enklizi: *Márko je*), kao i neoakutirano *Kārlo* prema *Kārlo*. Premda je među primjerima posvjedočen i neoakut, dugouzazni naglasak ondje može biti djelomice oblikovan i različitom analogijom – tako je u Vrpolju zabilježeno ime *Āna* uza *Āna*. U primjeru *nēmā* 3. l. jd. prez. vjerojatno se očituje i utjecaj temeljnoga glagola *imatī*, koji u različitim ispitanika ima prezent *īmā* odnosno (rjeđe) *īmā* oboje 3. l. jd. prez. Takav se utjecaj snažnije očituje pri ispadanju glasa *m* u *nēā* 3. l. jd. prez. (: *īmā* 3. l. jd. prez.), što je obično u izrazu *Nēām pójma*. Pojava dugouzaznoga naglaska osim u *nēmā* 3. l. jd. prez. vjerojatno je razmjerne novom, a dijelom bilježi se i u ispitanika mlade generacije, usp. *šānsē* prema *šānsē* oboje G jd., oboje u: *nēmā šānsē/šānsē*, a usp. i *vāren* prema običnu *vāren*. Ni ti primjeri nisu povezani s utjecajem bosanskohercegovačkih govorova jer se pojavljuju u ispitanika svih generacija. Inače se prijelaz neoakuta u dugouzazni naglasak sinkronijski bilježi u bibinjskome (Šimunić 2013: 39) i sukošanskome (Lisac 2010: 149) području, dakle u južnočakavskim govorima zadarskoga područja, a ovdje su svi primjeri osim *nēmā* 3. l. jd. prez., *nēcē* 3. l. mn. prez. (analoški prema također analoškomu *ōcē* 3. l. mn. prez.) i *mōrāš* 2. l. jd. prez. itd. (što je možda i analogijom prema *nēmā* (: *īmā* oboje 3. l. jd. prez.)) isključivo kninski, dakle na području Kninske krajine ~ > ' bilježi se u rijetkim primjerima za kninski novoštokavski ikavski govor.

trogirskome potezu usp. Kapović 2015: 577 – bilješka 2142. (usp. i o štokavskom zaleđu Rogoznice i Marine Jurić 2009: 58), za nekoliko puta opisivan trogirski govor usp. *ibid.*: 60, a za stariji splitski mjesni govor usp. Vidović 1992: 31–46, kao i za novi donekle komplementarnosti radi, Menac-Mihalić i Menac 2011: 315–325, 329–339, Menac-Mihalić i Celinić 2012: 198–199. U Badnju – kao i u ostalim istraživanim mjesnim govorima između Krke i Neretve u Čilaš 2002: 11–97 – neoakuta nema, a nema ga ni u Vrličkoj krajini prema Galiću. Ni Kurtović Budja ne bilježi neoakut u Mirlović Zagori i Konjevratima, gdje su zastupljena četiri (odnosno šest uz uračunane zanaglasne odsječke) naglaska (usp. Kurtović 2005: 537). Ipak prema mojem uvidu (čuo sam ga uslijed rodbinskih sveza od bake i njezine sestre) još neki sjeverniji govorci, kao što je ivoševački istočnohercegovački govor, imaju neoakut kao fonetski relevantan, dočim inače prevladava dugouzlazni naglasak u raščlanjivanim primjerima (*Šime, nije* 3. l. jd. prez. – oboje, a navlastito potonje dolazi i u Kninskoj krajini). U kninskim novoštakavskim ikavskim govorima neoakut je u načelu uvijek zamjenjiv – to se uglavnom čini dugosilaznim naglaskom, čak i u enklizi, gdje se najčešće čuva. U kategoriji c) primjer se pojavljuje prema nominativu *grâd*, koji obično ima genitiv *grâda* (*grâda* G jd. bilježi se nekoliko puta, a *grâd* ipak se bilježi rijede, možda analoški prema *Knîn*<sup>55</sup> – neki stariji ispitanici mogu rabiti oba lika s neoakutom) – takva pojava neoakuta posvjedočena je kao jedini primjer unutar oglednoga primjera za Hardomilje u Bosni i Hercegovini, u *snîga* G jd. prema *snîg* (Peco 2007b: 345), naravno ako je genitiv jednine obično \**snîga*, no i ne mora biti. Inače je neoakut posvjedočen i sjevernije, dublje na kopnu, u (bosanskohercegovačkim) ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne (Peco 2007d: 34), te istočnije u Rami (Lisac 2003: 55), tako otkriće u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima ne iznenađuje jer je posrijedi mjesni govor koji je manje udaljen od mora<sup>56</sup>, gdje se obično čuva više starine. Stanje je u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima bliže ikavskošćakavskom u zapadnoj Bosni jer se ni ondje neoakut ne čuva u finalnom položaju, osim u jednosložnica. U kategoriji i) primjer *bîlo* gl. pr. r. s. r. izvrsnim je primjerom tipične (uzlazno-silazne) neoakutske artikulacije u Kninu na snimci (bilježen je i u Vrpolju) i čuva se prema dugouzlaznomu naglasku u *bîlo* (bilježi se i starije: *bîlo* oboje gl. pr. r. s. r., prema čemu *bîlo* biva prijelaznim oblikom). Zanimljivošću se ističe da je na drugo pitanje u upitniku nekoliko puta u Kninu naveden oblik *dân* (što je autor potvrdio i u spontanu razgovoru za Vrpolje), dakle bilježi se

<sup>55</sup> I u govoru Burnjega i Južnoga Primoštena primjerice bilježen je primjer *Knîn* (*Knîna* G jd.), dakle naglasne paradigme B (usp. Perkov 2020: 134). Kada stariji Kninjani govore o administrativnoj jedinici Gradu Kninu, naglasak je *grâd* (onda i *grâda* G jd.), s prozirnom analogijom prema *Knîn*. Kada se govori o dijelu grada, naglasak je etimološki u *stârî/stârî grâd*. Neoakut se u te imenice javlja i u igračkom žargonu u Bilićima u Kninskom Polju, moguće uslijed opisane situacije u naselju Kninu.

<sup>56</sup> Kninski su novoštakavski ikavski govorci zemljopisno bliski i srednjočakavskim govorima u Gackoj iako oni slabije čuvaju neoakut od južnočakavskih govora (Lisac 2010: 148).

veoma različito pojavljivanje toga naglaska i ondje gdje povjesno nije očekivan. To pokazuje kako je prije vjerojatno bio rasprostranjeniji premda su kao odgovori u upitniku od mlađega ispitanika za Kninsko Polje nuđene i riječi *pūt*, *kūt* te *rēd*. Ti primjeri nisu ovjerivani drugdje, gdje prevladava dugosilazni naglasak, a nisu ni rabljeni izvan upitnika. Dakle tako je donekle i danas, odnosno stanje je u Kninskome Polju ipak konzervativno, u odnosu na što od mlađega ispitanika u Kninu ponuđeno je i *pūt*, ali *kūt* uza *rēd*, što je inovativnije, a najinovativnije je što je uglavnom nuđeno: *pūt*, *kūt*, *rēd*<sup>57</sup>. Infinitiv *prōć* ipak je zanimljiv s morfološkoga stajališta, za što vidi potpoglavlje 6.2.9. Zanimljivi su i primjeri u kategoriji m). Ondje se neoakut češće pojavljuje u ē prema ē odnosno ē nego li je slučajem glede ī prema ī odnosno ī, pri čemu se ī bilježi veoma rijetko. Posrijedi su riječi promjenjiva naglaska ovisno o značenju (neoakutiranost u ē znači običnu potvrdu ili slaganje), no na češće pojavljivanje neoakuta u ē utječe izgovor, tj. kakvoća vokala, kao i povjesni razlozi. To pokazuje da i u kategoriji m), kao u b) (te zapravo a)), neoakut biva donekle stabilnim i može se očekivati njegovo čuvanje u budućnosti. Temeljem brojnosti primjera vidljivo je kako je donekle obično da se neoakutom naglašuje zamjenica *jā* u enklizi i izvan nje (ovjerena je u svim trima naseljima), prezent glagola *rād<sup>i</sup>ti* (ovjeren u svim naseljima od desetak ispitanika), prilog *ōde* (u petnaestak primjera u korpusu), ali i neetimološki nominativno-genitivni odnos *grād* – *grāda*, dok se drugdje on čuva nedosljedno i mogući su drukčiji primjeri na budućim snimkama. Naknadno je ustanovljeno da, usporedi se primjeri neoakuta iz govora svih triju naselja, uslijed zemljopisne nepovezanosti te izostanka doticaja posve su različitima. U Kninu V. Ž., koji je pripadnik jedne od najstarijih kninskih obitelji, ima manje primjera u enklizi (stariji je naglasak posvjedočen u: *tō če*, *tō ti je*, *ōn ti je*, no ne uvijek), no on ih ima češće u jednosložnica (*Knīn*, *grād*), u zamjeničkih oblika (*nās* GA, *nīm* I jd. m. r.; *mōj*) te nastalih duljenjem pred zvonačnikom u dvosložnica (*bājka*)<sup>58</sup>.

<sup>57</sup> Neoakutom su na snimci ili upitnikom u različitim okolinama u pravilu jednokratno naglašivane ove jednosložnice: *bār*, *bōg* (pozdrav), *c̄rv*, *dān*, *drōb*, *žīr*, *grād*, *kłūč*, *Knīn*, *kūt*, *mōst*, *mūž*, *nōs*, *pūt*, *pūž*, *rōd*, *sōl*, *splāv* (m. r.), *spūž*, *strīc*, *štāp* i *tvřd*. *Bār* je prilog (*bār*) s rjeđim naglaskom, a ne imenica. Kako se vidi, površinski je nešto manje imenica naglasne paradigme B (*kłūč*, *Knīn*, *kūt*, *pūt*, *pūž* (i C), *spūž*, *strīc*, *štāp* i pridjev *tvřd*) nego C (*c̄rv*, *dān*, *drōb*, *žīr*, *grād*, *mōst*, *mūž*, *nōs*, *rōd*, *sōl*, *splāv*), dakle neoakut je nešto češće na neetimološkim mjestima. Zapravo je otprilike polovica neetimoloških mjesta posvjedočena kao odgovor u stanci na upitnik i prema tome čisto fonetsko odnosno stilističko sredstvo (*c̄rv*, *nōs*, *rōd*, *sōl*, pa i *dān*), dva primjera su u drugdje uvijek etimološkoj enklizi (*mōst*, *mūž*), jedan je iz isticanja te također fonetski odnosno stilistički (*splāv*) i jedan uslijed semantičkoga sužavanja na administrativnu jedinicu *Knīn* (*grād*). Dakle, ipak su etimološki primjeri brojniji, a jedino oni i mogu doći više puta (posebno *Knīn*), a ima i govornika koji imaju gotovo dosljedan neoakut ondje prema dugosilaznome u n. p. C, i to u upitniku. Ipak brojnost primjera na neetimološkim mjestima govori u prilog plodnosti neoakuta, no manjina primjera (*drōb*, *žīr* – oboje isto u manjoj stanci) govori i o promijenjenoj fonološkoj vrijednosti. Neoakut se nikad ne pojavljuje u imenica naglasne paradigme A, kao ni u imenica ī-vrste naglasne paradigme C izim u stanci ovjerena *sōl*. U jednosložnica dolazi samo etimološki neoakut i izvan sustava imenica, npr. *jā*, *nīm* I jd. m. r., *nōj* D jd. ž. r., *tū* pril. Ubroje li se i ti primjeri u analizu, etimološki neoakut izrazito prevladava nad neetimološkim u jednosložnica.

<sup>58</sup> Kako su Živkovići jednom od najstarijih kninskih obitelji, što se odražava na čuvanje neoakuta. Ovdje se spominje nešto veći udio neoakutiranih primjera izvan enklize: npr. *stārī* N jd. m. r. odr. (jednom u *stārī grād*), *Šīmē* G jd., *ōde* (često) te *sānkali* gl. pr. r. m. r. Moguće je kako je njemački jezik pomogao u očuvanju neoakuta izbjivanjem iz okružja materinskim jezikom u kojemu se polako gubio (no ne u potpunosti).

Inače od zamjeničkih oblika često se bilježi *tī*, rjeđe i *mī*, *vī*, te je stanje u toga ispitanika arhaično u kosim padežima, no *nōj* bilježi se od mlađih Kninskopoljaca u Bilićima (te još primjera ima drugdje, usp. *pūt, kūt* prema *rēd* u ispitanika u Bilićima). Od ostalih ispitanika *tō* biva primjerice u svezi *Zăšto tō?*, kao što su različiti oblici kosih padeža pokazne zamjenice (*ō)tāj, (ō)tā, (ō)tō* s neoakutom dobivani kao odgovori u upitniku, između ostalih i od najmlađe ispitanice. Primjeru *bājka* sličan je neoakut u *prīča*, koji se javlja u Vrpolju i u Kninu. Za Knin autor bilježi i *stvāri*<sup>59</sup> N mn., što je izrazitim arhaizmom unutar sustava imenica *i*-vrste (usp. Kapović 2015: 769 – bilješka 2879.). Svugdje je ondje neoakut ograničen na jednokratan spomen u rečenici ili u omanjemu skupu rečenica. Da je pak ovaj naglasak barem donekle stabilan, govori i njegova zastupljenost prema dugouzlatnomu u jednomu od nekoliko primjera, za što usp. (redoslijedom pojavljivanja) *prūgi* L jd. (dvaput), *prūgōm* I jd., *prūgu* A jd. – *prūgu* A jd.; *gostijōni* L jd. – *gostijónama* DLI mn.; *sekúndu* A jd., *sekundī* G mn. – *sekündu* A jd.; *Xrváti* – *Xrvāti* – *Xrváti* sve N mn. Budući da autorova najmlađa ispitanica ima neoakut i u takvim primjerima (*mázila* gl. pr. r. ž. r. prema *mázila* gl. pr. r. ž. r., što je oboje posvjedočeno), razdioba je na etimološkim i neetimološkim mjestima ispunjena. Barem se neki oblici mogu držati emfatičkima, bilo etimološkoga ili neetimološkoga postanka, usp. *znām* 1. l. jd. prez. (u: *Xā, znām...*), pa i *rādīš* 2. l. jd. prez. gdjegdje izvan sveze *Štā rādīš?*, *stārī* N mn. m. r. odr. (u: *Stārī mōžda, ali...*) te *jā* u *Jā mīz* (< \*mīs(l)īm, uslijed kraćenja *allegro*) / *mīsīm da...* uza *jā mīz da*, dakle izvan enklize. Bilježi se neoakut u dvama primjerima tijekom ushita: *kēlē* G jd. (u: *od kēlē* 'od smijeha') i *bīlo* gl. pr. r. s. r., što je istovjetno ranijemu primjeru. Takva raspodjela govori u prilog sinkronijskoj proširenosti neoakuta na etimološkim, rjeđe i neetimološkim mjestima, kao i tomu da je još dijelom sustava premda je ukupno gledano veoma rijedak<sup>60</sup>. Kako primjeri dolaze od izvornih govornika s minimalnim (npr. I. A.-A., na čisto fonetskoj razini uočivo je kraćenje nekih zanaglasnih duljina, vjerojatno pod utjecajem zagrebačkoga govora kojemu je izbivanjem tijekom rata donekle bio izložen) ili nikavim (npr. M. M., izuzme li se izloženost govornicima drugih (doseljeničkih) idioma tijekom školovanja, što se može svugdje pretpostaviti i ne mora) utjecajem drugoga mjesnoga govora, time je rijetko

<sup>59</sup> Bilježeno je u svezi *tē...nēkē stvāri* te u surječju predikata ... *će se odgážati*. Kako je u drugoga ispitanika česta poraba neodređene zamjenice uz drugčiju imenicu (*rijēč*), i to u G mn. (*nēkē rijēči*) i A mn. (*nēkī rijéčī*), može se pretpostaviti kakva analogija prema obliku genitiva množine (koji je *stvāri*). Međutim kako takve analogije u toga ispitanika nema, oblik *stvāri* čini se starim. S druge strane, taj je ispitanik nekoliko puta upotrijebio i oblik *stvāri*, no s novijim dugosilaznim naglaskom. Naknadno je oblik s neoakutom u svezi *ōnē stvāri*, koja se može odrediti kao akuzativnomnožinska, posvjedočen i u drugih Kninjana, dakle čuva se u Kninu. Oblik se mogao čuti i pri odgovoru na pitanje u upitniku, gdje je zabilježena sveza *tākvē stvāri*. Taj bi oblik također mogao biti prežitkom u ikavštini Knina.

<sup>60</sup> Može biti čest unutar jedne rečenice upravo zbog miješanja etimoloških i neetimoloških primjera, te autor bilježi dva neoakuta u manjoj objektnoj rečenici, npr. *I znām da nīje. A na bīlōm je ūn sām išā?* Rečenice nisu prema istome ispitaniku niti u istome razgovoru. Dakle posvjedočena je i posvemašnja prevlast toga naglaska premda je, kao i sam naglasak, posve rijetka.

pojavljivanje toga naglaska, gotovo kao prežitka ili u određenoj mjeri stilogena, zasigurno vrijednim dijalektološkim prinosom.

Položaj neoakuta u govorima Kninske krajine predmet je budućih istraživanja. Ovdje je samo upućeno na činjenicu da su akutirani primjeri zabilježeni u istraživanju. Može se reći da je neoakut češće zabilježen u govornika srednje i mlađe generacije što otvara još jednu (sociolinguističku) perspektivu istraživanja.

## 6. MORFOLOGIJA

Kninski su novoštokavski govori kao gotovo svi hrvatski govori očuvali sklonidbu i sprezidbu promjenjivih riječi<sup>61</sup>. To se odnosi na potpuno očuvanje padežnoga sustava i sustava glagolskih lica, premda nisu svi oblici jednakostari (npr. I mn. imenskih riječi u ženskome rodu, koji ima nastavak *-ōm*, npr. (*e-vrsta*) *žēnōm*, s novijim dočetnim *-m* kao u štokavskim govorima općenito), a u množini bilježen je sinkretizam DLI, koji u imenica najčešće imaju nastavke *-ima* (*a-* i *i*-vrsta, usp. *dánima*, *nòćima*) odnosno *-ama* (*e-vrsta*: *žēnama*). Pridjevi su dijelom očuvali razliku prema određenosti, no ona se morfološki, a često i naglasno najbolje očituje u nominativu jednine u većine pridjeva (npr. *dōbar* – *dōbra* – *dōbro* N jd. m., ž., s. r. neodr. prema *dōbrī* – *dōbrā* – *dōbrō* N jd. m., ž., s. r. odr.). Puno je rjeđe razlika morfološki očuvana i u kojem drugom padežu, usp. *a lúda/lúdōg čòuka* G jd. prema *a lûdōg čòuka* G jd. Od brojeva uvijek se sklanja broj *jèdan*, *jèdna*, *jèdno* N jd. m., ž., s. r. (usp. *jèdnōg dâna* G jd., *jèdnū stvâr* A jd.), a katkada i *dvâ* NA dv. m. i s. r., *dvî* NA dv. ž. r. te *trî* (npr. *vâma dvòma*, *svîma tròma* sve DLI dv./mn.(mal.)). Također se sklanjaju i česte brojevne imenice, npr. *nîma četveròma* DLI mn. prema *nî(x)* *čëtvero* (rj. *čëtvoro*), no to obično izostaje u Kninu, pri čemu ni u Vrpolju ni u Kninskome Polju nije često i pojavljuje se obično u ispitanika starije generacije. Od glagolskih vremena čuvaju se prezent, aorist, perfekt, pluskvamperfekt, futur I., futur II. te u nekih govornika i najčešće u Strani u Kninu futur III. U govornika koji čuvaju futur III. čuva se donekle i futur II. Od glagolskih je načina očuvan imperativ i kondicional I. Primjeri su: *râdîm* 1. l. jd. prez., *nâpravî* 1., 2. i 3. l. jd. aor., *râdijo sam* 1. l. jd. perf. m. r., *bîjo sam rádijo* 1. l. jd. plpf. m. r., *râdîću* 1. l. jd. f. I., *bûdêm rádijo/bûdêm rádîti* 1. l. jd. f. II. ili III.; *râdi* 2. l. jd. imp., *râdijo bi* 1., 2. i 3. l. jd. kond. I. Od neodređenih glagolskih oblika dobro se čuva infinitiv (npr. *râdîti*, *rëći/rëći*, *dôći/dôći*), a dobro je oblikom očuvan i glagolski prilog sadašnji (npr. *râdêći* – s potpunim ujednačivanjem prema prezentu unutar naglasne paradigmе B (*râdê* 3. l. mn. prez.), kako većinom nije i u Biteliću (usp. *fâlêć*, *môlêć*, *véžuć*, ali *skâčûć* (Ćurković 2014: 220))), premda se jako rijetko rabi.

<sup>61</sup> Iznimke gdje je ovjeren gubitak padežnoga sustava u imenica u potpunosti potpuno su rijetke, a primjerom je govor Dubašnice na Krku, gdje se promjena zbila pod utjecajem veljotskoga jezika (Spicijarić 2009: 11; takvo se stanje nazire i prema primjeru u Milčetić 1895: 124).

## 6.1. Imenski sustav

Imenski sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora obaseže imenice, pridjeve, zamjenice i brojeve.

### 6.1.1. Imenice

Imenice se dijele na one *a*-vrste, *e*-vrste i *i*-vrste. Imenice *a*-vrste muškoga su ili srednjega roda (npr. (Vr, KP) *čòuk* / (Kn) *čòvjak*; *sèlo*, *prâse*), one *e*-vrste ženskoga i, puno rjeđe, muškoga roda (npr. *žèna*, *Anîta*; *ćàća*, *Lûka*, ali i *Fráne*), dok su imenice *i*-vrste isključivo ženskoga roda, kao i drugdje (usp. Marković 2012: 281; npr. *smřt*, *mlâdost*). Rijetke su nesklonjive imenice i takvima su uvijek osobna imena ženskoga roda s vokalom netipičnim za dočetak (npr. *Nênsî*, *Înes*), kao i većina prezimena čijim su nositeljicama osobe ženskoga spola (npr. *Màrijë Ćâćić* G jd.), osim ako je morfološki sklonjivo kao imenica ženskoga roda (npr. *Jëlenë Ròzgë* G jd.).

#### 6.1.1.1. Imenice *a*-vrste

Imenice *a*-vrste očuvale su posebnu sklonidbu prema muškome i srednjem rodu, a razlika je očuvana u NAV jednine i množine, gdje imenice srednjega roda imaju jednak oblik<sup>62</sup> i završavaju na *-o* ili *-e* u NAV jd., npr. *g lo*, *p le*. Tako se vladaju i imenice krnje osnove u NAV jd. poput *îme* (*im na* NAV mn.), dočim imenice poput *pr se* (usp. *pr seta* G jd.) imaju umjesto gramatičke množine zbirnu tvorbu prema imenicama *i*-vrste, usp. *pr s d*, također *m gar d* (stariji (Vr) i: *m g r d*), *p š d*, (stariji, Vr i KP) *k zm d*. Usp. još sljedeće tvorbe: *  l d*, * nu d* (: * nu ce* u jd.), *  br d* (: *  bre* u jd.), *g m d*. Razlika je očuvana i u imenica muškoga roda tzv. „duge“ množine, gdje u Vrpolju i u Kninskome Polju stariji ispitanici još u DLI mn. imaju nastavak *- m* ili pamte da su još stariji ljudi tako govorili, npr. *k kov m* prema *p stima/p stima*, *s lima* sve DLI mn.

<sup>62</sup> To je specifikumom indoeuropskih jezika i očuvano je još od praindoeuropskoga razdoblja. Tako je i u jezicima koji su gotovo posve izgubili padežne nastavke, npr. eng. *he N 'on' – him* D/A, izvorno D 'njemu, njega', ali *it NA 'ono, ga; to'* (izvorno D također *him*, kao i #*h*- u NA: *hit*).

### 6.1.1.1. Imenice muškoga roda

Imenice muškoga roda obično završavaju na ništični nastavak u nominativu jednine, npr. *pût* 'staza', *jèzik*, *gospòdin*. Neka osobna imena završavaju i na *-o*, usp. *Brûno*, *Dîno*, *Vînko/Vînko*, *Bránko*. Imena na *-ko* uvijek su sklanjana prema *a*-vrsti, usp. *Vînka/Vînka*, *Bránka* (tako i *Zvónko*) sve GA jd., no usp. i sinkronijski istovjetno *Páško* (nije na *-ko*, usp. (Dubrovnik, starija književnost) *Paskoje*) – *Páška* G jd. (mlađi i dijelom srednje dobi) / *Páškē* G jd. (stariji i dijelom srednje dobi). Potonji se primjer, dakle, sklanja i prema *e*-vrsti, a ime *Žélkō* i nadimak *Mícko* bilježe *Žélkē*, *Míckē* oboje G jd. posve rijetko i usputno pokraj obična *Žélka*, *Mícka* oboje G jd. Ti primjeri pokazuju da promjena po *e*-vrsti zapravo ne ovisi o naglasku, odnosno o njegovoj uzlaznosti ili silaznosti premda uglavnom dolazi nakon dugouzlažnoga naglaska u rijetkih primjera (*Páško*, *Žélkō*). Osobna imena strana podrijetla *Brûno* i *Dîno*, koja su naglašena dugosilaznim naglaskom, sklanjaju se prema *a*-vrsti (*Brûna*, *Dîna* oboje GA jd.), no *Jóso* i *Bóžo*, koja su među rjedim domaćim ili udomaćenim osobnim imenima (što je onomastički neprecizna klasifikacija) na *-o* (puno su češća imena poput *Fráne*, *Ánte*) i naglašuju se dugouzlažnim naglaskom, idu prema *e*-vrsti (*Jósē*, *Bóžē* oboje G jd.). Obrazac promjene kao u *Brûno*, *Dîno* posvjedočen je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, ali ne nužno pod istim naglaskom (usp. Ćurković 2014: 135, Šimundić 1971: 85). Posebnost je i naglasak posuđenica poput *vîrus* (: *vírus*, što je rjeđe), *bônuš*, *tênis*, zatim i dvosložnih orijentalnih imena poput *Dênis*, gdje je naglasak dugosilazni.

U genitivu jednine nastavak je sinkronijski uvijek *-a*, usp. *púta*, *gospòdina*, *Dîna*, *Vînka/Vînka*.<sup>63</sup>

U dativu i lokativu jednine nastavak je isti (*-u*), usp. *pútú*, *gospòdinu*, *Dînu*, *Vînku/Vînku*. U imenica naglasne paradigme C ta se dva padeža razlikuju naglasno ovisno o duljini osnove, usp. *grâdu/grádu* D jd. – *grádu* L jd., *môstu/mòstu* D jd. – *mòstu/mòstu* L jd. Primjera za ta dva padeža više nema iz praktičnih razloga (dativ i davanje ne pojavljuje se u puno primjera osim ako su posrijedi imenice za živo, gdje je D jd. = L jd.), no vidi se kako se dativna posebnost bolje čuva u imenica kratke osnove, odnosno ondje se čuva podjednako dobro kao lokativna. U imenica duge osnove dolazi do širenja lokativnoga naglaska u velike većine ispitanika, te usp. *grádu* DL jd. Tako nije i u imenica za živo jer L jd. u tom podsustavu nikad nije razvio naglasak različit od dativnoga (usp. Kapović 2010: 79–80), usp. *knêzu*, *vrâgu*<sup>64</sup> DL jd. Zabilježen je djelomičan prijelaz iz naglasne paradigmе A u naglasnu paradigmу B u

<sup>63</sup> Jedino je prema nekim svjedočanstvima imenica *dân* donedavno imala G jd. i \*dnë (upravo pod tim naglaskom), no to autor nije zabilježio u svojem korpusu te je ondje G jd. isključivo *dâna*.

<sup>64</sup> Nije posvjedočeno sekundarno *po vrâgu*, „krivo”, što bilježi Kapović (2010: 80) u svojem korpusu za štokavske govore.

nekoliko imenica, te je *räk*, *rís*, *präg* sve N jd., *räka/räka*, *rísa/rísa* (s češćim kratkosilaznim, i dalje), *präga/präga* G jd., *räku*, *rísu/rísu*, *prägu* DL jd. Izgleda da je uzlaznost u L jd., inače karakteristična za neke primjere naglasne paradigmе A (*ibid.*: 55), uzrokovala nepotpunu promjenu naglasne paradigmе A > B preko D jd., barem u primjerima *räku*, *prägu*, koji uvijek imaju kratkouzlazni naglasak u DL jd.<sup>65</sup>

U akuzativu jednine nastavak je imenica u značenju živa -a, a neživa ništični nastavak, npr. *mûža*, *Brûna*; *pût*, *jèzik*. Tijekom značenjske preobrazbe metonimijom i imenice koje znače stvar, a polazno im je značenje živa bića, imaju i nastavak -a, npr. *krála* 'kralja (šahovsku figuru)', *tòpa* 'top (šahovsku figuru)', *mîš* : *mîša* 'miš (računalno pomagalo)'. To nije osobitošću isključivo kninskih novoštokavskih ikavskih govora i javlja se i drugdje, npr. u Biteliću *Xajdúka/Ajdúka* (Ćurković 2014: 138) – u Kninskoj je krajini *Xajdük/Xàjdük* A jd.

U vokativu jednine nastavci su -e, -u i = N, a najčešći je nastavak -e. Taj nastavak imaju česta osobna imena (npr. *Ívane*, *Màrīne*) i opće imenice koje ne završavaju na nepčanik (npr. *gospòdine*, *brâte*). Nastavak -u imaju opće imenice na nepčanik, npr. *kôňu*, *pûžu*, *mlâdîću*. Bilježen je i u nekih primjera bez dočetnoga nepčanika, usp. *kreténu*, rijetko i *bíku/bîku*. S druge strane, nastavak se -e u Kninu proširio manjim dijelom u primjeru *pûže* u značenju osobe koja sporo hoda. Nastavak jednak nominativnomu imaju imenice na -o, usp. *Brûno*, *Dîno*. Veoma je čest sekundarni udar na nastavku, usp. *Ívanê*, *Brûnô*. Takav se dugosilazni naglasak fonetske naravi ostvaruje pri glasnijemu dozivanju i smjenjuje se s rjeđim primjerima bez njega (*Ívane*, *Brûno*). Sekundarni udar javlja se i ako je na prvom slogu jedan od uzlaznih naglasaka te je V jd. = N jd., npr. *Ràtkô*, *Žélkô* (s preuzimanjem nominativnoga naglaska). U Biteliću stanje je slično (usp. Ćurković 2014: 138–139), a drugčije je stanje u novoštokavskim ikavskim govorima zapadne Bosne, gdje se više proširio nastavak -u prema Pecinim (2007c: 47–48) primjerima. U govorima Imotske krajine i Bekije oba se nastavka smjenjuju u brojnih primjera, pri čemu nešto je češći nastavak -u (usp. Šimundić 1971: 86–87). Dakle, u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i u govoru Bitelića puno je bolje očuvana distribucija, a sjevernije u zapadnobosanskim novoštokavskim ikavskim govorima i južnije u govorima Imotske krajine i Bekije bilježi se veća ili manja prevlast nastavka -u.

U instrumentalu jednine dobro je očuvana razdioba nastavaka nepalatalnih (-om) i palatalnih (-em) osnova, npr. *môstom*, *grâdom*, ali i *pútem/pútom* prema *nóžem*, *nóvcem*. U *pútem* proširio se noviji nastavak -em u ograničenu dosegu (to je prema Matasoviću (2008: 198) prežitkom prijelazne sklonidbe imenice *pût*, ograničene na taj padež), no napose stariji ispitanici

<sup>65</sup> U dvosložnih imenica s nepostojanim a zabilježena je uzlaznost u L jd. samo u frazeologizirana *u smíslu da uza u smíslu da*, što je primljeno u leksik (bilježi se usput *smîsao*, bez stezanja u -ă kao primjerice u *pôsă*). U domaćih (narodnih) riječi uzlaznost se bilježi u Biteliću u *nôktu* L jd. (Ćurković 2014: 148).

u svim trima naseljima ondje još imaju starije *-om* (*pútom*). U Vrpolju i u Kninskome Polju na mjestu zapalatalnoga *-em* obično u starijih ispitanika može se pojavljivati i *-om*, a u autorovu korpusu zabilježeni su primjeri: *míšom*, *nóžom*, *púžom*, *jéžom*, *putíćom*. Ta je osobitost posvjedočena i u starosjedilaca za Kninsko Polje. Samo u starijih Kninjana također se bilježi i *-om*: *osměrcom* (s neoakutom), *kòňom*. Primjeri su za Vrpolje i Kninsko Polje češći nego li je bilježeno jer su ispitanici za koje je autor uvjeren da ih koriste u upitniku nudili biranije *nóžem*, *púžem* kao odgovor, poštujući nepalatalno-palatalnu razdiobu u potpunosti. U Kninu se *-em* veoma rijetko pojavljuje iza nenepčane skupine *-st* i iza *-s*: *mòstem*, *nòsem* (u drugih je ispitanika: *mòstom*, *nòsom*). Ukupno gledajući, prevladava nastavak *-om* premda se razlika među *-om* i *-em* dobro čuva. Stanje je u Vrpolju i u Kninskome Polju sličnije nego kninsko drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, gdje se proširio nastavak *-om*, usp. Galić 2019: 78, Ćurković 2014: 139, Šimundić 1971: 37, za različite govore Menac-Mihalić 2005: 49 (no samo *-en* u Dobrinču u Imotskoj krajini). Imenice na *-o* uvijek imaju nastavak *-om*: *Dînom*, *Vînkom/Vínkom*, *Mârijom*.

Nominativ množine ima nastavak *-i* (usp. *přsti*, *pùtovi/pútovi* (i *-ev-* u tim primjerima), *xôdníci*), a jedino imenica *brát* ima zbirnu tvorbu *bráća*, dakle nastavak je *-ja*. Novija imenica *děčko* (do prije kojih nekoliko desetljeća isključivo: *mòmak*) 'dečko; ljubav' ima *děčkī* N mn. pod utjecajem određenih oblika pridjeva poput *kràtkī*. U jednosložnica te u većoj mjeri u dvosložnica koje nemaju nepostojano *a* pojavljuje se i tzv. „duga” množina, usp. *přsti*, *gòsti*, *míševi*, *rásti/rástovi*, *dâni*, *gràdovi*; *öbláci*, *gàvrâni/gàvrânovi*, *jäblâni/jäblânovi*, *gòlubovi*, *gàlebovi*, *kòlutovi*. Gledano preciznije, „kratka” se množina u jednosložnica dobro čuva u starijih unutar naglasne paradigmе B duge osnove, za što su primjeri *páni/páńevi*, *nóži/nóževi*, *spúži* (isključivo *spúža* G jd.), prema novijemu *púževi* (i *púža* i (n. p. C) *pûža* oboje G jd.), *rásti/rástovi*, *klúči/klúčevi*, ali samo *jéževi* (u jednini često i naglasne paradigmе C, npr. *jéža* G jd.). Svugdje su ondje oblici bez proširka osnove *-ov/-ev-*, koji se pojavljuje ovisno o palatalnosti osnove (iako je u Kninu često *-ev-* i iza *-t* (*kùtevi/kútevi*, *pùtevi/pútévi*<sup>66</sup> – i u drugim dvama naseljima fakultativno) te rijetko *-st* i *-kt*, dakle *-Ct*: *mòstevi*, *láktevi*, u Kninskome Polju i *xrástevi*; u Vrpolju i u Kninskome Polju *-ov-* je u starijih i iza nepčanika: *nóžovi*, *púžovi*, *jéžovi*, ali i *jéževi*), fakultativni te su rjeđi u mlađih, a u Kninu izostaju i ne čuva se tzv. „kratka” množina u tih primjera. U jednosložnica naglasne paradigmе A oblik bez proširka osnove čuva se jedino u *přsti* i *gòsti*, a unutar naglasne paradigmе C u novijemu *dâni* (nije posvjedočeno \**dní*) te u Vrpolju i u Kninskome Polju i u *plurale tantum sûdi* 'posude, suđe, sudi' (u Kninu je zbirno: *sûže*, što se obično javlja i u Vrpolju i u Kninskome Polju), svugdje i u *zûbi*, *cřvi* (koji

<sup>66</sup> U Kninu *-ev-* na upit dolazi u tim primjerima i od ispitanika koji upotrebljava dijelom i *-ov-* (u *pùtovi* N mn.), dakle barem je fakultativno.

čuvaju i osobitosti prema *i*-vrsti – vidi o G mn.) te u turcizma *sâti* 'sati; predavanja'. U imenica naglasne paradigmme B kratke osnove s umetnutim *a* u kosim padežima novijega postanka bilježeno je dvojako: *pâsi*, ali *šâvovi* (: *pûnti*) te *snôvi* (s dugim [o:]) prema očuvanu *sân* – *snâ*. Prevladava, dakle, tzv. „duga” množina te stanje pomalo odudara od onoga u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Lisac 2003: 56, Lisac 2008: 110). U Biteliću oblici bez proširka bolje se čuvaju (usp. Ćurković 2014: 140), a Galić (2019: 78 – bilješka 5.) usput spominje kako su dobro potvrđeni oblici tzv. „kratke” množine, no tri primjera koje navodi listom su naglasne paradigmme B duge osnove, po čemu je stanje veoma srođno onomu u Kninskoj krajini. U Imotskoj krajini i Bekiji oblici bez proširka osnove čuvaju se u još većoj mjeri, pri čemu bekjski govorilici bilježe nešto veći prodor proširka osnove (usp. Šimundić 1971: 87–88). I u govoru Niskoga obični su kraći oblici (usp. Galić 2017: 38). Oblici bez proširka osnove nešto su rjedi od proširenih u zapadnohercegovačkim govorima (Peco 2007b: 265–271). Gledano naglasno, unutar duge množine osim unutar naglasne paradigmme B kratke osnove i u nekih primjera unutar naglasne paradigmme A te napose naglasne paradigmme C, također kratke osnove, čuje se (n. p. A) ili prevladava (n. p. C) kratkouzlazni naglasak, usp. *rîsovi/rîsovi*, *râkovi/râkovi*, *râtovi/râtovi*, *prâgovi/prâgovi*, *bògovi*, *bròdovi*, *mòstovi/mòstovi*. U imenica naglasne paradigmme A i C na *-j*, gdje se prema Kapoviću (2010: 56 – bilješka 14., 85 – bilješka 171.) može čuvati kratkosilazni naglasak, stanje je također raznoliko te je *stròjevi/stròjevi*, *sòjevi/sòjevi*, *bròjevi*, a u nekih ispitanika postoji razdvojba: *krâjevi* 'zemljopisna područja' (n. p. B i u jednini) – *krâjevi* 'rubovi' (n. p. A i jd.). I ondje kratkouzlazni naglasak prevladava, no manje nego u imenica naglasne paradigmme C, a više od onih naglasne paradigmme A drukčijega dočetka. Imenice naglasne paradigmme B kratke osnove izvrsno čuvaju kratkouzlazni naglasak (npr. *stòlovi*, *bìčevi*, *bìkovi*), a dobro imenice naglasne paradigmme C duge osnove kratkosilazni (npr. *grâdovi*, *vâlovi*, *râdovi*). Valjda zbog jednake duljine osnove u jednini (n. p. B [sû:d] : n. p. C, npr. [rû:b]), kao i analogije prema obliku *sûdi* 'posude, suđe, sudi' – dakle analogijom prema imenicama s dugosilaznim naglaskom – naglasak se u množini širi iz naglasne paradigmme C u naglasnu paradigmu B glede primjera *sûdovi* 'súdovi' (inače je *sûd* – *súda* (n. p. B)), a tako je i u *pùtovi/pùtevi*, *kùtovi/kùtevi* uz rjeđe *pútovi/pútevi*, *kútovi/kútevi*. Rijetko je posvjedočen kratkouzlazni naglasak u primjerima *xràstovi*, *pùtevi*. Oblike na *-ov-* rabe u načelu govornici starije i srednje dobi, dok mlađi i gotovo svi Kninjani osim nekih starijih ispitanika koriste proširak osnove *-ev-*. Pritom je svugdje bilježeno naglasno i jedno i drugo: *pùtevi/kùtovi* odnosno *pútevi/kútovi* (za *pùtevi/pútevi* vidi gore o *pútem* I jd.). S druge strane, u primjera *bòdovi/bódovi* prodro je prvo naglasak imenica kratke, zatim duge osnove n. p. B, a rubno prodire isključivo kratkouzlazni u *rùbovi* (sasvim prevladava: *rùbovi*) i u posuđenice *žìrevi* (: *žìrevi*) 'šetnje, obilasci'. Dugouzlazni se naglasak rijetko bilježi za oblike *válovi* i *rádovi*, no

uvijek je *vūkovi*, *mūževi*, *kūmovi*, *stānovi*, *zīdovi*, *dūgovi*. U dvosložnica u velikoj je mjeri u Vrpolju i u Kninskome Polju bilježen prodor zanaglasno duga sloga u množini u nekim primjerima: uza *gāvrānovi* i *jāblānovi* usp. rijetko *gālēbovi*, ali samo *gōlubovi*, no često *kōlūtovi*. Imenice s nepostojanim *a* imaju uglavnom samo oblike tzv. „kratke” množine, usp. *stārci*, *nōvci*, *lānci* (prema *nōvac*, *lánac*), ali je *nōkti* prema *lāktovi*, također *būbñevi/būbñevi*, *stūpñevi/stūpñevi* (posvjedočeno je i *tétkovi*), gdje su ovjereni samo oblici s proširkom osnove. U oblicima *lāktovi*, *būbñevi*, *stūpñevi* naglasak je ujednačen prema jednini (*lākat*, *būbań*, *stūpan*), no u starijih Kninjana ovjeren je i kratkosilazni naglasak u *läktevi* (sa -ev-), a svugdje u svim trima naseljima usporedno postoji i *bùbñevi*, *stùpñevi*. Redom se navode primjeri koji temeljitim oslikavaju stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima u jednosložnica: *přsti*, *mīševi*, *rākovi/rākovi*, *stōlovi*, *nōži/nōževi*, *bōgovi* (i *mōstovi/mōstovi*), *strōjevi/strōjevi* (i *brōjevi*, *krājevi* : *krājevi*), *dāni*, *grādovi*, *vālovi/válovi* (i *bōdovi/bódovi*). U posuđenica je npr. *pārkovi*, *būsevi* (sa -ev-, usp. i *nōsevi* : *nōsovi*, (Vr i KP, stariji i srednje dobi) *ōsovi* 'ose'), *tēnkovi*, *filmovi*, *spōrtovi*, *lāvovi*, *tēstovi*, *tīgrovi* (sve n. p. A: *pārk*, *būs*, *tēnk*, *film*, *spōrt*, *lāv*, *tēst*, *tīgar*) prema *trikovi*, *plikovi* 'natekline; gomile, skupovi', *kātovi* (n. p. B: *trīk*, *plīk*, *kāt*). Za naglasnu paradigmu C usp. *plān*, *kvīz* – *plānovi*, *kvīzovi*, *klūb* – *klūbovi*, no bilježi se oblik *striopovi*. U mlađih ispitanika rijetko prodire i kratkouzlazni naglasak pod utjecajem drugih idioma, usp. *filmovi* (: *filmovi*), *būsevi*. Naglasno je stanje u odnosu na druge govore uz dosta razlika. Tako je u Biteliću prevladao kratkosilazni naglasak prema naglasnoj paradigmi C u primjera s proširkom osnove (usp. Ćurković 2014: 140), a u Imotskoj krajini i Bekiji (usp. Šimundić 1971: 38, 87–88) premalo je primjera dano da bi se nagađalo o sličnosti i razlikama. U Makarskome primorju proširka osnove nema u jednosložnica i dvosložnica osim u rijetkim primjerima (Kurtović Budja 2009: 76, 77–78), dakle stanje je posve arhaično. I u govorima Liča, Sungera i Mrkoplja dobro su očuvani oblici bez proširka osnove, no prodiru i oblici s proširkom u svim naseljima i u nešto većoj mjeri u govoru Liča nego u drugim dvama govorima (usp. Crnić Novosel 2019: 130). Za područje se Kninske krajine stoga pretpostavlja izrazitija evolutivnost jer se primjeri kratke množine sve više povlače u imenica naglasne paradigmе B, dok se čuvaju u navedenih primjera naglasne paradigmе A i C.

U genitivu množine nastavak je uglavnom *-ā*, npr. *dānā*, *jězikā*. Oblici s ništičnim nastavkom nisu posvjedočeni. Teoretski oblik *pūt* u *trī pūt šēst* može biti prežitkom toga oblika imenice *pūt*, premda je sintaktički posrijedi analogija (iza broja 3 očekuje se malina). Uz to je posvjedočeno u značenju množenja najčešće *pútā* (što prevladava; također G mn.), *púta* G jd., *púta* (= *pútā*) i *pùt* (= *püt*). Rjeđi nastavak *-ī* u svim trima naseljima imaju oblici *sátī* (uz tradicionalno *úrī* (e-vrsta)), *misécī*, *rédī* (: (često) *rèdōvā*), *cývī* (: (Kn rijetko i) *cývā*), *mrávī*, *zúbī* te u starijih *lístī*, *gòstī*, *přstī*, a u Vrpolju i u Kninskome Polju i *súdī* (što izostaje u Kninu

na račun *sûža* G jd.). Takav nastavak imaju i oblici korišteni u kartaškim igramama briškule i trešete: *dináři*, *baštóni*, unutar *e*-vrste i *špádī*. Nastavak *-ijū* pojavljuje se u *c vij *, *g stij *, *d ckij * (pokraj *c v *, *g st * i *g st * (oboje rjeđe), *d ck *), *p stij *, *n ktij * (uza *p st * i *p st *, *n k t *). Kako primjeri pokazuju, nastavak *-ij * svugdje je fakultativan. Stanje je slično drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, no ondje je nastavak *- * rjeđi u Biteliću (usp. Ćurković 2014: 136, 140–141), a češći u Imotskoj krajini i Bekiji, gdje se čuvaju i neki primjeri s ništičnim nastavkom (usp. Šimundić 1971: 88). U neprefigiranih dvosložnica naglasne paradigmme A povučena naglaska i bez nepostojana *a* veoma je živo i prema autorovu korpusu beziznimno smjenjivanje naglaska u ovoj kategoriji. Tako je i u imenica s nepostojanim *a* i u N jd. Pri tome javlja se kratkosilazni te analoški i dugosilazni naglasak, usp. *j z k *, *n v c * (prema *n vci* N mn.), *pr s c *, *l vac *; od posuđenica npr. *b br g *, *kr v t *, *b j m * 'badema', *r b t *, *b nk r *. Smjena je dobro posvjedočena i u višesložnica, usp. *kom r c *, * kol r c *, *polic j c *, od posuđenica *transf rm r *. Naglasak je fakultativno ujednačen u tvorba dometkom *-ic * i *-ci *, usp. *kol t c */*kol t c *, *trakt r c *, *kam n c c */*kam n c c *, *kokt l c *. U prefiriranih dvosložnica s kratkouzlaznim naglaskom također je posvjedočena smjena: * sp t *, * t k *. Smjene nema u *n rod*, što se bilježi u nekim crnogorskim govorima (usp. Kapović 2010: 55), pa tako ni *pr zor*, gdje je naglasak analoški kanovački. Nepostojano *a* dobro se čuva, npr. *c n t * 'centimetara', *n v c *, *l vac *, *polic j c *, * bjek t *, *st den t *. Oblik *doc n t * (: *d c nt*), koji se javlja u mlađe ispitanice, ima analoški naglasak prema *elem n t * i *apsolv n t *, usp. i *m igr n t * : *m igr n t *, što je ovjerenovo ovisno o ispitaniku, no kako je polazna imenica nova, naglasak oscilira i drugdje, usp. obično *m igr nti* : *m igr nti* N mn.

U dativu, lokativu i instrumentalu množine nastavak je u svih ispitanika *-ima*, usp. *d n ma*, *st lov ma*. Imenica *d ck * pokraj *-ima* pod utjecajem pridjeva ima i nastavak *- ma* (*d ck ma*/*d ck ma*), što je običnije u mlađih ispitanika. Samo se u nekim starijih ispitanika (te prema sjećanju u još starijih govornika, koji su preminuli) ponajprije u Vrpolju, ali i u Kninskome Polju u imenica s tzv. „dugom“ množinom u nekim primjerima sreće i nastavak *- m*, usp. *k ukov m*, npr. u izrazu *g z cam * i *k ukov m* (KP) 'stra njicom i kukovima'. Izraz dolazi od starosjedioca, koji pamti da se tako govorilo, a sam oblik *a*-vrste posvjedočen je i u drugih govornika. Inače u Marićima u Kninskome Polju taj nastavak potpuno izostaje. Taj je nastavak, koji posve izostaje i u Kninu, puno češći u drugim govorima (često > *- m*, gdjegdje uz novije *-iman*), te različite primjere usp. u Menac-Mihalić 2005: 50, Galić 2019: 88, Ćurković 2014: 142, 145, 148, Šimundić 1971: 88–89, Kurtović Budja 2009: 76–77, Crnić Novosel 2019: 134. U kninskim je novoštokavskim ikavskim govorima u povlačenju i u ispitanika mlađe i srednje generacije uopće se ne pronalazi.

U akuzativu množine potpuno je prevladao nastavak *-e* prema osnovama na nepčanik, kao i u drugim novoštokavskim ikavskim te štokavskim govorima općenito, npr. *dâne*, *pûteve/pûteve i dècke*.

U vokativu množine nastavak je jednak nominativnomu (*-i*), npr. *màjmuni* 'luđaci', *lužáci* (i: *lùde*), *dèckî*. Naglasak je primjera kao *lužáci* uvijek ujednačen prema nominativnomu (za općenito u štokavskim govorima usp. Kapović 2010: 68), te su nominativ i vokativ množine jednaki i naglasno. U vokativu jednine naglasak je dugouzlazni pred nastavkom u rjeđe korištenih primjera, poput *krojácu*, *kreténu*. Nije posrijedi isti postupak kao što je jednačenje NV mn., nego se V jd. ujednačuje prema ostalim kosim padežima.<sup>67</sup> Vokativ zbirne tvorbe *brâća* ima nastavak *-o*: *brâćo*.

Tablica 1. Sklonidba imenica *mîš*, *jèzik*, *lužák* i (jedini primjer s neujednačenim V jd. na *-u*) *mlàdîc*

jd.		mn.	
N	<i>mîš</i> , <i>jèzik</i> , <i>lužák</i> , <i>mlàdîc</i>	N	<i>mîševi</i> , <i>jèzici</i> , <i>lužáci</i> , <i>mladíci</i>
G	<i>mîša</i> , <i>jèzika</i> , <i>lužáka</i> , <i>mladíca</i>	G	<i>mîševâ</i> , <i>jèzíkâ</i> , <i>lužákâ</i> , <i>mladícâ</i>
D	<i>mîšu</i> , <i>jèziku</i> , <i>lužáku</i> , <i>mladícu</i>	D	<i>mîševima</i> , <i>jèzicima</i> , <i>lužácima</i> , <i>mladícima</i>
A	<i>mîša</i> (rač. i: <i>mîš</i> ), <i>jèzik</i> , <i>lužáka</i> , <i>mladíca</i>	A	<i>mîševe</i> , <i>jèzike</i> , <i>lužáke</i> , <i>mladíče</i>
V	<i>mîšu</i> , (neposvj.), <i>lùžâče</i> , <i>mlàdîcu</i>	V	<i>mîševi</i> , (neposvj.), <i>lužáci</i> , <i>mladíci</i>
L (o)	<i>mîšu</i> , <i>jèziku</i> , <i>lužáku</i> , <i>mladícu</i>	L (o)	<i>mîševima</i> , <i>jèzicima</i> , <i>lužácima</i> , <i>mladícima</i>
I	<i>mîšem/mîšom</i> , <i>jèzikom</i> <i>lužákom</i> , <i>mladícem</i>	I	<i>mîševima</i> (Vr i KP i primjer: <i>kùkovîm</i> ), <i>jèzicima</i> , <i>lužácima</i> , <i>mladícima</i>

### 6.1.1.1.2. Imenice srednjega roda

Velika većina imenica srednjega roda ima nastavak *-o* ili *-e*, npr. *mêso*, *zvôno*, *pòle*, *iće* 'jelo', *grâne*, *břdáše*. Imenice krnje osnove uvijek završavaju na *-e*, a najobičnije su: *ime*, *râme*, *sjême* (: (Vr, KP) *sìme*), *plëme*, *tjëme*, (Vr, KP) *vríme*/*(Kn) vrijéme* (-n-, usp. *îmena* G jd. itd.);

<sup>67</sup> Za neke primjere (*kreténu*) može se pomisljati na semantičku analogiju jer je posrijedi uvreda (no usp. i *lùžâče* V jd., gdje je naglasak neujednačen). Kaže se i *idijôte* prema čestu *idijôt* (rijetko: *idijot*) (n. p. A), kao i *budâlo* prema *budâla* (sinkr. n. p. A, e-vrste), dakle naglasak je sinkronijski pred nastavkom kao i u *kreténu*.

*jāne, pūce* (: talijanizam *bōtūn*<sup>68</sup>), *lāne, kłuse, prāse, tēle, pāšče* 'pas latalica, opasan pas', *māgare* (rij. (Vr, KP) *tōvar*), (stariji, Vr, KP) *kēzme* (i mn.: *kēzmići*), (Vr, KP) *dīte*/(Kn) *dijéte*, *čelāde* (-*t*-, usp. *jāneta* G jd. itd.). Proširenu osnovu u kosim padežima analogijom prema tim imenicama katkada ima i imenica *ūvo*, npr. *īspod ūveta* G jd. Imenice *dřvo* i *jáje* imaju oblike s razlikom u uporabi ovisno o dobi ispitanika (npr. (st. i dijelom srednje dobi) *na dřvu/* (dijelom srednje dobi i mlađi) *na dřvetu* L jd.) odnosno i neproširene i proširene osnove bez razlike u značenju (npr. *jája/jājeta* G jd.). Imenica *věčē* i srednjega je roda u NAV jd. (usp. *jēdnu věčē*, *tū věčē : tō věčē*), a *věčēr* ženskoga i pripada u potpunosti *i*-vrsti. U Vrpolju imenice *mēso*, *āuto*, *kīlo/kīlu* A jd. 'kilogram' imaju i oblike muškoga roda *mēs*, *āut* i *kīl* (usp. Velić 2019b: 439), a slično se događa i u primjera *špigeta* i *trešet(a)* unutar *e*-vrste (vidi potpoglavlje 6.1.1.2.). Takvu razvitku u vrpolskome novoštokavskome ikavskome govoru pogodovalo je nekoliko uzroka: *āuto* može biti i muškoga i srednjega roda (stoga je morfološki *āuto* m. i s. r. > *āut* m. r. pojednostavljenje u sustavu gramatičkoga roda), a jednosložni talijanizmi mogu i ne moraju imati dočetni vokal *o/a*, usp. *bīž/bīžo/bīža* 'zrno graška', *ńōka/ńōk* (*ibid.*), a samo je *mōt* u *imati tāj mōt* 'naslijediti gen, ponašati se kao tko drugi, imati dara za što' i inače (usp. i druge analogone u *ibid.*). Potonji primjeri mogli su biti suodgovorni za sve prijelaze (*mēso* > *mēs*, *āuto* > *āut*, *kīlo/kīlu* A jd. > *kīl*). Oblik *kīl* pokraj *kīlo* govori se i u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 102). Od primjera imenica na *-e* primjeri poput *brdášce* (usp. i često *jajášce*) nemaju krnju osnovu, usp. npr. *břdášca, jajášca* oboje G jd.

U nominativu, akuzativu i vokativu jednine javlja se pretežito nastavak *-o* u netvorenih imenica na nenepčanik (npr. *blāto*, *křdo*), odnosno rjeđe *-e* u netvorenih imenica na nepčanik (npr. *pōle, jáje* – potonji primjer u jednini ima i neproširenu i proširenu osnovu, usp. *jája/jājeta* G jd.) te isključivo u tvorenih imenica te vrsti (npr. *píče, žívļēne*), analogijom i u imenica krne osnove (npr. *īme, jāne*). Jedino imenica *dōba* (rijetko: *dōba*) ima nastavak *-a* iz povijesnih razloga (nastala je slično kao okamenjeni G jd. *pōla* prema *pō* < \**pōl*). Ta imenica rabi se najčešće samo u NA jd. i mn. (ù *tō dōba* jd., ù *tā dōba* mn.), no bilježi se i L jd. (*òvisī o dōbu dāna*), te je pomalo defektivna.

U genitivu jednine nastavak je isključivo *-a* i nema traga drukčijemu stanju, npr. *blāta*, *pōla*. Tako je prema dostupnim podatcima i drugdje u novoštokavskim ikavskim govorima, pa i u štokavskome narječju općenito, ali i u drugim hrvatskim narječjima.

U dativu i lokativu nastavak je *-u*, npr. *blātu, pōlu*. Nije ovjerena naglasna razlika među njima u naglasnoj paradigmi C osim u *na móru* L jd., npr. *u dřvetu, na zvōnu* (potonje je n. p. C samo u Vrpolju) L jd. = D jd. Dativu je istovjetan naglasak onda i u cijeloj jedninskoj

<sup>68</sup> Do te imenice nisam došao prijašnjim terenskim istraživanjem (Velić 2019b: 425–442) te se ne nalazi na popisu talijanizama (*ibid.*: 432–433).

promjeni, a ako je imenica prešla u naglasnu paradigmu B (npr. *slòvo, jáje*), prevladao je dugouzazni naglasak.

U instrumentalu jednine bolje je nego u muškome rodu očuvana razdioba zanepalatalnoga nastavka *-om* (npr. *blàtom, bȑdom*) i zapalatanoga *-em* (npr. *pòłem, sùncem*). Nastavak *-om* iza (staroga) nepčanika *c* i ž autor bilježi za Vrpolje u primjerima *sùncom, gròžžom* (no zato je u netvorenih riječi isključivo: *pòłem*), međutim samo u starijih govornika. Stoga se nastavak *-om* ondje minimalno proširio na račun *-em* i povlači se puno brže nego u imenica muškoga roda.

U nominativu, akuzativu i vokativu množine očuvan je izvorni nastavak *-a* (npr. *stàda, pòla*), a imenice *ðko, ùvo* imaju nastavak *-i* prema staroj dvojini, a takav se oblik čuva i u prežitku (stariji) *přsi* 'poprsje, prsa, dojke'. Čuva se i izvorni množinski oblik imenice *ùvo (ušësa)*, ali u tragovima u starijih i bilježi se u Vrpolju i u Kninskome Polju. Inače su se stare osnove na *-s-* fragmentarno očuvale te se još čuva *nebésā* G mn. (u zakletvi: *Nebésā ti!*) i *nebèsima* D mn. (u: *Fála nebèsima!*). Stari dio osnove, *-es-*, očuvan je i u tvorbama: *čudèstvo* 'razigrano i milo dijete', (e-vrste) *ļudèskara* 'debeo čovjek pun masti' i *materès'na* 'mati (pogr. i u šali)'. Slično je i u drugim novoštakavskim ikavskim govorima: nešto je manje starine u Biteliću (samo *nebësa*, usp. Ćurković 2014: 151), a više u Imotskoj krajini i Bekiji (*čudësa, nebësa, tilësa*, usp. Šimundić 1971: 98). S obzirom na naglasak, od naglasne je paradigmе C ostalo svega nekoliko primjera: u množini npr. *dȑva, pùca* (ako se ne kaže: *botíni*), analoško *bȑda*, a u Vrpolju čuva se i oblik *zvònna*, ali prilično nedosljedno. Javlja se oblik *môra*, no u L jd. naglasak je prema naglasnoj paradigmе C u *na móru* prema *u móru : u móru*, također čuva se preskakanje u *nà móre, sà móra*. Pokraj (Vr, KP) *mìsta/(Kn) mjësta* pojavljuje se i (Vr, KP) *mista*, a prema (Vr, KP) *místā* G mn. pojavljuje se i *mista*. Ondje, međutim, nije razvijeno preskakanje. Naglasne su paradigmе C i imenice *ðko* i *ùvo*. Imenice te naglasne paradigmе dobrim su dijelom prešle u naglasnu paradigmу B (usp. *slòvo, jáje* oboje N jd. – *slòva, jája*), a rjeđe u naglasnu paradigmу A (usp. *pòłe*, (KP, Kn) *zvònno* oboje N jd. – *pòla*, (KP, Kn) *zvònna*, no čuva se preskakanje u prvoga primjera, npr. u *ù pole* A jd.).

U genitivu množine u gotovo svih primjera dolazi nastavak *-ā*: *stâdā, sélā* (rijetko (Kn) i samo u: *séłā*), *dȑvā* itd. Imenice *ðko, ùvo* i *plurale* (sic!) *tantum přsi* imaju nastavak *-ijū: òcijū, ùšijū, přsijū*. U trosložnih i višesložnih oblika pojava silaznih naglasaka beziznimnim je pravilom, usp. *kòlñā, písāmā*. Ništični nastavak nije posvjedočen.

U dativu, lokativu i instrumentalu množine dolazi isključivo nastavak *-ima*, npr. *stâdima, sélima, òcima*. Posve je iznimno u svim trima naseljima unutar naglasne paradigmе B posvjedočen i kratkosilazni naglasak u obliku *sélima* i samo u tom primjeru. Taj je naglasni lik dalo pet ispitanika, od kojih četiri su starije generacije i jedan srednje dobi. Takvi se oblici

pojavljuju i drugdje (usp. Kapović 2011b: 120–121), te su stari i rekonstruiraju se za praslavenski (usp. *ibid.*: 119). Osim oblika *sělima*, koji je u upitniku dalo nekoliko ispitanika, ostali su oblici naglasno ujednačeni (usp. i *sělima*).

Tablica 2. Sklonidba imenica *bläto*, *sèlo*, *jáje*, *dřvo*, *prâse* i *îme*

jd.		mn.	
N	<i>bläto</i> , <i>sèlo</i> , <i>jáje</i> , <i>dřvo</i> , <i>prâse</i> , <i>îme</i>	N	<i>bläta</i> , <i>sèla</i> , <i>jája</i> , <i>dřva</i> , v. 6.1.1.3., <i>iměna</i>
G	<i>bläta</i> , <i>sèla</i> , <i>jája/jàjeta</i> , <i>dřva/dřveta</i> , <i>prâseta</i> , <i>îmena</i>	G	<i>blâtâ</i> , <i>sélâ</i> /(Kn i) <i>sélâ</i> , <i>jájâ</i> , <i>dřvâ</i> , v. 6.1.1.3., <i>iménâ</i>
D	<i>blätu</i> , <i>sèlu</i> , <i>jáju/jàjetu</i> , <i>dřvu/dřvetu</i> , <i>prâsetu</i> , <i>îmenu</i>	D	<i>blâtima</i> , <i>sélima/sélîma</i> , <i>jájima</i> , <i>dřvima</i> , v. 6.1.1.3., <i>iménima</i>
A	<i>bläto</i> , <i>sèlo</i> , <i>jáje</i> , <i>dřvo</i> , <i>prâse</i> , <i>îme</i>	A	<i>bläta</i> , <i>sèla</i> , <i>jája</i> , <i>dřva</i> , v. 6.1.1.3., <i>iměna</i>
V	od svih oblika posvjedočeno: <i>prâse</i>	V	nijedan oblik nije posvjedočen
L (o)	<i>blätu</i> , <i>sèlu</i> , <i>jáju/jàjetu</i> , <i>dřvu/dřvetu</i> , <i>prâsetu</i> , <i>îmenu</i>	L	<i>blâtima</i> , <i>sélima/sélîma</i> , <i>jájima</i> , <i>dřvima</i> , v. 6.1.1.3., <i>iménima</i>
I	<i>blätom</i> , <i>sèlom</i> , <i>jájem/jàjetom</i> , <i>dřvom/dřvetom</i> , <i>prâsetom</i> , <i>îmenom</i>	I	<i>blâtima</i> , <i>sélima/sélîma</i> , <i>jájima</i> , <i>dřvima</i> , v. 6.1.1.3., <i>iménima</i>

### 6.1.1.2. Imenice *e*-vrste

Imenice *e*-vrste ponajprije završavaju na *-a* (npr. *cřkva*, *Mára*; *ćàća*, *Ívica*), rjeđe na *-e* (npr. *Áne*, *Máre*; *Ánte*, *Fráne*) i najrjeđe na *-o* (često: *Jóso*, *Bóžo*). Osim za primjere poput *Áne*, *Máre* zajedničkom je svim imenicama promjena u kosim padežima, usp. npr. *cřkvě*, *Márě* (prema *Mára* N jd.), *Ántě*, *Jósě* sve G jd. Imenice su na *-a* gotovo sve ženskoga roda (dijelom i primjeri na *-ica* poput *kùkavica*, *izdajica*, koji su i muškoga roda, ovisno o primjeru), imenice na *-e* puno češće muškoga nego ženskoga, a imenice na *-o* muškoga roda. Imenice ženskoga roda na *-e* jako su rijetke u Kninskoj krajini i pojavljuju se u tradicionalnih (*Áne*, *Máre*), danas pomalo i zastarjelih (*Máre*) osobnih imena. Nisu potpuno nesklonjive, nego imaju N jd. (*Áne*, *Máre*) i V jd. (*Áne*, *Máre*). Zato su osobna imena i nadimci muškoga roda na *-e* puno češći i brojniji. Pri tome ovdje se primjeri ne promatraju na onomastički način nego su osobna imena (npr. *Níne*, *Žéle*) najčešće običnija od nadimaka i krsnih imena i većinom se koriste, a nadimke imaju pojedinci, u kojih su onda i jako česti. Navode se primjeri hrvatskih osobnih imena i

nadimaka koje sam prikupio: (osobna imena) *Ánte*, *Cáne*, *Dóne*, *Dúje* 'Duje (rijetko); prema Dušan (rijetko za Hrvata)', *Fráne*, *Gábren*, *Íve*, *Jándre*, *Jíre*, *Máte*, *Míle*, *Níne*, *Stípe*, *Šíme*, *Žéle*, (nadimci) *Báne*, *Bráne*, *Címpre*, *Cváre*, *Dáne*, *Zíje*, *Fíle*, *Múte*, *Rúde*, *Sláve*, *Špíce*, *Zíle*, *Zvóne*. Ima i nadimaka na *-o* (npr. *Gúgo* (prema istoimenu prezimenu), *Žélo*, *Bráco*, *Bájo*, *Pájo* – potonje u *Pájo pátag*), a pokraj češčih osobnih imena (*Jóso*, *Bóžo*) ovjerena su i rjeđa (*Míćo*, *Péro*, *Kréšo*, *Drágó*, *Dújo* (= (drugdje) *Duje*), *Zúro*, dijelom *Páško*). *Líjo* jest obično nadimak za osobno ime *Lúka*, no funkcioniра i kao osobno ime (usp. fra *Lujo Marun* (1857.–1939.)). Zabilježene su i opće imenice na *-e*: *bále* 'balavac, šmrkljivac', *kréle* 'budala', *pjáne* 'alkoholičar'. Od ženskih je imena i nadimaka na *-a* često npr. *Ána* (danas rjeđe: *Ána*), *Ánka*, *Mára*, *Góga*, *Ánža*. Glede tvorbe, kao što je na produktivan način prema *Bránko* stvoren nadimak *Bráne*, tako je prema *Ánka* korišteno i *Ána* (kao što je i od *Zdénka – Zdéná*). Pod utjecajem talijanizama muškoga roda poput *brùdet* imenice *špìgeta* 'vezica' i *trèšet(a)* prelaze u muški rod i *a*-vrstu u Vrpolju: *špìget*, *trèšet* (za primjere usp. Velić 2019b: 439). Pritom *trèšet*, što se javlja i u Kninskome Polju i u Kninu, u načelu biva u muškome rodu (no u Kninu dolazi i: *trèšeta*), a govornici su samo svjesni da se drugdje govori i *trèšeta*. Prema grčkomu *-istēs* preko latinskoga i talijanskoga *-ista* ženskoga su roda obično i fakultativno u starijih govornika i imenice *šàxista*, *komùnist*, a u ispitanika srednje generacije i mlađih dometkom je uglavnom *-ist a*-vrste, m. r. prema njemačkome *-ist*: *šàxist*, *komùnist*. Tako je obično u jednini dok je u množini promjena isključivo prema *a*-vrsti, npr. *komùnisti*.

U nominativu gotovo svih općih imenica nastavak je *-a* (npr. *bròkva*, *bûža* 'rupa', *strína*, *dúda*, *kùžína* 'kuhinja' – iznimke su često i pogrdno *bále*, *kréle*, *pjáne*), a u vlastitih imenica i *-e*, rjeđe i *-o* (npr. *Ánka*, *Fráne*, *Jóso*). Pritom je za imenice na *-o*, što su listom osobna imena, ključno da su naglašene dugouzaznim naglaskom (dok je dugosilazno naglašeno npr. *Brúno* – *a*-vrste). Jedino imenica *màtē(r)* ima ništični nastavak (*màterē* G jd.). Osobna imena poput *Jâsnā* i *Vêsnā* imaju dug slog prema pridjevskim oblicima poput *jâsnā* N jd. ž. r. odr. Talijanizmi na *-ína*, a i neki drugi, obično imaju povučen naglasak (usp. *kùžína*, *pùntína* '(glavata) iglica za vješanje', *šùštína* 'sklopivo puce na odori', *pòšáda* 'limeni nožić za mazanje', *karijòla* (i *karívöla*) 'kolica za prijenos drvlja', *kacàvīda* (uz germanizam *šaràfcíger/šarafcíger*) 'odvijač'), no bilježen je i drukčiji naglasni ustroj (usp. *šíñorína* 'gospođica', *škalíne* (: *škalíni*; rjeđe i *škálíne/skálíne*) 'stube', *sàlāta/saláta*). Dvosložnice obično imaju dugosilazni naglasak, iznimno dugouzazni: *bûža* 'rupa', *fínta* 'ključ (prenes.), rješenje', (stariji) *kárta* 'papir', ali *kínta* 'lipa (prenes.), najmanji dio novčanoga imutka', u: *Némám kíntē jèdnē*. 'Nemam ništa novca'. Većina je primjera talijanizama prema Velić 2019b: 432–433. Povučen je i naglasak u osobnih imena različita podrijetla *Ánīta*, *Èdīta*, ali – *Judīta*. Osobna imena na *-ína* nemaju nikada povučen naglasak, nego je on češće dugouzazni, a rjeđe dugosilazni na dometku, pri čemu

često se ne izgovaraju svi primjeri jednako u istoga ispitanika, usp. *Valentina/Valentīna*, *Katarína/Katarīna*, *Nikolína/Nikolīna*. Ti su podatci noviji i sustavniji od ranije izloženih u *ibid.*: 438, gdje je obrazac s dugouzlažnim naglaskom prikazan kao većinski. To on i jest, no ipak je svugdje fakultativan. Riječi netalijanskoga podrijetla ili preuzete jezičnim posredovanjem imaju metatoniran dugouzlažni naglasak, usp. *roláda* (ali talijanizam: *pašticāda*), *fotéla* (: *fotēla*), *garáža*, *kolóna* itd. Takav je naglasak i u imenica na *-eta* netalijanskoga podrijetla, usp. *cigaréta*, *rakéta*, *paléte* mn. 'podloge za prijevoz', *pincéta*, *epruvéta*, *etikéta*, *kazéta*, *salvéta* itd. Tako je dijelom i u talijanizama, te usp. *karéta* 'drvena kola za prijevoz stočne hrane' prema *pànceta* 'slanina', *kàšeta* 'kutija, škatula'. Obično se kaže *kápela*, a rijetko *kapéla*. Kaže se *rùža* (: *Rúža*), *pùra* 'palenta, žganci', s kratkosilaznim naglaskom.

U genitivu jednine prevladao je nastavak osnova na nepčanik kao i u ostatku novoštokavskih ikavskih govora te štokavskoga narječja općenito, *-e*, usp. *bròkvē*, *Fránē*, *màterē*.

U dativu i lokativu jednine nastavak je najčešće *-i*, usp. *bròkvi*, *Fráni*, *màteri*. Kako je u novoštokavskim ikavskim govorima odraz negdanjega jata ikavski i u gramatičkim nastavcima, ne može se sa sigurnošću znati je li DL jd. *-i* podrijetlom od zanepalatalnoga \*-ě ili od zapalatalnoga \*-i, no Lisac (2003: 26) tvrdi za štokavske govore da su uglavnom u promjeni prevladali nastavci negdanjih palatalnih („mekih“) osnova. Takvo se objašnjenje primjenjuje i ovdje te nastavak DL jd. može biti i od staroga zanepalatalnoga \*-ě. Sa sigurnošću je jedino *-i* u *màteri* podrijetlom od \*-i iz nekadašnje promjene \*r-osnova. Imena poput *Jásnā* i *Vésnā* u Vrpolju i u Kninskome Polju imaju i podrijetlom pridjevsko-zamjenični nastavak *-oj*: *Jásnōj*, *Vésnōj*.<sup>69</sup> Naglasak je ujednačen u naglasnoj paradigmi C, npr. *nòzi*, *rúci*.

U akuzativu jednine nastavak je *-u*, usp. *bròkvu*, *Fránu*. Jedino je u obliku *màtē(r)* ništični nastavak, što je tragom negdanje \*r-sklonidbe kao i dijakronijski *-i* u DL jd.

U vokativu jednine nastavak je *-o* ili = N. Nastavak se *-o* očuvao u imenica za rodbinske odnose i zaklinjanje naglasne paradigmе B i pogrdnica naglasne paradigmе A ili (podrijetlom) naglasne paradigmе B, usp. *bâko* (ali (n. p. A): *bâba*, također *màma*<sup>70</sup>, *ćâća*, *dîda*), *sêko* (i *sêstro*), *žêno* (u: *žêno bôžjâ*), *mâjko* uza *mâjko* ('prijatelju, prijateljice', dijelom bez duljenja pred zvonačnikom!), *budàlo* sink. n. p. A : *kôzo* n. p. B, *sełàči* n. p. A itd. U primjera *bâko* i *sêko* (: *sêstro*), ali i u osobnih imena poput *Mîro*, *Sûzo* jedino se u praksi čuva dugosilazni naglasak, što je obilježjem naglasne paradigmе B. Od ostalih primjera usp. *mâčko*, *klâpo* (u

<sup>69</sup> Taj nastavak u spontanu razgovoru jednom je zabilježen i u obliku *Spòménkōj* D jd. (prema *Spòménka*) za Vrpolje, što se upitnikom nije moglo ovjeriti i svi su ispitanici rekli da taj oblik nikada nisu čuli.

<sup>70</sup> Vokativ jednine *mâtēr* postoji, ali je osoran i uvrjedljiv.

pjesmi imena *Klăpo moja klapa Knin*). Ostale imenice imaju vokativ jednine morfološki jednak nominativu, a uglavnom naglasno različit od njega, npr. *Ànīta*, *Àne*, *Jôso*. Kao i u imenica *a-vrste*, moguć je i veoma čest i fonetski relevantan sekundarni udar na posljednjem slogu, usp. *selàč̄nô*, *Ànê*, *Ànítâ*, što može izostati, npr. (Kn) *Ánka*, *Žélo*. U oblicima imenica *màma*, *ćàća* i *bâba* naglasak je često tromi (*mâma*, *ćâća*, *bâba*), dakle na kratku [a].

U instrumentalu jednine kao i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima nastavak je *-ōm*, npr. *bròkvōm*, *Fránōm*, *mâterōm*.

U nominativu, akuzativu i vokativu množine bilježen je kao i drugdje u novoštokavskim ikavskim te općenito štokavskim govorima samo nastavak negdanje palatalne sklonidbe, *-e*, usp. *séke* (i *sèstre*) NA mn. : *séke* (i *sèstre*) V mn. Naglasna se posebnost vokativa čuva u nekoliko čestih primjera, usp. *žène*, *séke* (: *sèstre*), *bâke*.

U genitivu množine nastavak je uglavnom *-ā*, usp. *ptîcā*, *žénā*, *glávā*. U imenica s osnovom koja završava konsonantskom skupinom posebno je u Vrpolju živo nepostojano *a*, navlastito unutar naglasne paradigmе A u ovoj kategoriji. Pritom većina primjera dolazi i u drugim naseljima, gdje dolazi i oblik na *-ī*, npr. *mâčákā*, *mûrvâvā*, *kòcákā*, *bròkâvâ*, *brësâkâ*, *igálâ*, *dasákâ* / (Vr i) *dâsákâ*. Primjer *bâšča* 'vrt' u korpusu ima nastavak *-ī*: *bâščī*. U nekim primjerima obično u ispitanika srednje i (češće) mlađe generacije i češće u Kninu javlja se i nastavak *-ī*: dosljedno je *mûrvî* (i *mûrvâ*), često *kòckî* i *ìglî*. Taj se nastavak javlja i u imenice *ûra* 'sat, ura', čija osnova završava jednim konsonantom, usp. *Kòl'ko je úrî?* Pojava kratkosilaznoga naglaska u trosložnim i višesložnim oblicima s naglaskom na trećem slogu od kraja beziznimnom je te su primjeri brojni, usp. *lîvâdâ*, *kârâtâ* (prema dvosložnu *kárta* i *kârta* oboje N jd., pri čemu potonje može značiti i papir i koriste ga stariji), *pâpríkâ*, *zìdînâ*, *kùpînâ*, *živòtînâ*, *kobâsîcâ*, od u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima čestih augmentativnih tvorbi npr. *daščùrînâ* (ali i *nožùrînâ*), *ženètînâ* (ali fakultativno: *ženètînâ*). U imenica na *-ist(a)* dvojako je: *šàxîstâ*, *komùnîstâ* : *šàxîstâ*, *komùnîstâ*, također *tûrîstâ*. Usp. i od prezimena *Krvâvîcâ* (prema *Krvâv'ca*). Ujednačeni oblici i u uvećanica i u imenica na *-ist(a)* rabe se u starijih (najčešće Vrpoljana), a neujednačeni u mlađih ispitanika i onih srednje dobi. Pojavljuje se primjer *Sáveza* G jd. *komunîstâ*, prema čemu oblik *komùnîstâ* nastaje analogijom. U Kninu je posvjedočeno i *komunîsti* N mn. (: *komunîstâ* G mn.). Tako je zbog konsonantske skupine (-*st-*), što ostali primjeri nemaju. Nuzgredan gubitak zanaglasne duljine na osnovi zabilježen je u oblika *gòdînâ* i *tîs"ćâ* (obično: *gòdînâ*, *tîsûćâ*), vjerojatno uslijed veće čestote. Nastavak se *-ū*, podrijetlom dvojinski, pojavljuje jedino u *nògû/nògû*, *rùkû/rùkû* (češće je *nògû* nego *rùkû*). Stari je ništični nastavak očuvan samo u imenice *lîtra* uz brojeve, a autor je uspio samo ishoditi primjer *stó lîtâr* pokraj puno češćega *stó lîtârâ* za Vrpolje. Kako takvih oblika u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nema unutar *a-vrste*, za usporedbu je zanimljivo kako se

u nekim novoštokavskim ikavskim govorima bolje čuvaju u imenica *e*-vrste (usp. Peco 2007b: 298) ili su rjeđi od oblika *a*-vrste, ali sustavnije rabljeni (npr. u brojeva od 5 nadalje prema Šimundić 1971: 106).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine najobičniji je nastavak *-ama*, npr. *žènama*, *živòt'nama*. U Vrpolju i u Kninskome Polju veoma se rijetko u starijih ispitanika sreće i nastavak *-ami*, usp. *mäčkami*, *gùz<sup>i</sup>cami* 'stražnjicom' (u izrazu: (KP) *gùz<sup>i</sup>cami i kùkovīm*, posvjedočenu kao prežitak u starosjedioca). Taj se nastavak povlači kao i *-īm* u imenica *a*-vrste, a izoliran je među novoštokavskim ikavskim govorima. Ondje prevladava nastavak *-am > -an* i inačice i u sjevernoj Dalmaciji, ili novije *-aman* i inačice, usp. Menac-Mihalić 2005: 55–56, Galić 2019: 82 (*-om* (bez *-m > -n*) samo u konzervativnih ispitanika, dalje nejasno), Ćurković 2014: 159, Šimundić 1971: 106, Kurtović Budja 2009: 83–84, Crnić Novosel 2019: 144, Magaš 2014: 135–139, Magaš 2019: 380, Peco 2007b: 300–301. S druge strane, za sjeverozapadne istočnohercegovačke govore uz nastavak *-ama* bilježi se i *-ami* (Lisac 2003: 102), što navodi na zaključak kako je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima primjetan njihov utjecaj. Međutim, nastavak *-ami(n)* bilježi i za rijetke južnočakavske govore na zadarskome području, dotično za govor Preka (Hraste 1964: 450), a s čakavskim narječjem taj nastavak u sjevernodalmatinskim istočnohercegovačkim govorima povezuje Stevanović (1970: 16–17), dok Bjelanović (1977: 50, 52) za ostatke starine u DLI mn., pa i za nastavak *-ami* ustvrdjuje da nisu pitanjem supstrata, nego su doneseni s istoka gdje se govori istočnohercegovački<sup>71</sup> (gdje je danas nastavkom obično *-ama*, usp. Lisac 2003: 102). Za kninske je novoštokavске ikavske govore važno i to što se taj nastavak još uvijek pojavljuje i sjevernije u srednjočakavskim govorima za I mn. (Brinje, Finka i Pavešić 1968: 13; okolica Otočca, Ivić 1964: 130), te je osobitošću sjevernijih govora, kako južnočakavskih i srednjočakavskih, tako i novoštokavskih ikavskih kninskih. U novijem opisu otočačkoga i brinjskoga govora (Kranjčević 2019: 340) tvrdi se kako se u svim tim padežima u Otočcu odnosno u LI mn. u Brinju može upotrijebiti i *-ami*, dakle taj je nastavak onamo prodro tek u novije vrijeme iz I mn., što je važno za naše zaključke. Budući da se u Brinju i u okolini Otočca još čuvaju nesinkretizirani oblici te da je u Otočcu u novije vrijeme potpuno, a u Brinju osim u D mn. zastupljeno i *-ami*, kao donekle i u sjevernodalmatinskim istočnohercegovačkim govorima (v. Bjelanović 1977: 48–49), moguće je kako je *-ami* u istočnohercegovačkim govorima sjeverne Dalmacije slučajno očuvano prema

<sup>71</sup> Bjelanović (1977: 50) svoju tvrdnju o naslijeđenosti nastavaka nenovoštokavskoga tipa temelji na istraživanjima doticaja doseđenih novoštokavaca (i)jekavaca i čakavaca, tvrdeći da čakavaca nije bilo te nije došlo ni do utjecaja čakavštine. Iz toga prema sudu autora ovih redaka proizlazi da su nastavci DLI mn. mogli jedino biti preuzeti iz okolnih čakavskih govora, koji i danas postoje (premda su prema Hrastinim (1964: 450) bilješkama nastavci sinkretizirani na razne načine, listom u obalnim govorima zadarskoga područja). Na tragu drugih je istraživača osim Bjelanovića Okuka (2008: 83), koji tvrdi da se njegov sjevernodalmatinski poddijalekt istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta razvijao na izoliranu području i očituje supstratni utjecaj. Tumačenje je supstrata uzeto u obzir u ovome radu.

takvim sustavima, kao i u vрpoljskom i kninskopoljskom novoštokavskom ikavskom govoru, premda je sinkretizam u Kninskoj krajini potpun. Tomu kao dokaz služi i stanje u okolini Zadra, gdje je u većini govora prevladao drukčiji nastavak, te je *-ami(n)* i ondje rijetko i javlja se samo u Preku (usp. Hraste 1964: 450). U svim je tim govorima *-ami* instrumentalnomnožinsko (Brinje, okolica Otočca prema starijim opisima) ili je naslijedeno iz I mn. (Brinje i okolica Otočca prema novijim opisima, Preko, Kninska krajina, istherc. u sjevernoj Dalmaciji). Stoga je nastavak *-ami* u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima vjerovatnije naslijeden, a ne posuđen iz istočnohercegovačkih govora. To je tim vjerovatnije što u Kninu, koji je danas najvećim naseljem u Kninskoj krajini, taj nastavak izostaje i uslijed doticaja novoštokavaca ikavaca s novoštokavcima (i)jekavcima, od kojih su mnogi podrijetlom s područja Bukovice. U Vрpolju i u Kninskome Polju taj je nastavak očuvan i, prema tome, star, no pred nestankom je. Potiranju u Vрpolju i u Kninskome Polju te potpunu nestanku u Kninu (pri čemu moguće je da u Kninu taj nastavak nikad nije ni postojao, što je ovdje nedokazivo) tipološki je prispodobivo stanje na zadarskome području, gdje se *-ami(n)* javlja svega u jednome govoru (i to u otočnome Preku), a drugdje biva nadomješteno nastavkom D mn. (*-an*) ili poglavito preinačenim dvojinskim *-ama* (DI) (usp. *ibid.*). I u Kninskoj krajini i na zadarskome području nastavak je *-ami* veoma ograničena prostiranja, ali je star.

Tablica 3. Sklonidba imenica *mǎčka*, *Fráne* i *Jóso*

jd.		mn.	
N	<i>mǎčka</i> , <i>Fráne</i> , <i>Jóso</i>	N	<i>mǎčke</i>
G	<i>mǎčkē</i> , <i>Fránē</i> , <i>Jósē</i>	G	<i>mǎčkākā</i>
D	<i>mǎčki</i> , <i>Fráni</i> , <i>Jósí</i>	D	<i>mǎčkama</i> /(Vr i KP i) <i>mǎčkami</i>
A	<i>mǎčku</i> , <i>Fránu</i> , <i>Jósú</i>	A	<i>mǎčke</i>
V	<i>mǎčko</i> , <i>Fráne</i> , <i>Jôso</i>	V	<i>mǎčke</i>
L (o)	<i>mǎčki</i> , <i>Fráni</i> , <i>Jósí</i>	L (o)	<i>mǎčkama</i> /(Vr i KP i) <i>mǎčkami</i>
I	<i>mǎčkōm</i> , <i>Fránōm</i> , <i>Jósōm</i>	I	<i>mǎčkama</i> /(Vr i KP i) <i>mǎčkami</i>

#### 6.1.1.3. Imenice *i*-vrste

Imenice *i*-vrste završavaju na ništični nastavak, npr. *nôć*, *(k)ćér*, *mlâdôst*, *prâsâd*. U Kninskoj krajini od njih nema preinaka u vlastite imenice, te su isključivo općima.

U nominativu i akuzativu jednine nastavak je ništični, usp. *nôć*, *lúlav*, *kôv*. Tako je u novoštokavskim ikavskim, ali i štokavskim govorima općenito te kajkavskima, iznimno ne i čakavskima u potpunosti (o imenicama kao „krv” u čakavštini kao o posebnosti u nekim govorima usp. Matasović 2008: 203).

U genitivu, dativu, vokativu i lokativu jednine nastavak je obično *-i*, npr. *nôći*, *kôvi/kôvi* oboje GDV jd. – *nôći*, *kôvi* oboje L jd., *lúbavi* GDVL jd. Imenice na *-ād* imaju nastavak jednak nominativnomu, usp. *Prâsâd jèdna!* Posebnost lokativnoga naglaska dobro se čuva, no nešto slabije u imenica duge osnove, usp. za dugouzlazni naglasak L jd. *másti*, *vlâsti/vlâsti*, ali samo *bôli*, *svijêsti*. U imenica na *-ost* takav se naglasak u najstarijih ispitanika donekle čuva u Vrpolju i u Kninskome Polju, no rijetko. U Vrpolju jedinim je primjerom u najstarije ispitanice (dakle za govor najstarijih) *u staròsti*, a u Kninskome Polju od najstarijega ispitanika (dakle kao i u Vrpolju) prema sjećanju se navodi kako su još prije stariji uza *u žâlosti* govorili i *u žalòsti*. Primjeri se razlikuju, a supruga toga ispitanika ustvrdila je kako se sjeća da su stariji znali imati takav naglasak, spominjući i primjer *u mladòsti*, što je ispitanik zanijekao ustvrdivši da su on i njegovi vršnjaci govorili *u mlâdsti*. To se slaže s njegovom konstatacijom da su stariji u njegovo doba imali naglasak na dometku. Sinkronijski, takvi se oblici čuvaju jedino u Vrpolju, a ima pokazatelja da ih je i ondje možda više jer je ispitanica davala na druga pitanja opisne odgovore (*u mlâdâ dòba*, *ožâlošćen*), dakle osim primjera *u staròsti* do drugih se primjera nije došlo. Neke imenice u kosim padežima imaju ujednačen naglasak prema nominativu, usp. *čâsti* GDV jd. prema *másti* GDV jd. – L jd. samo *másti*, ali *čâsti/čâsti*, samo *bôli* GDVL jd. (također ujednačeno). I imenica *pût* 'pigmentacija, boja kože' ima dugu osnovu (*tâmnê pûti*), a imenica *kôv* i dugu i kratku, npr. *od kôvi/kôvi i mësa* G jd. Vidi se iz primjera kako je tijekom ujednačivanja dugosilznoga naglaska dijelom narušena posebnost lokativa jednine, koju bolje čuvaju oblici s kratkouzlaznim naglaskom, usp. *nôći*, *kôvi*, *pèći* (rijetko: *pëći*) i iskonski dugi oblici *másti*, *vlâsti*. Kao i u drugih imenica kratke osnove jest i u prežitku *na čâsti* 'na posjetu' (*Fála na čâsti!*), što autor bilježi za Kninsko Polje u starijih govornika. Naglasak je potpuno jednak i u primjerima *pòmoći*, *nëmoći* oboje GDVL jd., kao i u imenica na *-ād* u rjeđim jedninskim oblicima (npr. *prâsâdi*, *gàmâdi* oboje GDVL), te u *nëmân*, *kökôš* (*nëmâni*, *kököši* oboje GDVL jd.). U Vrpolju i u Kninskome Polju ovjerena je i analoška duljina dometka *-ost*: *dijo prôslôsti* G jd., *sa kovržavôsti* I jd., *prepoznâtlivôsti* A mn., *od neispâvânôsti* G jd. Ta pojava pogđa neke česte primjere, ali novije u leksičkome sustavu (*prôslôsti*) i one složenijega ustroja (*kovržavôsti*, *prepoznâtlivôsti*, *neispâvânôsti*), iz čega se zaključuje kako nije česta.<sup>72</sup>

<sup>72</sup> Osim u tih primjera naglasne paradigmе A, rjeđe je zabilježena i nakon dugouzlaznoga naglaska, čemu je jedinim primjerom *provîdnôsti* I jd. (za instrumental jednine vidi dalje).

Kako su primjeri posvjedočeni isključivo u ispitanika mlađe i srednje generacije, posrijedi je i razmjerno nova pojava koja se širi u tih govornika.

U instrumentalu jednine nastavak je također uvijek *-i* (što je specifičnošću podrijetlom zapadnoštokavskih govora (Lisac 2003: 26), ali nije inovacija nego arhaizam (Matasović 2008: 199)), a samo u prezitcima *-ju*, npr. *pěći/pěći, nîtì/nítì, bôli, pràsâdi* rijetko jd., *smřti, stàrosti, s lùbavi*. Koristi se i sveza s *lùbavlu*, no ne u svim naseljima, a oblici *smřću* i *stàrošću*, ovjereni u nekih ispitanika u Kninu, povezuju se s izrazitijim utjecajem obrazovanja, no ipak je *smřću* češće od *stàrošću* te je i ondje nastavkom *-ju*. Primjeri uglavnom dolaze s prijedlogom, npr. *s tòm nîtì/nítì, s pràsâdi, sa smřti, s lùbavi*, no usp. *Jâ tò zòvem provídnošti*. (s dugim [o:] u dometku). Slično je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, samo što u nekim od njih može doći i nastavak *-jom*, koji u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima izostaje. Usp. Ćurković 2014: 167, gdje je češće *-i* od *-ju*, te Šimundić 1971: 114, gdje se *-ju* javlja u nekoliko primjera. U Makarskom primorju posvjedočeno je samo *-i* (Kurtović Budja 2009: 87), a u govorima Sungera, Liča i Mrkoplja posvjedočeno je *-i, -jon* i *-ju* (Crnić Novosel 2019: 147). Uzlaznost unutar naglasne paradigmе C u ovoj kategoriji u primjera gdje se pojavljuje fakultativna je u jednosložnica, odnosno i u onih neujednačena i u onih ujednačena naglaska, kao i u imenice *nît*, koja je doživjela preinaku n. p. A > n. p. C: *pěći/pěći, nîtì/nítì, mâsti/másti* (ali samo: *bôli*), jako rijetko i u *nòću* (obično: *nòću*), gdje je nastavkom *-ju*. Uzlaznost se bilježi više u sjevernijim novoštokavskim ikavskim govorima nego u južnjima, a za primjere usp. Kapović 2015: 769 – bilješka 2882., no usp. i rijetke primjere u Šimundić 1971: 114.

Nominativ, akuzativ i vokativ množine imaju nastavak *-i*, npr. *nòći, pěći*. Takvim je sinkronijski i nastavak oblika *òči, üši* i (stariji) *přsi*. U govorima Mrkoplja i Sungera, ne i Liča imenica *kòkoš* sklanja se dijelom i po e-vrsti (usp. Crnić Novosel 2019: 149–150), a u Makarskom primorju postoje dvije usporedne promjene u kosim padežima (usp. Kurtović Budja 2009: 83). To nije potvrđeno u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, a ni u Biteliću ni u Imotskoj krajini i Bekiji.

U genitivu množine nastavak je uglavnom *-i*, npr. *nòćí* (rijetko i *nòćí*), *mòćí/mòćí, pèćí, vlàstí, stváří*. Rjeđi nastavak *-ijú* pojavljuje se u *òčijú, üšiju* (< dv.), obično i u *kokòšijú* (jako je rijetko (Kn) i: *kokòší*), no za Vrpolje i Kninsko Polje bilježeni su i oblici *mòćijú* i *vlàstijú*, a za Knin *màstijú*. Dakle, nastavak *-ijú* donekle je fakultativan uza *-i*. U imenica duge osnove poput *vlàst, màst, stvâr* prevladao je dugouzlazni naglasak umjesto očekivana kratkouzlaznoga (usp. Kapović 2007: 74) i uvijek se očituje (*vlàstí/vlàstijú, màstí, stváří*). U imenica kratke osnove poput *nòć, mòć, pèć* kratkouzlazni je naglasak fakultativan, premda prevladava: *nòćí/nòćí, mòćí/mòćijú/mòćí, pèćí*. Imenice *pràsâd* i *màgarâd*, premda su u nominativu jedninskim, iz semantičkih razloga u ispitanika srednje i starije generacije i navlastito u Vrpolju i u Kninskome

Polju, ali i u Kninu imaju genitiv na *-ī*, usp. *präsādī*, *mägarādī*. To katkada izostaje u mlađih te se javlja etimološko *-i* G jd., usp. *präsādi*, *mägarādi*, a dolazi i do zamjene oblicima *präsācā* i *mägarācā* oboje G mn. u nekih ispitanika. Do toga dolazi i u N tih imenica, gdje se rabe množinski oblici *prásći*, *mágárci*. Ostale imenice na *-ād* očuvale su jedninske oblike, npr. *gämādi*, *žübrādi*. Pritom je zamjena oblika *präsād* rjeđa od zamjene oblika *mägarād*. Pri usporedbi s drugim novoštokavskim ikavskim govorima nastavak *-ijū* uza *-ī* pojavljuje se i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, katkada u puno većoj mjeri nego u Kninskoj krajini (usp. npr. Ćurković 2014: 167, Šimundić 1971: 114).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine nastavak je *-ima*, usp. *nòćima*, *pèćima/pěćima*, *mástima*, *vlástima*, *kokòšima*. Tako je i u podrijetlom dvojinskim oblicima *òčima*, *ùšima*. Ti se oblici u gorskotarskim novoštokavskim ikavskim govorima Sungera, Liča i Mrkoplja razlikuju od oblika ostatka imenica *i*-vrste (gdje je nastavak ponajprije *-īn*) i nastavkom je u Liču i Mrkoplju *-iman*, a u Sungeru *-imin* (Crnić Novosel 2019: 149) dočim u Makarskome primorju biva vjernije očuvano podrijetlom dvojinsko *-ima(n)* (Kurtović Budja 2009: 89). I u drugim novoštokavskim ikavskim govorima donekle su osobite u odnosu na „prave“ imenice *i*-vrste, usp. Šimundić 1971: 98, Menac-Mihalić 2005: 58–59. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima u tih je primjera vjernije očuvana nekadašnja dvojinska promjena, a također su osobite jer je G mn. uvijek na *-ijū*. Kako se iz primjera vidi, jednosložnice s dugouzaznim naglaskom u ovoj kategoriji najbolje čuvaju uzlaznost, usp. i *òčima*, *ùšima*. Nju čuva još oblik *kokòšima*, a od imenica na *-ōst* samo u *bolèstima* (gdje je *-ēst* : *-ōst*) te u obliku *večèrima*. Od imenica *bölēst* i *věčē(r)* i G mn. čuva uzlaznost, premda donekle fakultativno: *bolèstī* : *bôlestī*, *večèrī*. Nastavak *-ima* u svim trima naseljima, a napose u Vrpolju i u Kninskome Polju imaju i imenice *präsād* i *mägarād*, npr. *präsādima*, *mägarādima* oboje DLI mn. U njih se u Vrpolju i u Kninskome Polju u starijih ispitanika pojavljuje i nastavak *-īm*, a u Kninskome Polju i *-īn* (s rijetkom promjenom *-m* > *-n*, također u Badnju unutar *a*-vrste fakultativno prema primjerima u Čilaš 2002: 47), npr. (Vr) *präsādīm*, *mágárādīm*, (KP) *mäčkami* i *präsādīn*. U Kninskem Polju bilježe se oba nastavka u zasebnu primjeru *präsādīm/präsādīn* (obično: *präsādima*). U povlačenju je kao i *-īm* i *-ami* unutar *a*-vrste odnosno *e*-vrste, premda se bolje čuva nego u tim sustavima. U mlađih često izostaju svi množinski nastavci (i *-ima*, ali i potpuno izgubljeno *-īm/-īn*) na račun jedninskih (*-i*, npr. *präsādi*), a u svim trima naseljima u ispitanika svih dobnih skupina bilježena je i zamjena oblicima muškoga roda, češće *mägarādima* DLI mn. >> *mágarcima* DLI mn. nego *präsādima* DLI mn. >> *prásčima* DLI mn. U drugih imenica na *-ād* očuvana je jednina, npr. *gämādi*, *žübrādi*. Množinski nastavci u zbirnih tvorbi poput *präsād* bilježeni su i u drugim

novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, usp. Ćurković 2014: 169, Šimundić 1971: 100.

Tablica 4. Sklonidba imenica *smṛt*, *nōć*, *kökōš* i *mlädōst*

jd.		mn.	
N	<i>smṛt</i> , <i>nōć</i> , <i>kökōš</i> , <i>mlädōst</i>	N	<i>nōći</i> , <i>kökōši</i>
G	<i>smṛti</i> , <i>nōći</i> , <i>kökōši</i> , <i>mlädosti</i>	G	<i>nōćī/nōćī</i> , <i>kokōšijū/kokōšī</i>
D	<i>smṛti</i> , <i>nōći</i> , <i>kökōši</i> , <i>mlädosti</i>	D	<i>nōćima</i> , <i>kokōšima</i>
A	<i>smṛt</i> , <i>nōć</i> , <i>kökōš</i> , <i>mlädōst</i>	A	<i>nōći</i> , <i>kökōši</i>
V	nije posvjedočen nijedan oblik	V	nije posvjedočen nijedan oblik
L (o)	<i>smṛti</i> , <i>nōći</i> , <i>kökōši</i> , <i>mlädosti</i> (Vr primjer: <i>starostī</i> , KP primjeru: <i>žalostī</i> )	L (o)	<i>nōćima</i> , <i>kokōšima</i>
I	<i>smṛti</i> , <i>nōću/nōću</i> , <i>kökōši</i> , <i>mlädosti</i>	I	<i>nōćima</i> , <i>kokōšima</i>

Tablica 5. Sklonidba imenice *präsād*

N	<i>präsād</i>
G	<i>präsādī/präsādi</i>
D	<i>präsādimā/präsādi/(Vr i) präsādīm</i> , <i>(KP i) präsādīn, präsādīm</i>
A	<i>präsād</i>
V	<i>präsād</i>
L (o)	<i>präsādimā/präsādi/(Vr i) präsādīm</i> , <i>(KP i) präsādīn, präsādīm</i>
I	<i>präsādimā/präsādi/(Vr i) präsādīm</i> , <i>(KP i) präsādīn, präsādīm</i>

### 6.1.2. Pridjevi

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nema nesklonjivih pridjeva i svi mogu biti u kojem od triju rodova, usp. *stăr* – *stàra* – *stàro*, *tîx* – *tíxa* – *tíxo*, *sr̄itan* (Kn: *sr̄etan* itd.) / *sr̄itan* – *sr̄itna*/*sr̄itna* – *sr̄itno*/*sr̄itno*, *tòpal/tòpal* – *tòpla/tòpla* – *tòplo/tòplo*, *zèlen* – *zelèna* – *zelèno* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. Kako je iz primjera vidljivo, naglasne su smjene ovjerene i u jednosložnih i dvosložnih pridjeva. One se često poopćuju te dolazi do prevlasti pojedine naglasne paradigmе u različitim slučajevima. Tako potpuno prevladava naglasna parigma B u jednosložnica i u pravilu u dvosložnica s nepostojanim *a*, npr. *dùg* – *dùga* – *dùgo*, *nòv* – *nòva* – *nòvo*, *slàb* – *slàba* – *slàbo*, *zdràv* – *zdràva* – *zdràvo*, *mlâd* – *mlâda* – *mlâdo*, *glâdan* – *glâdna*

– *gládno, míran – mírna – mírno, górek – górká – górkó* sve N jd. m., ž., s. r. neodr., ali (n. p. A/B) *bôlan/bólán – bôlna/bólna – bôlno/bólno* N jd. m., ž., s. r. neodr. Od potonjih oblika samo u nekih govornika oblik se *bólna* N jd. ž. r. neodr. češće koristi od *bólán* N jd. m. r. neodr. i *bólno* N jd. s. r. neodr., dakle još se jedva čuva i naglasna paradigma C i ujednačivanje nije potpuno te je jedino ondje preživio odnos: *bôlan – bólna – bôlno* N jd. m., ž., s. r. neodr. Samo je naglasne paradigmme A smjena *grôzan – grôzna – grôzno*, s ujednačenim dugosilaznim naglaskom iz n. p. C, neovjerenum za izvornu naglasku paradigmu A s kratkosilaznim naglaskom u svim trima oblicima. Čuvanje je naglasne paradigmme C puno češće u drugim novoštakavskim ikavskim govorima, te usp. Ćurković 2014: 183–184, Šimundić 1971: 126–128, 130–131, a napose Kurtović Budja 2009: 130–131 (gdje su primjeri jako brojni). U kninskim novoštakavskim ikavskim govorima nešto se od naglasne paradigmme C očuvalo u oblicima srednjega roda koji se sintaktički mogu držati prilozima. Primjeri su razni: *Dùgo je tô. Tô je bâš lípo! Têško mi je. . . ali mi je smîšno* (: *smîšno*). prema (Vr, KP) *Tô je lípo za ïsti!, Jè li t' téško? Smîšan si mi!* (slično je za Knin, samo su primjeri jekavski). Osim što se u Kninskoj krajini gotovo u potpunosti gubi naglasna paradigma C u primjera s nepostojanim *a*, i naglasna paradigma A i C potpuno su izgubljene u jednosložnica<sup>73</sup>. Pokraj primjera *bôlan – bôlna – bôlno* N jd. m., ž., s. r. neodr. (gdje je posrijedi uglavnem n. p. A kao i u *grôzan – grôzna – grôzno* N jd. m., ž., s. r. neodr., gdje je isključivom) trag se naglasne paradigmme C u dvosložnica čuva u obliku *tânsko* A jd. s. r. neodr. u *na tânsko / nà tânsko nàrzati* (a analoški je: (Vr, KP) *na rîtko* prema (Vr, KP) *rîdak* (Kn: *rijéidak* itd.) – *rítka – rítko* N jd. m., ž., s. r. neodr.). S druge strane, naglasna paradigma A fakultativna je i češća uz naglasnu paradigu B u nekih primjera na *-an* kratke osnove i još nekih, te uza spomenuto *srîtan/srîtan, tòpal/tòpal* itd. usp. *mòćan/mòćan – mòćna/mòćna – mòćno/mòćno, čûdan/čûdan – čûdna/čûdna – čûdno/čûdno* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. Samo je: *sîtan – sîtno – sîtno*, no s druge strane jest *jâdan – jâdna – jâdno* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr. (usp. i duljenjem pred zvonačnikom: *Jâdân t' si. 'Svašta ti se sručilo.'*), obično i *gâdan – gâdna – gâdno* N jd. m., ž., s. r. neodr. (no usp. *Gâdno, gâdno! 'Jao tebi.'* (KP)). U primjeru *jásan/jâsan – jásna/jâsna – jásno/jâsno* N jd. m., ž., s. r. neodr. nefonetski supostoje naglasna paradigma B i A, pri čemu je potonje mlađim stanjem. Naglasna paradigma B potpuno prevladava u pridjeva na *-ak*, usp. *glâdak – glâtka – glâtko, krâtak – krâtka – krâtko, slâdak – slâtka – slâtko, górek – górká – górkó* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. itd. Uglavnom je i *tânak – tânsko – tânsko* (: *tânsko*) N jd. m., ž., s. r. neodr., ali kratkosilazni naglasak

<sup>73</sup> U rijetke jednosložnice *prôst* uglavnom se čuva naglasna paradigma A u značenju manjka pristojnosti, a naglasna paradigma B u značenju jednostavnosti. Također je naglasna paradigma A ovjerena i posve prevladava u *lôš* itd., no pojavljuju se i oblici *lôša* N jd. ž. r. neodr. i *lôše* N jd. s. r. neodr., npr. *lôša nâvika, lôše drištvô* (svugdje je pretežito ovjerjen kratkosilazni naglasak). Dakle naglasna paradigma A fakultativna je i nikad se u potpunosti ne čuva u jednosložnica.

u N jd. m. r. supojavljuje se u česta *nìzak/nìzak* – *nìska* – *nìsko*, a bilježi se i u *slàdak/slàdak* – *slàtka* – *slàtko* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr., također često *ùzak* : *ùzak*. Od pridjeva na *-ok* rijetko se bilježi *vìsok* (: *visòka* – *visòko* N jd. m., ž., s. r. neodr. Ondje je promjena istovjetna onoj pridjeva na *-ar* kratke osnove, npr. *dòbar* – *dòbra* – *dòbro* N jd. m., ž., s. r. neodr. U pridjeva na *-ak* to je tako uslijed širenja naglasne paradigmme B na račun naglasne paradigmme A (usp. Kapović 2011a: 419–420), što je potpuno i u analiziranim primjerima *nìzak* i *slàdak*, a drugdje naglasak biva ujednačen prema oblicima ženskoga i srednjega roda i kosim padežima. U pridjeva na *-en* i na *-ok* izvrsno se čuva naglasna paradigmma B, te uza *zèlen* itd. usp. i *cìven* (Vr, KP, stariji i: *cìlen* itd.) – *crvèna* – *crvèno*, *màlen* – *malèna* – *malèno* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr., također *visok* – *visòka* – *visòko*, *dùbok* – *dubòka* – *dubòko* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr. Primjer *màlen* itd. najčešće dolazi samo u nekim oblicima, npr. *Ôn (...) je jâko màlen.* prema *Ôna (...) je jâko mála* odnosno *Tô díte (...) je (...) malešno*. Ondje je vidljiv potpun supletizam i raznolikost tvorba u značenju nevelikosti. Navodi se još primjera naglasnih smjena: *pùn* – *pùna* – *pùno*, *sìt* – *sìta* – *sìto*, *škìt* – *škìta* – *škìto*, *skùp* – *skúpa* – *skúpo*, *sùv* – *súva* – *súvo*, *tvìd* – *tvìda* – *tvìdo*, *vèdar* – *vèdra* – *vèdro*, *xrábar* – *xrábra* – *xrábro*, *smišan*/(Kn) *smijéšan* itd. – *smišna* – *smišno*, *túžan* – *túžna* – *túžno*, *vrídan*/(Kn) *vrijédan* itd. – *vrídna* – *vrídno*, *plítak* – *plítka* – *plítko*, *dèbel* – *debèla* – *debèlo* (prema *kìsel* – *kìsela* – *kìselo*) sve N jd. m., ž., s. r. neodr.

Razlika između neodređenih i određenih pridjeva, registrirana općenito u štokavskom narječju (Lisac 2003: 26), očuvana je najbolje u nominativu jednine svih pridjeva osim odnosnih, kako je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (*ibid.*). Ondje postoji sustavna razlika u morfologiji te dijelom u prozodiji, a prozodijska se razlika čuva i dalje kroza sklonidbu. I za morfologiju i za prozodiju usp. npr. *stàr* – *stàra* – *stàro*, *mlàd* – *mláda* – *mládo*, *dòbar* – *dòbra* – *dòbro*, *xrábar* – *xrábra* – *xrábro*, *gládan* – *gládna* – *gládno*, *górok* – *górnka* – *górk*, *zèlen* – *zelèna* – *zelèno*, *visok* – *visòka* – *visòko*, *dèbel* – *debèla* – *debèlo* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. prema *stàrì* – *stàrā* – *stàrò*, *mlàdì* – *mlàdā* – *mlàdò*, *dòbrì* – *dòbrà* – *dòbrò*, *xràbrì* – *xràbrà* – *xràbrò*, *glàdnì* – *glàdnà* – *glàdnò*, *górkì* – *górkà* – *górkò*, *zèlenì* – *zèlenà* – *zèlenò*, *visokì* – *visokà* – *visokò*, *dèbelì* – *dèbelà* – *dèbelò* sve N jd. m., ž., s. r. odr. Za morfološku razliku usp. npr. *jàdan* – *jàdna* – *jàdno*, *sìtan* – *sìtna* – *sìtno*, *kràtak* – *kràtka* – *kràtko* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. prema *jàdnì* – *jàdnà* – *jàdnò*, *sìtnì* – *sìtnà* – *sìtnò*, *kràtkì* – *kràtkà* – *kràtkò* sve N jd. m., ž., s. r. odr. U Kninu pridjev *kràtak* itd. ima i oblike duge osnove: *kràtak* itd. prema *kràtkì* itd. Primjera gdje je razlika i morfološke i prozodijske naravi (-0, *-ar* te *-an* i *-ak* duge osnove, *-en*, *-ok*, *-el*) više je nego onih gdje je ovjerena samo morfološka razlika (*-an* i *-ak* kratke osnove). U potonjih primjera posrijedi je sinkronijski utjecaj neodređenih oblika s kratkouzlaznim naglaskom, a dijakronijski naglasne paradigmme C. Drukčiji je utjecaj zabilježen

u rjeđih jednosložnih određenih pridjeva, kamo prodire i dugouzlasni naglasak (ali fakultativno): *dùgī/dùgī*, -ā, -ō (u nekih govornika i *čìstī/čìstī*, -ā, -ō), *dòní/dóní*, -ā, -ē, *górnī/górnī*, -ā, -ē, *málī/málī*, -ā, -ō i *máćī/máćī*, -ā, -ō 'malen, -a, -o' sve N jd. m., ž., s. r. odr. Slično je i u pridjeva *ǐstī/ǐstī*, -ā, -ō N jd. m., ž., s. r. odr., gdje naglasak ovisi o govorniku. Bilježi se i utjecaj određenih pridjeva na neodređene, uglavnom morfološke naravi. Tako se često kaže (Vr, KP) *Sàv je bìlī*. prema (Kn) *Sàv je bijél.*, a bilježi se i odmilja (Vr, KP) *Bàš si mi lìpī*. Uglavnom se pojavljuje i *máćī/máćī* -ā, -ō N jd. m., ž., s. r. odr. (no usp. i (KP) *máć*, -a, -o N jd. m., ž., s. r. neodr.; ne govori se \*míćī niti oblici povezani s tim u domicilnih Hrvata, nego se navod u Velić 2019b: 438 odnosi zapravo na doseljeničko stanovništvo, koje je prema nekim pokazateljima listom srpske nacionalnosti), često i *málī/málī*, -ā, -ō N jd. m., ž., s. r. odr. Npr. za Kninsko Polje *Jòš je mólī. Málī je*. Oblici ženskoga i srednjega roda s dugouzlasnim naglaskom imaju obilježje tepanja, usp. (Vr) *málā cùrīca*. Samo je: *cílī*, -ā, -ō N jd. m., ž., s. r. odr. Pojavljuje se i *smèž(ī)/sméž(ī)* N jd. m. r. odr., no oscilacija je uzrokovana jer je ta riječ novija, a stariji još često govore turcizam *kàfenī*, -ā, -ō N jd. m., ž., s. r. odr. Uglavnom se kaže: *pićuknī* N jd. m. r. odr. (: *pićúkan*) itd., *màćuknī/màćuknī* N jd. m. r. odr. (: *maćúkan*) itd., oboje značenja 'malen itd.'. Na prozodijskoj razini određeni oblici *tíxī – tíxā – tíxō* N jd. m., ž., s. r., što nije pošlo za rukom oblicima *stárī – stárā – stárō* N jd. m., ž., s. r. odr., te ostaje nepreinačeno *stár – stàra – stàro* N jd. m., ž., s. r. neodr., također *gò(l) – gòla – gòlo* N jd. m., ž., s. r. neodr. Prema neodređenu *okrúgal/okrúgā* u Vrpolju i Kninskome Polju u Kninu i u Kninskome Polju pojavljuje se i *òkrúgā*, čiji naglasak odgovara onomu u trosložnih određenih pridjeva, usp. *malèšan – màlešnī* N jd. m. r. neodr., odr., *dugàčak – dùgačkī* N jd. m. r. neodr., odr.

Razlike između neodređenih i određenih oblika uglavnom nema u kosim padežima na račun određenih oblika, no čuva se prozodijska razlika (vidi gore). Ondje gdje se čuva morfološka razlika, to se čini samo u imenica za živo u GA jd. Bilježim primjere *lúda/lúdōg* *čòuka*, *zlà/zlòg národa*, rijetko i *poštèna/pòštena čòuka*. Neki ispitanici uz neodređeni oblik rabe i imenicu u ikavskome obliku, a u jekavskome uz određeni, usp. *A lúda čòuka (< (rjeđe) čòvika)! ~ A lúdōg čòvjeka!* oboje G jd. m. r. neodr., odr. U takvih primjera može se reći kako je značenje neodređenoga i određenoga oblika isto. Od posebnosti je promjene određenih pridjeva u muškome i srednjem rodu izdvojiti često otpadanje dočetnoga -a u G jd. i u muškome rodu A jd. (npr. *dòbròg*, *lúdōg*), kao i gubitak -u iz D jd. i nuzgredno pojavljivanje -e u DL jd. obaju rodova (npr. *dòbròm(e)*, *málòm(e)* DL jd. m. i s. r. odr.). Genitivno-akuzativno -a može se i čuvati: najčešće u poimeničenoj službi, ali i u pridjevskoj, usp. npr. *málòga* 'sina; dječaka, momka', *lúdòga* (*A lúdòga národa!*), *stáròga Drágë vinogràd*, *kâ nèkòga cýnòga xùmora*. Slično je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 177–178,

Šimundić 1971: 137, no u Makarskom primorju čuva se neokrnjeno *-oga* (usp. Kurtović Budja 2009: 107).

Premda se razlika zanepalatalnih i zapalatalnih nastavaka dobro čuva, u starijih ispitanika u Vrpolju i u Kninskome Polju na osnovi koja završava nepčanikom u oblicima muškoga (GA jd.) i srednjega (NGAV jd.) roda može se pojaviti i zanepalatalni nastavak. Primjeri su: *mâćō* NA jd. s. r. odr., *dôńōg(a)*, *gôrnōg(a)*, *mâćōga* sve G (i A za živo) jd. m. r. odr., G jd. s. r. odr. Za potonje usp. i psovku odmilja: *Bëmu mîša mâćōga!* U ispitanika srednje i mlađe generacije takvi oblici ne dolaze, ali su čuli da postoje. Jedino je oblik *mâćō* NA jd. s. r. odr. i *mâćōga* G (i A za živo) jd. m. r. odr., G jd. s. r. odr. preživio u svim trima naseljima, možda analogijom prema *mâlō* NA jd. s. r. odr. i *mâlōga* G (i A za živo) jd. m. r. odr., G jd. s. r. odr.

Tablice 6 i 7. Sklonidba pridjeva *lûd – lúda – lido*

jd.				mn.			
N	<i>lûd</i>	<i>lúda</i>	<i>lúdo</i>	N	<i>lúdi</i>	<i>lúde</i>	<i>lúda</i>
G	<i>lúda/lúdōg(a)</i>	<i>lúdē</i>	<i>lúda/lúdōg(a)</i>	G	<i>lúdī(x)</i>	<i>lúdī(x)</i>	<i>lúdī(x)</i>
D	<i>lúdōm(e)</i>	<i>lúdōj</i>	<i>lúdōm(e)</i>	D	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>
A	<i>lûd</i> (než.), <i>lúda/lúdōg(a)</i> (ž.)	<i>lúdu</i>	<i>lúdo</i>	A	<i>lúde</i>	<i>lúde</i>	<i>lúda</i>
L	<i>lúdōm(e)</i> (o)	<i>lúdōj</i>	<i>lúdōm(e)</i>	L (o)	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>
I	<i>lúdīm</i>	<i>lúdōm</i>	<i>lúdīm</i>	I	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>

jd.				mn.			
N	<i>lûdī</i>	<i>lûdā</i>	<i>lûdō</i>	N	<i>lûdī</i>	<i>lûdē</i>	<i>lûdā</i>
G	<i>lûdōg(a)</i>	<i>lûdē</i>	<i>lûdōg(a)</i>	G	<i>lûdī(x)</i>	<i>lûdī(x)</i>	<i>lûdī(x)</i>
D	<i>lûdōm(e)</i>	<i>lûdōj</i>	<i>lûdōm(e)</i>	D	<i>lûdīm</i>	<i>lûdīm</i>	<i>lûdīm</i>
A	<i>lûdī</i> (než.), <i>lûdōg(a)</i> (ž.)	<i>lûdū</i>	<i>lûdō</i>	A	<i>lûdē</i>	<i>lûdē</i>	<i>lûdā</i>
V	<i>lûdī</i>	<i>lûdā</i>	<i>lûdō</i>	V	<i>lûdī</i>	<i>lûdē</i>	<i>lûdā</i>
L	<i>lûdōm(e)</i> (o)	<i>lûdōj</i>	<i>lûdōm(e)</i>	L (o)	<i>lûdīm</i>	<i>lûdīm</i>	<i>lûdīm</i>
I	<i>lûdīm</i>	<i>lûdōm</i>	<i>lûdīm</i>	I	<i>lûdīm</i>	<i>lûdīm</i>	<i>lûdīm</i>

### 6.1.2.1. Stupnjevanje pridjeva

Uza sklonidbu, pridjevi su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, kao općenito u novoštokavskim ikavskim govorima i štokavskome narječju očuvali stupnjevanje (komparaciju). Komparativ se tvori od pozitiva dometcima *-ij-*, *-j-* i *-š-*, a superlativ predmetkom *nâj-* i komparativom. Od komparativnih tvorbi najraznovrsnijom je ona predmetkom *-ij-*, a najčešća ona dometkom *-j-*. Najrjeđa i posve iznimna tvorba je dometkom *-š-*.

Primjeri su tvorbe dometkom *-ij-*: *stârijî*, *pùnijî*, *sítijî*, *svítlijî* (Kn: *svjètlijî*), *tôplijî*, *vèdrîjî*, *xràbrijî*, *smišnijî* (Kn: *smjèšnijî*), (ob.) *kâsnijî*, *gòrcijî* (Vr i KP, dio starijih), *blesàvijî*, *mutàvijî* 'gluplji', *lagànjî*, *mekànijî*, *zelènijî*, *crvènijî* (Vr i KP i: *crlènijî*) sve N jd. m. r. odr.; na *-j-*: *bôljî*, *gôrî*, *vêcî*, *mânî*, *škřcî*, *gržî*, *tvřzî*, *bîljî* (Kn: *bjèljî*), *cřnî*, *dâljî*, *dûbljî*, *skùpljî*, *dêbjî*, *višî/višlî*, *dûljî/dûžî*, *sùvjlî*, *mlâžî*, *nîžî*, *tâní*, *krâcî*, *slâžî*, *glâžî*, *kâšnî* (stariji), *gòrcî* (dio starijih, srednje dobi i mlađi), *tîšnî*/(Kn) *tjèšnî* (uglavnom stariji u svim trima naseljima), (Vr, stariji) *lâgñî*, *lâglî* / (KP i Kn, stariji) *lâgñî* sve N jd. m. r. odr.; na *-š-*: *lîpšî* (Kn: *lèpšî*), *mèkšî* (: *mekànijî*) i *lâkšî* (: *lagànjî*, (stariji) *lâgñî/lâglî*) sve N jd. m. r. odr. Dakle, dometak *-ij-* dodaje se pridjevima s ništičnim nastavkom (*stâr*, *pùn*, *sít*), *-al* uz nepostojano *a* (*tôpal/tôpal*; pozitiv prema *svítlijî*/(Kn) *svjètlijî* nije u uporabi), *-ar* (*vêdar*, *xrábar*), *-an* uz nepostojano *a* (*smišan*/*smijéšan*, *tísan*)/(Kn) *tijésan*; pozitiv prema *kâsnijî* jest *kâsnî* N jd. m. r. odr.), *-an* (*lâgan*, *mèkan*), *-av* (*blèsav*, *mùtav*) i *-en* (*zèlen*, *crvén*/(Vr, KP i) *cřlen*), a samo iznimno prema *-ak* (*górok*). Dometak *-j-* jako je čest u jednosložnica, gdje posvema prevladava (usp. primjere *mâl* (> *mâlen*, *malešan*), *škřt*, *tvřd*, *bîlî* N jd. m. r. odr. / (Kn) *bijêl*, *cřn*, *skùp*, *dûg*, *sûv*, *mlâd*, pa i *grždnâ* N jd. ž. r. odr. (samo u: *grždnâ râna* 'velika, duboka rana') << \**grždâ*, zatim *lâg-an*). Potpuno prevladava i u pridjeva na *-ak* (usp. *nîzak*, *tânak*, *krâtak*, *slâdak*, *glâdak*), *-ok* (*dûbok*, *vìsok*) i slične dometke (*vêl-ik*, *dâl-ek*), a povlači se iz tvorbe na *-an* s nepostojanim *a* (*tísan*)/(Kn) *tijésan*; *kâsnî* N jd. m. r. odr.). S druge strane, prevladava oblik *gòrcî* nad *gòrcijî*, a pokraj sintaktičkoga priloga *strôžë* posvjedočen je i oblik *strožjë* za Vropolje. Slično kao i *-j-*, *-š-* se izvorno dodaje isključivo jednosložnicama (*lîp*)/(Kn) *lijép*, *mèko* NA jd. s. r. neodr., *lâk* (običnije je: *lâgan*)). Rijetki oblici na *-j-* čuvaju se u starijih, rjeđe i u ispitanika srednje i mlađe generacije (*tîšnî/tjèšnî*, *kâšnî*, *lâgñî/lâglî*), a u mlađih prevladavaju oblici na *-ij-* (*kâsnijî*, donekle i jekavski u mlađih i izvan Knina: *tjèsnijî*) i *-š-* (*lâkšî* – rjeđe i *lagànjî*). Zaključuje se kako pridjevi s manjim brojem slogova imaju *-j-*, a oni s većim (kao i položajne trosložnice *blèsava*, *mèkana* oboje N jd. ž. r. neodr.) *-ij-*. Isto tako dometak *-ij-* imaju uglavnom pravilno pridjevi gdje se uslijed nepostojanoga *a* stvara konsonantska skupina, npr. *tôplijî*, *vèdrîjî*, *smišnijî*/(Kn) *smjèšnijî*, *gòrcijî* (samo stariji, Vr i KP). U komparativa na *-j-* konsonantska je

skupina uzrokovana jotacijom, usp. *dübłī*, *děbłī*, *sküpłī*, *vīšłī/višłī*, *sūvłī*; *kǎšní*, *tǐšní/tjěšní*, *lāgñí/läglī*. Primjer *vīšłī*, koji se obično javlja u ispitanika starije i srednje generacije, najvjerojatnije nefonetski nastaje prema *dübłī*, *děbłī*, *sküpłī*, kao i *sūvłī* nakon promjene *x > v*. Primjer *lāgñí/läglī*, gdje je promjena *l > n̄* sinkronijski vidljivom, nastaje bilo fonetski (usp. i slično \**mijür > mińur* u Kninskoj krajini), bilo nefonetski prema *kǎšní*, *tǐšní*, pri čemu sva su tri oblika danas razmjerno rijetkima ili se pojavljuju i u jekavskom obliku. Na fonološkoj razini pravilna razdioba ikavskih oblika u Vrpolju i u Kninskome Polju (*svitlijī*, *smišnijī*, *bìłī*, *tǐšní* (poglavito stariji), *lipšī*) prema jekavskima u Kninu (*svjetlijī*, *smjèšnijī*, *bjěłī*, *tjěšní* (poglavito stariji), *lèpsī*) očekivana je jer je komparativ rjeđom kategorijom od pozitiva te prevladava većinski ikavski odnosno jekavski odraz jata, a tako je i u pozitivu. Stanje je u najvećoj mjeri podudarno onomu u zapadnohercegovačkim govorima prema Peci (2007b: 316–317), kao i u zapadnobosanskima (Peco 2007d: 209). Od ostalih govora na području Republike Hrvatske stanje je slično bitelskomu novoštakavskomu ikavskomu govoru (usp. Ćurković 2014: 174–175 – premda su primjeri pomalo oskudni), a veoma je različito od onoga u govorima Imotske krajine i Bekije (usp. Šimundić 1971: 140–141). U pojedinostima ima sličnosti i s govorima Makarskoga primorja (usp. Kurtović Budja 2009: 109), gdje je očuvano nešto više starine nego u Kninskoj krajini.

U superlativu osnova je u dijelu ispitanika naglašena u trosložnicama (npr. *nâjbòłī*, *nâjvèćī* oboje N jd. m. r. odr.), a uvijek u višesložnicama (npr. *nâjtòplijī*, (Vr, KP) *nâjsrìtnijī/(Kn)* *nâjsrètnijī* oboje N jd. m. r. odr.). Nerijetko se dugosilazni naglasak smjenjuje s kratkosilaznim u predmetku, usp. *nâjdražī*, *nâjvećī*, *nâjteżī* sve N jd. m. r. odr. Kako pokazuju primjeri, tako je u trosložnica. Katkada se pojavljuje i neoakut, usp. *nâjbołī* N jd. m. r. odr., *nâjlužā* N jd. ž. r. odr. Tako je u Vrpolju i u Kninskome Polju, a naglasak se u tom slučaju nikada ne pojavljuje i na osnovi. Dugosilazni je naglasak posve prevladavajućim, za što usp. još primjera: *nâjbòłā*, *nâjvèćā*, *nâjtòchnijā*, *nâpopulàrnijā* sve N jd. ž. r. odr. Od drugih novoštakavskih ikavskih govora pojava je kratkosilaznoga naglaska u predmetku zabilježena u bihaćkom govoru, za što usp. Mujanić 2019: 72. Posrijedi je dakle pojava sjevernijega prostiranja u novoštakavskim ikavskim govorima.

### 6.1.3. Zamjenice

Zamjenice se prema vrsti promjene dijele na imenske (osobne, povratna, dio upitno-odnosnih i neodređenih) i pridjevske (dio upitno-odnosnih, posvojne, povratno-posvojna, pokazne i dio neodređenih) (usp. Barić *et al.* 1995: 203). Tim se redoslijedom ovdje i obrađuju

za kninske novoštokavske ikavске govore, s iznimkom neodređenih, koje su postavljene na začelje jer se od ostalih zamjenica uglavnom odvajaju prefiksacijom (usp. *nè-ko*, *svà-šta*).

### 6.1.3.1. Osobne<sup>74</sup> zamjenice i povratna *sèbè/se*

Osobne su zamjenice *jâ*, *tî*, *ôn*, *ònâ*, *òno*, *mî*, *vî*, *òni*, *òne*, *ònâ*, a povratna *sèbè/se* A jd.

Od naglašenih oblika u genitivu i akuzativu jednine *mènè*, *tèbè* i *sèbè*, koji se daleko najčešće rabe, zanaglasna je duljina analoškom prema imenicama *e-vrste*, usp. *vòdè* G jd., no i prema obliku *ńè* G jd. ž. r. jd. Rijetko se pojavljuju i oblici *mène*, *tèbe* oboje GA, i to u izrazima, npr. *Vìdi mène*. 'Što sam zaboravan/-na! Što mi je?!'. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima oblici su bez duljine pravilom (Ćurković 2014: 186, 193, Šimundić 1971: 120, Kurtović Budja 2009: 98, 100, Crnić Novosel 2019: 170). Korijensko *-e-* iz osnova GDAL jd. *men-*, *teb-*, ne i iz *seb-* prodrlo je u Vrpolju i u Kninskome Polju i u I jd., koji često glasi *mènòm*, *tèbòm* pokraj *mnòm* (uvijek u svezi: *sà mnòm*), *tòbòm*.<sup>75</sup> Pojava je još veoma živom, a pri čemu u Kninu dolazi samo *mènòm* uza *mnòm*. Naglasak je u *sa* + I jd. *sà/sà tobòm*, *sobòm*, ali isključivo (Vr, KP) *sà tebòm*. Nenaglašeni oblici *me*, *te* oboje GA i *se* A mogu se uporabiti s prijedlogom (sintaktički akuzativi, npr. *ná me*, *zá te*, *ú se*), gdje je naglasak dugouzlagani na prijedlogu. U Vrpolju dugouzlagni je naglasak navlastito u starijih i uz naglašene oblike, usp. *zá ńega* A jd. m. (u praksi neposvjedočeno i s.) r., *pó ńu* A jd. ž. r. U obliku *ńèga* GA jd. m. i s. r. nije se razvila zanaglasna duljina, a nastavak *-u* iz D jd. proširio se na L jd. (*ńèmu* – u praksi bez naglaska, npr. *ò ńemu*). Oblik *òno* NA jd. s. r. rijetko se koristi: nešto češće u starijih, a rjeđe u ispitanika srednje generacije i mlađih, usp. *Òno* (tj. dijete) *nije nòrmàlno*. Umjesto toga rabi se često svojevrsni balkanizam *tò* (usp. u makedonskom jeziku osnovu *t-* u *toj*, *taa*, *toa 'on*, *ona*, *ono'*): *Tò nije nòrmàlno*. Potonja rečenica znači i: 'To je izvan svake pameti.' U I jd. u Vrpolju i u Kninskome Polju isključivo s prijedlogom *s(a)* često dolaze i oblici *ńime* I jd. m. i s. r., *ńóme* I jd. ž. r. (u Kninu samo: *ńîm* I jd. m. i s. r., *ńòm* I jd. ž. r.). U DLI mn. pokraj posve običnih oblika *nàma*, *vàma* rabe se obično u najstarijih u Vrpolju i u Kninskome Polju (ne i u Kninu) i oblici *nàmi*, *vàmi*. Ti su oblici jako rijetki u starijih ispitanika, a pošalične su naravi u ispitanika srednje dobi, kao i oblici poput *màčkami*, *žènami* unutar imenične *e-vrste*. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima ti se oblici također bilježe, ali kao prevladavajući (Ćurković 2014: 187, Šimundić 1971: 120). Isključivo se rabi oblik *ńîma* I mn., kao i u drugim

<sup>74</sup> Rabim naziv *osobna zamjenica*, ali *gramatičko lice*.

<sup>75</sup> U govor nekih najmlađih govornika izvan korpusa oblik *tèbòm* I jd. najvjerojatnije ulazi iz drugoga govora izvan Kninske krajine jer roditelji, a ni bake i djedovi tako ne moraju govoriti budući da oblici nisu općerabljeni. Usp. u Biteliću isključivo u I jd. *mènòn*, *tèbòn*, *sèbòn* (Ćurković 2014: 186, 193).

govorima (Ćurković 2014: 187, Šimundić 1971: 120). U GA mn. obično u najstarijih u Vrpolju i u Kninskome Polju rabe se i proširci ili pokazni nastavci *-ke* (*nâske*, *vâske* A) i *-zi* (*ńôjzi/ńôzi* D jd. ž. r., *ńizî* A mn.), što je u skladu s čestom porabom deiktičkih pokazatelja koju za novoštokavske ikavske govore Dalmatinske zagore bilježi Lisac (2008: 110). Od tih oblika jedino *ńizî* ima i pošalično značenje u govorima svih triju naselja, a javlja se i u dijelu starijih Kninjana kao običan oblik.

Tablica 8. Sklonidba osobnih zamjenica *jâ*, *tî*, *mî* i *vî*

jd.			mn.		
N	<i>jâ</i>	<i>tî</i>	N	<i>mî</i>	<i>vî</i>
G	<i>mènē/mène</i> , <i>me</i>	<i>tèbè/tèbe</i> , <i>te</i>	G	<i>nâs, nas</i>	<i>vâs, vas</i>
D	<i>mèni, mi</i>	<i>tèbi, ti</i>	D	<i>nâma/(Vr i KP i) nâmi, nam</i>	<i>vâma/(Vr i KP i) vâmi, vam</i>
A	<i>mènē/mène</i> , <i>me</i>	<i>tèbè/tèbe</i> , <i>te</i>	A	<i>nâs, nas</i>	<i>vâs, vas</i>
L (o)	<i>mèni</i>	<i>tèbi</i>	L (o)	<i>nâma/(Vr i KP i) nâmi</i>	<i>vâma/(Vr i KP i) vâmi</i>
I	<i>mnôm</i> (+ prijed.), <i>mènôm</i>	<i>tòbòm, tèbòm</i>	I	<i>nâma/(Vr i KP i) nâmi</i>	<i>vâma/(Vr i KP i) vâmi</i>

Tablica 9. Sklonidba osobnih zamjenica *ôn* – *òna* – *òno* i *òni* – *òne* – *òna*

jd.				mn.			
N	<i>ôn</i>	<i>òna</i>	<i>òno</i>	N	<i>òni</i>	<i>òne</i>	<i>òna</i>
G	<i>ńëga,</i> <i>ga</i>	<i>ńê, jē</i>	<i>ńëga,</i> <i>ga</i>	G	<i>ńî(x),</i> <i>ī(x)</i>	<i>ńî(x),</i> <i>ī(x)</i>	<i>ńî(x),</i> <i>ī(x)</i>
D	<i>ńëmu,</i> <i>mu</i>	<i>ńôj, jôj</i>	<i>ńëmu,</i> <i>mu</i>	D	<i>ńîma,</i> <i>īm</i>	<i>ńîma,</i> <i>īm</i>	<i>ńîma,</i> <i>īm</i>
A	<i>ńëga,</i> <i>ga, n̄</i>	<i>ńû, jū,</i> <i>jē</i>	<i>ńëga,</i> <i>ga, n̄</i>	A	<i>ńî(x),</i> <i>ī(x)</i>	<i>ńî(x),</i> <i>ī(x)</i>	<i>ńî(x),</i> <i>ī(x)</i>
L (o)	<i>ńëmu</i>	<i>ńôj</i>	<i>ńëmu</i>	L (o)	<i>ńîma</i>	<i>ńîma</i>	<i>ńîma</i>
I	<i>ńîm/(Vr i KP i)</i> <i>ńíme</i>	<i>ńôm/(Vr i KP i)</i> <i>ńóme</i>	<i>ńîm/(Vr i KP i)</i> <i>ńíme</i>	I	<i>ńîma</i>	<i>ńîma</i>	<i>ńîma</i>

### 6.1.3.2. Upitne i odnosne zamjenice

Upitne i odnosne zamjenice jesu: *kò*, *štà* (up. i odn.) / *štò* (odn.), *kòjī*, *-ā*, *-ē/-ō* N jd. m., *ž.*, s. r., *čijī*, *-ā*, *-ē/-ō* N jd. m., *ž.*, s. r., *kàkav/kàk(v)ī*, *kàkvā/kàkva*, *kàkvō/kàkvo* N jd. m., *ž.*, s. r., *kòl'kī*, *-ā*, *-ō* N jd. m., *ž.*, s. r. Uz običan N jd. *kò* rijetko se rabi i *tkò*, što pripada biranijem govoru. Inače *kò* potpuno prevladava u ispitanika svih generacija, kako je i u drugim novoštakavskim ikavskim govorima, a zapravo i u štokavskome narječju osim u istočnobosanskom dijalektu (Lisac 2003: 82; Galić 2019: 91, Ćurković 2014: 199, Šimundić 1971: 122, Kurtović Budja 2009: 102, Crnić Novosel 2019: 179 – uza *kī* u Mrkoplju i Sungeru). Oblik *tkò* kao odgovor u upitniku najčešće je davan, te se pomišlja i na naknadnu diferencijaciju prema novoštakavcima jekavcima i (i)jekavcima, pogotovo u ispitanika u miješanom braku. I ondje afereza *tk-* > *k-* posve prevladava, što je vidljivo sa snimaka. Oblik *štà* češći je od *štò* i govor je štakavski, kao i bitelski (usp. Ćurković 2014: 199), dijelom i govori Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 102), ali imotsko-bekijski govori prema Šimundiću (1971: 122) ponajprije jesu štokavski jer se *štò* navodi prije *štà*. DL najčešće je *kòme*, a sasvim rijetko u starijih ispitanika bilježi se i *kòmu*. Oblik *štà* ima upitno, a *štò* odnosno značenje. Primjeri: (upitno) *Štà ti je?!* *Štà jâ znâm..., Štà nije pôdoban?* *Znâš štà sâmo (...), (...) òndâ štà ònô jôš..., (odnosno) (...) da ònô nàpravî što òće.* *Zàtò štò* (i inače što ondje, op. a.) *su, kad su*

ùsāžene (...), *Òvō je dòbro što b<sup>i</sup> bíle skùpa. Í jâ sam razgovárâ sa òvôm nâšom ròd'côm što óvde ònô stâjala jôj je mâtér.* U zavisnim pitanjima posvjedočeno je štâ, npr. *Ê, viðićeš štâ je za òdvad<sup>i</sup>ti, štâ je za...* Analogijom se nekada javlja i u drugim zavisnim rečenicama, npr. *I jòš pâr ònîx u ònój zgrâdici tâmo, šta ìmâ dvòrište.* *Zòvi me ako štâ trèbâš* (u potonjem primjeru zapravo nije posrijedi odnosno značenje, nego neodređeno). Ne bilježi se oblik štó (s dugouzlažnim naglaskom) kao pitanje 'Zašto?'. U Vrpolju i u Kninskome Polju često te gotovo isključivo s prijedlogom *s* dolazi i *kíme, címe* oboje I (u Kninu tako je samo u starijih). U starijih ispitanika često se pojavljuje nastavak -*ô* u *kòjô*, *cíjô* oboje NA jd. s. r. u primjerima *Kòjô?* 'Što?' i *Cíjô je tô?* Za ostale oblike N jd. tih zamjenica usp. i primjere poput (Vr, KP) *A kòjâ s<sup>i</sup> tî?* 'A tko si ti?', *Kòjî je òvô žâvâ?!* 'Što je ovo?!' *Cíjî s<sup>i</sup> tî?* 'Odakle si? Tko su ti roditelji?' U nekim istančanim značenjima koja odudaraju od tipičnih razlikuju se idiolekti pojedinca pa se od nekih ispitanika rabi *kòjî*, -*â*, -*ê*, a o nekih *kàkav*, *kàkvâ*, *kàkvô* oboje N jd. m., ž., s. r. Npr. (opis unutar pitanja iz upitnika) *Kad se neko pomalo ljuti to što je neki proizvod kupljen putem dostave, reci će: Od kàkvî (= koje je podrijetlo, ne kakve su im kvalitete) / kòjî dostavlјáčâ?* *Kuća vam se nalazi kod stabla, no neko uopće nikad nije obratio pažnju na to stablo pa pita: Kod kàkvôg/kòjêg (= oboje čuđenje, a ne vrsta) stâbla?* Naglasak je u Vrpolju i u Kninskome Polju rijetko i *kòjî* itd. G jd. m. r. za živo glasi *kòjêg/kòjegâ*, *cíjêg*, pri čemu *kòjegâ* uz *kòjêg* dolazi i samostalno, npr. *Kòjegâ?* – *Èvo òvogâ.* Za starije Kninjane autor bilježi i oblik *kòjôg*. Stegnuti oblik *kôg/kòg* A jd. m. r. u autorovu korpusu pojavljuje se samo u izrazu *Kôg vrâga* (*žâvla*) [*skâčêš kad sam r kâ da n  skâčêš?!*], no ondje su zabilježeni i oblici *kòjêg* A jd. m. r. i *kòga* A (prema *kô*). *Kòjêg* A jd. m. r. se najviše rabi u Vrpolju, a *kòga* A u svim je naseljima jako rijetko posvjedočeno i radi se o analogiji prema *kòga* G (: *kô*). Također u L jd. m. r. dolazi i oblik *kòm* (: *kòg* u G jd. m. r.), npr. *ni u kòm slùčâju.* Češće je *kôm* L jd. m. r., usp. *U kôm su žívile sv  vj re i n cije, n ko se nije m zijo, n ko nije ni ta....* DL jd. m. i s. r. ravna se prema izvornu L jd. m. i s. r. te je D jd. m. i s. r. izgubio dočetno -*u*: *kòj m*, *cíj m*. U DLI mn. češće je *kòjîma* nego *kòj m*. Oblik *kâkî* rabe najviše stariji ispitanici u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu izostaje. Ispitanici srednje životne dobi ondje fakultativno imaju -*v-* (*kâkvî*), a u mlađih se pojavljuje često i *kâkav*, što dolazi i u drugih. U svim je trima naseljima, a daleko najviše u Kninu dijelom od ispitanika srednje i mlađe generacije posvjedočena i duljina na -*a-*: *kâk v*. Taj je oblik, prema svjedočenju nekih ispitanika, unesen prema drugim novoštokavskim ikavskim govorima uslijed izloženosti njima izbivanjem tijekom Domovinskoga rata, a posvjedočen je npr. u bitelskome (usp. Ćurković 2014: 201 – uza *kâkî*). Tomu u prilog govori podrobnija distribucija po naseljima. U Kninu oblik s duljinom javlja se u jednoga starosjedioca (i samo ondje u starijih), zatim dijelom u srednje i poglavito u mlađe generacije ispitanika, među njima i u onih sa snažnijim utjecajem nekninskoga idioma. U Kninskome Polju taj se

oblik javlja u ispitanika srednje generacije koji živi blizu Knina, a u ispitanika mlađe generacije javlja se u izoliranih ispitanika mlađe generacije u Bilićima. U Vrpolju je najrjeđi i pojavljuje se u jedne ispitanice mlađe generacije. Dakle, širi se iz Knina, gdje je širenje počelo u nekim ispitanika starije generacije, a u ispitanika mlađe generacije u svim naseljima širi se i snažnijim doticajem s govornicima drugih idioma tijekom obrazovanja. Oblici ženskoga i srednjega roda glase uglavnom *kàkvā* i *kàkvō*, a oblici *kàkva* i *kàkvo* u Vrpolju i u Kninskome Polju u autorovu su korpusu ograničeni na pitanja *Jè l̄ ti kàkva* (npr. *kàva*)? *Jè li jōj kàkvo?* 'Sviđa li ti se? Je li joj po mjeri?' Usp. i *Jè l̄ t̄ čèmu?* 'Je li ti ukusno? Odgovara li ti odjeća?' Prema drugim ispitanicima ti se oblici mogu upotrijebiti i drugdje, no autor nije uspio ishoditi primjere.<sup>76</sup> I *kàkav/kàk(v)ī* itd. i *kòl'kī* itd. često se upotrebljavaju i u pokaznome značenju, npr. *Ājme kàkī si!* 'Kako to izgledaš?!', *A vòjme kòl'kī si!* 'Puno si narastao.'

Tablica 10. Sklonidba upitno-odnosnih zamjenica *kō* i *štā/štō*

N	<i>kō</i>	<i>štā</i> (odn. ugl. <i>štō</i> )
G	<i>kòga</i>	<i>čèga</i>
D	<i>kòme/(st. i) kòmu</i>	<i>čèmu</i>
A	<i>kòga</i>	<i>štā/štō</i>
L	<i>kòme/(st. (o) i) kòmu</i>	<i>čèmu</i>
I	<i>kīm/(Vr i KP, st. Kn i) kime</i>	<i>čīm/(Vr i KP, st. Kn i) čīme</i>

<sup>76</sup> U starijih Vrpoljana posvjedočen je i oblik *kàkovā* N jd. ž. r., što je autoru jedinim primjerom tvorbe na -ov i pretpostavlja neposvjedočeno \*kakov.

### 6.1.3.3. Posvojne zamjenice i povratno-posvojno svôj

Posvojne su zamjenice *môj*, *môja*, *mòje*, *tvôj*, *tvòja*, *tvòje*, *nègov*, *-ā*, *-ō*, *nèzīn*, *-ā*, *-ō* / (rij.) *nênen*, *-ā*, *-ō*, *nâš*, *-a*, *-e*, *vâš*, *-a*, *-e*, *níxov* (u starijih (Vr, KP): *níjov*), *-ā*, *-ō* sve N jd. m., ž., s. r., a povratno-posvojna *svôj*, *svòja*, *svòje* N jd. m., ž., s. r.

Od oblika ženskoga roda trećega lica jednine u pravilu rabi se *nèzīn* itd., što je uz fonološke varijacije posvjedočeno i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Ćurković 2014: 189 (poslije *nênen* itd.), Šimundić 1971: 120–121, Kurtović Budja 2009: 100). Oblik *nênen* itd. upotrebljava se rjeđe i iz prisnosti. U nekih ispitanika posvjedočena je dopunbena razdioba obaju oblika te se *nèzīn* N jd. m. r. i *nèzinā* N jd. ž. r. rabe uz imenice *sîn* i (*k*)ćér, a *nênenō* NA jd. s. r. uza *dítē*/(Kn) *dijéte*. U ženskome i srednjem rodu prema *nègov*, *nèzīn* i *níxov* u Vrpolju i u Kninskome Polju rijetko se rabe i oblici bez razvijene zanaglasne duljine. Premda je autor to čuo nekoliko puta prije terenskoga istraživanja, tijekom njega do takvih primjera nije došao, a i ispitanici, koji su rekli da su ti oblici njima slični, izgovarali su oblike sa zanaglasnom duljinom. Iz toga se zaključuje da su ti oblici veoma rijetki. Prema *níxov* itd. u nekoliko je ispitanika u Kninu posvjedočeno i *níxov*, *-ā*, *-ō*. Oblici s kratkosilaznim naglascima imaju biti ne posve novi u Kninu jer se pojavljuju rijetko i u starijih, no nemaju podudarnosti u *níjōv* u govorima Vrličke krajine (usp. Galić 2019: 87), a ni u bitelskim oblicima *nílōy* itd. (v. Ćurković 2014: 189). Nema podudarnosti ni oblicima *níjōv* u imotsko-bekijskim govorima (usp. Šimundić 1971: 121). Svakako je riječ o mlađim oblicima, o čemu vidi u nastavku. S druge strane, oblik *níjōv* u Vrličkoj krajini izravnom je usporednicom prevladavajućemu *níxov* (Vr i KP, stariji: *níjov*) u Kninskoj krajini. U svim trima naseljima jednom su posvjedočeni i neoakutirani hapaksi *níxov*, *níxovā*, *níxovō* N jd. m., ž., s. r., koji mogu biti prijelaznim od *níxov* (što se očekuje jer je razvitak *nî(x)* G mn. < \**níx*) itd. prema *níxov* itd. (što je analoški oblik) ili čisto fonetske naravi. Svakako su ti oblici slični i drugim primjerima s neoakutom novije retrakcijske naravi (npr. *prûgi* L jd., *X̥rvâti* N mn.), ali i drugim, rjeđim prijelaznim oblicima s metatonijom (u autorovu korpusu samo još: *bîlo* gl. pr. r. s. r.). Dakle, u oblicima *níxov* itd. i *níxov* itd. čuva se i starije i novije stanje u kninskome govoru, što je zanimljivo istaknuti jer je kninski novoštokavski ikavski govor bio najvećma izložen istočnohercegovačkim govorima (od kojih za ivoševački govor autor prema kazivanju bake koja je odatle podrijetlom bilježi također i samo '), ali i novoštokavskima ikavskima u samoj Kninskoj krajini, pri čemu prema potonjima vidi se kontinuitet u većini značajka. Od oblika GA (= živo) jd. m. r. i G jd. s. r. prevladavaju oblici *môg*, *tvôg*, *svôg*, no oblici *môga*, *tvôga*, *svôga* dolaze ne posve rijetko samostalno, ali i uz imenicu (npr. *môga*, *tvôga brâta*). Samo je posvjedočeno: *mòjēg*, *tvòjēg*, *svòjēg*, a za starije Kninjane bilježi se i oblik *svòjōg* sve G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. Puni oblici rijetki su

prema zamjenicama trećega lica jednine i množine. U DL jd. prevladao je izvorni lokativni oblik, no pojavljuje se katkada i novije *-e* u stegnutu *môme*, *tvôme*, *svôme*.

Tablica 11. Sklonidba posvojne zamjenice *môj*, *-a*, *-e*

jd.				mn.			
N	<i>môj</i>	<i>môja</i>	<i>môje</i>	N	<i>môji</i>	<i>môje</i>	<i>môja</i>
G	<i>môg(a),</i> <i>mòjèg</i>	<i>mòjè</i>	<i>môg(a),</i> <i>mòjèg</i>	G	<i>mòjì(x)</i>	<i>mòjì(x)</i>	<i>mòjì(x)</i>
D	<i>môm(e),</i> <i>mòjèm</i>	<i>mòjòj</i>	<i>môm(e),</i> <i>mòjèm</i>	D	<i>mòjìm</i> <sup>77</sup>	<i>mòjìm</i>	<i>mòjìm</i>
A	<i>môj</i> (než.), <i>môg(a),</i> <i>mòjèg</i> (ž.)	<i>mòju</i>	<i>môje</i>	A	<i>môje</i>	<i>môje</i>	<i>môja</i>
V	<i>môj</i>	<i>môja</i>	<i>môje</i>	V	<i>môji</i>	<i>môje</i>	<i>môja</i>
L	<i>môm(e),</i> (o) <i>mòjèm</i>	<i>mòjòj</i>	<i>môm(e),</i> <i>mòjèm</i>	L (o)	<i>mòjìm</i>	<i>mòjìm</i>	<i>mòjìm</i>
I	<i>mòjìm</i>	<i>mòjòm</i>	<i>mòjìm</i>	I	<i>mòjìm</i>	<i>mòjìm</i>	<i>mòjìm</i>

<sup>77</sup> U imeničnoj službi *môji* 'moja obitelj (roditelji, djeca)' u DLI mn. ima oblik *mòjìma*, nuzgredno i *mòjima*. Javlja se i oblik *svòjima* 'sa svojom obitelji' uza *svòjìma* oboje DLI mn.

Tablica 12. Sklonidba posvojne zamjenice *nāš*, *-a*, *-e*

jd.				mn.			
N	<i>nāš</i>	<i>nāša</i>	<i>nāše</i>	N	<i>nāši</i>	<i>nāše</i>	<i>nāša</i>
G	<i>nāšēg(a)</i>	<i>nāšē</i>	<i>nāšēg(a)</i>	G	<i>nāšī(x)</i>	<i>nāšī(x)</i>	<i>nāšī(x)</i>
D	<i>nāšēm</i>	<i>nāšōj</i>	<i>nāšēm</i>	D	<i>nāšīm</i> <sup>78</sup>	<i>nāšīm</i>	<i>nāšīm</i>
A	<i>nāš</i> (než.), <i>nāšēg(a)</i> (ž.)	<i>nāšu</i>	<i>nāše</i>	A	<i>nāše</i>	<i>nāše</i>	<i>nāša</i>
V	<i>nāš</i>	<i>nāša</i>	<i>nāše</i>	V	<i>nāši</i>	<i>nāše</i>	<i>nāša</i>
L	<i>nāšēm</i> (o)	<i>nāšōj</i>	<i>nāšēm</i>	L (o)	<i>nāšīm</i>	<i>nāšīm</i>	<i>nāšīm</i>
I	<i>nāšīm</i>	<i>nāšōm</i>	<i>nāšīm</i>	I	<i>nāšīm</i>	<i>nāšīm</i>	<i>nāšīm</i>

Tablica 13. Sklonidba posvojne zamjenice *ńijov/níxov (ńixov)*, *-ā*, *-ō*

jd.				mn.			
N	<i>ńijov</i> (samo Vr i KP u st.)/ <i>níxov</i> (Vr i KP osim st., Kn iskl.)/ <i>ńixov</i> (samo Kn)	<i>ńijovā</i> itd.	<i>ńijovō</i> itd.	N	<i>ńijovī</i> itd.	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovā</i> itd.
G	<i>ńijovōg(a)</i> itd.	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovōg(a)</i> itd.	G	<i>ńijovī(x)</i> itd.	<i>ńijovī(x)</i> itd.	<i>ńijovī(x)</i> itd.
D	<i>ńijovōm</i> itd.	<i>ńijovōj</i> itd.	<i>ńijovōm</i> itd.	D	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.
A	<i>ńijov</i> (než.), <i>ńijovōg(a)</i> (ž.) itd.	<i>ńijovū</i> itd.	<i>ńijovō</i> itd.	A	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovā</i> itd.
L	<i>ńijovōm</i> itd. (o)	<i>ńijovōj</i> itd.	<i>ńijovōm</i> itd.	L (o)	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.
I	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovōj</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	I	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.

<sup>78</sup> U imeničnoj službi *nāši* 'zemljaci' ima u DLI mn. oblik *nāšīma*, nuzgredno i *nāšima*.

#### 6.1.3.4. Pokazne zamjenice

Pokazne su zamjenice sljedeće: za ono što je bliže govorniku *òvāj*/(stariji, Vr i KP) *òvī*, *òvā*, *òvō*, (Vr, KP) *vàkī*/(Kn) *vàkī* (stariji i srednje dobi itd.)/*ovàkav* (srednje dobi i mlađi itd.), (Vr, KP) *vàkā*/(Kn) *vàkā/ovàkvā* (Vr, KP) *vàkō*/(Kn) *vàkō/ovàkvō*, (Vr, KP) *vòl'kī*/(Kn) *vòl'kī* (stariji itd.)/*ovòl'kī* (srednje dobi i mlađi itd.), (Vr, KP) *vòl'kā*/(Kn) *vòl'kā/ovòl'kā*, (Vr, KP) *vòl'kō*/(Kn) *vòl'kō/ovòl'kō*, (Vr, KP) *vòjišnī*, -ā, -ō 'ovako malen'; za ono što je bliže sugovorniku *tāj*/(stariji) *òtāj*, *tā*/(stariji) *òtā*, *tō*/(stariji) *òtō*, (Vr, KP) *tàkī*, *tàkav*/(Kn) *tàkav*, (Vr, KP) *tàk(v)ā*/(Kn) *tàkvā*, (Vr, KP) *tàk(v)ō*/(Kn) *tàkvō*, *tòl'kī*, -ā, -ō, (Vr, KP) *tojišnī/tòjišnī*, -ā, -ō 'tako malen'; za ono što je bliže negovorniku *ònāj*/(stariji, Vr i KP) *ònī*, *ònā*, *ònō*, (Vr, KP) *nàkī*/(Kn) *nàkī* (starije i srednje dobi itd.)/*onàkav* (srednje dobi i mlađi itd.), (Vr, KP) *nàkā*/(Kn) *nàkā/onàkvā* (Vr, KP) *nàkō*/(Kn) *nàkō/onàkvō*, (Vr, KP) *nòl'kī*/(Kn) *onòl'kī*, (Vr, KP) *nòl'kā*/(Kn) *onòl'kā*, (Vr, KP) *nòl'kō*/(Kn) *onòl'kō*, (Vr, KP) *nòjišnī*, -ā, -ō 'onako malen' sve N jd. m., ž., s. r. Zamjenice *vojišni*, *tojišni* i *nojišni* nisu poznate u kninskom govoru. U Vrpolju analogijom prema *tàkav* itd. nuzgredno dolazi i *vàkav* – *vàkvā* – *vàkvō*. U svim trima naseljima u srednjem rodu pojavljuje se *vàkō*, *tàkō* u *něšto* *vàkō*, *něšto* *tàkō*. Isključivo je pokaznoga značenja i zamjenica *kòjišnī/kòjišnī* (stariji (Kn) i: *kòjīšan*), npr. (Vr) *Vìdē ga, kòjišnī je!* 'Jako je malen i sladak! Jako je malo dijete!' Oblike *òvī* i *ònī* oboje N jd. m. r. ne rabe svi ispitanici starije dobi i razmjereno su rijetki danas, no ipak su posvjedočeni (*ònī žàvlīć*) i kao poštupalica (*òvī*) u nekih ispitanika srednje generacije. U Biteliću očuvano je više starine, premda se i onđe oblik *tā* N jd. m. r. rabi od najstarijih govornika, ali je *òvī* i *ònī* češće od *òvāj*, *ònāj* (što je konzervativnije nego u Kninskoj krajini). Pri tome sva četiri oblika mogu primiti i kratkosilazni naglasak: *òvī* itd. Za primjere usp. Ćurković 2014: 194–196. U Kninskoj krajini protetsko *o-* u danas rijetku, ali još svugdje u starijih ovjerenu *òtāj* itd. analogijom je prema *òvāj* itd., *ònāj* itd. te je sličan oblik ovjeren i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (npr. Šimundić 1971: 121 – uz druge oblike), i onima udaljenijima (npr. u subotičkome, usp. Lisac 2003: 68). Od autorovih ispitanika dosljedno je oblike s protezom rabio V. Ž., u kojega se to očuvalo dugim izbivanjem u Njemačkoj, a za Vrpolje i Kninsko Polje (i za Knin od V. Ž.) autor bilježi često *sòtīm* I jd. s. r. Usp. i *sù tīm* i *sà tīm* (oboje uza *s tīm*) sve I jd. s. r. izvan Knina, što je pomoglo čuvanju predmetka u tom položaju. Dakle, oblici s protetskim *o-* ne rabe se često i najčešće se čuvaju u I jd. srednjega roda kao prežitak. Rijetko je u poštupalicama posvjedočen i kratkosilazni naglasak u *òvāj*, *ònāj*, *ònō*. Bilježeno je pragmatički uvjetovano često širenje oblika *tāj*, *tā*, *tō* na račun *òvāj*, *òvā*, *òvō* te *ònāj*, *ònā*, *ònō* u većine ispitanika, npr. (opis u pitanju iz upitnika) *Pita vas stranac kuda se ide za Knin i vi mu objašnjavate: Idē se tōm* (očekivano \*òvōm jer se onaj koji objašnjava nalazi na dotičnoj cesti) *cèstōm*. *Sin vam uređiva sobu i nešto*

*nije spremio pa ga pitate: Dîš s tîm* (očekivano \*òvīm jer je roditelj stvar uzeo u ruku pa ju pokazuje)? *Ako ste u trgovini i s nekim odabirete koji će te kaput kupiti, kažete: Dòbro, jâ ču tâj* (očekivano \*òvāj jer je na pokazivanje u ruci onoga koji predlaže izbor), *a tî češ tâj* (očekivano \*ònāj jer je na pokazivanje u daljini i od onoga koji predlaže izbor i od onoga koji treba odlučiti o izboru). *Ne možete pronaći sandale jer ste ih nekamo zametnuli pa jaučete: Dî su mi sâd tê* (očekivano \*ònē jer govornik misli na točno određene i nedavno kupljene, a sugovornik to nema odmah na pameti) *sandâle?* Od ostalih tvorbi oblici na v- i n- pretrpjeli su aferezu dosljedno u Vrpolju i u Kninskom Polju, što je vjerojatno analogijom prema primjerima na t-. Analoškom tumačenju u prilog ide i naglasak primjera *tòjišnī/tòjišnī* itd., s izvornim pristupom, koji je osim po distribuciji naglasno isti kao u *kòjišnī/kòjišnī* itd., a različit je u *vòjišnī* itd. i *nojišnī* itd., koji su pretrpjeli aferezu i imaju samo kratkouzlazni naglasak prema prevladavajućemu *tòjišnī* itd. Afereze nema u *òvāj* itd., *ònāj* itd., a bilježi se u govorima Imotske krajine i Bekije (Šimundić 1971: 38, 121–122). U nekih ispitanika čuje se i zanaglasno dug slog u *tàkāv*, što je, kao i *kàkāv* među upitnim zamjenicama, preuzeto iz drugih novoštokavskih ikavskih govora (usp. za bitelski Ćurković 2014: 197). U GA (= živo) m. r. i G jd. s. r. u samostalnoj uporabi i rjeđe uz imenicu dobro je očuvano, no prodljeno -ā u *òvogā*, *tôgā/* (rj.) *tògā* (: isključivo) *òd togā* G jd.), *ònogā*, a isključivo u samostalnoj uporabi bilježi se i *òvog*, *ònog* (: *òvōg*, *ònōg*), nešto češće za Vrpolje i Kninsko Polje nego za Knin prema *tôgā/tògā* svugdje, ali s prijedlogom *òd tog(ā)*. Ti oblici obično su rjeđi od punih oblika *òvogā*, *ònogā*. U nesamostalnoj uporabi ondje je češće razvijena duljina na [o], no očuvana je fakultativno kračina, usp. *òvōg/òvog* *čòuka* GA jd. m. r., samo *tôg*, *ònōg/ònog* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. G(A) jd. često je apokopiran uz imenicu, no češći su neapokopirani oblici, npr. *pôslijē* *òvogā* *râta*, postpozitivno i *bìskupa* *òvogā*. U samostalnoj uporabi dolazi u L jd. s. r. -ē: *o òvomē*, *ò tomē*, *o ònomē*, a uz posvojnu zamjenicu i imenicu ili poimeničeni pridjev bilježen je i primjer D jd. *ònomē môme*, *ònomē mâlôm*, nuzgredno poslije imenice i *na* *ćòšku* *ònomē* L jd. Prije imenice jest: *na* *òvomē* *ùčilîštu* L jd. U D jd. jest: *tôme/tòme*. U nesamostalnoj uporabi čuje se i DL jd. m. i s. r. *òvom*, gdje je kračina rjeđa nego u samostalno uporabljeni GA (= živo) m. r. i G jd. s. r. *òvog*. U Vrpolju i u Kninskom Polju, obično uz prijedlog *s(a)*, dolazi i *tíme* I jd. s. r. (u Kninu samo: *tîm*), a prema tomu samo je *òvîm*, *ònîm*.

Tablice 14, 15 i 16. Sklonidba pokaznih zamjenica *òvāj/òvī – òvā – òvō, tāj (òtāj) – tā (òtā) – tō (òtō)* i *ònāj/ònī – ònā – ònō*

jd.					mn.			
N	<i>òvāj/(Vr, KP stariji i) òvī</i>	<i>òvā</i>	<i>òvō</i>		N	<i>òvī</i>	<i>òvē</i>	<i>òvā</i>
G	<i>òvog(ā), òvōg</i>	<i>òvē</i>	<i>òvog(ā), òvōg</i>		G	<i>òvī(x)</i>	<i>òvī(x)</i>	<i>òvī(x)</i>
D	<i>òvōm</i>	<i>òvōj</i>	<i>òvōm, òvomē</i>		D	<i>òvīm<sup>79</sup></i>	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>
A	<i>òvāj/(Vr, KP stariji i) òvī (než.), òvog(ā), òvōg (ž.)</i>	<i>òvū</i>	<i>òvō</i>		A	<i>òvē</i>	<i>òvē</i>	<i>òvā</i>
L (o)	<i>òvōm</i>	<i>òvōj</i>	<i>òvōm, òvomē</i>		L (o)	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>
I	<i>òvīm</i>	<i>òvōm</i>	<i>òvīm</i>		I	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>

<sup>79</sup> U imeničnoj službi *òvī* 'ove stvari (koje su pretežito muškoga roda, npr. časopisi); jedni (= neki [ljudi])' u DLI mn. ima oblik *òvīma* te nuzgredno *òvima*. Ako je posrijedi značenje stvari, pojavljuje se oblik *òvīm*, sintaktički I jd. s. r., npr. *Štā* ćeš s *òvīm*? Javlja se i *tākvima* DLI mn. 'takve vrsti, takva značaja (karaktera)' uza *tākvīma*, npr. *Štā* se *drūžīš* s *tākvima*?

jd.					mn.			
N	<i>tâj</i> (stariji i òtâj itd.)	<i>tâ</i>	<i>tô</i>		N	<i>tî</i>	<i>tê</i>	<i>tâ</i>
G	<i>tôg(ā)</i> , <i>tôgā</i> (no samo: òtôg)	<i>tê</i>	<i>tôg(ā)</i> , <i>tôgā</i> (samo: <i>òtôg</i> )		G	<i>tî(x)</i>	<i>tî(x)</i>	<i>tî(x)</i>
D	<i>tôm</i>	<i>tôj</i>	<i>tôm</i> , <i>tôme/tôme</i>		D	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>
A	<i>tâj</i> (než.), <i>tôg(ā)</i> , <i>tôgā</i> (no samo: òtôg)	<i>tû</i>	<i>tô</i>		A	<i>tê</i>	<i>tê</i>	<i>tâ</i>
L	<i>tôm</i> (o)	<i>tôj</i>	<i>tôm</i> , <i>tomē</i> (+ prijed.)		L (o)	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>
I	<i>tîm</i>	<i>tôm</i>	<i>tîm</i> /(Vr i KP i) <i>tîme</i>		I	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>

jd.					mn.			
N	<i>ònâj</i> /(Vr, KP stariji i: <i>ònî</i> )	<i>ònâ</i>	<i>ònô</i>		N	<i>ònî</i>	<i>ònê</i>	<i>ònâ</i>
G	<i>ònog(ā)</i> , <i>ònôg</i>	<i>ònê</i>	<i>ònog(ā)</i> , <i>ònôg</i>		G	<i>ònî(x)</i>	<i>ònî(x)</i>	<i>ònî(x)</i>
D	<i>ònôm</i> , <i>ònômē</i>	<i>ònôj</i>	<i>ònôm</i> , <i>ònômē</i>		D	<i>ònîm</i>	<i>ònîm</i>	<i>ònîm</i>
A	<i>ònâj</i> /(Vr, KP stariji i: <i>ònî</i> ) (než.), <i>ònog(ā)</i> , <i>ònôg</i> (ž.)	<i>ònû</i>	<i>ònô</i>		A	<i>ònê</i>	<i>ònê</i>	<i>ònâ</i>
L	<i>ònôm</i> , (o) <i>ònômē</i>	<i>ònôj</i>	<i>ònôm</i> , <i>ònômē</i>		L (o)	<i>ònîm</i>	<i>ònîm</i>	<i>ònîm</i>
I	<i>ònîm</i>	<i>ònôm</i>	<i>ònîm</i>		I	<i>ònîm</i>	<i>ònîm</i>	<i>ònîm</i>

### 6.1.3.5. Neodređene zamjenice

Neodređene su zamjenice *něko*, *něšto/něšto/něšta*, *někī*, *-ā*, *-ō*, *někakav*, *-vā*, *-vō*, *sāv*, *svā*, *svě/svō*, *svāko/svāk*, *svāšta*, *svākī*, *svākakav*, *-vā*, *-vō*, *nīko*, *nīšta*, *nījedan*, *-na*, *-no*, *nīkakav*, *-vā/-va*, *-vō/-vo* 'bez izgleda; umoran' sve N jd. m., ž., s. r. Oblik *něšto* čest je u Kninu, a *něšta* u Vrpolju (i naročito u starosjedilaca u Kninskome Polju), dok je *něšto* obično svugdje. *Někī* itd. u pridjevskoj službi izrazito je često u Vrpolju i u Kninskome Polju (npr. *Tō je někī brój.*), a u Kninu dosta se često pojavljuje i *někakav* itd. Oblik *nīkakav* itd. pokraj obična niječna značenja ima i značenje umora u primjerima poput *Sāv sam nīkakav. Tō čeláde je nīkakvo*. Jedino se u tim primjerima, dakle u nesklonjivoj službi imenskoga predikata, u pravilu sreću neodređeni oblici u ženskome i srednjem rodu, no u nekih ispitanika i u slobodnoj dopunbenoj razdiobi bilježe se i određeni oblici. Oblik *sāv* itd. više se sreće u ispitanika srednje i starije generacije u Vrpolju i u Kninskome Polju, no ima ga i u mlađih, gdje se češće zamjenjuje oblikom *cīlī*, *-ā*, *-ō* N jd. m., ž., s. r. odr. U Kninu zamjena je još češćom. Usp. primjere česte zamjene, većinom u mlađih: *Cīlī sī se zapílā.*; *cīlō : svě/svō tō vríme* (Kn: *vrijéme*), (Kn) *u svōj : cijēlōj tōj túzī*<sup>80</sup>. Stariji Vrpoljani kažu i: *Jè li svā?* 'Je li cijela (čitava)? Je li se razbila?' Svugdje je: *po cīlī dān*, a samo se u Vrpolju i u Kninskome Polju i gotovo isključivo u najstarijih govornika čuva *po vāzdān te vāzdān*. Jedino se ondje kao srašteno čuva nepremetnuto \*vas. Oblik bez premetanja puno se bolje čuva u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 202, Šimundić 1971: 124, Kurtović Budja 2009: 105, Lisac 2008: 109. Obično se u starijih ispitanika i u onih srednje životne dobi (a u samostalnoj uporabi isključivo svugdje) bilježi *svě* NA jd. s. r. premda je oblik *svō* NA jd. s. r. čest naročito u mlađih, a u istočnom dijelu Kninskoga Polja prije Domovinskoga rata oblik *svě* rabilo je hrvatsko stanovništvo dok je srpsko koristilo *svō*. Takva etnogeografska distribucija nije bilježena drugdje u autorovu korpusu. U G(A) jd. nastavak je neapokopiran u složenica prema *kō* i *štā*, osim što se prema tako dobivenu *svāko* pojavljuje i apokopirani oblik: *svākoga/svākog*. Izvan stanke jest često i *nīkog*, npr. (...) *nēmā nīkog od svijēta* (...). Slično je i u DL jd.: *svākom* češće je od *někom*, *nīkom*, a samo je: *nēčemu*, *svāčemu*, *nīčemu*. Također, govori se i *svōg* i *svēg* oboje G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. (samostalno: *svēga* G s. r.), ali samo DL jd. m. i s. r. u pridjevskoj službi *svōm* prema samostalnu *svēmu* DL s. r. Pritom je oblik *svōg* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. izrazito prevladao u mlađih ispitanika, a *svēg* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. čuva se bolje u ostalih ispitanika i bolje u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu. Prema oskudnim podatcima govornici iz istočnoga dijela Kninskoga Polja uz dosljedno *svě* NA jd. s. r. imaju i

<sup>80</sup> Slijed neodređena (npr. m. r. jd.) *sāv* i pokaznoga *tāj* uz imenicu neki ispitanici nemaju u uporabi u većini izričaja, nego rabe samo pokazno *tāj*, npr. (...) *zābolī gláva od tōg nápora. Kāko mōš žívīt' u tōm nērēdu?*

*svēg* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r., što je primjerom boljega čuvanja vokala *e* u promjeni. U I jd. m. i s. r. i DLI mn. gotovo se uvijek bilježi samo kračina (*svim* – Vr i KP, za starije u Kninu u I s. r. samostalno i *svime*), a nuzgredno i u nekih mlađih ispitanika u Kninu i duljina (*svim/svim*), rjeđe i u drugim oblicima (*svog* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r., *svoj* DL jd. ž. r., *svix* G mn.). U Vrpolju i u istočnom Kninskom Polju uz osobne zamjenice oblik je također *svim* DLI mn.: *svim nima*. U Kninu i u ostatku Kninskoga Polja ondje je: *svima nima* DLI mn. Inače prevladava oblik *svima* DLI mn. i u samostalnoj službi, no i ondje ima naznaka da se u nekih ispitanika u Kninskom Polju pojavljuje *svim* DLI mn., čemu je za mlađu generaciju primjerom: *Svim će dīlat dāmage* (načiniti štetu, op. a.) *nākon čētri sekūnde* (...). Premda je posrijedi igrački žargon, indikativno je da se primjer rečenice (pa i oblik *svim* DLI mn.) zabilježio u izoliranih govornika. G mn. u Vrpolju i u Kninskome Polju, donekle i u Kninu u samostalnoj uporabi jest *svijū* (u samostalnoj uporabi u muškome rodu to je katkada i A mn.), a uz *tī(x)* G mn. dolazi oblik *svī(x)* G mn., npr. *kod svijū, od svī tī lūdī*. U Kninu dolazi ponajprije oblik *svix* G mn., s očuvanim *x*. U Vrpolju *svijū* G mn. dolazi i uz imenicu, npr. *Od svijū gospodárā smo něšto pòkupili*. U DL složenica nasuprot *kō* javljaju se oblici s apokopom, no dolazi i novije *-e*, glede *něko, niko* i prevladavajući, npr. *svákom/svákome, někome/někom, níkome/níkom*. Posve iznimno u Kninu u starijih dolazi i *-u* uza *-e*, a primjer je *svákому/svákome*. U GA jd. primjera *někakav* itd., *svákakav* itd. i *níkakav* uglavnom je došlo do apokope, no bilježe se i primjeri poput (Kn) (...) *ali jā o cvijéću stvárno vězē* (tj. pojma, op. a.) *němām níkakvōga*. Stanje je uz neke razlike (npr. različit opseg apokope i razvitak DL jd.) slično onomu u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Ćurković 2014: 202–203, Šimundić 1971: 123–124, Crnić Novosel 2019: 180, 182, Kurtović Budja 2009: 105–106).

Tablica 17. Sklonidba neodređenih zamjenica *něko* i *něšto/něšto/něšta*

N	<i>něko</i>	<i>něšto/něšto/něšta</i>
G	<i>někoga</i>	<i>něčega</i>
D	<i>někome někom</i>	<i>něčemu</i>
A	<i>někoga</i>	<i>něšto/něšto/něšta</i>
L (o)	<i>někome, někom</i>	<i>něčemu</i>
I	<i>někím</i>	<i>něčím</i>

Tablica 18. Sklonidba neodređene zamjenice *sàv*, *svà*, *svè*/*svò*

jd.				mn.			
N	<i>sàv</i>	<i>svà</i>	<i>svè</i> , <i>svò</i>	N	<i>svì</i>	<i>svè</i>	<i>svà</i>
G	<i>svòg</i> , <i>svèg</i>	nije ovjeren	<i>svòg</i> , <i>svèg</i> , <i>svèga</i>	G	<i>svìjū</i> , <i>svì(x)</i> (Vr, KP)/ <i>svìx</i> , <i>svìjū</i> (Kn)	<i>svìjū</i> , <i>svì(x)</i> (Vr, KP)/ <i>svìx</i> , <i>svìjū</i> (Kn)	<i>svìjū</i> , <i>svì(x)</i> (Vr, KP)/ <i>svìx</i> , <i>svìjù</i> (Kn)
D	<i>svòm</i>	<i>svòj</i>	<i>svòm</i> , <i>svèmu</i>	D	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>
A	<i>sàv</i> (než.), <i>svòg</i> , <i>svèg</i> (ž.)	<i>svì</i>	<i>svè</i> , <i>svò</i>	A	<i>svè</i> , <i>svìjù</i>	<i>svè</i>	
L	<i>svòm</i> (o)	<i>svòj</i>	<i>svòm</i> , <i>svèmu</i>	L (o)	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>
I	<i>svìm</i>	<i>svòm</i>	<i>svìm</i> /(Vr i KP, st. Kn i) <i>svìme</i>	I	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>	<i>svìm</i> , <i>svìma</i>

#### 6.1.4. Brojevi

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima sklonjivima su brojevi 1–3, naime *jèdan*, *-na*, *-no* N jd. m., ž., s. r., *dvâ* N dv. m. i s. r., *dvî* N dv. ž. r., *trî*. Broj 1 sklanja se u potpunosti kao određeni pridjevi (vidi potpoglavlje 6.1.2.). Brojevi 2 i 3 djelomice su, no bolje u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu očuvali zasebne padežne oblike te često dolazi do analogije prema NA, a u muškome rodu (*dvâ*) i glede 3 obično se u G, ali i u DLI koriste i oblici brojevnih imenica: *dvojicē*, *tròjicē* oboje G, *dvojici*, *tròjici* oboje DL, *dvojicòm*, *tròjicòm* I, *dvoje*, *tròje* (: *dvòje*, *tròje*, što je češće u Vrpolju i u Kninskome Polju, a rjeđe u Kninu) oboje NA, *dvòma*, *tròma* oboje DLI. Sklonidba glasi: *dvâ*; *dvî* NA *dvàjù*; *dvìjù/dvî* G *dvòma/dvàma*; *dvìma* DLI; *trî* NA *trî/trìjù* G *tròma/tròma* DLI. Neki ispitanici oblik *tròma* DLI mn. povezuju sa ženskim spolom (kao što je to slučaj glede *dvìma* DLI dv. ž. r.). Sudeći prema drugim

slavenskim jezicima, oblik *dvòma* DLI dv. m. i s. r. podrijetlom je dvojinski kao što je to sigurno *dvìma* DLI dv. ž. r. Oblik *tròma* DLI mn.(mal.) načinjen je prema njemu, a prema njima načinjeni su i DLI odgovarajućih brojevnih imenica za oba spola (*dvòma*, *tròma*). Oblik *dvàma* DLI dv. m. i s. r. mlađi je i u nekim govorima, kao što su govor Makarskoga primorja, pojavljuju se slični primjeri *dvàmìn/dvàma(n)* DLI dv. m. r. i *dvàma(n)* DLI dv. s. r. (Kurtović Budja 2009: 111), no na možebitan utjecaj izvornoga i izgubljenoga \**dvoma* DLI dv. m. i s. r. ukazuju primjeri sklonidbe brojevnih imenica *dvòje*, *tròje* u Makarskome primorju. Ondje je *dvòmu*, ali *tròma* oboje D, usp. i *dvóga*, *tróga* oboje G (*ibid.*: 113). Dugouzlazni naglasak u *dvòmu* D (i u obama genitivima) ondje ukazuje na stezanje (< \**dvojemu*; << \**trojemu* – posrijedi su izvorno brojevni pridjevi u srednjem rodu te je nastavkom iskonski *-emu*), no sinkronijski množinsko dočetno *-ma* u *tròma* D uz analoški kratkouzlazni naglasak objašnjava se utjecajem oblika \**dvoma* DLI dv. m. i s. r. S druge strane, budući da u Kninskoj krajini DLI odgovarajućih imenica također glasi *dvòma*, ali i *tròma*, očito je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima izvorno dvojinsko *dvòma* DLI m. i s. r. izravno utjecalo na sklonidbu obiju brojevnih imenica, odnosno na (Vr, KP) *dvòje/dvòje* / (Kn) *dvòje/dvòje*, kao i na *trí* i preko toga (Vr, KP) *tròje/tròje* / (Kn) *tròje/tròje*. Za sličnu sklonidbu brojeva 2 i 3, ali s manjim ili većim razlikama u drugim novoštokavskim ikavskim govorima usp. Šimundić 1971: 142 (ondje i 4–6), Crnić Novosel 2019: 185–186. U Biteliću sklonidba se javlja u prezitcima u DL prema *dvî* N dv. ž. r. i *òbedvî* N dv. ž. r. (usp. Ćurković 2014: 206). U gorskokotarskim govorima (*ibid.*: 186), kao i u kninskim novoštokavskima ikavskima često se gubi zaseban genitivni oblik, što je dovršen postupak u bitelskome govoru. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ovjerena je i sklonidba oblika *òbadvâ/òba* N dv. m. i s. r., *òbadvî* (Vr i KP analoški i: *òbadvē*) / *òbe* sve N dv. ž. r., gdje je razlikovnim samo *obadvòma/obòma* DLI dv. m. i s. r., *obadvîma/objèma* DLI dv. ž. r. (jekavski jer je rjeđi oblik, no rjeđe i: *obìma* DLI dv. ž. r.). Drugi su brojevi u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima: (4–10) *čètri, pêt, šêst, sèdam, òsam, dèvet, dèset*; (11–19) *jedànâjst, dvánâjst, trínâjst, četrnâjst, pètnâjst, šèsnâjst, sedàmnâjst, osàmnâjst, devètnâjst*; (desetice 20–90) *dvádcét/dvàjst, trídcét/trìst, četrdèsët, pedèsët, šezdèsët, sedamdèsët, osamdèsët, devedèsët*; (stotice) *stô, dvîsta, trîsta, četrîstô, pêstô, šêstô, sèdamstô, òsamstô, dèvestô*; (ob.) *ìladu*, (rjeđe i novije) *tisúću/tisùću/tisûću, milijûn/milijôn/miljòn*. Oblici *pêt, šêst, dèvet, dèset*, 11–19 i *dvâjst, trìst* gube dočetni zapornik pred imenicama, npr. *pê dánâ, dvâjz gòdînâ*. Posvjedočena je i redukcija u *dësët*, usp. *Bilo dësët kûćâ*. Gubljenja ima rjeđe u starijih i u desetica, npr. *četrdèsë gòdînâ, četrdèsë pêtë*. Umjesto toga češće su uz imenice i u priložnim tvorbama ovjereni oblici *četrdèsët, pedèsët... devedèsët*, npr. *žèna od pedèsët gòdînâ*. Brojevi 11–19 imaju dvoglas [a:j] kao i u govorima Vrličke krajine (Galić 2019: 92 – ondje je posvjedočeno i fakultativno razjednačivanje *-mn-* > *-ml-* u

*sedàmlājst, osàmlājst) i Badnja u Drniškoj krajini (bez zanaglasne duljine (*jedànajst*), usp. Čilaš 2002: 27), a [e:] dolazi već u Biteliću (Ćurković 2014: 205) i Perkoviću (Čilaš 2002: 26). I u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Republici Hrvatskoj prevladavaju oblici na -ēst, te usp. Šimundić 1971: 141, Kurtović Budja 2009: 110, za Bosnu i Hercegovinu usp. Peco 2007b: 319, no dvoglas je u gorskotatarskim govorima (usp. Crnić Novosel 2019: 186). Oblici *dvàjst* i *trìst* najčešće se rabe uz imenice, npr. *trìz gödīnā*, no i u priložnoj tvorbi bez imenice, usp. *dvàjs-trìst* 'od dvadeset do trideset'. Nasuprot tomu, oblici *dvádcēt*, *trídcēt* koriste se pri brojenju, no često i uz imenice (npr. *za dvádcēt gödīnā*), rjeđe i u *dvádcēt-trídcēt*. Za fonetski ostvaraj oblika *dvàjst* i *trìst* vidi potpoglavlje 5.1.2.10.1. Posvjedočena je i redukcija -e- u *dvádēsēt*, *trídēsēt*, *devēdēsēt*. Redukcija drugoga [e] dolazi i u obliku *dèsēt*, usp. *dèsēt sa dèsēt kùća*. Složeni brojevi u većini su bez veznika *i*, a rjeđe s njim, npr. *trídcēt i pēt*, *dvádcēt i dvī*, no i u složenijih brojeva *tìs"ću šestō sedamdēsēt i òsam*. Oblici s veznikom imaju obilježje istaknutosti. Oblik *mìljòn* u povlačenju je i od njega je pomalo češći prijelazni oblik *miliјòn*, a *miliјùn* podjednako biva svugdje, ali nedosljedno, pa tako i u mlađih ispitanika.*

Od brojevnih imenica posvjedočene su one za muški rod (npr. *dvòjica*, *četvòrica*, *petòrica* – isključivo s morfemom *-or-*) i za oboje ((Vr, KP) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje* / (Kn) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje*, *čètvero*, *sèdmoro*, *dèvetero*). Brojevne imenice poput *čètvero* rjeđe imaju i *-or-*, npr. *čètvoro*, *sèdmoro*. Od čestih imenica za oba roda u ispitanika starije i rjeđe srednje generacije u Vrpolju i u Kninskome Polju, rubno i u Kninu osim u *dvòje/dvòje* i *tròje/tròje* djelomice se bilježi sklonidba, ali samo u DLI: *dvòma*, *tròma*, *četveròma* (i Kn), rijetko *sedmeròma*, uvijek *dèvetero*. Oblik *četveròma* DLI u Kninu ishodom je utjecaja vropoljskoga i kninskopoljskoga govora. Glede slogovnoga ustroja nastavak *-oma* pojavljuje se u trosložnih *čètvero*, *sèdmoro* (usp. i *pètero*), a izostaje u četverosložnoga *dèvetero* (usp. i *dèsetero*). I u nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima brojevne su imenice sklonjivima, te za Imotsku krajинu i Bekiju usp. Šimundić 1971: 142. Ondje se u potpunosti sklanja *dvòje*, *tròje* (: *dvòje*, *tròje* i *dvòj*, *tròj* za Bitelić, Ćurković 2014: 209) dočim *čètvero* itd. nema jedninu, ali kako su očuvali brojevni pridjevi, u množini ima pridjevsku sklonidbu. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima umjesto brojevnih imenica za brojeve od 4 i dalje rjeđe se rabe i polazišni brojevi i nakon zamjenice, a u dosta ispitanika ti su oblici češći od oblika brojevnih imenica, npr. *svìx pēt*, *s dèvet lúdī*. Kada se zajedno uzmu u obzir sklonidbene osobitosti brojeva 2 i 3 te brojevnih imenica za oboje 4–7, najbolje se čuvaju oblici DLI, gdje nastavak *-oma* prevladava u 2 i 3 (uz rjeđe *-ama* i *-ima*), a jedini je u imenica za oboje 4–7 i u (Vr, KP) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje* / (Kn) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje*.

Redni su brojevi (1.–10.): *pìrvī* itd., *drìgī*, *trèćī*, *čètvàrtī*, *pêtī*, *šêstī*, *sêdmī*, *ôsmī*, *dèvëtī*, *dèsëtī*. Složeniji oblici uvijek su bez veznika, npr. *šezdëstrećē* G jd. ž. r. odr., *tìs"ću dèvestō*

*trídcēt ôsmē* G jd. ž. r. odr. Broj 1000. glasi *iļaditī*, -ā, -ō N jd. m., ž., s. r., npr. *po iļaditī pūt* 'nebrojeno mnogo puta, nakon stalna neposluha'. Sklanjaju se kao određeni pridjevi (vidi gore)<sup>81</sup>.

## 6.2. Glagolski sustav

Glagolski sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora poznaje tri lica jednine i množine. Sedam je glagolskih vremena, dva načina i dva stanja. Od glagolskih vremena tri su prošla (perfekt, aorist i pluskvamperfekt), jedno sadašnje (prezent) i tri buduća (futur I., II. i III.). Pluskvamperfekt nije pretjerano čest, no ovjeren je u ispitanika svih dobnih skupina, npr. *Tô je vālda kad smo dōšli tēk, pa je tô bilo zārāslo svē*. Aorist se dobro očuvao u ustaljenim svezama, npr. *Pāde jā. Zāboravī na kāvu. Óde jā.*, slabije u npr. *Ēvo dōžošmo/dóžosmo*. Pritom je došlo do pojednostavljenja jedninskoga dijela promjene, gdje se 1. l. jd. stopilo s 2. i 3. l. jd. Futur III. najbolje se čuva u Kninu, a govornici koji ga rabe koriste i futur II., pričem ne vrijedi obrnuto za Vrpolje i Kninsko Polje i ondje se izvrsno čuva futur II. O tome još vidi u potpoglavlju 6.2.5. Od načina uz imperativ rabi se i kondicional I. Pasiv je u pravilu tvoren obezličenjem<sup>82</sup> i rijedi je od aktiva, npr. *Smirīvā se*. 3. l. jd. prez. 'Nevrijeme prolazi.' *Smrāčīvā se*. 3. l. jd. prez.

### 6.2.1. Prezent

Prezent je najčešće glagolsko vrijeme jer označava niz trenutnih radnji u sadašnjosti, a može biti i historijski, npr. *Dōžē Íve Stójīn, Ánte Gúgo. I òni sād – bāš za nègovō... vālda će mu tō něšto trěbati – òni kāžū 'Brězovac' – 'Bržovac'*. *Bržovac. Idēmo, òvāj – brìstić!* *Nàm<sup>a</sup> je tō brèstić. Ili br'éstī – mî kâžēmo brēst – Brèstić. – Óni brìstić!* *Zàšto 'brìstić'?* Svršeni prezent između ostalog služi i kao predbuduća radnja, npr. *Kad dōžēš, upáli svítlo*. U takvim primjerima rjeđe se koristi i futur II. (ponajprije Vr, KP) ili futur III. (često Kn, rijetko Vr), o čemu vidi u potpoglavlju o budućim vremenima.

<sup>81</sup> U imeničnoj službi bilježi se za DLI mn. nuzgredno i oblik *p̄v̄ma* uza *p̄v̄īma*, također *někima drùgima* (i samo *někima*), što se ne bilježi u pridjeva.

<sup>82</sup> Posvjedočena je i bezlična uporaba glagolskoga pridjeva radnoga u srednjem rodu za izražavanje različitih radnja, npr. za Kninsko Polje *Sàstavīlo me*. 'Bol me obuzela. Dobio/-la sam moždani/srčani udar.', *Obládalo me*. 'Jako sam umoran/umorna.' (...) ē níx je vràčalo óvde sve gl. pr. s. r. jd. To Lisac (2008: 111) zapaža i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori i izvan nje.

Tablica 19. Nastavci prezenta (V = vokal ovisno o glagolskoj vrsti<sup>83</sup>: [a:] (V., VI.), [e] (I.), [e:] (I., II., III., VI.), [i:] (IV.))

jd.	
1.	-Vm; -u u òću, (ob.) mògu
2.	-Vš
3.	-V
mn.	
1.	-Vmo
2.	-Vte
3.	-ū (I., II., III., V., VI.), -ē (IV.)

### 6.2.1.1. Prva glagolska vrsta

U ovoj se kategoriji razlikuju glagoli kratka i duga zanaglasnoga sloga. Kratak slog javlja se u glagola naglasne paradigmе C (npr. *zòve*, *kráde* oboje 3. l. jd. prez.), a dug u onih naglasne paradigmе A i B (npr. (Vr, KP) *sǐd(n)ē* 3. l. jd. prez. / (Kn) *sjědnē* 3. l. jd. prez., *kōlē* 3. l. jd. prez.). Usp. još primjera dvosložnica u različitim licima jednine i množine: *zòveš* 2. l. jd. prez., *zòve* 3. l. jd. prez., *zòvemo* 1. l. mn. prez., *vúčem* 1. l. jd. prez., *vúčeš* 2. l. jd. prez., *vúče*, *túče*, *tréše*, *tèče* sve 3. l. jd. prez. prema *šàlēm* 1. l. jd. prez., *mèlēš* 2. l. jd. prez., *sèrē* 3. l. jd. prez., sinkronijski i *idē* (Vr i KP i: *ižē* oboje 3. l. jd. prez.), *òdēm* 1. l. jd. prez., *bùdēš* 2. l. jd. prez., *dòžēm* 1. l. jd. prez. Tako je većinom u podrijetlom zapadnoštakavskim govorima (usp. Kapović 2005: 58; 2015: 369–370; 2018: 173). Stanje ne odudara ni u drugim novoštakavskim ikavskim govorima, te usp. Ćurković 2014: 223, Šimundić 1971: 149, Galić 2017: 46 – nema primjera u distribuciji zanaglasnih duljina u prezantu (usp. npr. *utèče* 3. l. jd. prez., *ibid.*: 41), Kurtović Budja 2009: 92. U govoru Liča u Gorskom kotaru ujednačena je duljina prema primjerima Crnić Novosel (2019: 200). U zapadnohercegovačkim govorima slog može biti i kratak i dug (po bilježenju (ˇ) dulji), usp. (Studenci) *zòvē*<sup>84</sup>, *znáde* oboje 3. l. jd. prez. (Peco 2007b: 341, 342). Prema podatcima u fonološkome opisu novoštakavskih ikavskih govora Vrličke krajine stanje je ondje inovativno (usp. primjere *plètēm* i *znádēm* oboje 1. l. jd. prez. (Galić 2019: 88)). U kninskim novoštakavskim ikavskim govorima fakultativno slog

<sup>83</sup> Podjela na glagolske vrste preuzeta je prema Silić i Pranković 2007: 42–45.

<sup>84</sup> Primjere s oznakom iznad vokala Velić (2020: 58) analizira kao poluduge, dakle u odnosu na kratke slogovi su blago produljeni.

može biti dug, što je rjeđe, usp. (u različitim licima) *plètēš* 2. l. jd. prez., *plètē*, *zòvē*, *trésē*, *túčē* sve 3. l. jd prez. Ta je pojava nova, premda u nekih ispitanika nakon duga sloga u autorovu korpusu dolazi kratak slog (*kráde*, *ráste* oboje 3. l. jd. prez.), a dug nakon kratka (*zòvē* 3. l. jd. prez.), što tipološki (nipošto ne i genetski) prilikuje nekim crnogorskim govorima s takvom distribucijom kao pravilom (usp. Kapović 2015: 368 – bilješka 1351.). To je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima samo slučajnošću, a oblik *zòvē* 3. l. jd. prez. inače je čest uza *zòve* 3. l. jd. prez. (npr. u *Zòvē na telefōn*. *Zòvēm ga i nè jāvļā se.* – u potonjem primjeru duljina je fonetska ispred zvonačnika: [zòve:m\_ga]). Ima ispitanika u kojih je svugdje posvjedočena duljina iako se i u njih potkrade koji arhaizam (npr. prema snimci *obúčemo* 1. l. mn. prez., prema upitniku *ráste* 3. l. jd. prez.), no oni su u izrazitoj manjini prema ispitanicima u kojih je sve kratko (*kráde*, *zòve*, *ráste* sve 3. l. jd. prez.), a posrijedi je i biraniji govor jer isti ispitanici također imaju i kratke oblike u inventaru. Naknadnim telefonskim razgovorom s autorom uočene su analoške zanaglasne duljine u nekih ispitanika, kojih u tolikoj mjeri nema u njihovu spontanu razgovoru s drugim ispitanicima. U nekim slučajevima analoški dug slog nastaje promjenom naglasne paradigmе, te usp. *bérēm*, *pérēm*, (Vr, KP) *jèdēm* sve 1. l. jd. prez. pokraj *bérēm*, *pérēm* (oboje rjeđe), *jèdēm* sve 1. l. jd. prez. << *bèrem*, *pèrem*, (Vr i KP, v. dolje) *jèdem* sve 1. l. jd. prez., također sinkronijski *tònēm* pokraj rijetka *tònem* << \**tònēm* sve 1. l. jd. prez. Međutim, i ondje je fakultativna. Također se uglavnom kaže *jèbēm ti mâtēr*, gdje je duljina [e:] duljenjem pred zvonačnikom ([m\_t]), a kratko se [e] rijetko javlja (*Jèbem ti mâtēr!*). Za kračinu također usp. *Öx, jèbeš kòsu. A kò jū jèbe.* Prema *imā/imā* zanijekano je *némā/néma/némā* sve 3. l. jd. prez. Stanje se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima razlikuje od onoga u vrličkima, a slično je onomu u Biteliću i u Imotskoj krajini i Bekiji, od novoštokavskih ikavskih govora Dalmatinske zagore i u Niskome (Galić 2017: 41, 46). Dakle, u novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore, među njima i u kninskima, veoma je dobro očuvana kračina u glagola naglasne paradigmе C. Osim toga, u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima dosljedno su kratki i oblici glagola *mòći/mòći* i *tìti* (oba n. p. B): *mòže/mòre*, *ðće* (: *ðće* sve 3. l. jd. prez. u pitanjima poput *Óćeš li?* 'Hoćeš li jesti?' *Óće li?* 'Kako vam posao ide?'; usp. različit naglasak u *oće* 3. l. jd. prez. itd. i u Biteliću i u Imotskoj krajini i Bekiji prema Ćurković 2014: 223 i Šimundić 1971: 146. Kračina se bilježi i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 86–87, 223, Šimundić 1971: 146, Kurtović Budja 2009: 93. Rotacizam u *mòre* 3. l. jd. prez. obično se javlja u potvrđama (odobravanjima) u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu ne, no u mlađih uglavnom svugdje dolazi *mòže* 3. l. jd. prez. Različito je u Biteliću, gdje *mòre* i osobito *nè more* oboje 3. l. jd. prez. dolazi i u djece (usp. Ćurković 2014: 86). Obično u ispitanika srednje i starije životne dobi u Vrpolju i u Kninskome Polju oblici s rotacizmom javljaju se i drugdje, npr. *Tô mòre prôći*.

*Môre l' tákō? Káko se môre dës'i da je tëb' Ánka rôd?* U Vrpolju i Kninskome Polju bilježi se i *môrejú* uza *mògū* oboje 3. l. mn. prez., ali samo u najstarijih ispitanika. Oblici s rotacizmom pojavljuju se i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, s razlikama u čestoti, usp. Galić 2019: 90, Ćurković 2014: 86–87, Šimundić 1971: 146, Kurtović Budja 2009: 93, Crnić Novosel 2019: 198. Naglasak je u 3. l. mn. prema *títi*: *òće/òcé*. Prvi se oblik pojavljuje u pitanjima, npr. *Òće l' dóći?*, a drugi u značenju „želete”, npr. *Ôni òcé da se tó štò prijé nàpraví*. Zanijekano je *nêće/néćē* 3. l. mn. prez. bez razlike u značenju. I 3. l. mn. prema *mòći/mòćí* ima kratkouzlazni naglasak i glasi *mògū*. Zanijekano je *nè mogu* 1. l. jd. prez. U 2. l. jd. posvjedočeni su i oblici *allegro*, obično u mlađih, ali ovjereni su i u najstarijih: *ðš* (: *nêš < nêćeš*), *mòš*. Javlja se i posve reducirano š 2. l. jd. prez. u *štà* 'š 'sto hoćeš, što iščeš' i *dì* 'š 'kamo ideš'. U drugim licima naglasak slobodno oscilira ovisno o silaznosti/uzlaznosti i isključivo je kratak, premda je češće uzlazni u značenju 'što je činiti', a silazni u 'što tko hoće', npr. *A štà céš! Štà cé ôn?* 'Što bi on htio?' *štà cémo* 1. l. mn. prez. 'što cémo dalje činiti'. Javlja se i kratkouzlazni naglasak u *štà* 'š, no izgovor je dulji od *štà* 'š i zapravo se ostvaruje kao [štàš] sve 2. l. jd. prez. uslijed ograničenja da uzlazni naglasci ne dolaze na kraju riječi. Glagoli naglasne paradigme A ((Vr, KP) *ïsti/(Kn) jësti*) odnosno C (*bräti, präti*) imaju i oblike prema naglasnoj paradigmi C odnosno B: (Vr, KP) *ídem* 1. l. jd. prez. / (Kn) *jëdëm, bërem/bërëm, përem/përëm* sve 1. l. jd. prez. Oblici se mogu i razlikovati ovisno o ispitaniku, te se za Vrpolje i Kninsko Polje bilježi nešto češće *bërem* nego *përem* oboje 1. l. jd. prez. Uvijek je *tärëm* 'dosadujem; trljam', *sërëm* oboje 1. l. jd. prez. prema *träti* (> *òtrati* 'otjerati, odagnati; sprati' – *òträm* 'otjeram, odagnam' : *òtarëm* 'sperem' oboje 1. l. jd. prez.), *sräti*. U šestom, kao i u istovjetnih oblika u četvrtom razredu stanje je jednoobrazno: *kölëm, mëlëm, šälëm* sve 1. l. jd. prez. prema *kläti, mliti* 'mljeti; brbljati', *släti*. Kaže se (treći razred): *kùnëm se* uza (Kn) *kúnëm se*, *kùnëm se* sve 1. l. jd. prez. ([e:] je dugo ispred zvonačnika) prema *klëti se*. Oblici glagola (Vr i KP) *ïsti* sliče također ovjerenim oblicima (obično u Vrpolju i u Kninskome Polju) *dádem, znádem* oboje 1. l. jd. prez. te (isključivo Vr i KP, stariji) *smídem* 1. l. jd. prez. Prva dva oblika pojavljuju se uz običnije *dám, znám* oboje 1. l. jd. prez., a od ostalih osobitosti usp. *dámo* 1. l. mn. prez., *dáte* 2. l. mn. prez., *známo* 1. l. mn. prez., *znáte* 2. l. mn. prez., u 3. l. mn. fakultativno *dàjü, znàjü* uz češće *dàjü, znàjü*, zanijekano npr. *nè dám, nè znám* oboje 1. l. jd. prez., *nè dámo, nè známo* oboje 1. l. mn. prez., *nè dajü, nè znajü* oboje 3. l. mn. prez. Oblici *ídem* 1. l. jd. prez., *ídeš* 2. l. jd. prez. itd. možda naglasno nastavljaju staru atematsku tvorbu \**jím* 1. l. jd. prez., \**jíš* 2. l. jd. prez. itd. Pritom u Kninu uvijek dolazi *jëdëm* 1. l. jd. prez., no u Vrpolju i u Kninskome Polju uz to i *ídem* 1. l. jd. prez. dolaze i fakultativni i birani jekavski oblici poput *jëdem* 1. l. jd. prez. Takvi primjeri, gledani zasebno od *bërem, përem* oboje 1. l. jd., sliče ikavskomu *ideš* 2. l. jd. prez. u Šibeniku i Gospicu (primjer je Kapovićev (2018: 177 – bilješka 53.)). Doznaće se iz pouzdana

izvora (od kćeri danas pokojne govornice jednoga govora iz Drniške krajine; kći je nastanjena u Strani, kao i njezin brat koji je od majke posebno u mladosti uzeo dosta ikavizama, a kći, koja je i autorovom ispitanicom, nije, priklonivši se vjernije kninskomu govoru) kako se oblik *ídem* 1. l. jd. prez., s dugouzlaznim naglaskom, čuva i ponegdje u Drniškoj krajini, dakle ondje se također vjernije nastavlja stara atematska tvorba. U složenicama naglasak je kratkouzlazni na predmetku (npr. *überēm*, *òperēm* oboje 1. l. jd. prez.) odnosno u Vrpolju i u Kninskome Polju zadržan na osnovi (npr. *pojídem* 1. l. jd. prez.) ili kratkosilazni na predmetku (npr. *pōjidēm* 1. l. jd. prez.), a u Kninu kratkouzlazni na predmetku (npr. *pōjedēm* 1. l. jd. prez.; usp. u Biteliću *nājideš* 2. l. jd. prez. (Ćurković 2014: 319)). Glagol *iči/ići* često ima jotirane oblike: *ǐzēm* 1. l. jd. prez., *ǐzēš* 2. l. jd. prez. itd., usp. i *ǐzē li?* 'Kako si?' (vršnjak vršnjaku). Tako je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. npr. Kurtović Budja 2009: 93, u govoru Liča prema Crnić Novosel 2019: 200. U Vrpolju i Kninskome Polju jotacija i izostaje (npr. *ǐdēm* 1. l. jd. prez., *ǐdēš* 2. l. jd. prez...), što je pravilom u Kninu i jotacije ondje nema. Osim toga, jotirani oblici nešto su rjeđi u Kninskem Polju nego u Vrpolju. Nejotirani oblici mogu imati i kratkouzlazni naglasak, najčešće u *idēm* 1. l. jd. prez. Jotirani su isključivo prefigirani oblici poput *dōžēm*, *prǐžēm* (Vr i KP i 'prijeđem') oboje 1. l. jd. prez. Promjena je nesvršenoga prezenta *bìti*: *jèsam – jèsi – jè/jèste/jé/jèst – jèsmo – jèste – jèsu*.

U prefigiranih glagola prvoga, četvrtoga (*zvàti*) i osmoga razreda kratke osnove naglasak je uvijek na predmetku. Primjeri su razni (u različitim licima jednine i množine): *dònēsēm* 1. l. jd. prez., *pònēsē* 3. l. jd. prez., *izvedē* 3. l. jd. prez., *pròvedē* 3. l. jd. prez., *òdvedū* 3. l. mn. prez., *ùtečēmo* 1. l. mn. prez. Takav naglasak prema Kapoviću (2018: 218) ovjeren je u južnim štokavskim govorima, rjeđe i u istočnima. Od južnih govora on daje primjere za crnogorske govore, a donosi ih i Okuka (2008: 102) za govor Barâ. Ima ih i na zapadu, čemu su svjedokom kninski novoštokavski ikavski govor te primjerice obližnji istočnohercegovački bosanskograhovski (usp. *dùnesēš* 2. l. jd. prez., *ibid.*: 113), a prema oskudnim primjerima i zapadniji škabrnjski novoštokavski ikavski govor (usp. *ìspecēš* 2. l. jd. prez., Magaš 2019: 376 – ondje se taj oblik tumači analogijom prema glagolima s fonetskim naglaskom). Kapović (2018: 218) podrijetlo takvih oblika dovodi preko odsutnosti iz standardnoga jezika donekle u svezu s morfonološkim odnosima poput *lòvīm* – *ùlovīm* oboje 1. l. jd. prez., koji se bilježe u novoštokavskim ikavskim govorima uslijed stapanja infinitivnih nastavaka *-it(i)* < \*-iti i *-it(i)* < \*-eti te ujednačivanja u prezantu (vidi potoglavlje 6.2.1.3.). Točnije, on to zove općenito prefiksalm naglaskom. S druge strane, Velić (2020: 59–61) pretpostavlja nekoliko razloga: najvjerojatniji su proboj novijega duga sloga nakon naglasnoga pomaka ili pod naglaskom i naglasni pomak uslijed toga (za 1) *dònēsē* << \*(\*)donèsē << \*donèse sve 3. l. jd. prez.; 2) *dònēsē* << \*donèsē (kratko) < \*donesê (< \*donesë (još kraće)) < \*donesë sve 3. l. jd. prez.) u

istočnjim govorima, utjecaj prezentskoga naglaska kauzativa poput *donòsiti* iz IV. glagolske vrste (tj. \*dovèdem (: *dòvodīm*) >> *dòvedēm* sve 1. l. jd. prez.) u zapadnijim govorima te izgubljena čeonoga naglaska u 1. l. jd. naglasne paradigme C (čega je ostatkom unutar IV. glagolske vrste samo u standardnome jeziku starije i dijalektno *vèlu*<sup>85</sup>) i u istočnjim i u zapadnijim govorima (*dòvedēm* << \*dòvedēm/\*dòvedu sve 1. l. jd. prez. i *dòvedēš* << \*dovedēš/\*dovedēš (< \*dovedēš) sve 2. l. jd. prez.). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima takvi se oblici veoma često pojavljuju i praktično su beziznimnima u prezentu glagola *dòniti*, *dòvesti* 'dovesti pješice; dovesti vozilom' i drugih prefiksalnih tvorba prema njima, ali i nekih drugih glagola s istim dočetkom, npr. *ùbodēm*, *zâbodēm* oboje 1. l. jd. prez. Oblici poput *donèsem* 1. l. jd. prez. javljaju se nedosljedno u nekih mlađih ispitanika, a sa zanaglasnom duljinom (*donèsēm* 1. l. jd. prez.) posve su rijetki. Od drugih glagola beziznimno je: *ògrebēm* 1. l. jd. prez., *ùtèčēm* 1. l. jd. prez. (s fakultativno reduciranim [e]), *nàzovēm* 1. l. jd. prez. Naglasak na korijenu fakultativno se pojavljuje u nekih ispitanika u rjeđih glagola, a u autorovu korpusu to su: *ispletēm/isplètem* 1. l. jd. prez., *ìspekū/ispèkū* 3. l. mn. prez. Češće je *ìspecēm* 1. l. jd. prez. nego *ìspekū* 3. l. mn. prez. Dakle, odstupanja od naglaska na predmetku rijetka su, no bilježe se u ispitanika svih generacija. U glagola duge osnove naglasak ostaje na osnovi, npr. *naráste*, *istúče*, *potkráde* sve 3. l. jd. prez. Glagoli naglasne paradigme B imaju fonetski prenesen naglasak, npr. *zàkolēm*, *pòšalēm*, *sàtarēm* 'porazim; pretučem; premorim' sve 1. l. jd. prez. Iznimka je u Vrpolju i u Kninskome Polju složeno *pòjidēm/pojídem* 1. l. jd. prez. itd., s kratkosilaznim naglaskom prema (Kn) *pòjedēm* 1. l. jd. prez. itd.

U trećem licu množine glagola jedanaestoga razreda češće se čuva nepromijenjena osnova, za što usp. *pèkū* (i *ìspekū/ispèkū*), *tíkū* (i *potíkū*). Gotovo se dosljedno bilježi *rèčū*. Ti primjeri nisu općeniti i bilježe se razlike unutar triju naselja. Tako stariji u Kninu kažu i *pèčū*, *túčū*, a jedino se u Čačićima u Vrpolju kaže *rèkū*. Prema primjerima, dakle, stanje je mijesano, no prevladavaju neujednačeni oblici. Slično je stanje posvjedočeno i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, pri čemu poopćenje promijenjene osnove iz ostatka promjene pogoda različite glagole, usp. Ćurković 2014: 222, Šimundić 1971: 146, Kurtović Budja 2009: 94 – samo u *rèčū*, što je najčešće i u Kninskoj krajini. Nastavak -*u* u 1. l. jd. ima uvijek oblik *òću*, a gotovo uvijek i *mògu*. Analoško -*m* autor bilježi samo u starijih, npr. često *Mòrem li?* 'Smijem li? Mogu li sad ući?' te zanijekano (...) *jâ nè m̄rem* (...).

Ovjereno je u najvećoj mjeri širenje prezentskoga nastavka -*n-* iz II. glagolske vrste. Jedino se u glagola *rèći/rèci* (n. p. B) uvijek čuva izvorna prezentska tvorba (*rècēm* 1. l. jd. prez., *rècēš* 2. l. jd. prez. itd.), a u načelu u starijih u Vrpolju i u Kninskome Polju i prema *sìsti*

<sup>85</sup> U Velić 2020: 61 – bilješka 21. navedeno *vèljū* biva omaškom. Prema Vidoviću (2013: 162) Kapović (2018: 225) navodi i oblik *žèlju* kao dijalektni prežitak.

n. p. A i *lèći/lèći* n. p. C: *sìdēm* 1. l. jd. prez., *sìdēš* 2. l. jd. prez. itd., *lèžēm* 1. l. jd. prez., *lèžēš* 2. l. jd. prez. itd. U Kninu u starijih dolazi i *lèžēm* 1. l. jd. prez. itd. *Srësti* ima -n-: *srëtnēm* 1. l. jd. prez. itd., a za stariju generaciju Vrpoljana bilježi se i oblik *pòmožē* uza *pòmognē* oboje 3. l. jd. prez. U nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima širenje je obuhvatilo različite primjere. Tako je u Imotskoj krajini i Bekiji ugroženo i *rècēn* (: *rèknēn* oboje 1. l. jd. prez.), a posvjedočene su i tvorbe poput *dàdnēm* 1. l. jd. prez. (usp. Šimundić 1971: 147), kakve potpuno izostaju u Kninskoj krajini. U gorskotarskim novoštokavskim ikavskim govorima svi primjeri imaju -n- prema Crnić Novosel 2019: 200.

Tablica 20. Sprezidba glagola *râsti/râsti* i *rèci/rèci*

jd.		
1.	<i>râstem</i>	<i>rècēm</i>
2.	<i>râsteš</i>	<i>rècēš</i>
3.	<i>râste</i>	<i>rècē</i>
mn.		
1.	<i>râstemo</i>	<i>rècēmo</i>
2.	<i>râstete</i>	<i>rècēte</i>
3.	<i>râstū</i>	(ob.) <i>rèčū</i> (: (ob.) <i>pèkū</i> i <i>túkū</i> )

### 6.2.1.2. Druga, treća, peta i šesta glagolska vrsta

Unutar II. glagolske vrste prevladavaju glagoli naglasne paradigmme A, npr. *dìgniti* – *dìgnēm* 1. l. jd. prez., *brìniti* se, *bùbniti* 'udariti o što ili koga (> *bubékniti* n. p. B istoga značenja), nespremno izjaviti', *vìkniti* 'baciti' (Vr, KP) *blèbniti* 'pljusnuti', *zvìzniti* 'udariti, pljusnuti', (Vr, KP) *stìgniti* (: *stìći* – u Kninu samo to), *istrìgniti* 'istrgnuti', 'izvući', 'izvrći iz čega' – *istrìgnēm* 1. l. jd. prez., *ìskìsniti*, *pòdigniti*. Od naglasne paradigmme B prevladavaju glagoli s dugim naglašenim sloganom, npr. *kréniti* – *krènēm* 1. l. jd. prez., *drékniti* 'zavikati', *víkniti*, *zóvniti*, *gúrniti* (: *gùrniti* n. p. A), *čalabřcniti* 'prezalogajiti, pojesti, kušati' – *čalàbřcnēm* 1. l. jd. prez. Od glagola s kratkim naglašenim sloganom očuvani su *tàkniti* – *tàknēm* 1. l. jd. prez., *màkniti* i njihove složenice. Infinitivni je nastavak -ni-, kao što je često u novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Lisac 2003: 57; Ćurković 2014: 216, Šimundić 1971: 144, Kurtović Budja 2009: 90–91). Glagol *tòniti* – *tònēm* 1. l. jd. prez. potpuno je prešao iz naglasne paradigmme B u C, kao i drugdje očuvavši zanaglasnu duljinu (usp. Kapović 2018: 221). Bilježi se i nuzgredno (KP) *tònem* 1. l. jd. prez., gdje je zanaglasna kračina prema drugim glagolima naglasne paradigmme C (npr.

*zòvem, krádem* oboje 1. l. jd. prez.). Naglasna paradigma B očuvana je u složenu *potòn'i* – *pòtonèm* 1. l. jd. prez.<sup>86</sup>

Glagoli prvoga razreda III. glagolske vrste naglasne paradigmme B češće u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu imaju prodor jotirana konsonanta iz prezentske osnove u infinitiv, a primjeri su: *glòžati* (najčešće, dakle *d* > *ž*), *mèčati* (u Kninu rijetko na račun *stávlati*), *šàpcati*, *ràzgrćati* 'vješati, ostaviti rublje na sušenju' – prez. *glòžèm*, *mèčèm*, *šàpcèm*, *ràzgrćèm* sve 1. l. jd. prez. Ta se osobitost pomalo gubi i očuvana je najbolje u ispitanika starije generacije. Ipak se neki primjeri poznaju samo u tom obliku, te je uvijek *glòžati*, a u ispitanika srednje i mlađe generacije i *mèčati* premda oni uglavnom koriste *stávlati/stàvlati*. Premda u načelu samo stariji koriste oblik *mèčati*, on je poznat samo u tom, preinačenom ustroju i u ostalih ispitanika. Ni oblik *ràzgrćati* ne koristi se u svih govornika, pri čemu bilježi se primjerice i: *stávlati*, *vjèšati*. Ondje promjena i izostaje te je i: *ràzgrtati*. U načelu kaže se i *šàptati*, rjeđe *šàpcati*. Osim u tih primjera, prodora nepčanika u infinitiv ima u još glagola, no ne spadaju u istraživačev korpus. Pojava se bilježi i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 217, Šimundić 1971: 146. Uz veoma često *glòžati* često se koristi i oblik *zížati* 'zidati; postavljati u niz', koji se obično nalazi u prvom razredu V. glagolske vrste (*zížām* / (rjeđe) *zížèm* oboje 1. l. jd. prez., a slično je i u Biteliću, usp. Ćurković 2014: 217 – bilješka 237.). U Vrpolju su posvjedočeni i sekundarni šékavizmi *přščati*, *pléščati*, no tako je samo u starijih ispitanika dočim u ostalih postoje nepromijenjeni *přškati*, *pléškati*. Ti glagoli u nekih ispitanika imaju promjenu prema V. glagolskoj vrsti. Unutar trećega razreda III. glagolske vrste glagol *smìjati* se ima dvojake prezentske oblike: *smìjèm se* 1. l. jd. prez., *smìjèš se* 2. l. jd. prez. itd. i *smìjem se* 1. l. jd. prez., *smìješ se* 2. l. jd. prez. itd. Potonji oblici idu prema I. glagolskoj vrsti, a prelazak iz naglasne paradigmme C u B općenito u štokavskim govorima zapaža Kapović (2018: 214). Glagol *šétati* ima isključivo oblike prema V. glagolskoj vrsti: *šétām* 1. l. jd. prez., *šétāš* 2. l. jd. prez. itd. (no u nekih starijih Kninjana infinitiv je ipak *šéčati*), a u III. vrsti jest i glagol *zàspati*: *zàspèm* 1. l. jd. prez., *zàspèš* 2. l. jd. prez. itd. Sinkronijski su u III. glagolskoj vrsti i glagol *ogrèbati* s drugim složenicama (*zagrébati*, *pogrèbati* 'pokupiti s površine'), čiji su prezentski oblici *ògrebèm* 1. l. jd. prez., *ògrebèš* 2. l. jd. prez. itd. Inače je konsonantska skupina *-pst-* uglavnom izgubljena unutar I. glagolske vrste i u starijih u Vrpolju i u Kninskome Polju javlja se samo primjer *dùpsti*. Slično je u Biteliću, gdje se javlja *zépst* (usp. Ćurković 2014: 216 – bilješka 236., 217), a u Imotskoj krajini i Bekiji takvih primjera uopće nema (usp. Šimundić 1971: 145). U rijetkih glagola na dvousneni zapornik prevladavaju oblici

<sup>86</sup> Od glagola II. glagolske vrste rijetko su zabilježeni deverbativi: za Vrpolje i Kninsko Polje bilježi se *ponatakñívati* 'postaviti, nataknuti; objesiti', *ispomakñívati* 'razmjestiti', a u Kninu potvrđeni su oblici bez predmeta (*natakñívati*, *pomakñívati*). Za Knin su primjeri od ispitanika starije generacije, a za Vrpolje i Kninsko Polje od ispitanice srednje generacije. U potonjem slučaju služe u pomalo pošaličnu svrhu, no nisu posve rijetki.

na -*lē*-, usp. *käplē/käpā, zöblē* sve 3. l. jd. prez. Ti su oblici rjeđi u glagola na -*m*, usp. (*x*)*rämle*, *pōčinē/pōčimā/pōčimlē, nàdīmā/nàdīmlē* sve 3. l. jd. prez. Oblik *pōčimlē* 3. l. jd. prez. pretežito se, a *nàdīmlē* 3. l. jd. prez. isključivo rabi u starijih ispitanika. Bilježi se i oblik *nàdimā* odnosno *nàdimlē* oboje 3. l. jd. prez., usto i leksički drukčije *nàpušē, napùxujē* (-ujē-, vidi dalje) oboje 3. l. jd. prez., dakle stanje je raznoliko u odnosu na *pōčimlē* 3. l. jd. prez., što se bolje očuvalo. Oblici na -*lē*- posvjedočeni su i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, npr. u imotsko-bekijskima i u zapadnohercegovačkim, usp. Šimundić 1971: 147, Peco 2007b: 326. Oblici *kâžem* 1. l. jd. prez., *kâžesh* 2. l. jd. prez. itd. u pripovijedanju nuzgredno imaju i alotonke parnjake *kâžem* 1. l. jd. prez., *kâžē* 3. l. jd. prez., a kao infinitiv služi oblik *rèći/reći*. Također se pojavljuju oblici *kâžesh* 2. l. jd. prez. (u: (...) *tô šta kâžesh*) i *kâžem* 1. l. jd. prez. (u: (...) *da t' kâžem poštèno*.), *kâžē* 3. l. jd. prez. (u: (...) *šta s' kâžē*), gdje se gubi ž (a dolazi i do rotacizma u *kârē* 3. l. jd. prez., uz kraćenje i *kârēm* 1. l. jd. prez.).

U prvom razredu V. glagolske vrste ovjereni je stapanje tvorbe prijevojem i imperfektivizacije obično s pretegom potonjega, no supostoje oba oblika s različitom čestotom u različitim ispitanika, usp. *stávlati/stävlati, òbavlati/obávlati, zàtvarati/zatvárati, òtvarati/otvárati*. Dvojstvo je puno bolje posvjedočeno u infinitivu, a samo dijelom u prezentu. Ondje su likovi s kračinom naglaska ili zanaglasnoga sloga još češći, usp. *stávläm/stävläm* (te samo *pòstavläm* sve 1. l. jd. prez.) prema *òbavläm, zàtvaräm, òtvaräm* sve 1. l. jd. prez., a prezent ima samo kračinu u *pòpravläm* 1. l. jd. prez. prema *pòpravlati/poprávlati*, također isključivo *pretpòstavläm* 1. l. jd. prez. Ipak je rijetko duljina i u prezentu u takvih primjera, čemu je fakultativnim primjerom (Kn) *isprávlati* : (češće) *ispravlati – isprävlä* : (puno češće) *ispravlä* oboje 3. l. jd. prez., zatim (Vr) *otvárajü* 3. l. mn. Prema nekim pokazateljima dug slog i u infinitivu i u prezentu širio se iz kninskoga govora, no ondje je nešto češći u infinitivu u nekih starosjedilaca (*zatvárati, poprávlati*), dok u prezentu u posve rijetkim primjerima djeluje isključivo analogija (samo je primjer *isprävlä* 3. l. jd. prez. prema *ispravlati* (: *ispravlati*)). Unatoč tomu što je kninski govor vršio utjecaj na preostala dva, u različitim govornika pojavljuju se različiti primjeri. Npr. u mlađih u Kninskom Polju često je *uprávlati – úpravläm* 1. l. jd. prez. prema *ispravlati – ispravläm* 1. l. jd. prez., no podatci su oskudni, usp. i isključivo (Vr) *ústavlati* 'zaustavlјati' te svugdje *ostavlati*. Također je u nekih starijih Kninjana dosljedno: *òbavlati, pòpravlati* (umjesto *zatvarati* dan je primjer: *zatvör'i*). Dakle, iz kninskoga govora jedino se širio dug slog pod naglaskom u infinitivu, premda je i ondje vjerojatno to novija pojava jer se razlikuju idiolekti starijih Kninjana, od kojih je jedna ispitanica starosjediocem te je takve oblike mogla naknadno razviti i pod utjecajem drugih idioma. Samo je dug slog u (Vr, KP) *prítvárati / (Kn) pretvárati* 'pretvarati, mijenjati u što drugo' – (Vr, KP) *prítväräm / (Kn) prètväräm* oboje 1. l. jd. prez. Premda je u prezentu uvijek kračina poslije naglaska, u

imperativu nuzgredno je bilježena duljina u primjeru *zàtvárāj* 2. l. jd. imp. *vráta*, što povećava fakultativnost likova s dugim sloganom osnove u infinitivu. Oblici s dugim sloganovima i prije su bili rjeđi u Vrpolju i u Kninskome Polju, ali i u Kninu. Posvjedočen je i oblik *allegro* u imperativu: *čěk* 2. l. jd. imp. Glagoli drugoga razreda imaju u pravilu prezentsku osnovu jednaku infinitivnoj (npr. *zafřkávām* (i *zajěbávām*), *pròbávām* sve 1. l. jd. prez.), a glagol *dávati* i složenice imaju i oblike na *-āvā-* i na *-ajē-* (prema drugom razredu III. glagolske vrste), koji su češći, npr. *dājēm* (i *dâjēm*) / *dâvām*, *pròdajēm/pròdávām*<sup>87</sup>, *dòdajēm/dòdávām*, *ùdajēm/ùdávām* sve 1. l. jd. prez. Ondje su oblici s preinačenom prezentskom osnovom u načelu češći. Od glagola na *-āvati* često je i *obècājēm* uza *obècāvām*, *pòznajēm* (i prema *pòznati*) i *pòznām* sve 1. l. jd. prez. Premda ih ima u ispitanika svih dobnih skupina u Vrpolju i u Kninskome Polju, no ne bilježe se u Kninu, oblici *zajěbajēm*, *zafřkajēm* i (prema (1. razred) *spýdati*) *spýdajēm* sve 1. l. jd. prez. ušli su u vрpoljski i kninskopoljski novoštokavski ikavski govor poslije Domovinskoga rata. Takvo je objašnjenje autor čuo od nekoliko ispitanika koji te oblike ne rabe i vjerojatno su preuzeti iz drugih novoštokavskih ikavskih (ili južnočakavskih) govora tijekom prognaničkoga života za vrijeme toga rata. Tumačenje je tim vjerojatnije što su primjeri listom pogrdnoga značenja i lako se preuzimaju. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima ti oblici puno su češći, usp. Ćurković 2014: 222 (ondje dolazi i do ispadanja [j] u nekim oblicima, gdje je slog ispred njega kratkim prema oblicima gdje ne ispada nikako, usp. *okòpajēn/okòpaēn* prema *smýzājēn se* sve 1. l. jd. prez.), Šimundić 1971: 147, Kurtović Budja 2009: 92. U odnosu na vрpoljski i kninskopoljski novoštokavski ikavski govor oblici na *-ajē-* češći su i u zapadnohercegovačkim novoštokavskim ikavskim govorima prema primjerima u Peco 2007b: 339–349. Glagoli na *-írati*, koji su novijim leksičkim slojem posuđenim iz njemačkoga jezika ili prema njemu (usp. njem. *-ieren*), najčešće imaju fonetski prenesen naglasak, npr. *telefónírām* 1. l. jd. prez., *kad se zakomplícírā* 3. l. jd. prez., *štá se běz'zé žívcírāš* 2. l. jd. prez., *praktícírāš* 2. l. jd. prez., *preténdírā* 3. l. jd. prez. Jako je rijetko neprenesen, a jedinim je primjerom potpuno neprenesena naglaska u autorovu korpusu za Vrpolje glagolski pridjev trpni *komplícírāno* (: (ob.) *komplícírāno* oboje N jd. s. r. neodr.). Primjer dolazi od starijega ispitanika, a od ispitanika srednje generacije za Vrpolje dobiven je primjer dvostrukoga naglaska u *organízírāmo* 1. l. mn. prez., dakle nepreneseni naglasak polako se povlači.

Unutar drugoga razreda VI. glagolske vrste u Vrpolju i Kninskome Polju češće, a u Kninu rjeđe prezentska je osnova jednaka infinitivnoj. U mlađih ispitanika neovisno o naselju to je dodatno rjeđe. Pritom ima primjera gdje je uvijek u prezantu slijedom *-ujē-* prema prvom

<sup>87</sup> Oblik *pròdájē* 3. l. jd. prez., s dugim [a:], kako je rijedak i stvoren je analogijom prema *dâjēm*, što je također rjeđe od *dâjēm* oboje 1. l. jd. prez.

razredu (npr. *putòvati* – *pùtujēm* 1. l. jd. prez.), usp. *ispìtivā* : (u mlađih obično) *ispìtujē*, (u starijih) *opìstivā*, (stariji Kninjani) *ubjèživā* 'uvjerava' sve 3. l. jd. prez., ali u svim naseljima samo *zanemàrujē* 3. l. jd. prez., *preporùčujū* 3. l. mn. prez. Usp. u mlađih *ispìtujē/ispìtivā*, *zabrànujē* (*zabrànívā*) sve 3. l. jd. prez., *objàvlujū* 3. l. mn. prez., *nadogràžujēš* 2. l. jd. prez., *izbàcujū* 3. l. mn. prez., *upìsujē* 3. l. jd. prez., *povèzujēmo* 1. l. mn. prez. itd. Oblici glagola *zabrańivati* nisu korišteni od mnogih ispitanika, nego je rabljeno netvoreno *brâni* 3. l. jd. prez., zbog čega *zabrànívā* biva rjeđe od *ispìtivā* oboje 3. l. jd. prez. Dakle, u nekih govornika oblici na -*tvati* plodniji su nego u drugih. U nekih govornika iz praktičnih razloga dolazi *objàvluvā* 3. l. jd. prez. prema *objàvlujū* 3. l. mn. prez. (također: *osùžujū* 3. l. mn. prez. prema običnjemu *osùžujē* 3. l. jd. prez., ali i *pojavlívajū* 3. l. mn. prez.) da bi se izbjegao složeniji ustroj (\*\**objavlívajū* 3. l. mn. prez.). Čini se da je tako i u govorima Imotske krajine i Bekije, gdje se uz nekoliko čestih primjera u 1. l. jd. (Šimundić 1971: 147) daje i dvojstvo *natiskívajū* : *natiskujū* oboje 3. l. mn. prez. (*ibid.*: 146). Slijed -*ujē*- najrjeđi je u starijih ispitanika, a najčešći u mlađih, no svugdje je ovjeren, usp. *ispìtujē*, *suražujē* oboje 3. l. jd. prez., *istràžujēmo* 1. l. mn. prez. (: *ispìtivā*, *suràživā* oboje 3. l. jd. prez., *istràživāmo* 1. l. mn. prez.) u različitim govornika. Ipak se slijed -*tvā*- polako povlači, što je vidljivo po primjerima u mlađih ispitanika. U potonjem slučaju valja pretpostaviti i utjecaj obrazovanja jer je u nekim slučajevima posvjedočena razlika među najbližim rođacima (braćom). Također, često se u manje neformalnu govoru (npr. ako osobe nisu posve bliske, ali se poznaju), rabe upravo oblici na -*ujē*- . Defektivno je i uvijek očuvano *smràčivā se* 3. l. jd. prez. 'pada mrak' (rijetko (KP, mlađi) > *smràčavā se* 3. l. jd. prez.); uza *smàkāvā se*, *mrâčī se* oboje 3. l. jd. prez. – potonje i u Biteliću, usp. Ćurković 2014: 211), a u načelu *ne obàdīvā* te puno rjeđe *ne obàdāvā* 'ne sluša' oboje 3. l. jd. Slično je i u nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Šimundić 1971: 147). Dakle, uz konzervativno stanje bilježen je prodor slijeda -*ujē*- i promjena vrste slijedom -*āvā*- u rijetkim primjerima (premda je uslijed -*tvā*- : -*āvā*- zapravo posrijedi ista (V.) glagolska vrsta).

Tablica 21. Sprezidba glagola *kréniti*, *glòžati*, *zafrkávati* i *ispitivati*

jd.				
1.	<i>krénēm</i>	<i>glòžēm</i>	<i>zafrkāvām</i>	<i>ispitīvām/ispitujēm</i> , ali <i>zanemàrujēm</i> itd.
2.	<i>krénēš</i>	<i>glòžēš</i>	<i>zafrkāvāš</i>	<i>ispitīvāš/ispitujēš</i>
3.	<i>krénē</i>	<i>glòžē</i>	<i>zafrkāvā</i>	<i>ispitīvā/ispitujē</i>
mn.				
1.	<i>krénēmo</i>	<i>glòžēmo</i>	<i>zafrkāvāmo</i>	<i>ispitīvāmo/ispitujēmo</i>
2.	<i>krénēte</i>	<i>glòžēte</i>	<i>zafrkāvāte</i>	<i>ispitīvāte/ispitujēte</i>
3.	<i>krénū</i>	<i>glòžū</i>	<i>zafrkávajū</i>	<i>ispitīvajū/ispitujū</i>

### 6.2.1.3. Četvrta glagolska vrsta

Glagoli prvoga i drugoga razreda IV. glagolske vrste svugdje imaju dočetak *-iti* u infinitivu, npr. *nösiti*, *lètti*. Iznimkom je jedino fakultativno *vìđjeti* uza *vìđti* u kninskome govoru, što je novijim oblikom koji ne prevladava. U nekih ispitanika Kninjana takvih primjera ima još (*razùmjeti*, *ìspjeti*), no i oni su fakultativni uz ikavizme. U drugom razredu razvitak je bio *-iti* < \*-ěti, kao i drugdje u novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Ćurković 2014: 216, Šimundić 1971: 144, Kurtović Budja 2009: 90, Crnić Novosel 2019: 192–193). Glagol *zviždati/zvižžati*, koji pripada trećemu razredu, u Vrpolju i u Kninskome Polju glasi i *zvižđiti*, što je posve običan oblik u nekih ispitanika. Neprefigirani glagoli naglasne paradigmе C svih triju razreda imaju u prezentu kratkouzlazni ili u prvom i drugom razredu dugouzlazni naglasak na osnovi (npr. *zvònī*, *gorī* oboje 3. l. jd. prez., *zvižđīm* 1. l. jd. prez.; *zújī* 3. l. jd. prez., *típīm* 1. l. jd. prez.), a prefigirani beziznimno na predmetku, npr. *zàzvonī*, *izgorī* oboje 3. l. jd. prez., *zàzvižđīm* 1. l. jd. prez.; *zàzújī* 3. l. jd. prez., (Vr, KP) *prìtřpīm*/(Kn) *prètřpīm* oboje 1. l. jd. prez. Usp. i *ìzgubīm*, *ùronīm*, *zàletīm se*, *dòžtvīm*, *pòcřnīm*, *pocřvenīm* sve 1. l. jd. prez., *nàučīš* 2. l. jd. prez. prema *gùbīm*, *rònīm*, *lètīm*, *žívīm*, *cýnīm*, *cřvènīm* sve 1. l. jd. prez., *ùčīš* 2. l. jd. prez. U trećem razredu samo glagol *dréčati* 'vikati, derati se' ima redovito dugouzlazni naglasak svugdje i nema tvorenica, a javlja se i oblik *dréčti* prema prvom razredu. Pokraj njega javlja se dvojstvo *błéštati/błeštati*, a *múčati* 'šutjeti, mučati' – *múčīm* 1. l. jd. prez. dugo je naspram *mùči* 2. l. jd. imp. Tako je i u Biteliću jer se tvrdi (Ćurković 2014: 216) da su se glagoli na *-iti* < \*-iti i *-iti* < \*-ěti „izjednačili“ te da „tvore istu vrstu“. U govorima Imotske krajine i Bekije u primjera oscilatorna infinitivnoga naglaska ili pod njegovim utjecajem pojavljuje se i naglasak na osnovi u prezentu, no ostali primjeri imaju isključivo naglasak na predmetku (usp. Šimundić 1971:

148). Do naglaska na predmetku dolazi uslijed jednačenja infinitivnoga *-iti* < \*-iti (1. razred) i *-iti* < -eti (2. razred.) u novoštokavskim ikavskim govorima, zbog čega ujednačuje se i prezentska promjena prema onoj glagola na *-iti* < \*-iti. To je pokazao Vukušić (1984: 9, 53) za sjevernopodgorski novoštokavski ikavski govor. Morfonološki gledano, glagoli na *-iti* < -eti i *-ati* < \*-eti, u kojih izvorno nema naglasne paradigme B u neprefigiranih oblika (usp. Kapović 2018: 222, 223 – ondje se ističe da je jedina iznimka, *voljeti*, mlađega postanka), ujednačuju nakon prefiksacije naglasak prema naglasnoj paradigmii B u glagola na *-iti* < \*-iti, npr. *izgori*, (Vr, KP) *prit̄pī*/(Kn) *pr̄t̄pī* sve 3. l. jd. prez., *zat̄čīm* se 1. l. jd. prez. < \**izgōrī*, (uzevši da je ikavizam bio prije u svim trima naseljima očuvan i u predmetku) \**prit̄pī* oboje 3. l. jd. prez., \**zat̄čīm* (: *dōnosīm*, *zārādīm* sve 1. l. jd. prez.). U rekonstruiranim oblicima uzima se u obzir postojanje povučena naglaska na korijenu prije naglasnoga pomaka čisto strukturalno, dočim sinkronijski osim teorijskoga tumačenja zapravo nema dokaza tomu. I u glagola na *-iti* ujednačuje se naglasak (što prema Kapoviću (*ibid.*: 242) biva bilježeno u svim štokavskim govorima glede naglasne paradigmie C), npr. *pōtrošī*, *ùložī*, *pōvīrī* poskrivečki pogleda, pogleda sramežljivo, kroz rupicu' sve 3. l. jd. prez. (neprefigirano n. p. C: *trōšī*, *lōžī*, *vīrī* sve 3. l. jd. prez.) : *dōnosī*, *zāmolī*, *zārādī* sve 3. l. jd. prez. (neprefigirano n. p. B: *nōsī*, *mōlī*, *rādī* sve 3. l. jd. prez.), *zāfālī*, *zāmislī* oboje 3. l. jd. prez. (neprefigirano n. p. A: *fālī*, *mīslī* oboje 3. l. jd. prez.). Kaže se samo: *pōstojī*, *nástojī* oboje 3. l. jd. prez., dakle i ondje naglasak je na predmetku. Premda je posrijedi glagol koji je u prezentu jednakoga ustroja kao i ostali analizirani oblici, obično je svugdje *razūmīš* (naročito kao poštupalica), a u Vrpolju i u Kninskome Polju i *rāzumīš* oboje 2. l. jd. prez. Svi analizirani primjeri upućuju na novoštokavsko ikavsko podrijetlo kninskih novoštokavskih ikavskih govorova, od kojih govor Knina do dana današnjega nije izgubio ikavštinu u glagola na *-iti* < \*-eti unatoč prođoru jekavizama na drugim mjestima. Tako je i u nekim zapadnijim istočnohercegovačkim govorima, npr. u govorima Slivna Ravnoga i okolice, gdje također dolazi do jednačenja naglaska (za razvitak infinitiva usp. Vukša Nahod 2017b: 54, 57, 59, 61; za primjere *ožèdnīt*, *razvesèlīt* oboje n. p. B i *žèdnīt*, *vesèlīt* se oboje n. p. C usp. *ibid.*: 240, 242). U netvorenenih glagola *vīdīti*, *znáčīti* i *tvȇdīti* bilježi se često naglasna podvojenost, npr. *vīdīš/vīdīš* 2. l. jd. prez., *znáčī/znáčī* (rijetko te isključivo kao poštupalica i pokraćeno: *znàčī*), *tvȇdī/tvȇdī* sve 3. l. jd. prez. Pritom je oblik *vīdīš* 2. l. jd. prez. jako čest, a oblici *znáčī* i *tvȇdī* oboje 3. l. jd. prez. pojavljuju se ponekad i ne u svih ispitanika. Glagol *vīdīti* ima i oblik *allegro* (*vīš* 2. l. jd. prez.), bilježen u govornika različite dobi. Često se javljaju i oblici *allegro* prema *mīslīti*: *mīz* 1. l. jd. prez. (u *Jâ mīz da...*) i nešto rjeđe *mīšiš* 2. l. jd. prez. (u *Mīšiš*, *â?*).

U glagola prvoga i drugoga razreda čija osnova završava na *-n-* uz nastavke prema IV. glagolskoj vrsti posvjedočeni su i nastavci II. glagolske vrste, npr. (Vr, KP) *zāmīnēm*/(Kn)

*zàmijénem*, (Vr, KP) *pòcřném* sve 1. l. jd. prez., (Kn) *da izvīněš* 2. l. jd. prez. 'takoreći' (: (Vr i KP) *da pròstíš*<sup>88</sup> 2. l. jd. prez.) – i (Vr, KP) *zàmíním*/(Kn) *zàmijéním*, *pòcřním* sve 1. l. jd. prez., ali samo *izvīněm se* 1. l. jd. prez. To je tako jer i glagoli II. glagolske vrste imaju dometak *-ni-* u infinitivu te sinkronijski nema razlike u infinitivima *kréniti*, *gúrniti/gùrniti* (II. vrsta) i (Vr, KP) *zamíniti*/(Kn) *zamijéniti*, *pocřniti*. Razlika se djelomice gubi i u prezentu, gdje je npr. *kréněm*, ali (Vr, KP) *zàmíněm*, *zàmíním* / (Kn) *zàmijéněm*, *zàmijéním* sve 1. l. mn. prez. Oblici prema II. glagolskoj vrsti relativno su živi te su obični u ispitanika starije i srednje generacije, a rjeđi su u ispitanika mlađe generacije. Prema dostupnim podatcima i spoznajama ispitanikâ te pojave nema u višesložnica, ovdje u *pocrvěniti*. U Imotskoj krajini i Bekiji jednačenje se donekle bilježi, no ondje ravnomjerno i u višesložnica (usp. Šimundić 1971: 147).

Rijetko je i u starijih u 3. l. mn. glagola prvoga i drugoga razreda posvjedočen i nastavak *-ū*, prema autorovu korpusu samo u primjerima *mòlū*, *vìdū*, *lètū*, *vòlū* i *vèlū*. Potonji glagol rijetko dolazi u Kninu, gdje se češće kaže: *kâžū* 3. l. mn. prez. Premda su oblici na *-ū* rijetki i u ispitanika koji nisu često mijenjali boravište, dosljedno su davani kao odgovor u upitniku samo od V. Ž., dakle od konzervativna Kninjanina. Zaključuje se kako taj ispitanik ima još sličnih primjera, no ovdje se autor ograničio samo na građu iz upitnika. U Biteliću taj nastavak prevladava jer Ćurković (2014: 222) daje dvojstvo *-ū/-ē* (3. l. mn.), a primjer u promjeni samo s nastavkom *-ū* (*râdū*). Jednako je čest i u govorima Imotske krajine i Bekije (usp. Šimundić 1971: 146) i na šibenskome području (Lisac 2003: 57). I u Makarskom primorju posve je prevladao (Kurtović Budja 2009: 92), dakle pojavljuje se zapadnije i južnije od Kninske krajine.

Tablica 22. Sprezidba glagola *mòliti*, *zviždati/zvižžati/zvižditi*, *zazviždati/zazvižditi* i (Vr, KP) *zamíniti*/(Kn) *zamijéniti*

jd.				
1.	<i>mòlím</i>	<i>zviždím</i>	<i>zàzviždím</i>	<i>zàmíním/zàmijéním</i> : <i>zàmíněm/zàmijéněm</i> itd.
2.	<i>mòlíš</i>	<i>zviždíš</i>	<i>zàzviždíš</i>	<i>zàmíníš/zàmijéníš</i>
3.	<i>mòlī</i>	<i>zviždī</i>	<i>zàzviždī</i>	<i>zàmínī/zàmijénī</i>
mn.				
1.	<i>mòlímo</i>	<i>zviždímo</i>	<i>zàzviždímo</i>	<i>zàmínímo/zàmijénímo</i>
2.	<i>mòlíte</i>	<i>zviždíte</i>	<i>zàzviždíte</i>	<i>zàmíníte/zàmijéníte</i>
3.	<i>mòlē/mòlū</i>	<i>zviždē</i>	<i>zàzviždē</i>	<i>zàmínē/zàmijénē</i>

<sup>88</sup> Bilježi se glagol \*pròstíti samo u tom obliku i u *Bòže m' pròsti* 2. l. jd. imp.

### 6.2.2. Aorist

Aorist označuje svršenu prošlu radnju, često vezanu uza sadašnjost. Nerijetko se upotrebljava, a bolje se čuva u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu, no u većini sveza običan je u govorima svih triju naselja. Primjeri su: *Päde jâ.* (Kn i: *Bäš sam pälä.*) *Òde jâ. Zäboravî na kâvu. Üb<sup>i</sup> me višë s tîm.* 'Dosadio/-la si mi govoreći o tome.' (rijetko) *Èvo dôžošmo.* (obično: *Èvo dôšli smo.*) Još primjera za sva tri naselja: *dôže, pôgledâ, nàgovôrî, prôčitâ, prôzove* sve 1., 2., 3. 1. jd. aor., *òdošmo* 1. 1. mn. aor. U glagola II., III., IV., V. i VI. vrste u jednini, koja je nastavačno ujednačena (1. 1. jd. = 2. i 3. 1. jd.), uvijek se pojavljuje duljina na posljednjem vokalu osnove jer je naglasak kratkosilazni ili dugosilazni na prvom slogu, npr. *pûnû, nàsmijâ se, nàstavî, pòbacâ, pòrazbacîvâ* sve 1., 2., 3. 1. jd. aor. Ta duljina je sekundarna (Kapović 2015: 549–550). U 2. i 3. 1. mn. pojavljuje se obično nastavak *-šmo, -šte*, što se ima tumačiti analogijom prema 3. 1. mn. *-šê* (rijetko: *-še*). Tako je često i u drugim novoštakavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 225 (u tragovima *òdošmo* 1. 1. mn. aor. pokraj običnih oblika na *-smo, -ste*), Šimundić 1971: 150. U glagola I. glagolske vrste rijetko se bilježi i vokal *-e-* umjesto *-o-* u množini, očito iza nepčanika: *dôžešmo* 1. 1. mn. aor., *dôžešte* 2. 1. mn. aor., *dôžešê* 3. 1. mn. aor. prema *stîgošmo* 1. 1. mn. aor., *stîgošte* 2. 1. mn. aor., *stîgošê* 3. 1. mn. aor. Uz oblike sa *-š-* u 1. i 2. 1. jd. pojavljuju se i etimološki *-smo, -ste* (npr. *dôžosmo* 1. 1. mn. aor., *dôžoste* 2. 1. mn. aor.), no uglavnom su to birani oblici. I u mlađih, gdje se najčešće bilježe, može se špekulirati o utjecaju obrazovanja. Općenito su česti aorisni oblici jednine u većini sveza, zbog čega zaključak je kako se aorist u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima djelomice čuva. Tako je i u bitelskom govoru, gdje oblici s ništičnim nastavkom u jednini nemaju pandane u množini (usp. Ćurković 2014: 225). U Makarskom primorju čuva se obično samo 3. 1. jd. (Kurtović Budja 2009: 95). Aorist se može koristiti i u pripovijedanju (kao i, primjerice, u Biteliću, usp. Ćurković 2014: 225), dakle i historijski je. To pokazuje da nije rijedak u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima, premda je pripovijedanje u aoristu rijetko na račun perfektnoga i prezentskoga prema autorovu korpusu. Usp. npr. *Ali pòslušâj me! Slùšâj òvô... I òdošmô mî ù tû kñîgu. I nâžêmô mî Šostâr.; Äimê gûšta... Nêmâ: câća òvô, câća ônô... Dâmîrê... Òde jâ niz svójî pâr sâtî i...; Ma kâžê òvaj, dâj... Sàmô vî tâmo sjèdîte i mùčte. Tip ìzbreflâ....* Nizanje aorisnih oblika u pripovijedanju zabilježeno je samo u starijih Vrpoljana, usp. *I òn<sup>i</sup> dôžošê, ôn pârkîrâ ónde i òde ôn s nôm gôre ù kuću.; I òna dôže i òna mèn<sup>i</sup> prôdûžît dôzvolu dës<sup>et</sup> gödînâ.* Aorisnim oblikom ovdje se drži i defektivno *bî* 3. 1. jd. aor. < \*bē u izrazu: *Štâ tî bî? 'Što ti je? Što ti se dogodilo?*"

Aorisni su nastavci:

1., 8., 14. razred I. glagolske vrste, također u *zvàti* (4.), ovjereno u *rèći/rèći* (11.), supletivno prema *òtìci* (17.; *òde* 1., 2., 3. l. jd. aor. itd.): -e, -e, -e, -ošmo (-osmo), -ošte (-oste), -ošē; ostali razredi I. glagolske vrste te ostale vrste: -0, -0, -0, -šmo (-smo), -šte (-ste), -šē.

Nastavkom je osnove glagola II. glagolske vrste u jednini -nu- (npr. *krênu*, *pûnu* oboje 1., 2., 3. l. jd. aor.), a u množini -ni- (npr. *krén'išē*, *pún'išē* oboje 3. l. mn. aor.). Glagoli *pàsti* (I. glagolska vrsta) i *skìn'iti* (II. glagolska vrsta) imaju oblike jednine uglavnom prema I. (*pàde* : *pànu* oboje 1., 2., 3. l. jd. aor.) odnosno II. glagolskoj vrsti (*skìnú* : *skìde* oboje 1., 2., 3. l. jd. aor.). U množini su oblici prema prevladavajućim jedninskim: *skìn'išmo*, *pàdošmo* oboje 1. l. mn. aor. Uz niječnicu beziznimno je preskakanje naglaska u jednini, npr. *nè reče jâ da*, *nè pokâzâ jâ nièmu*, *nè napravî*, pa i *nè ode* (: *òde*), npr. *I nè ode jâ na krâju*. 'Nisam otišao/-la na događaj. Nisam ispoštovao/-la dogovor.'

Tablica 23. Sprezidba glagola *rèći/rèći*, *pokázati* i *nàpravîti*

jd.			
1.	<i>rèče</i>	<i>pòkâzâ</i>	<i>nàpravî</i>
2.	<i>rèče</i>	<i>pòkâzâ</i>	<i>nàpravî</i>
3.	<i>rèče</i>	<i>pòkâzâ</i>	<i>nàpravî</i>
mn.			
1.	<i>rèkošmo</i>	<i>pokázašmo</i>	<i>nàpravišmo</i>
2.	<i>rèkošte</i>	<i>pokázašte</i>	<i>nàpravište</i>
3.	<i>rèkošē</i>	<i>pokázašē</i>	<i>nàpravišē</i>

### 6.2.3. Perfekt

Perfekt je najčešće prošlo vrijeme u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i podjednako je čest u svim trima govorima. Ondje može zamjenjivati aorist u nekim slučajevima, što je pokazano u prethodnom potpoglavlju. Njime se mogu izricati cijeli dijelovi teksta, npr. *Ròdijo se u Knínu... Márići... Òdrâstâ... Dòbar dân. I tàkô. Škôla u Már'ćima... È. Òsnôvnâ škôla u Már'ćima... Učíteł'ca Slávka Márić bîla... Nôj smo bráli jaglâca i lubičicê kad*

*je mājčīn dān... Ìndā nas je òna otprém'la dòle u, òvāj, òsnōvnū.... Može biti i krnjim, npr. ròdijo se, òdrāstā 1., 2., 3. l. jd. perf. m. r., bila 1., 2., 3. l. jd. perf. ž. r.*

Tablica 24. Sprezidba glagola *rèći/rèći, skákati i govóriti*:

jd.			
1.	<i>rèkā/rèkla sam</i>	<i>skákā/skákala sam</i>	<i>govórijo/-la sam</i>
2.	<i>rèkā/rèkla si</i>	<i>skákā/skákala si</i>	<i>govórijo/-la si</i>
3.	<i>rèkā/rèkla/rèklo je</i>	<i>skákā/skákala/skákalo je</i>	<i>govórijo/-la/-lo je</i>
mn.			
1.	<i>rèkli/rèkle smo</i>	<i>skákali/skákale smo</i>	<i>govórili/-le smo</i>
2.	<i>rèkli/rèkle ste</i>	<i>skákali/skákale ste</i>	<i>govórili/-le ste</i>
3.	<i>rèkli/rèkle/rèkla su</i>	<i>skákali/skákale/skákala su</i>	<i>govórili/-le/-la su</i>

### 6.2.3.1. Glagolski pridjev radni

Glagolski pridjev radni u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ima poglavito dva dočetka u muškome rodu jednine ovisno o glagolskoj vrsti: *-ā* (dijelom 1., sav 4., 5., 7., 11., 13., 14., 16. i 17. razred I. glagolske vrste, III., V. i VI. vrsta) i *-o* (dijelom 1., sav 3., 6., 8., 9., 10., 12. i dijelom 15. razred I. glagolske vrste, II. i IV. vrsta). Primjeri su: *rèkā, krénijo, plésā, mīslijo, dávā, rùkovā*. U Kninu glagol *ùmrijēti* i *ùprijeti* ima i nastavak *-ō*, što je češće prema prvomu glagolu, npr. u istoga ispitanika *ùmrō : ùprā*. U Vrpolju i u Kninskome Polju u nekih govornika, poglavito starije i srednje generacije, pojavljuje se i nastavak *-e* gdje je običan nastavak *-o*, npr. *bìje, òdnije* (usp. i *3àvā ga òdnije!* 'K vragu s njim! Kako ne zna?!!'), *pobijédije; Žívije!* 'Nazdravlje!' Taj se nastavak polako gubi jer u mlađih često nema njegove kontinuacije, a ni izvan korpusa ispitanika mlađe generacije ne rabe ga svi. Neki nisu ni svjesni da on postoji pokraj *-o*, što nužno ne znači da ga ne koriste, ali je rjeđi od *-o*. Na snimci posvjedočen je dvaput za Kninsko Polje (jednom u starosjedioca) u *bìje* i u mlađega Vrpoljanina i onoga srednje životne dobi u primjeru *bìje*, u mlađega i *rádije*. I neki drugi pokazatelji upućuju na to da su takvi oblici u Vrpolju češći nego u Kninskome Polju, kao što je kontinuacija u nekih mlađih Vrpoljana (odakle je primjer *pobijédije*). U polušali posvjedočen je u ispitanika srednje generacije za Kninsko Polje i primjer *dòvatije*. U starijih Vrpoljana i Kninskopoljaca iz istočnoga dijela Kninskoga Polja rijetko se bilježi i nastavak *-a* u istoj razdiobi, a autor ga bilježi samo u primjeru *pobídija*. Taj primjer, koji se pojavljuje u različitim govornika starije generacije

i potvrđen je i od ispitanika srednje generacije (premda ga ne koriste), sadržava i ikavski odraz jata, što govori o njegovoj iznimnosti jer se gotovo isključivo taj i ostali oblici glagola *pobijéđiti* koriste u jekavskom obliku, usp. *pobijéđijo*/(Vr, KP i) *pobijéđije*. Ikavski oblik s nastavkom *-a* u vrpolskome i kninskopoljskome govoru može biti star, no mogao je biti i preuzet iz novoštokavskih ikavskih govora s izrazitijom ikavštinom i nastavkom *-a* prema glagolima prvoga i drugoga razreda IV. glagolske vrste. U tih glagola između posve rijetka *-a* i posve obična *-o* nuzgredno se *-e* nameće kao prijelazni nastavak. Pri tome *-e* je sličniji *-a* te se i razvilo prema njemu, a *-o* je analoško. To također upućuje na to da su prije primjeri na *-a* bili brojniji nego danas te da je primjer *pobijđija* star. Budući da glagol *pobijéđiti* pripada IV. glagolskoj vrsti, jedino glagoli II. glagolske vrste u cijelosti imaju nastavak *-o*, npr. *dignijo*, *krénijo*. Rijetko se ondje bilježi i dometak *-nu-*, a fakultativno je u različitim ispitanika npr. *dīgnuo* (posve fakultativno uza *dignijo*), *zacénuo od smìja* 'počeo se grohotom smijati'. Nastavak *-ē* pojavljuje se u svim trima naseljima u glagola (dijelom) 1. i (u praksi svega) 2. razreda I. glagolske vrste, usp. *dòvē*, *pòčē*, *üzē*. U Vrpolju zabilježen je rjeđe i u starijih nastavak *-o* uz umetnuto *-j-*, usp. *dòvejo*, ali *pòčē*, *üzē*. Kratko *-o* uza spomenuto umetanje bilježi se ondje i u glagola *ùbosti*, *izuti* i *òbuti*: *ùbojo*, *izujo*, *òbujo* (stariji) : *ùbō*, *izuo*, *òbuo* (srednje dobi, mlađi). Također je ondje (stariji) *čùjo* : (srednje dobi i mlađi) *čùo*. Umetnuto *-j-*, dakle, u povlačenju je u tih oblika. Inače se *-j-* bilježi beziznimno iza *-i* od osnove, za što su različiti primjeri: (Vr) *bìjo*, *trázijo*, *rádijo*, *nàpravijo*; (KP) *potròšijo*, *rijéšijo*, *bìjo*, *zarádijo*; (Kn) *srùšijo*, *bìjo*, *nàpravijo* itd. Veoma je rijetko prije *-j-* izgubljeno *-i-*, čemu je u autorovu korpusu čest primjer *vìđjo*<sup>89</sup>, bilježen rijetko u ispitanika svih dobnih skupina, a u najstarije ispitanice bilježi se i oblik *stídjo*. Stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima blisko je stanju u vrličkima (Galić 2019: 79–81), gdje je puno dosljednije stezanje vokala, no kijevski primjeri kao *čû*, *pòsû*, *izû* (*ibid.*: 80) nemaju potpunu usporednicu u ostalim govorima Vrličke krajine, gdje prevladava raznoliko stanje od nedokidanja zijeva do stezanja, koje je u dvama primjerima posvjedočeno češće sa *-ō* nego sa *-ū*, naime *pòsō/pòsū*, *òsō/òsū* (usp. *ibid.*: 80–81). U odnosu na ostale novoštokavske ikavske govore u Republici Hrvatskoj stanje je također slično, a razlika je osim prema distribuciji i u trajanju vokala u nekim govorima. Usp. Čilaš 2002: 64–66, Ćurković 2014: 218, Šimundić 1971: 154–155, Kurtović Budja 2009: 59. U sungerskome govoru u Gorskome kotaru dobro je očuvano dočetno *-l* (usp. Crnić Novosel 2019: 193), što je uz još neke govore slavonskoga dijalekta posve iznimno u štokavskom narječju u cjelini (Lisac 2003: 34). Stanje je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nešto složenije nego u imenica, gdje se prema staromu \**-l* pojavljuju samo vokali *-ā*, *-ō* i *-o*, usp. *žâ*, *pòsā*, *stô*, *pô*, *dijo* (rjeđe:

<sup>89</sup> Promjena *-jj-* > *-j-* ispred naglaska katkada se bilježi u posuđenica, npr. *funkcjònîrâ* 3. l. jd. prez., *socjològijë* G jd.

*dījo*). Iznimno se danas, a prije jako često pokraj *pēpeo* pojavljuje *pēpel* (s kratkim zanaglasnim slogom).

U glagola *mākn<sup>i</sup>ti*, *dīgn<sup>i</sup>ti*, *tākn<sup>i</sup>ti* i *pūkn<sup>i</sup>ti* glagolski pridjev radni ima i oblike prema I. glagolskoj vrsti, bez dometka *-ni-*, koji su često mnogo češći, usp. *mākā/māknijo*, *dīgā/dīgnijo* i *tākā*(rijetko) *tāknijo* i samo *pūkā* (: *pūknijo* 'udario', uza *pūkā*) i doslovce (npr. *Pūkā mi je mōb<sup>i</sup>tel.*) i preneseno (npr. *Ánte je pūkā*. 'Ante je pomahnitao.', *Pūkā je na žívce*. 'Umno je obolio.').

#### **6.2.3.1.1. Naglasak glagolskoga pridjeva radnoga prve i treće glagolske vrste, trećega razreda četvrte te prvoga razreda pete i šeste glagolske vrste**

U neprefigiranih glagola jedanaestoga i šesnaestoga razreda I. glagolske vrste naglasne paradigmme B i C, dakle u onih čija osnova završava na konsonant (osim prema vrstama podjela je prema Kapović 2018: 171), najčešće se pojavljuje kratkouzlazni, a rijede dugouzlazni naglasak u glagolskome pridjevu radnoma. Od glagola kratke osnove u glagola *rēci/rēči* i *mōći/mōči* fakultativan je i rijedi od kratkosilaznoga u muškome rodu jednine: *rēkā/rēkā*, *mōgā/mōgā* oboje gl. pr. r. m. r. prema *rēkla* gl. pr. r. ž. r., *rēklo* gl. pr. r. s. r., *mōgla* gl. pr. r. ž. r., *mōglo* gl. pr. r. s. r. U glagola II. glagolske vrste *mākn<sup>i</sup>ti* i *tākn<sup>i</sup>ti*, koji u glagolskome pridjevu radnoma čuvaju i oblike prema I. glagolskoj vrsti, u muškome rodu jednine naglasak je samo kratkosilazni: *mākā*, *tākā* oboje gl. pr. r. m. r. Takav je naglasak i prema infinitivu *pēči/pēči*, *tēči/tēči* (*pēkā*, *tēkā* oboje gl. pr. r. m. r.). U glagola *iči/ići* i njegovih složenica svugdje se pojavljuje kratkouzlazni naglasak, usp. *išā* gl. pr. r. m. r., *išla* gl. pr. r. ž. r., *išlo* gl. pr. r. s. r., *dōšā* gl. pr. r. m. r., *dōšla* gl. pr. r. ž. r., *dōšlo* gl. pr. r. s. r., *ōšā* (< \*otšēlъ itd. oboje gl. pr. r. m. r.), *ōšla* gl. pr. r. ž. r., *ōšlo* gl. pr. r. s. r., *sàšā* gl. pr. r. m. r., *sàšla* gl. pr. r. ž. r., *sàšlo* gl. pr. r. s. r. 'sišao' itd. i dr. Svi navedeni glagoli osim *pēči/pēči* i *tēči/tēči* pripadaju naglasnoj paradigmii B. Kratkosilazni se naglasak izvan muškoga roda jednine u netvorenenih oblika i u tvorenim oblicima u svim rodovima u korpusu također bilježi, no jako rijetko i samo u nekoliko primjera, katkada u različitim ispitanika i uvijek uz većinske oblike s kratkouzlaznim naglaskom: *dōšā*, *išā* oboje gl. pr. r. m. r., *dōšla*, *išla*, *rēkla* sve gl. pr. r. ž. r., *išlo*, *prōšlo* oboje gl. pr. r. s. r., *išli*, *mākli* gl. pr. r. m. r. Uglavnom je i *lēgā* (isključivo) gl. pr. r. m. r. – *lēgla/lēgla* gl. pr. r. ž. r. – *lēglo/lēglo* gl. pr. r. s. r. U glagola prvoga razreda naglasne paradigmme C, koji u glagolskome pridjevu radnoma isključivo imaju naglasak prema naglasnoj paradigmii B (*ibid.*), pojavljuje se svugdje kratkosilazni naglasak, npr. *bō* (Vr i: *bōjo* oboje gl. pr. r. m. r.), *bōla* gl.

pr. r. ž. r., *bòlo* gl. pr. r. s. r., *plèo* gl. pr. r. m. r., *plèla* gl. pr. r. ž. r., *plèlo* gl. pr. r. s. r. U glagola jedanaestoga razreda duge osnove, koji su listom naglasne paradigmе C, naglasak je najčešće dugosilazni, a rjeđe dugouzlazni. Pritom je u muškom rodu jednine naglasak uvijek dugosilazni. Npr. *tûkā* gl. pr. r. m. r., *tûkla/tûkla* gl. pr. r. ž. r., *tûklo/tûklo* gl. pr. r. s. r., *vûkâ* gl. pr. r. m. r., *vûkla/vûkla* gl. pr. r. ž. r., *vûklo/vûklo* gl. pr. r. s. r., *trêsa* gl. pr. r. m. r., *trêsla/trêsla* gl. pr. r. ž. r., *trêslo/trêslo* gl. pr. r. s. r. Čestota oblika ženskoga i srednjega roda može varirati ovisno o govorniku. U prefigiranim oblicima naglasak je uvijek kratkouzlazni na predmetku, npr. *izrekâ* gl. pr. r. m. r., *izrekla* gl. pr. r. ž. r.; *pòmakâ* gl. pr. r. m. r., *pòmakla* gl. pr. r. ž. r.; *prònašâ* gl. pr. r. m. r., *prònašla* gl. pr. r. ž. r.; *ùbô* (Vr i: *ùbojo* oboje gl. pr. r. m. r.), *ùbola* gl. pr. r. ž. r.; *istûkâ* gl. pr. r. m. r., *istûkla* gl. pr. r. ž. r., *zàtřesâ* gl. pr. r. m. r., *zàtřesla* gl. pr. r. ž. r. Oblici sa silaznim naglascima mlađi su, a oblici s uzlaznim stariji (usp. *ibid.*: 175) odnosno arhaični. U podrijetlom zapadnoštokavskim govorima, pa tako i u novoštokavskima ikavskima posvjedočeni su mlađi oblici, a u onima koji su potekli od istočnoštokavskoga narječja stariji (*ibid.*). Pritom ima iznimaka gdje se čuva nešto starine, npr. u posavskoj dionici slavonskoga dijalekta, podrijetlom zapadnoštokavskoga, prema primjerima poput *rèklo* gl. pr. r. s. r. (usp. Kapović 2008a: 33). Kapović (*ibid.*) tvrdi da se u štokavskim govorima općenito stariji oblici mogu čuvati u čestim primjerima, zatim isključivo u neprefigiranim oblicima te ovisno o duljini osnove. Takvi zaključci uvelike su primjenjivi na stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Od novoštokavskih ikavskih govora Dalmatinske zagore u bitelskome govoru glagoli na -ć naglasne paradigmе B imaju fakultativne oblike s kratkouzlaznim naglaskom (Ćurković 2014: 238). I drugdje stanje je obično mlađe (usp. Crnić Novosel 2019: 194–195), no primjeri neprefigiranih oblika u Kurtović Budja 2009: 59, 98, 140–144 te u glagola *ić* i složenica u Šimundić 1971: 155–156 upućuju i na starinu. Premda je moguće da su i u Kninskoj krajini neki stari oblici oduvijek u uporabi, uputno ih je tumačiti utjecajem istočnohercegovačkih govora, gdje su takvi oblici česti (za govore istočne Hercegovine primjere vidi u Peco 2007a: 281–290). U tom smislu stari su oblici u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima noviji, a mlađi oblici, rudimentarno posvjedočeni u korpusu, predstavljaju uzorak kako se prije češće govorilo. U nekim istočnohercegovačkim govorima u Bukovici u sjevernoj Dalmaciji, kao što je ivoševački, prema autorovu uvidu očuvani su i prefigirani oblici s naglaskom na korijenu, npr. *dovèla*, *isplèla* oboje gl. pr. r. ž. r. Ondje je također posvjedočen kratkouzlazni naglasak u *rèkla* gl. pr. r. ž. r., *rèklo* gl. pr. r. s. r., *mògla* gl. pr. r. ž. r., *mòglo* gl. pr. r. s. r., *pèkla* gl. pr. r. ž. r., *pèklo* gl. pr. r. s. r. i dugouzlazni u *tûkla* gl. pr. r. ž. r., *tûklo* gl. pr. r. s. r., *vûkla* gl. pr. r. ž. r., *vûklo* gl. pr. r. s. r. Odraženo je i nešto inovacija ili analogije, te autor nuzgredno bilježi i *išā* pokraj *išā* oboje gl. pr. r. m. r. Podatci su pomalo oskudni, a prikupljeni su većim dijelom usputnim bilježenjem te manjim dijelom usmenim upitom od

dijela rodbine (baka, prabaka) podrijetlom iz Ivoševaca (zaselak Rudele; baka) ili nastanjeni ondje (prabaka). I dio rodbine (baka), koji danas izbiva iz Ivoševaca, ondje je proveo mladost te je poslužio kao pouzdano vrelo podataka. Vidljivo je kako se ondje čuvaju i oblici poput *dovèla*, *isplèla* oboje gl. pr. r. ž. r., što je uglavnom slučaj i u drugim istočnohercegovačkim govorima (usp. razne primjere u Peco 2007a: 281–290, Okuka 2008: 100–119). Izostaju u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima (*dòvela*, *isplela*). U istočnohercegovačkim govorima na području Kninske krajine posvjedočeno je i *dovèla* i *dòvela* oboje gl. pr. r. ž. r., pri čemu potonje valja držati ishodom utjecaja kninskih novoštakavskih ikavskih govora. Nije načinjena analiza o tome postoji li razlika između autohtonih (preddvadesetstoljetnih) i doseljeničkih (ugrubo dvadesetstoljetnih) istočnohercegovačkih govora na tome mjestu, što autor ostavlja istraživanju istočnohercegovačkih govora Kninske krajine. Utjecaj istočnohercegovačkih govora najsnažniji je u analiziranim primjerima, a podjednako je snažan na području infinitivnoga naglaska (vidi potpoglavlje 6.2.9.). U glagola različitih naglasnih paradigma B i C s osnovom na vokal ujednačen je naglasak prema naglasnoj paradigmii C, za što usp. *pijo – píla – pílo*, *dâ – dála – dálo*, *zvâ – zvála – zválo*, *brâ – brála – brálo*, *prâ – prála – prálo*, *srâ – srála – srálo* i *slâ – slála/slàla – slálo/slàlo* sve gl. pr. r. m., ž., s. r. Od glagola gdje naglasna paridigma ovisi o obliku (Kapović 2018: 177, 183, 186, 194) usp. A/C u *krâ – kràla/krála*, *kràlo/králo* te n. p. A u *grìzâ – grìzla – grìzlo* oboje gl. pr. r. m., ž., s. r. Naglasna se paridigma C čuva samo u starijih po smjeni *bìjo – bíla – bîlo* gl. pr. r. m., ž., s. r. U ispitanika srednje i mlađe generacije pojavljuje se *bîlo* gl. pr. r. s. r., a rjeđe i pogotovo u Kninu i metatonijom dobiveno *bîlo* >> *bîlo* oboje gl. pr. r. s. r., s rijetkim neoakutom. Potonji oblik nastaje metatonijom i nije tumačiv prema drugim oblicima, usp. *bíla*, svugdje s dugouzlatnim naglaskom osim u dijelu starijih ispitanika, gdje je i *bíla* oboje gl. pr. r. ž. r. U govornika koji imaju i *bíla* gl. pr. r. ž. r. dosljedno je u uporabi u srednjem rodu *bîlo* gl. pr. r. s. r., a mlađe *bîlo* gl. pr. r. s. r. govore drugi ispitanici koji imaju u ženskom rodu isključivo *bíla* gl. pr. r. ž. r. Oblik *bîlo*, koji nastaje metatonijom od *bîlo* oboje gl. pr. r. s. r., prema tim podatcima češći je od *bíla* gl. pr. r. ž. r., što nastaje novijom retrakcijom od \**bílâ* gl. pr. r. ž. r. Naglasna se paridigma C dobro očuvala po preskakanju naglaska u sljedećih primjera: *nì bijo/bíla/bîlo* gl. pr. r. m., ž., s. r., *nì dâ*, *nì zvâ* oboje gl. pr. r. m. r., također analogijom *nì znâ* gl. pr. r. m. r., u starijih i (*nì*)<sup>i</sup> *počêla* gl. pr. r. ž. r. Oblici *pôčêla*, *ûzêla*, *dònîla* (rjeđe: *dòn'la*) i *dòbîla* (rjeđe: *dòbîla* sve gl. pr. r. ž. r.) imaju samo naglasak na prvom slogu. Tako je i u Biteliću (Ćurković 2014: 234, 244, 247 – na posljednjoj je stranici dan primjer *prîdobîla* gl. pr. r. ž. r.), a u Imotskoj krajini i Bekiji i u Makarskom primorju dolazi i dugouzlatni naglasak u ženskome rodu jednine (Šimundić 1971: 155, 156, Kurtović Budja 2009: 132, 140–144). Kratkosilazni je naglasak onda i u složenu *ûbrâla*, *ðprâla*, *nâzvâla*, *ûdâla* sve gl. pr. r. ž. r.

Dijelom u četvrtome razredu I., a ponajprije unutar III. glagolske vrste gdje je osnova kratka, zatim unutar trećega razreda IV. i prvoga razreda V. i VI. glagolske vrste glagoli kratke osnove (kakvima su svi u prvom razredu VI. vrste osim prefigirana *rázlikovati*) imaju u svim oblicima glagolskoga pridjeva radnoga najčešće kratkosilazni naglasak na prвome slogu ako im je u infinitivu kratkouzlazni naglasak. To je razmјerno pravilno u autorovu korpusu, a primjeri su brojni. Tako usp. (u različitim rodovima jednine i množine): *dřžā, ĩskrcā, òdjebā, pòslā, pròčtā, ūpoznā, ūštekā, zàdřžā, zàsrā* sve gl. pr. r. m. r., *dřžāla, pèñāla, pòškaklāla, pòtřcāla, prípoznāla, zàdřžāla* sve gl. pr. r. ž. r., *dřžālo* gl. pr. r. s. r., *bäcāli, bjěžāli, bòjāli se, dřžāli, prìznāli, räčunāli, ràtovāli, střpāli* sve gl. pr. r. m. r., *zàkřžlāle* gl. pr. r. ž. r. itd. Kratkouzlazni naglasak javlja se fakultativno u čestim primjerima, usp. *krépā 'uginuo; umorio se'* gl. pr. r. m. r., oblici *pòslā* gl. pr. r. m. r., *pòslala* (: *pòslāla* oboje gl. pr. r. ž. r.), *pòslali* gl. pr. r. m. r., *kòštalo* (: *kòštālo* oboje gl. pr. r. s. r.). Također je u starijih i *vàlā* gl. pr. r. m. r. i *vàlala* gl. pr. r. ž. r., što izostaje u Kninskom Polju, a u starijih Kninjana i pokoji drugi primjer, usp. *třčā* gl. pr. r. m. r.; *jèbalo* gl. pr. r. s. r. u rugalici: *Mârta, nà pički ti kârta. Pròbilo kârtu – jèbalo Mártru!* Za Vrpolje bilježi se i u posuđenice *dùplalo* gl. pr. r. s. r. Primjećuje se da prežitci izostaju u Kninskome Polju. U prefigiranih glagola I. glagolske vrste nešto su češći oblici s kratkouzlaznim naglaskom, te usp. *ùkrala, òtrala* 'otjerala, odagnala, ostrugala', *ùpala, zàsrala/zàsrāla, ūbrála, òprála* sve gl. pr. r. ž. r. Ondje se vjernije čuvaju izvorne naglasne paradigmе A (*ùkrala, òtrala, ùpala* sve gl. pr. r. ž. r.) i C (u promijenjenom obliku: *ùbrála, òprála* oboje gl. pr. r. ž. r.). Ovdje je moguće pretpostaviti utjecaj istočnohercegovačkih govora na kninske novoštokavske ikavske. Budući da autor nije istraživao istočnohercegovačke govore sjeverne Dalmacije (Okukin sjevernodalmatinski poddijalekt), ovdje se ističe Vukušićeva (1984: 59) razdvojba prema kojoj je odnos kratkosilazni naglasak u zapadnonovoštokavskome naglašivanju (ugrubo prema podrijetlom zapadnoštokavskim govorima) karakterističan za muški rod jednine (o distribuciji u svim trima rodovima s bilješkama o frekvenciji usp. i Kapović 2018: 258) prema svim rodovima u istočnohercegovačkim govorima Banovine i Korduna koje analizira, podrijetlom istočnoštokavske (usp. i *ibid.*: 260 – uz temeljitiju relativizaciju distribucije u tim govorima). U obama slučajevima kratkosilazni je naglasak u velikoj mjeri sekundaran i nastaje miješanjem naglasnih paradigma i retrakcije nova dugosilaznoga naglaska nakon vokalizacije \*-l i stezanja skupine \*-aV, usp. *ibid.*: 258, 261. Kako su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima fragmentarno i izrazito nuzgredno posvjedočeni i oblici s kratkouzlaznim naglaskom (no posve rijetko u glagola poput *dřzati*), oblici s kratkosilaznim naglaskom svakako su noviji. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima stariji su oblici s kratkouzlaznim naglaskom češći. Tako je u Biteliću uvelike prevladao kratkosilazni naglasak u prefiksalnih tvorba i fakultativno u glagola na -ovati kratke

osnove prema kratkouzlaznome uglavnom drugdje, no katkad izostajući u m. r. jd. (usp. Ćurković 2014: 260, 261, 262, 265, 268–269, 269–270), a u Imotskoj krajini i Bekiji kratkosilazni je naglasak fakultativan svugdje osim u ženskome rodu jednine (gdje je ' ) (usp. Šimundić 1971: 156–157), što podsjeća na naglasnu paradigmu C, npr. *džžā – džžala* (prvo [a] jest kratko – ispravljeno) – *džžalo/džžalo* gl. pr. r. m., ž., s. r. (primjeri su prema *ibid.*: 156). U Bosni i Hercegovini također primjere za zapadnohercegovačke govore usp. u Peco 2007b: 339–349, prema kojima nije moguće prosuditi kakvo je stanje u govorima istočne Hercegovine jer se od primjera u Peco 2007a: 281–290 pronalazi jedino oblik *nalàgali* gl. pr. r. m. r. 'oklevetali', što je posve nedostatno za analizu te nije vidljivom razlika u naglašivanju. Premda u zapadnohercegovačkim primjerima prema također veoma oskudnim podatcima proizlazi da je naglasak većinom kratkouzlazni, i onamo mjestimice je prodrlo inovativno stanje, te za novoštokavski ikavski govor Krehina Gradca usp. *záklučā* prema *stanòvā* oboje gl. pr. r. m. r. (Peco 2007b: 340). Za mostarski govor, dakle središnjohercegovački, Milas (1903: 72–73) bilježi inovativnije stanje, te je *džžō – džžala – džžalo* gl. pr. r. m., ž., s. r., ali *kùpovō – kùpovāla – kùpovālo* gl. pr. r. m., ž., s. r. Konzervativnije je stanje za govor Ortiješa, gdje se kratkosilazni naglasak bilježi nedosljedno u muškome rodu i katkada jedino tijekom stezanja *-ao > -ō* (usp. primjere u Peco 1961: 50), što je uzrokovalo pravilan pomak naglaska prema početku riječi, stariji od novoštokavskoga pomicanja naglaska (usp. Kapović 2018: 261–264), dakle izvorištem je kratkosilaznoga naglaska na tome mjestu. Prema njemu mogu se ujednačivati i oblici ženskoga i srednjega roda u jednini i dalje, usp. *ibid.*: 264. Drugim je razlogom kratkosilaznomu naglasku u oblicima svih triju rodova u različitim štokavskim, ali i južnijim čakavskim govorima uz potonji i utjecaj glagolskoga pridjeva radnoga glagola naglasne paradigmme C s izvornom pomičnošću naglaska kao *kòvao* gl. pr. r. m. r. (*ibid.*; usp. i ispreplitanje dviju silnica u tablici u *ibid.*: 267). Uz te silnice utjecaja su na fakultativan oblik *zásrāla* u Kninskoj krajini imali i oblici s dokinutom pomičnošću poput *übrāla, pōčēla* oboje gl. pr. r. ž. r. Naglasak je isključivo kratkosilazni u muškome rodu jednine i prema primjerima za prapački govor (usp. primjere u Kapović 2018: 259 i bilješku 536.), a uglavnom i južnije za govore Slivna Ravnoga i okolice (usp. Vukša Nahod 2017b: 231, 235, 242–243, 247, 249), dakle južnije od Bitelića i Imotske krajine i Bekije, koji od toga uglavnom odudaraju. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima noviji kratkosilazni naglasak pojavljuje se u pravilu u oblicima svih rodova isključivo u glagola prvoga razreda VI. glagolske vrste poput *putòvati*, gotovo posve pravilno u glagola trećega razreda III. glagolske vrste poput *džžati* (v. gore za iznimno *trčā* gl. pr. r. m. r.) te često u dvosložnih glagola prvoga razreda V. glagolske vrste s kratkouzlaznim naglaskom u infinitivu i prezantu poput *kòpati*. Pritom razdioba uglavnom nema veze s izvornim stezanjem \*-aV > -ā u muškome rodu jednine i posljedičnom

retrakcijom. Oblici poput *pūtovā* – *pūtovāla* gl. pr. r. m., ž. r. javljaju se prema infinitivu naglasne paradigmе B (npr. *putòvati* – *pūtovāla* gl. pr. r. ž. r., *kupòvati* – *kùpovāla* gl. pr. r. ž. r., *stanòvati* – *stànovāla* gl. pr. r. ž. r., *osnòvati* – *òsnovāla* gl. pr. r. ž. r.), u načelu ne i n. p. A (npr. (Vr, KP) *vìrovati*/(Kn) *vjèrovati* – (Vr, KP) *vìrovala*/(Kn) *vjèrovala* gl. pr. r. ž. r., *rùkovati* – *ràtovala* gl. pr. r. ž. r., *bòlovati* – *bòlovala* gl. pr. r. ž. r.). Dolazi i primjer *ràtovati* – *ràtovāla* gl. pr. r. ž. r., fakultativno i *rùkovati* – *rùkovāla* gl. pr. r. ž. r., *škòlovati* – *školovāla* gl. pr. r. ž. r. te primjeri *djèlovāli* i *rázlikovāli* oboje gl. pr. r. m. r. (s'), dakle analoški je ustroj češći nego u primjera naglasne paradigmе B. Za dvosložne osnove na -ati usp. *kòpati*, *kòpām* 1. l. jd. prez. – *kòpāla* gl. pr. r. ž. r., *bàcati*, *bàcām* 1. l. jd. prez. – *bàcāla* gl. pr. r. ž. r., *čítati*, *čítām* 1. l. jd. prez. – *čítāla* gl. pr. r. ž. r., *pìlati* 'piliti; zanovijetati', *pìlām* 1. l. jd. prez. – *pìlāla* gl. pr. r. ž. r., *sàñati*<sup>90</sup>, *sàñām* 1. l. jd. prez. – *sàñāla* gl. pr. r. ž. r. Iznimkom je *krèpati* 'uginuti; umoriti se', *krèpām* 1. l. jd. prez. – *krèpala* gl. pr. r. ž. r., fakultativno i *kòštati*, *kòstā* 3. l. jd. prez. – *kòštalo/kòstālo* gl. pr. r. s. r., *cìcati*, *cìcā* 3. l. jd. prez. – *cìcala/cìcāla* gl. pr. r. ž. r. te *sàñati*, *sàñām* 1. l. jd. prez. – *sàñala* (uz *sàñāla* oboje gl. pr. r. ž. r.). I manje korišteni oblici u Kninu imaju kratkouzlazni naglasak, te o aktivnostima iz prošlosti na rijeci Krki, usp. *vèslali* gl. pr. r. m. r. Također je u Kninu i *ščèpā* gl. pr. r. m. r., u Vrpolju i *cvitala* gl. pr. r. ž. r. Oblici poput potonjih izvan autorova korpusa mogu doći i u Kninskome Polju. U glagola *ìgrati*, *slùšati*, *glèdati* i (Vr, KP) *trìbati* (rijetko (Vr): *trìbati* – *trìbām* 1. l. jd. prez.) / (Kn) *trèbati*, koji su česti domaći glagoli s kratkosilaznim naglaskom u tome razredu (no ipak usp. trag kratkouzlaznoga naglaska u nekih ispitanika u primjerima *igračka*, *igralište*, u starijih Kninjana i *ìgrati* te u Bilićima u Kninskome Polju *ìgrat(i)/igrat(i)* – običnije je *ìgračka*, *ìgralište*, *ìgrati*, no uvijek je *ígra*), pojavljuje se prezent *ìgrām*, *slùšām*, *glèdām*, (Vr, KP) *trìbām* (rijetko (Vr) i: *trìbām*) / (Kn) *trèbām* sve 1. l. jd. prez. i glagolski pridjev radni *ìgrala*, *slùšala*, *glèdala*, (Vr, KP) *trìbala* (rijetko (Vr) i: *trìbala*) / (Kn) *trèbala* sve gl. pr. r. ž. r., dakle bez zanaglasne duljine. Usp. i *zvòcati* 'brbljati, zanovijetati', *škìòcati* – *zvòcalà*, *škìòcalà* oboje gl. pr. r. ž. r. Tako je i u glagola drugih glagolskih vrsta, te usp. *mìcati*, *plàkati*, *tràjati* (III.), *stàjati* (IV.): *mìcalà*, *plàkala*, *tràjala*, *stàjala* sve gl. pr. r. ž. r. I složenice iz prvoga razreda V. glagolske vrste kratkouzlaznoga naglaska ravnaju se prema tim pravilima, npr. *kopìçat<sup>i</sup>* se 'biti nemiran', *kobàcat<sup>i</sup>* se 'biti jako nemiran, ritati se', *skotìjat<sup>i</sup>* se, (prefiksacijom) *procítati*, *nabàsati* 'naići, sresti, spotaknuti se', *iskòpati*, *upòznati*, *izàbrati*, *obèćati* (*kòpìçala*, *kòbacàla*, *skòtìjala*, *procítala*, *nàbasàla*, *ìskopàla*, *ùpoznàla*, *ìzabràla*, *òbećala* sve gl. pr. r. ž. r.) prema dugouzlazno naglašenu *našvýlati* 'grubo napisati, nacrtati', *ispríčati* (*našvýlala*, *ispríčala* oboje gl. pr. r. ž. r.). Usp. i petersložno *zàgolicàle* gl. pr. r. ž. r. Bilježi se i iznimka od pravila, te

<sup>90</sup> Potvrđeno je i *sáñati* – *sàñām* 1. l. jd. prez. – *sáñala* gl. pr. r. ž. r.

usp. *bacèkat<sup>i</sup>* se 'ne htjeti ostati miran, ritati se' (riječ je nepoznata u Kninu), čiji je oblik ž. r. jd. glagolskoga pridjeva radnoga: *bacèkala*, također *radùckati* 'truditi se radeći, marljivo i temeljito raditi' – *radùckala* gl. pr. r. ž. r. Tako je jer su posrijedi riječi složenijega ustroja i različito tvorene (širenjem osnove u *bacèkati*, *radùckati*), u kojih se onda stariji kratkouzlazni naglasak većinom uspio očuvati. U sraslica s morfemom *ko-* (*kòprcāla*, *kòbacāla*, *skòtrjlāla* sve gl. pr. r. ž. r.) sreće se ovisno o govorniku i kratkouzlazni naglasak (*kopṛcāla*, *kobacāla*, *skotṛjlāla* sve gl. pr. r. ž. r.). U ispitanika, koji imaju i kratkouzlazni naglasak u ženskome rodu, u muškome je rodu isključivo kratkosilazni, npr. *nàbasā* : *nàbasāla/nabàsala* (tako i npr. *kòprcā* – *kòprcāla/kopṛcāla* oboje gl. pr. r. m., ž. r.), a u autorovu korpusu isključivo se kratkouzlazni naglasak pojavljuje u nekih starijih Kninjana u nekim primjerima, gdje je odnos *nàbasā* : *nabàsala* prema *ìskopā* : *iskòpala/ìskopāla* oboje gl. pr. r. m., ž. r. Jedino se ondje sinkronijski vidi kako je naglasak u muškome rodu jednine inovacijom (nastalom stezanjem i naknadnim pomakom). U prefigiranih glagola poput *òdigrati*, *pòslušati*, *ùgledati* redovito je: *òdigrala*, *pòslušala*, *ùgledala*, usp. i *dòčekala* sve gl. pr. r. ž. r. Osim u nekih starijih Kninjana stanje je jednako u starosjedilaca i ostalih ispitanika, a od ostalih govora sličnije je stanje u Biteliću nego u Imotskoj krajini i Bekiji. Kada se svi oblici uzmu u obzir, uz pravilnost u glagola poput *putòvati* i *džzati* u glagola prvoga razreda V. glagolske vrste noviji se kratkosilazni naglasak na početnom slogu pojavljuje u nešto većoj mjeri u višesložnica (u muškome rodu: trosložnica) nego u trosložnica (u muškome rodu: dvosložnica), a ne posve rijetko pojavljuju se i prežitci s kratkouzlaznim naglaskom, koji donekle izostaju u Kninskome Polju te su češći u Vrpolju i posebice u Kninu. Pritom se u višesložnica donekle čuva razdioba gdje je u muškome rodu jednine kratkosilazni naglasak isključiv, a u ženskome rodu jednine uglavnom fakultativan, što je povezivo sa stezanjem u m. r. jd. i pravilnim fonetskim nastankom na tome mjestu (uz analogiju prema primjerima poput *kòvā* gl. pr. r. m. r.). Nije jasno je li kratkosilazni naglasak češći u srednjemu rodu jednine nego u ženskome, slično kao što je ondje, ne i u ženskom rodu fakultativan u Imotskoj krajini i Bekiji. Smjene m. – ž. r. jd. prema dostupnim podatcima nema u dvosložnica i ondje je stanje uglavnom mlađe, no ima i prežitaka s kratkouzlaznim naglaskom, više u Vrpolju i u Kninu nego u Kninskome Polju. Ondje je naglasak ili posve analoški ili (prema prežitcima u svim rodovima) star.

#### 6.2.4. Pluskvamperfekt

Pluskvamperfekt je prošlo vrijeme koje označava radnju koja se dogodila prije druge radnje, dakle pretprošlo je vrijeme. Osim toga prema autorovu korpusu još češće ističe neku

radnju u prošlosti. U ovim je govorima slabo očuvan i pojavljuje se najčešće u starijih ispitanika, no ovjeren je i u onih srednje i mlađe generacije. Tvori se isključivo od perfekta glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnoga. Sam glagol *biti* ne dolazi u tom glagolskom obliku. Primjeri su: *Bjо je došа pa je mаlo svrátijo. Jа sa<sup>m</sup> jědnōm objávila pa je òndā i Īvica Šímić objávijo bjо. Dóslōvno negatívac kójī se pojávijo bjо někī, kójī se níje pojávijo níka[d].*

Tablica 25. Sprezidba glagola *rěći/rěci* i (Vr, KP) *dòniti/(Kn) dònijeti*:

jd.		
1.	<i>bjо/bila sam rěkā/rěkla</i>	<i>bjо/bila sam dònijo/dònila</i> (Kn: <i>dònijela</i> itd.)
2.	<i>bjо/bila si rěkā/rěkla</i>	<i>bjо/bila si dònijo/dònila</i>
3.	<i>bjо/bila/bilo je rěkā/rěkla/reklo</i>	<i>bjо/bila/bilo je dònijo/dònila/dònilo</i>
mn.		
1.	<i>bili/bile smo rěkli/rěkle</i>	<i>bili/bile smo dònili/dònile</i>
2.	<i>bili/bile ste rěkli/rěkle</i>	<i>bili/bile ste dònili/dònile</i>
3.	<i>bili/bile/bila su rěkli/rěkle/rěkla</i>	<i>bili/bile/bila su dònili/dònile/dònila</i>

### 6.2.5. Futur I., II. i III.

Futur I. kao balkanski tip tvorbe budućega glagolskoga vremena (usp. Matasović 2008: 287) ovjeren je kao opće, čime i najčešće buduće vrijeme u kninskim novoštokavskim ikavskim, a i u štokavskim govorima općenito. Tvori se od nenaglašenoga prezenta glagola *titi* i infinitiva, npr. (...) *kō če stàvti* (...). Ako nenaglašeni prezent slijedi infinitiv, potpuno se gubi infinitivno *-ti* te se tvorba može držati primjerom aglutinacije. Zbog toga takvi se oblici pišu zajedno (npr. *vìdīću, vrátīću* oboje 1. l. jd. f. I.). Nestaje i infinitivno *-ći*, npr. *dôću, stîću* oboje 1. l. jd. f. I., *òtīće* 3. l. jd. f. I. Leksikalizirani oblik *bîće* 3. l. jd. f. I. ima značenje vjerojatnosti, npr. *A bîće je mórá òtīći*. 'Vjerojatno je morao otići'. *Pa ùvîk vjèzbâ bîće*. Ne rabe ga svi govornici i pokraj njega u uporabi je i oblik *vàlda*. Slično je i u drugim novoštokavskim govorima: tako se u Biteliću pojavljuje fonološki istovjetna tvorba, premda ju Ćurković (2014: 226) piše razdvojeno, npr. *dà ču, vîdi ču* oboje 1. l. jd. f. I.

Futur II. predbuduće je vrijeme kao i futur III., a pojavljuje se u zavisnim rečenicama, npr. (za f. II.) *Kad bùdēm čítala, jáv'ću t' se.*; (za f. III.) *Pògledaj drùgī pût kad bùdēš iči okò nē*. Ispitanici čuvaju češće futur II. nego futur III., a i oni koji čuvaju futur III. imaju u sustavu i futur II. Futur II. obično se čuva u Vrpolju i u Kninskome Polju, a futur III. u Kninu u Strani.

Pritom od ispitanika starije generacije futur III. može biti češći ili rjedči od futura II., no to općenito varira te imam podatak da je i u nekih ispitanika srednje generacije veoma čest. Nisam uspio doći do primjera futura III. u Kninskome Polju premda ima više pokazatelja da on i ondje postoji. U Vrpolju su ovjereni primjeri od starijega ispitanika koji je ondje nastanjen: *Nēmā, ako nè b<sup>u</sup>dēš gòniti, nēš imat<sup>i</sup> ništa!* I dalje: (...) *kò nè budē gòniti, òd togā nēmā ništa.* Za futur II. od istoga je ispitanika: (...) *ako nè budēš gònijo....* Kako je Knin najveće naselje, ondje se futur III. najbolje i očuvao. Što se tiče očuvanosti u Kninskome Polju, najbliže potvrđi došlo se upitom o tome je li ispitanik čuo neke oblike u uporabi, na što je odgovorom od jednoga ispitanika (koji je mjerodavnik za velik dio Kninskoga Polja) prema sjećanju bio da su, ako su se i koristili, već onda on i ostali vršnjaci bili premladi da bi ih i oni koristili. Osim u Kninu, svakako je i u Vrpolju futur III. češći nego u Kninskome Polju. To se glagolsko vrijeme bilježi i u drugim novoštakavskim ikavskim govorima, usp. Lisac 2003: 57; Ćurković 2014: 226 (rjeđe od futura II.), Kurtović Budja 2009: 96. Razlogom je očuvanju u kninskome novoštakavskom ikavskom govoru to što su i barem neki doseljenici novoštakavci (i)jekavci imali to glagolsko vrijeme u materinskome (polazišnome) govoru, a djelomice se bilježi za Ivoševce prema kazivanju istraživačeve bake koja je odatle podrijetlom, npr. *kad bùdēte ići* 2. l. mn. f. III. prema *kad bùdēte xódali*, *kad bùdēte čítāli* oboje 2. l. mn. f. II. Primjećuje se da se futur III. i ondje javlja prema glagolu *ići* (Kninska krajina: *ići/ići*). Novoštakavci ikavci bolje su stoga očuvali futur III. u doticaju s novoštakavcima (i)jekavcima, koji su ga također imali, a neki ga još imaju. U Kninskome Polju, gdje su Hrvati uglavnom bili koncentrirani na užem potezu uz glavnu ulicu i lijevo od nje u dubinu na jednome mjestu, to se vrijeme vjerojatno izgubilo u većine ispitanika diferencijacijom, pri čemu nejasno je stanje u kninskopoljskim istočnohercegovačkim govorima za usporedbu. To se vrijeme ne čuva uglavnom ni u Vrpolju, dakle također je naknadno izgubljeno.

Tablica 26. Sprezidba glagola *ići/ići* u futuru I., II. i III.

jd.			
1.	<i>ići</i> (: <i>ići</i> itd.) <i>ću</i> , <i>îću</i> (: <i>iću</i> itd.)	<i>bùdēm išā/išla</i>	<i>bùdēm ići</i>
2.	<i>ići</i> <i>ćeš</i> , <i>îćeš</i>	<i>bùdēš išā/išla</i>	<i>bùdēš ići</i>
3.	<i>ići</i> <i>će</i> , <i>îće</i>	<i>bùdē išā/išla/išlo</i>	<i>bùdē ići</i>
mn.			
1.	<i>ići</i> <i>ćemo</i> , <i>îćemo</i>	<i>bùdēmo išli/išle</i>	<i>bùdēmo ići</i>
2.	<i>ići</i> <i>ćete</i> , <i>îćete</i>	<i>bùdēte išli/išle</i>	<i>bùdēte ići</i>
3.	<i>ići</i> <i>će</i> , <i>îće</i>	<i>bùdū išli/išle/išla</i>	<i>bùdū ići</i>

### 6.2.6. Imperativ

Imperativ se tvori nastavcima *-i/-imo/-ite* i *-j/-jmo/-jte*, otprilike kao i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima. Pritom u nekima od njih može doći do obvezne ili fakultativne redukcije vokala, te usp. Ćurković 2014: 227–228, Šimundić 1971: 152–153, Kurtović Budja 2009: 94–95, Crnić Novosel 2019: 205–206. Stanje je sinkronijski različito u glagola IV. glagolske vrste s osnovom na *-j-* u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Ondje je u 2. l. jd. u prvom razredu nastavkom fakultativno i *-i*, a u trećem razredu nema nastavka (-0), usp. (1. razred) *brōji* (: *brōj*, ali samo *pribrōj*, *izbrōj*), (3. razred) *stōj* (: *stājati*, usp. i *nástōj* prema *nástojati*), *nè bōj se* sve 2. l. jd. imp. Imperativ je čest i uz niječnicu, npr. *ne tṛči*, *ne rádi tō*, *ne skáči* sve 2. l. jd. imp. Kada se daje utjeha unesrećenu i kad se roditelj obraća djetetu, rabi se analitička sveza *némōj* i infinitiva, npr. *némōj plákati*, *némōj tō ráditi* oboje 2. l. jd. imp. Glagol *rēči/rēči* u 1. l. mn. ima -é- prema infinitivu u poštапалиčnom značenju: *rēćimo* (uga *rēcimo*). Razmjerno je rijedak u pripovijedanju, no čuva se i u mlađih ispitanika, npr. *Znāči, ìmām na prímjer jèdan brōj, pa òndā preskòči nèkī desétak-dvánājst brōjēvā; jòš jèan, i òndā preskòči jòš stotínak i èto jòš jèan.*

U 2. l. jd. često se u svim trima naseljima na imperativni oblik priljubljuje čestično *-dē*, uvijek u tom obliku, npr. *dâjdē* 'daj mi to; učini to (*Dâjdē čäš*.)', *vìdēdē* 'odi pogledati' : (Vr) *vìdē* 'što kažeš na ovo što vidiš; kakvo je to ponašanje' (= *nū*, što izostaje u Vrpolju i u Kninu, a gotovo posve je tako i za Kninsko Polje). Takvi su aglutinirani oblici veoma česti u prisnu razgovoru. U nekih ispitanika taj se čestični oblik priljubljuje i na imperativne oblike s većim brojem slogova, npr. *prikontròlīrājdē* *òvō* 'vidi jesam li dobro učinio/-la'. Taj se poticajni nastavak dodaje i česticama, usp. *nâdē* 'izvoli' (: *nâ*, također u *Èvo t' nâ!* 'Tako ti i treba.', *nûdē*

'vidi; evo ti' (i u Vrpolju, no u istočnom dijelu Kninskoga Polja među srpskim stanovništvom prije Domovinskoga rata), također *dèdē* 'no, hodi'. Zabilježeno je i sljubljivanje uz priloge i deiktičke čestice, usp. *āmodē*, *ēnodē*. Imperativno *pùrt'dē* < \*pùšt'dē oboje 2. l. jd. imp. leksikaliziralo je značenje u 'ostavi to'. Zabilježen je i primjer priljubljivanja na prezentski oblik poticajnoga značenja: *da vìndē* 1. l. jd. prez. 'daj mi da vidim'. Oblik *-de(r)* od novoštokavskih ikavskih govora u Dalmatinskoj zagori obilno je posvjedočen i u govorima Imotske krajine i Bekije, usp. Šimundić 1971: 153–154. Ondje se i umeće između nastavka i osnove (npr. *póžidē(r)mote* 1. l. mn. imp., *ibid.*: 154), a poticajno *de* potvrđeno je i prijedložno (npr. *dè kàzūj* 2. l. jd. imp., *ibid.*), što oboje izostaje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Njima je bliže stanje u bitelskome govoru, gdje se čestica dodaje obliku drugoga lica jednine, npr. *donès dē* 2. l. jd. imp. (Ćurković 2014: 227).

Tablica 27. Sprezidba glagola *rèći/rèći, glèdati, viðti* i *bòjati* se

jd.				
2.	<i>rèci</i>	<i>glèdāj</i>	<i>viði</i>	<i>bòj se</i>
mn.				
1.	<i>rècimo</i>	<i>glèdājmo</i>	<i>viðmo</i> (ob.: <i>àjmo viðti</i> )	<i>bòjmo se</i>
2.	<i>rècite</i>	<i>glèdājte</i>	<i>viðte</i>	<i>bòjte se</i>

### 6.2.7. Kondicional I.

Kondicional I. tvori se od nenaglašenoga aorista glagola *bìti* i glagolskoga pridjeva radnoga. Nenaglašeni aorist u svim licima glasi *bi*, a naglašen je u pitanju, te je npr. *Bì l'i tî rádila* u *cvjèćärni?*. Tako je uglavnom i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, pri čemu rijetko se čuva i tipičan čakavski oblik glagola *bìti* (*bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi*), usp. Ćurković 2014: 228, Šimundić 1971: 150 (v. pod aoristom), Kurtović Budja 2009: 96, Crnić Novosel 2019: 207. Kad se odgovara na pitanje domaćina o ponudi hrane, kondicional I. biva krnjim: *Kò će palaćinke? – Jâ bi!* (: *Jâ ču. Jâ!*). Kad se odgovor ističe, *bi* je naglašeno, npr. *Bì li rádila?* *Jâ kǎžem: Bì. Kào, u cvjèćärni – jâ kǎžem, jâ bì (...).* U starijih Vrpoljana zabilježena je i tvorba u kojoj sudjeluje infinitiv, npr. *Jâ nè b*i* ràdo òstat*i* bez čélā.*

Tablica 28. Sprezidba glagola *vòl̥ti*

jd.	
1., 2., 3.	<i>vòl̥ijo/vòl̥la bi</i> (3. i: <i>vòl̥lo bi</i> )
mn.	
1., 2., 3.	<i>vòl̥li/vòl̥le bi</i> (3. i: <i>vòl̥la bi</i> )

### 6.2.8. Glagolski pridjev trpni

U glagola svih razreda I. vrste osim u praksi 2. i 12., cijele III., trećega razreda IV., zatim V. i VI. glagolske vrste nastavak je glagolskoga pridjeva trpnoga *-n* ili *-en*, ovisno o tome završava li osnova vokalom (*-n*: npr. *zàklān*, *nàsmijān*, *ìstřčān*, *ràzigrān*, *òblikovān*) ili konsonantom (*-en*: npr. *obùčen*, *popìven/popìjen*). U glagola prvoga razreda I. glagolske vrste česta je analoška jotacija (npr. *donèšen*, *dovèžen*), no bilježe se i oblici bez promjene, često češći (*donèsen*, *dovèzen*). Glagoli prvoga i drugoga razreda IV. glagolske vrste primaju nastavak *-jen*, npr. *vìžen*, *priprémjen*. Nastavak *-t* imaju glagoli II. glagolske vrste (npr. *dìgnüt*, *gûrnüt*) i glagoli *pòčéti*, *ùzéti*, *pòsúti*, *nàsùti* u drugom odnosno dvanaestom razredu I. glagolske vrste (*pòčèt*, *ùzèt*, *pòsùt*, *nàsùt*; od *òbuti*, *izuti* (moguće podtip trećega razreda III. glagolske vrste) jest: *obùven*, *izùven*). U starijih govornika i glagol *pòpiti* također ima taj nastavak: *pòpít*. Inače se kaže: *popìven/popìjen* (i u slobodnoj dopunbenoj razdiobi), *dobìven/dobijen*, *pokrìven*. I nastavke *-n* (pravilo u mlađih) i *-t* (fakultativno u ispitanika srednje i starije generacije i često u slobodnoj dopunbenoj distribuciji tijekom odgovaranja na upitnik) imaju oblici glagola *dàti*, *zàdati* i *ùdati*: *dân/dât*, *zàdân/zàdât*, *ùdâna/ùdâta* N jd. ž. r. neodr. Ženski je i srednji rod i npr. *dâna* N jd. ž. r. neodr., *dâto* N jd. s. r. neodr. pokraj češćega *dâna* N jd. ž. r. neodr., *dâto* N jd. s. r. neodr. U starijih Vrpoljana bilježeno je *-t* u tragovima i drugdje, usp. *Òni su zàjebâti*. Stanje nije jednoobrazno, za što usp. *Tô je zàjebâno*. Gotovo uvijek stanje se povodi za potonjim obrascem, dakle nastavak je *-n*, no prije je češće bilo primjera na *-t* po sjećanju starijih i u Kninskome Polju (dani su primjeri *mînâto*, *glèdâto* oboje NA jd. s. r. neodr.), kao i primjera poput *dogòvorîto*, *rîšîto* oboje NA jd. s. r. neodr. Za razliku od oblika poput *zàjebâti* N mn. m. r. neodr., koji su se gotovo povukli<sup>91</sup>, primjere poput *dogòvorîto*, *rîšîto* koriste i neki ispitanici srednje generacije u (polu)šali, dakle još su živi premda su posve obični oblici *dogòvoren*,

<sup>91</sup> Neki stariji ispitanici nisu se na upit ni mogli sjetiti primjera poput *zàjebâti* N mn. m. r. neodr. jer ih oni ne bi upotrijebili, a na upit o primjerima *mînâto*, *glèdâto* oboje NA jd. s. r. neodr. rekli su kako bi oni svugdje upotrijebili *-n*, što je pokazateljem da je pojava bila živa u još starijih ljudi odnosno da se donekle zadržala samo u starijih Vrpoljana još uvijek nastanjениh u Vrpolju. Drugi stariji ispitanici mogli su potvrditi i primjere na *-t* (*mînâto*, *glèdâto*), no samo prema sjećanju, dakle ni u njih nisu živi.

*rijēšeno* (jekavski) sve NA jd. s. r. neodr. Ukupno gledano, stariji su prije češće koristili primjere na -t. Nastavak -t bilježi i Okuka (2008: 84) za istočnohercegovačke govore u sjevernoj Dalmaciji, a ti oblici prevladavaju i u zapadnobosanskim ikavskošćakavskim govorima (Peco 2007d: 266–268). Slično je stanje kninskima novoštokavskima ikavskima i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 219–220, Šimundić 1971: 157–158 (različita je tvorba prema II. glagolskoj vrsti), Kurtović Budja 2009: 97, Crnić Novosel 2019: 195–196.<sup>92</sup>

U Vrpolju i u Kninskom Polju te napose u ispitanika koji su ondje nastanjeni glagolski pridjev trpni prefigiranih glagola prvoga (*dòvesti* u obama značenjima, *pòjisti*), osmoga, desetoga (*pòpiti*, *sàkriti*) razreda i glagol *rèći/rèci* u jedanaestome razredu I. glagolske vrste pokraj kratkouzlaznog naglaska na korijenu imaju i oblike s kratkosilaznim naglaskom, za što primjeri su: *dòvežen*, *pòpiven/pòpijken*, *rèčeno* N jd. s. r. neodr., *sàkrivena* A mn. ž. r. neodr. te isključivo *pòjiden* 'pojeden'. Primjera prema autorovu uvidu ima još. Takve oblike u svojoj analizi pretežito štokavskih govora ne bilježi Kapović, a nisu bilježeni ni u drugim novoštokavskim ikavskim govorima. Ti oblici nose takav naglasak neovisno o rodu, te je npr. *pòpiven/pòpijken* – *pòpivena/pòpijkena* N jd. ž. r. neodr. spram *popiven/popijen* – *popivèna/popijèna* N jd. ž. r. neodr. Oblici s kratkosilaznim naglaskom većinom su fakultativni, katkada i u istih ispitanika (usp. *dòvežen* : *dovežen*, *pòpiven/pòpijken* : *popìven/popìjen*, *rèčeno* : *rečèno* oboje N jd. s. r. neodr.), a i u oblika s kratkouzlaznim naglaskom može se ujednačivati naglasak prema muškome rodu, često u slobodnoj dopunbenoj razdiobi uz oblike s neujednačenim naglaskom, usp. *ukràden* – (...) *iako mi je màlo ukràdeno* N jd. s. r. neodr. *gòdišnèga zbog Kòvida*, *razvijenu* A jd. ž. r. neodr., *ponèšeno* N jd. s. r. neodr.; *popijen* – *popivèna* – *popijeno/popivèno* N jd. m., ž., s. r. neodr. Inače se pomičnost naglaska dobro čuva ako se ne javlja kratkosilazni naglasak, no nedosljedno i ovisno o govorniku, npr. (u predikatnoj službi) (...) *svi ràtovi kòjì s<sup>u</sup> se kroz pòvijèst vòdili dosàdà dobivèni* N mn. m. r. neodr. *su ili su izgubljeni* zbog kràxa ili nàpretka prìvredè., u autorovu korpusu neposvjedočeno (ali zanijekano u uporabi od nekih ispitanika, što znači da su ga čuli) *pòštena* : *poštèna* A jd. m. r. neodr. pokraj obična *pòštenòg* A jd. m. r. odr. Čuvanje ovisi i o tvorbi, te je prema prethodnim primjerima u predikatnoj službi *popijen* i *popijeno* N jd. s. r. neodr., odnosno *popivèna* N jd. ž. r. neodr. i

<sup>92</sup> Prema glagolu *opravosláviti* u nekim se govornika sustavno pojavljuje oblik *opravoslávlen*, što se ovdje dovodi u svezu s prezentskim dugosilaznim naglaskom u središnjem slogu u nekim govorima koji mjesto naglaska pokraj starine vjerojatno ujednačuju i prema početnome (*zajebávám* prema *spávám* oboje 1. l. jd. prez., ali i primjeri drugih kategorija prema Kapović 2015: 690 – bilješka 2518.). To znači da je i naglasak u *opravoslávlen* ujednačen po njestu prema infinitivnome *opravosláviti* (iako je ondje ') jer se takvi oblici dalje ne bilježe. Dugosilazni naglasak posvjedočen je i drugdje u središnjem položaju (vidi potpoglavlje 5.2.3.), dakle on je i odrazom starine. Za nepomaknut prezentski dugosilazni naglasak usp. u svetojurjevskom govoru *razgovâraju* 3. l. jd. prez., *obećiva* 3. l. jd. prez. (Lisac 2003: 63).

*popivèno* N jd. s. r. neodr. Kratkosilazni naglasak tumači se analogijom, usp. *pòpiven/pòpijen* : (stariji) *pòpít*, *rèčeno* prema *tròšeno* oboje N jd. s. r. neodr. Prema *pòpiven/pòpijen* kratkosilazni naglasak onda imaju i *dòvežen*, *pòjiden*. Prema mjestu naglaska oblici s kratkosilaznim naglaskom sliče oblicima s kratkouzlaznim naglaskom na predmetku poput *pòjeden*, *ùboden*, koje Kapović (2018: 177) bilježi za zapadnohercegovačke govore, no ondje je posrijedi ujednačavanje naglasnih paradigama (*ibid.*).

### 6.2.9. Infinitiv

Infinitiv u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima većinom završava na *-ti*, *-ći*, npr. *vìd̄ti*, *rèći/rèći*. Tako je u svih ispitanika starije i srednje generacije, a dio mlađih ispitanika u svim trima naseljima ima i krnje oblike. U mojem korpusu u najmlađe ispitanice infinitivi su poglavito krnjima, premda što je razgovor dalje odmicao, sve su se češće pojavljivali puni oblici. Krnji oblici rijetko se javljaju u Kninu i u ispitanika srednje i starije generacije uz pune oblike (npr. *zèzat* (: *zèzati*) u: *Nèmōj zèzat.*; *ič* (: *iči*) izvan stanke, ali i u stanci: *skùxat* (s očuvanim *x*)), gdje su potpuno fakultativni. Ipak se puni oblik dobro očuvao u Kninu jer u dvoje ispitanika mlađe generacije, koji imaju pretežito krnji infinitiv prema dvjema ispitanicama koje pretežito odnosno potpuno čuvaju pune oblike, postoji utjecaj nekninskoga idioma iz uže obitelji (majke), gdje je infinitiv poglavito krnjim. Od toga dvoga ispitanika ispitanica ima nešto češće puni infinitiv od ispitanika. Moguće je kako je u tih ispitanika, kao i u drugih ispitanika mlađe generacije, posrijedi i utjecaj drugih govora, pretežito onih u Dalmaciji, a naročito za Kninjane i krnjih oblika u ispitanika srednje i starije generacije u Kninu. Da je tako, autor zaključuje po tome što je u česta glagola *vìdit*, koji dolazi i u stanci i izvan nje, u troje od četvero mlađih Kninjana sustavno očuvano nereducirano zanaglasno [i]. Redukcija je inače češća u unutrašnjosti, a rjeđom je u govorima u priobalju (usp. Kurtović 2005: 534), odakle se širi i na Knin uz druge utjecaje. Ispitanici starije i srednje generacije ne koriste takve oblike i u njih je u stanci: *vìd̄ti* (u Kninu i: *vìdjeti*). U mlađih ispitanika u Kninu i u Kninskom Polju i drugi infinitivi mogu imati nereduciran nenaglašeni vokal *i*. Takvi su oblici uglavnom krnjima u stanci i izvan nje, npr. (Kn) *odgòdit*, *rádit*, *zarádit*, (KP) *slàbit*, *razùmit*, *nalètit*, *pòstavit*. Veća koncentracija oblika tipa *vìdit* u Kninskom Polju nego u Kninu povezana je s izoliranošću ispitanika Kninskopoljaca te se u njih promjena snažnije primila. Za Knin i Kninsko Polje bilježi se i nereduciranost prvoga od dvaju vokala, a redukcija u drugoga izvan stanke: (Kn) *rádit<sup>i</sup>*, *òstavit<sup>i</sup>*, (KP) *pùštit<sup>i</sup>*, *nàpravit<sup>i</sup>*, *otvòrit<sup>i</sup>*, *ùništit<sup>i</sup>*, *prežívit<sup>i</sup>*. Slično je prema dostupnim podatcima u ispitanika svih generacija za Knin i iza vokala *a*: *studírat* (usp. i *zèzat* u starijih

ispitanika te *pítat* u onih srednje generacije) prema *definírat<sup>i</sup>* (i *pítat<sup>i</sup>, sméstat<sup>i</sup>* u ispitanika srednje dobi), *izanalizírat<sup>i</sup>* : *izanalizírati* (u ispitanika srednje dobi i: *sávjetovati, priprémati, znáti*). Uvelike podudarna je distribucija oblika i u Kninskopljaca koji imaju krnje infinitive (npr. *nàpadati, ìgrati, ìmati : ìmat<sup>i</sup>, ìmenovat<sup>i</sup> : igrat* (sa ` vjerojatno prema drugom idiomu, moguće arhaizam), *imat* (oboje višeput), *vàtat*), a stanje ne odudara ni u Vrpoljana (npr. *vrištati : upísat<sup>i</sup>, spávat<sup>i</sup>, tòčat<sup>i</sup> : bírat* (višeput), *imat, prepòznat, xvàtat, trenírat*). Prema primjerima poput *priprémati* potpuno su iznimni primjeri poput *vrátili, ráditi i odráditi* odnosno *kùpiti, prilòžiti, znáčiti*, a ovjereni su za Knin i Kninsko Polje (primjeri (sve KP) *kùpiti, prilòžiti, znáčiti* – u ispitanice uvelike izostaje redukcija i drugdje te primjera ima još, no vidljivo je da se pojavljuju pod različitim naglascima, što nije slučajem u Kninu). Najrjeđe je infinitiv krnjim ako je redukcija pogodila i prvi od dvaju vokala, a drugi je iščeznuo, npr. (KP) *rijéšit* (s -*ijé-*), *trážit*, *nalètit*, *kòristit* prema *naùčit<sup>i</sup>, dožívit<sup>i</sup>, kòrìstit<sup>i</sup>, promijénit<sup>i</sup>* (s fakultativnim -*ijé-*), *rádít<sup>i</sup>* (takvi oblici dolaze većinom izvan stanke), (Kn) *dožívit* prema *prožívit* (oboje u stanci), *podružit se, posvétit se*. Prema takvim primjerima u svim trima naseljima obični su i primjeri poput *naùčit<sup>i</sup>, pozèlit<sup>i</sup>, stàvít<sup>i</sup>*, prema kojima su se krnji oblici i razvili. Krnji su oblici s redukcijom nešto češći od primjera bez ikakve redukcije poput *ráditi*, no osim u Kninu oboje se ne javlja u istoga ispitanika. U Kninskom Polju izostankom redukcije pretposljednjega [i], kao i njegovom redukcijom često se dobiva krnji infinitiv (usp. *razùmit, slàbit, nalètit*, ali i *rijéšit, trážit, nalètit* prema *naùčit<sup>i</sup>, dožívit<sup>i</sup>, promijénit<sup>i</sup>, rádít<sup>i</sup>*), kao i redukcijom jednoga od vokala u slijedu (*kòristit* prema *kòrìstit<sup>i</sup>*). U mlađih Kninskopljaca i općenito u Kninskome Polju redukcija se često bilježi u drugim slučajevima (npr. *ìmal<sup>i</sup>* gl. pr. r. m. r., *s<sup>i</sup> 2. l. jd. prez., göd<sup>i</sup>ne A mn., jè l<sup>i</sup> – primjeri nešto rjeđe dolaze i u Kninu), čime se nameće zaključak kako je u primjerima poput *vìdit i razùmit* posrijedi kategoriski uvjetovan izostanak redukcije, tj. redukcija se ondje uglavnom ne bilježi radi razlikovnosti, a biva bilježena u drugim primjerima. Izostanak je redukcije, dakle, nefonetski motiviran u infinitivu i po tome što su u Kninskom Polju bolje nego u Kninu očuvani reducirani puni infinitivi poput *naùčit<sup>i</sup>, dožívit<sup>i</sup>*. Ti se primjeri čuvaju i u Vrpolju (izvan stanke, npr. *mìslit<sup>i</sup>, uplátit<sup>i</sup>, ròdit<sup>i</sup>, govòrit<sup>i</sup>*), gdje redukcija i izvan stanke i u njoj često izostaje na kraju, npr. u govornika bez krnjega infinitiva: *Ìndeks (...) znâ nòsiti dòle, òvâj, u referádu, u.... I òñâ nísam mògå skùpiti, nè znâm típa, jedànàjst tìsúčâ kúnâ.* Takav slijed veoma je čest u ispitanika srednje dobi i starijih, npr. *Pòčéli smo xláditi målo. Da nêamo mî právo ograničávati râd ugòstítelskîx objekâtâ. Tâj zákon radi operatívnosti môrâ bìti pòtpuno jásan. Mâ i ôn cílî Stòžer cé promíniti sàmo da izglàsâ, da ònô nàpravî što òće.* Usp. u nekih ispitanika uz slične primjere i stalno *nàpraviti*. Takvi primjeri dolaze i u Kninskom Polju i u Kninu, ali rjeđe u Kninu i gdje su posvjedočeni, u ispitanika srednje životne dobi u manje složenoj fonološkoj okolini, npr. (KP, mlađi – više nego u Vrpolju zbog izolacije ispitanika;*

[ć...d], [t...r], [ć...l]) (...) *prònàći dì je tâ grèška t̄ (...), I ònda češ t̄ móراتi rëtràinati* (izg. [rìtrèjnati], op. a.), *ùpråvo ispočétku*. Znâm da lûdi jòš ùvijék pokušávajú prijêci LòL. (jekavština je fakultativna), (u starijih i ispred vokala) *È, vìd'ceš štâ je za òvdad'ti, štâ je za..., Nè moš se zaštítiti od vrućinè. Dòbro, tô češ tî náknadno vèć odrád'ti i tàkō.*, (Kn, srednje dobi, [t...m]) *Kò če rád'ti mu u cvjèćarni a da ìmâ tìgovačkû škôlu...* (stariji, [t...z], [t...g], [t...l]) *Pràv'i zgràde... (...) òstav'i ga u stâròm stílu nek òstanè i dovìžéna!* (...) òbečala óde Štèfu (sjevernjaku iz Strane, op. a.) *da če mu nàprav'i lìft!* Ipak mlađi Kninjani, koji su sasvim očuvali puni infinitiv, imaju izostanak redukcije na kraju kao i u starijih, usp. [t...s] *Môrâm gòd'nu dánâ stâža odrád'ti pìrvò, da mògu písati strùčnî ispit i òndâ tèk dòb'i t̄ licencu.* Svugdje su takvi primjeri rjeđi od onih gdje je redukcija bilježena na obama mjestima. U Kninu redukcija nešto češće izostaje fakultativno i u drugih primjera osim infinitiva, npr. *küćicu A jd., vývilo gl. pr. r. s. r., gòdinu A jd., rècimo 1. l. mn. imp.* (dio primjera (*gòdina, rècimo : rècimo* oboje 1. l. mn. imp.) dolazi fakultativno i u Vrpolju i u Kninskom Polju). Kako je redukcija ondje sustavno nešto rjeđom nego u drugim dvama naseljima, oblik je *vìdit* uvjetovan njezinim izostankom i na drugim mjestima. Ipak su oblici poput *vìdit* posebnošću mlađe generacije Kninjana te dijelom Vrpoljana i Kninskopoljaca jer se u ispitanika Kninjana srednje generacije pojavljuju nereducirani primjeri poput *vrátili, rádili, žívili* oboje gl. pr. r. m. r., no u njih jest samo: *vìd'ti*, što je konzervativno i uslijed složenije fonološke okoline [d...t], a čimbenikom je i kratkosilazni naglasak prema dugouzlaznome u *vrátili, rádili*. Oblik se *vìd'ti* bilježi i u drugim naseljima. Posvema rijetko bilježi se i adrijatizam, a autor ima u korpusu šest različitih primjera: *skriča kad, umòči pìste, ùči pònovo da ôdâ, odlúčli nàprav'i kùću, alì òvô če nèsto xèkla pa če se (...); Svè ču rijéši za (...) : rijéši se.* Ima, međutim, pokazatelja da te pojave ima u još primjera, ne samo u ispitanika koje je autor ispitivao. Pritom se gubitak *-t* uvijek javlja ispred druge riječi, a nikad u stanci. Primjeri adrijatizma pojavili su se s jedne strane u istraživačeve najmlađe ispitanice (*skriča kad, umòči pìste*), dakle za vrpoljski govor, čime se zaključuje kako se i širi među populacijom koja još pohađa školu. Međutim, jedan je primjer i od starijega Kninjanina (*ùči pònovo da ôdâ*) te dviju Kninjanki i Kninjanina srednje generacije (*odlúčli nàprav'i kùću, alì òvô če nèsto xèkla pa če se (...); Svè ču rijéši za (...) : rijéši se*), što se slaže s ovjerenim krnjim infinitivom u ispitanika srednje i starije generacije u kninskome govoru. U vrpoljskome govoru i ta se pojava može širiti iz kninskoga govora. Ukupno gledajući, u ispitanika starije i srednje te dijelom mlađe generacije čuva se *-ti, -ci*, u dijelu mlađe populacije te u Kninu manjim dijelom u srednje i starije populacije pojavljuje se i *-t, -c*, a u ispitanika koji su još školarci u Vrpolju, ali i u nekih Kninjana starije i srednje generacije bilježi se i promjena *-t > -0* izvan stanke. I krnji infinitiv i adrijatizam šire se, među ostalim, iz kninskoga govora. U ispitanice iz Vrpolja uz adrijatizam jako je čest i krnji infinitiv, češći nego u Kninskopoljaca koji očituju

potonju pojavu, čime se zaključuje da je krvni infinitiv, a s oprezom i adrijatizam češći u školaraca nego u drugih ispitanika, gdje nijedna pojava nije dominantnom u govoru. Stanje u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima arhaičnije je nego li u vrličkima, gdje samo izrazito konzervativni govornici čuvaju i pune oblike, a inače je infinitiv krvnjim (Galić 2019: 81 – bilješka 12.). Infinitiv je dosljedno krvnjim u Biteliću, Imotskoj krajini i Bekiji i Makarskome primorju, pri čemu u Biteliću i u Makarskome primorju, ali i u Imotskoj krajini i Bekiji dolazi i adrijatizam (usp. Ćurković 2014: 216, Šimundić 1971: 144, Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006: 26, Kurtović Budja 2009: 90). Adrijatizam se pojavljuje južno od Šibenika i Bitelića (za Šibenik usp. Finka 1977: 164). Prema infinitivima poput *bòsti*, *ìsti* u Vrpolju i dijelom u Kninskom Polju bilježi se i analoško -s- u *ùzèsti*, *pòpèst'i se* (: *ùzèti*, *pòpèti se*), od čega *pòpèst'i se* biva bilježeno samo za Vrpolje, a *ùzèsti* u obama naseljima.

Glede naglaska neprefigiranih infinitiva I. glagolske vrste neakutirane osnove na konsonant (za podjelu po naglašenosti (akutiranosti) osnove usp. Kapović 2018: 174), fakultativno se pojavljuju uzlazni naglasci uz podjednako obične silazne. U pravilu u glagola kratke osnove češći su likovi s kratkouzlaznim naglaskom od onih sa silaznim, iako ima primjera gdje dolazi samo silazni naglasak, usp. *rèći/rëći*, *mòći/mòći*, *pèći/pèći*, *tèći/tèći* prema *bòsti*, *plèsti*, *nèsti*. Kratkouzlazni naglasak, dakle, dolazi samo u infinitiva na -ći, ne i drugdje. U glagola duge osnove dugosilazni naglasak češći je od dugouzlaznoga, npr. *îći/ići*, *dôći/dóći*, *nâći/náći*, *tûći/túći*, *trêsti/trésti*, no ipak *pásti/pâsti* (taj glagol izvorno ima kratku osnovu prema naglasnoj paradigmi A, usp. *ibid.*: 186), *státi 'stajati'* (Vr (stariji), stezanjem od \*stojäti). Oblici s uzlaznim naglascima stariji su i prošireni u podrijetlom istočnoštakavskim govorima, a oni sa silaznima mlađi i pronalaze se u podrijetlom zapadnoštakavskim govorima (usp. Kapović 2015: 634). Razlozi mlađemu stanju, koje je dobro posvjedočeno u kninskim novoštakavskim ikavskim govorima, različiti su u glagola kratke i duge osnove (usp. Velić 2021a: 73), odnosno pojava silaznih naglasaka nije izravno vezana uz nefonetski gubitak dočetka -i u brojnim govorima (usp. Kapović 2018: 174). Kapović (2015: 635 – bilješka 2293.) u svojoj analizi ostataka nepomaknuta naglaska s nastavka, točnije njegova odraza u obliku naknadna regresivnoga naglasnoga povlačenja novoštakavskoga tipa u podrijetlom zapadnoštakavskim govorima ne spominje kninsko područje. To je ispravno jer izvan onih za kninske i podatci za sjevernodalmatinske novoštakavske ikavske govore upućuju na to da je posrijedi utjecaj istočnohercegovačkih govora. Infinitivi s uzlaznim naglascima u manjoj ili većoj mjeri posvjedočeni su i u drugim novoštakavskim ikavskim govorima u sjevernoj Dalmaciji, npr. u škabrnjanskome (Magaš 2019: 382 – *îći* prema *véstì*), pridražanskome (Magaš 2014: 130 – među naglasnim kolebanjima i *îći*, *dôći*) i benkovačkome (npr. *pèći/pèć* i *rèći/rëć* prema *tèći/tèć*; *îći/ić*, ali ponaprije *dôći/dôć*, samo *pôći/pôć* i *zâći/zâć*, Pavlović – Pavlović 2018: 140,

196, 328, 344, 431, 512, 583). Svugdje su ondje u susjedstvu posvjedočeni i istočnohercegovački govor, u Benkovcu uz novoštokavske ikavske (usp. i Okuka 2008: 82, gdje se jednim od glavnih naselja gdje se govor sjevernodalmatinskim poddijalektom toga dijalekta spominje Benkovac), te su i utjecali na novoštokavske ikavske govore. U istočnohercegovačkim govorima uzlazni su naglasci posvjedočeni i na osnovi prefigiranih glagola, premda nedosljedno u mnogim preseljeničkim govorima, usp. za Ivoševce *rèći*, *túći*, *dovèsti*, ali *izvūći*, *òtīći*, *prònàći* (podatci su moji i potvrđeni su i od kazivačićina sina, mojega oca, koji ih je, kao i ja, čuo od svoje majke, moje bake, koja je podrijetlom iz Ivoševaca)<sup>93</sup>. U svim spomenutim novoštokavskim ikavskim govorima oblici s uzlaznim naglascima ipak su rjeđi od onih sa silaznima, a najveća koncentracija i jednih i drugih oblika bilježi se za benkovački govor. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima danas se oblici s uzlaznim naglascima polako povlače, čemu je uza svijest nekih ispitanika da su posrijedi srpski oblici (te se bilježi npr. *rèći*, *dôći*) odgovorno i pojavljivanje krnjih infinitiva. Tako se u ispitanika, u kojih ovjeren je i krnji infinitiv, dosljedno bilježi *rèć*, no za Kninsko Polje (zaselak Bilići) bilježi se i *prôć*, gdje se bilježi alotonski neoakut. To je jedini takav primjer i neoakut se ne bilježi u neokrnjenih infinitiva, gdje je posvjedočeno npr. *prôći/próći*. Puni oblici sa silaznim naglascima puno su češći i u starijih ispitanika (npr. *iči*, *îči* : *ič*, *rèči*, *rèći* prema *iči*, *rèči*, usto *dôči*, *ûc̄i*), što ide u prilog tumačenju da su oblici s uzlaznim naglascima sekundarni i fakultativni. U starosjedilaca za Kninsko Polje pod snažnjim utjecajem istočnohercegovačkih govora oblici s uzlaznim naglascima pravilni su (ne i jedini), a oblici sa silaznim naglascima rjeđi, npr. *rèći* (: *rèći*), *ići ili nè ići* (: *ići*), *dôći* (u futuru I.) *náćemo* 1. l. mn. f. I. Prema iznesenim spoznajama infinitiv se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima dobro čuva oblikom, a nešto se slabije čuvaju uneseni uzlazni naglasci infinitiva poput *rèći*, *túći* i *trésti*, koji su posvjedočeni i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u susjedstvu istočnohercegovačkih.

<sup>93</sup> Podatke sam dobio istražujući naglasak infinitiva I. glagolske vrste naglasne paradigmme B i C u različitim govorima u sprezi s očuvanošću infinitivnoga dočetka i postanka mlađih naglasaka na osnovi. Tijekom istraživanja metodološki radi ovjere ili provjere korišteni su sljedeći glagoli: *ići*, *maći*, *moći*, *peći*, *reći*, *teći*, *doći*, *naći*, *poći*, *tući*, *vući*, *zaći*, *dovesti*, *ispeći*, *isplesti*, *pronaći*, *naići*, *izaći*, *izvući*. Velik udio korpusa zauzimaju glagol *ići* i složenice, koje se različito naglasno vladaju pri usporedbi mnogih govora. Stoga su za ivoševački govor dobiveni i metodološki pouzdani podatci jer govor zapravo ima istovjetnu razdiobu oblika kao i poljički istočnohercegovački govor u Lici, premda nisu svi primjeri usporedivi. Za taj govor primjeri su: *rèći*, *dôći*, *dovèsti* prema *òtīći*, *zàmrijeti*, *dùnèt* (Павлица 1971: 90–91). Prema govoru Poljica za ispitivanje ivoševačkoga govora uzet je glagol *otići* umjesto *naići*.

### 6.3. Naglasne paradigmе

Kninski su novoštokavski ikavski govori poput ostalih štokavskih govora dobro očuvali stare naglasne paradigmе<sup>94</sup>. Osim temeljnih naglasnih smjena, koje su se svugdje očuvale, posvjedočene su i inovacije. Sve su tri naglasne paradigmе posvjedočene u imeničnome i u glagolskome sustavu dočim su dvije (n. p. A i n. p. B) te u prežitcima tri (uz n. p. C) posvjedočene u pridjeva. Ovdje se prvo raščlanjuju posebnosti u imenica i glagola te u pridjeva, pri čemu od pojave koje se čuvaju ili očituju u okviru svake naglasne paradigmе u obzir su uzete one koje su posvjedočene u više od jednoga primjera.

#### A) Imenice

##### Aa) *a*-vrsta

U imenica muškoga roda naglasna paradigmа A s izvornom naglasnom smjenom očuvala se od domaćih riječi u rijetkim primjerima jednosložnica, usp. *mīš*, *zēt*, *sīr*, *brāt* (morphološki jd.) te ovisno o ispitaniku *přst* (*přstijū/přstā*, (rij.) *přstī* sve G mn., *přstima/přstima* DLI mn.), *rāk*, *rāt*, *rīs* i *prāg* (kosi padeži i *rāka*, *rāta*, *rīsa*, *prāga* sve G jd. itd., a množina *rākovi/rākovi*, *rātovi/rātovi*, *prāgovi/prāgovi*, *rīsovi/rīsovi* sve N mn.). Od rjeđih primjera usp. npr. *dīd* (u obiteljskom okružju: *dīda*), *cār* (u prijateljskom oslovljavanju V jd. jest *cāre*). Izgubila se u imenice *bīk*, a imenica *bīč* n. p. B novija je ili je supostojala uz talijanizam *škūrja*. Razvila se u imenice *gōst*, uz čuvanje posebnosti n. p. C (*gōstijū* / (rij.) *gōstā*, *gōstī* sve G mn., *gōstima/gōstima* DLI mn.), također u *dūx* ((Vr, KP) *Dū(x)ovi* / (Kn) *Dūxovi* oboje N mn.). U posuđenica čuva se u *pārk*, *tēnk*, *film*, *spōrt*, *lāv*, *tēst* i (položajno dvosložna) *tīgar*. Izvrsno se čuva u dvosložnica kratkouzlaznoga naglaska na prvome slogu, usp. *jēzik*, *būbreg* (i (Vr, KP) *čōuk* / (Kn) *čōvjemek*), *bājam*, *krēvet* – *jēzīkā*, *būbrēgā*, *bājāmā*, *krēvētā*, također *ispītā*, *ōtōkā* sve G mn. U imenica poput *národ*, *prózor* naglasak je dugouzlazni i u genitivu množine (*nárōdā*, *prózōrā*; za druge govore koji ondje imaju dugosilazni naglasak usp. Kapović 2010: 55), a pokraj imenica *kāmēn* i *gālēb* (oboje n. p. A) proširila se u *kōlūt*, *kōrijēn*, *gōlūb* i *öblāk*, gdje je djelomice bilježen analoški zanaglasni dug slog u množini (*kōlūtovi* – u drugih primjera jest *gāvrānovi*, *jāblānovi* pokraj kraćega *gāvrāni*, *jāblāni* sve N mn.). *De facto* prevladala je i u imenica *būbań*, *stūpań* i *lākat*, koje u množini češće ili rjeđe imaju i duljinu prema N jd. (*būbnevi* (jako često), *stūpnevi* (rjeđe), (gotovo isključivo) *lāktovi* sve N mn.). Duljina je češće

<sup>94</sup> Za stanje u praslavenskome jeziku vidi npr. Kapović 2015: 765–773.

poopćena u obliku *bûbñevi* nego u *stûpñevi* oboje N mn. U višesložnica prevladava osim u riječi gdje je naglasak na pretposljednjem slogu i zanaglasna duljina na posljednjemu, pri čemu dočetkom ne biva konsonantska skupina. Te su imenice naglasne paradigmе B, npr. *telèfõn* (: *tëlefõn* (n. p. A)), *manitàš* 'luđak', *aspirîn*. Također usp. npr. *kamijõn*, *operàtér*. Osim u primjera *tëlefõn* (što je rjeđe od *telèfõn*), za Vrpolje i Kninsko Polje rubno je zabilježena naglasna paradigmа A u primjera *frizidér* (: *frizidér* (n. p. B), što gotovo potpuno prevladava), a svugdje je posvjedočena u toponimu *Sègetîn* (dio Vrpolja). Bilježi se i *päviļõn* N jd., ali u *paviłónu* L jd. te *paviłónā* uza *päviļōna* NA mal., dakle sinkronijski naglasne paradigmе A-B. Iznimke su rijetke unutar n. p. A a da su kratkouzlaznoga naglaska, te su posrijedi dvije dvosložnice: *Thòmpsõn*, *Tribùn* (npr. *Thòmpsõna*, *Tribùna* oboje G jd.). Zajedno uzevši, naglasna paradigmа A manje se čuva u jednosložnica premda je živa u posuđenica, no veoma se dobro čuva u dvosložnica, pri čemu širi se i u onih bez nepostojanoga *a* (usp. *kòlüt* itd. – također vidi dolje) i u imenica s dugosilaznim naglaskom te nepostojanim *a*, gdje se u množini širi naglasak jednine.

Tablica 29. Sklonidba imenica *mîš* i *jèzik*

jd.			mn.		
N	<i>mîš</i>	<i>jèzik</i>	N	<i>mîševi</i>	<i>jèzici</i>
G	<i>mîša</i>	<i>jèzika</i>	G	<i>mîšèvâ</i>	<i>jèzîkâ</i>
D	<i>mîšu</i>	<i>jèziku</i>	D	<i>mîševima</i>	<i>jèzicima</i>
A	<i>mîša</i> (rač. i: <i>mîš</i> )	<i>jèzik</i>	A	<i>mîševe</i>	<i>jèzike</i>
V	<i>mîšu</i>	nije posvj.	V	<i>mîševi</i>	nije posvjedočen
L (o)	<i>mîšu</i>	<i>jèziku</i>	L (o)	<i>mîševima</i>	<i>jèzicima</i>
I	<i>mîšem/(Vr i KP i) mîšom</i>	<i>jèzikom</i>	I	<i>mîševima</i>	<i>jèzicima</i>

Naglasna paradigmа B dobro se čuva u jednosložnica, npr. *čèp*, *dòm*, *kòń*, *pòd*, *pòp* 'pravoslavni svećenik', *slòn*, *stròp*, *stô(l)*, *spûž* (stariji), *nôž*, *jêž*, a potpuno je razvijena u *bîk*, *bîč*. Od toponima usp. *Spâs*, *Kòń* (imena brda) i *Splît*, a od posuđenica *trîk*, *plîk*, *kât*, *tûš*. Naglasak se jednosložnica naročito u množini širi na niz imenica n. p. A i C. Usp. za kratak naglasak npr. *râk*, *prâg* oboje n. p. A – *râka/râka*, *prâga/prâga* oboje G jd., *râkovi/râkovi*, *prâgovi/prâgovi* oboje N mn., *bôg*, *brôd* oboje n. p. C – *bògovi*, *bròdovi* oboje N mn., a za dug naglasak *vâl* – *vâlovi/válovi*, *bôd* – *bòdovi/bódovi* oboje N jd., N mn. Nema, međutim, smjene

naglaska u G mn. imenica kratkouzaznoga naglaska u kosim padežima, te se kaže npr. *stòlōvā*, *pòpōvā*, od položajnih dvosložnica *pòslōvā*, a od posuđenica *trikōvā*, *plikōvā* sve G mn., dakle smjena je istovjetnom onoj u imenica dugouzaznoga naglaska (u tzv. „dugoj” množini: *jéžēvā*, *púžēvā* (potonje u mlađih), *krájēvā* sve G mn.). U dvosložnica s dugouzaznim naglaskom u kosim padežima izvrsno se čuva n. p. B (npr. *sèlāk* – *seláka* GA jd. – V jd. supletivno *selàči*<sup>no</sup>, *dìvìlak* – *divìlaka* GA jd. – *dìvìlāče* V jd. (semantički = *selàči*<sup>no</sup>), *mlàdīć* – *mladića* GA jd. – *mlàdīću* V jd., *plìcák* – *plicáka* G jd., *krèdīt* – *kredita* G jd., *dùcān* 'trgovina, trgovište' – *ducána* G jd., *pińūr* 'vilica' – *pińúra* G jd. – V jd. nije posvjedočen u potonjih četiriju primjera) premda se semantičkom analogijom u pogrdnica ujednačuje naglasak V jd. i ostalih kosih padeža. Za to usp. u V jd. *kreténu* (i rjeđe i u mlađih: *debílu*), semantički isto što i *idijòte* (n. p. A), *budálo* (sinkr. n. p. A), *e-vrste*, gdje je naglasak uvijek sinkronijski pred nastavkom. I u drugih manje čestih primjera ujednačava se naglasak V jd., usp. *krojáču*, *proizvožáču* (-č#). Dometak -íć često je dug u dvosložnica (*mòstíć*, *pùtić*, *vìtić*), a u nekim primjerima jedino je tako (*stòlíć*, *mlàdīć*, *zìdīć*, *kàfīć*). U trosložnica i višesložnica beziznimno je kratkim, npr. *àutíć*, *kumpíríć* 'gol prst koji je probio čarapu', *kanàl'ić*, *baverìn'ić* 'podbradnik'. U imenica *nòvac*, *lánac* (: *vèr'ga*), *lónac*, *kònac* (*kónac*) i *mòmak* (*mómak*) u množini se javlja dugosilazni naglasak: *nòvci*, *lânci* (i *lánci*), *lònci*, *kònci*, *mômci* sve N mn. itd. Od imenica srednjega roda tako je samo u góvno: *góvna*<sup>95</sup> NA mn. Preskakanje se naglaska ondje nije razvilo te se kaže npr. *igrat<sup>i</sup>* zà *nòvce* (: za *nòvce*), (KP) àjde ù *góvna* 'bog s tobom'. Donekle je hibridno stanje u posuđenica na -it, gdje je odnos *satelìt* – *satelíta/satelìta* G jd. prema *dinamìt* – *dinamìta* G jd. Bilježeno je jednom i *gabáríte* A mn. Samo je *apsolvènt* – *apsolvènta* (n. p. A) prema (duljenjem pred zvonačnikom) *komandànt* – *komandánta* (n. p. B) u govorima Imotske krajine i Bekije (Šimundić 1971: 96). Dakle, naglasna paradigma B dobro se čuva u jednosložnica, pri čemu ćešće se širi kratkouzazni naglasak nego dugouzazni i na množinu imenica drugih paradigama. U dvosložnica s dugouzaznim naglaskom u kosim padežima smjena je dobro očuvana uz mjestimično ujednačivanje naglaska nominativa i vokativa u jednini.

<sup>95</sup> Popis je kraći od onoga koji nudi Kapović (2010: 67–68), a neki su primjeri (*nòvci*, *kònci*, *lònci*, *lânci* sve N mn.) istovjetnima. Za fakultativno *lânci* N mn. u Kninskoj krajini također vidi *ibid.*: 68 – bilješka 73.

Tablica 30. Sklonidba imenica *stô(l)*, *nôž* i *mlàdīć*

jd.				mn.			
N	<i>stô(l)</i>	<i>nôž</i>	<i>mlàdīć</i>	N	<i>stolovi</i>	<i>nôževi/nôži</i>	<i>mladići</i>
G	<i>stòla</i>	<i>nôža</i>	<i>mladića</i>	G	<i>stòlôvâ</i>	<i>nôževâ/nôžâ</i>	<i>mladićâ</i>
D	<i>stòlu</i>	<i>nôžu</i>	<i>mladiću</i>	D	<i>stòlovima</i>	<i>nôževima/nôžima</i>	<i>mladićima</i>
A	<i>stô(l)</i>	<i>nôž</i>	<i>mladića</i>	A	<i>stòlove</i>	<i>nôževe/nôže</i>	<i>mladiće</i>
V	nije posvj.	nije posvj.	<i>mlàdīću</i>	V	nije posvj.	nije posvj.	*
L (o)	<i>stòlu</i>	<i>nôžu</i>	<i>mladiću</i>	L (o)	<i>stòlovima</i>	<i>nôževima/nôžima</i>	<i>mladićima</i>
I	<i>stòlom</i>	<i>nôžem/(Vr i KP i) nôžom</i>	<i>mladićem</i>	I	<i>stòlovima</i>	<i>nôževima/nôžima</i>	<i>mladićima</i>

Naglasna paradigma C čuva se dobro u jednosložnica, napose u jednini, npr. *bôg*, *brôd*, *môst*, *grâd*, *vâl*, *bôd* – *bògovi*, *bròdovi*, *môstovi/môstovi*, *grâdovi*, *vâlovi/válovi*, *bòdovi/bódovi* sve N mn. Primjera kao *grâdovi* još je (npr. *stànovi*, *rûbovi*, *zîdovi* sve N mn.), a množinski naglasak proširio se u obliku *sûdovi* 'súdovi', uglavnom i u *pûtovi/pûtevi*, *kûtovi/kûtevi* sve N mn. Oblik *spûž*, koji koriste stariji ispitanici, isključivo je naglasne paradigmme B (usp. *spúža* GA jd., *spúži* N mn.), a *pûž* i naglasne paradigmme B (*púža* GA jd., *púževi* N mn.) i C (*pûža* GA jd., *púževi* N mn., s dugouzlaznim naglaskom). U nekih ispitanika pojavljuje se i naglasna paradigma B i C u te imenice, a rijetko u N mn. biva i: *pûževi*, s potpuno proširenom naglasnom paradigmom C. U jednini širi se naglasna paradigma C i u imenice *jêž*: *jéža/jêža* GA jd. prema *jéževi* N mn. Slično je i glede (Vr, KP, stariji) *smîj* / (Vr, KP (oboje mlađi), Kn) *smijêx*, koje je u ikavskom obliku *od smîja* n. p. B, a u novijem jekavskom *od smijêxa* n. p. C, no bilježi se i *od smijéxa* n. p. B. Naglasna paradigma C pojavljuje se s novim leksemom (*pûž*) i pod njegovim utjecajem u drugome (*jêž* – završava na -ž kao *pûž*), ili uslijed novijega ustroja (*smijêx*), no nigdje ne prevladava u potpunosti. Imenica *lûg* u polutoponimskom značenju doline, travnih dijelova odnosno šume (zaselak Velići u Kninskom Polju) naglasne je paradigmme C, a u značenju pepela (što je rjeđe od *pèpeo/pèpel*) pripada naglasnoj paradigmii B. Naglaska na proširku osnove ima u prezitcima u povlačenju u *sinôvâ* te *momcôvâ* 'momaka' oboje G mn. Prema potonjem primjeru nastali su i oblici u povlačenju *momcôvi* NV mn., *momcôve* A mn. i *momcôvima* DLI mn. Živo je preskakanje naglaska u jednosložnica, naročito u čestih oblika i u akuzativu jednine, npr. ũ *grâd*, nã *zîd*, nã *sât* 'na sat (uru); na predavanje', nã *rêd*, a i u rjedih,

npr. *nà plēs*, *zǎ rād*, *nà svīt* prema *u žīr* 'u šetnju'. U pravilu se kaže: (Vr, KP) *vīrovati*/(Kn) *vjērovati* ù *boga*. Preskakanja u toj kategoriji ima i u nekih primjera duge osnove unutar n. p. B, usp. stalno *nà nōž* te ù *Knīn* pokraj češćega ù *Knīn* (ali i: *u Knīn* sve A jd., što je najčešće u Kninu). U dvosložnica naglasna paradigma C gotovo se posve povukla, a iznimkama su u L jd. *poglēdu*, *slučáju*, *koráku* i *govóru* u izrazima (npr. *u poglédu*, *u slučáju da*, *na svákōm koráku*, *po govóru*), koje autor bilježi za Vrpolje i Kninsko Polje u starijih govornika.

Tablica 31. Sklonidba imenica *bōg* i *grād*

jd.			mn.		
N	<i>bōg</i>	<i>grād</i>	N	<i>bōgovi</i>	<i>grādovi</i>
G	<i>bōga</i>	<i>grāda</i>	G	<i>bōgōvā</i>	<i>grādōvā</i>
D	<i>bōgu</i>	<i>grádu</i> , <i>grādu</i>	D	<i>bōgovima</i>	<i>grādovima</i>
A	<i>bōga</i>	<i>grād</i>	A	<i>bōgove</i>	<i>grādove</i>
V	<i>bōže</i>	<i>grāde</i>	V	<i>bōgovi</i>	nije posvjedočen
L (o)	<i>bōgu</i>	<i>grádu</i>	L (o)	<i>bōgovima</i>	<i>grādovima</i>
I	<i>bōgom</i>	<i>grādom</i>	I	<i>bōgovima</i>	<i>grādovima</i>

U imenica srednjega roda naglasna se paradigma A (npr. *stādo*, *pīle*) i B (npr. *sēlo*, *tēle*) dobro očuvala u primjera bez krnje osnove. Imenice s proširkom osnove *-n-* uvijek su naglasne paradigmе C, npr. *īme*, *rāme*. U imenica neproširene osnove n. p. A i n. p. B proširile su se dijelom na račun naglasne paradigmе C, te usp. C > A: (KP, Kn) *zvōno*, *pōle* – no čuva se preskakanje, npr. ù *pole*; C > B: *slōvo*, *jáje*. Naglasna paradigmа C, s druge strane, dijelom se proširila na račun naglasne paradigmе A, usp. *břda*, (Vr, KP) *mīsta* (rjeđe: *mīsta*) / *mīsta* sve NA mn. Primjeri n. p. C jesu: *dřvo*, *pūce*, (Vr, nedosljedno) *zvōno*, *mōre* (no mn.: *mōra* itd.), *břdo*, (Vr, KP) *mīsto*. Tako je i u imenica bez etimološke množine *ōko* i *ūvo*. Primjećuje se da je unutar naglasne paradigmе C izgubljen odnos dugosilaznoga naglaska jednine i dugouzaznoga naglaska množine, te je *mōre* – *mōra* (tako i *tijēlo* – *tijēla*), (> n. p. B) *jáje* – *jája* sve NA jd., NA mn. Preskakanje je naglaska, međutim, očuvano od starine u većine etimoloških primjera (npr. *nà dřvo*, *nà mōre*, ù *oko* sve A jd.) i u primjera *sà břda* G jd., ù *břdo* A jd., gdje je prijelaz n. p. A > n. p. C dovršen, no posvjedočeno je i u *břdu* : ù *břdu* oboje L jd. kao trag naglasne paradigmе A. Preskakanja nema s proširene osnove, npr. *na dřvetu* L jd. Preskakanje je živo i u primjerima *nà pole* 'na polje', ne i 'van' A jd., ù *polu* L jd. premda je množina *pōla* NA mn., a nema ga u imenice *mīsto*, gdje je prijelaz u naglasnu paradigmу C djelomičan i očituje se samo u množini. Preskakanje se ne bilježi nigdje ni za imenicu *zvōno*.

Bilježeno je, dakle, ispreplitanje naglasnih paradigama A i C. Preskakanje se čuva i u imenica krnje osnove *ime* (usporedo *Uime Òca... : Ùime Òca...*), *ràme* (*nà rame* A jd.) i hibridna (Vr, KP) *vríme*/(Kn) *vrijéme* (*nà vríme / nà vrijéme* oboje A jd.), kao i u imenice *nèbo* (*ù nebo, nà nebo* oboje A jd.), koja je zapravo *singulare tantum* (množina se čuva samo u [fála] *nebèsima* D mn. i *nebésā* [ti] G mn.). Ima ga i u toponimiji, usp. *nà Vrilo* A jd., *nà Vrìlu* L jd., (bez redukcije) *sà Vrila* G jd., a usporedi i trosložno *iz Kosova* G jd. (zemljopisna odrednica Kosovo polje blizu Knina, op. a.).

Tablica 32. Sklonidba imenica *stàdo* (n. p. A), *sèlo*, *víno* (oboje n. p. B), *dìvo* (n. p. C)

jd.					mn.				
N	<i>stàdo</i>	<i>sèlo</i>	<i>víno</i>	<i>dìvo</i>	N	<i>stàda</i>	<i>sèla</i>	<i>vína</i>	<i>dìva</i>
G	<i>stàda</i>	<i>sèla</i>	<i>vína</i>	<i>dìva/</i> <i>dìveta</i>	G	<i>stâdā</i>	<i>sélā</i> /(Kn i) <i>sélā</i>	<i>vínā</i>	<i>dìvā</i>
D	<i>stàdu</i>	<i>sèlu</i>	<i>vínu</i>	<i>dìvu/</i> <i>dìvetu</i>	D	<i>stâdima</i>	<i>sélima/</i> <i>sélima</i>	<i>vínima</i>	<i>dìvima</i>
A	<i>stàdo</i>	<i>sèlo</i>	<i>víno</i>	<i>dìvo</i>	A	<i>stàda</i>	<i>sèla</i>	<i>vína</i>	<i>dìva</i>
V	<i>stàdo</i>	nije posvj.	nije posvj.	nije posvj.	V	<i>stàda</i>	nije posvj.	nije posvj.	nije posvj.
L (o)	<i>stàdu</i>	<i>sèlo</i>	<i>vínu</i>	<i>dìvu/</i> <i>dìvetu</i>	L (o)	<i>stâdima</i>	<i>sélima/</i> <i>sélima</i>	<i>vínima</i>	<i>dìvima</i>
I	<i>stàdom</i>	<i>sèlom</i>	<i>vínom</i>	<i>dìvom/</i> <i>dìvetom</i>	I	<i>stâdima</i>	<i>sélima/</i> <i>sélima</i>	<i>vínima</i>	<i>dìvima</i>

### Ab) e-vrsta

Naglasna se paradigma A čuva u brojnim primjerima dvosložnica kratkosilaznoga naglaska, npr. *ptìca*, *cìca* (stariji umjesto *cìce* i: *přsi* oboje N mn.), *cùra*, *žìca*, *pùra* 'palenta, žganci', *rùža*. Potpuno je sinkronijski proširena na trosložnice i višesložnice, npr. *Anìta*, *visìna*, *pànceta*, *cigaréta*, *škàrpìna*, *Nikolína/Nikolìna*. U imenica poput *livada*, *kòpriva* kratkosilazni naglasak u G mn. beziznimjan je, usp. *lìvadā*, *kòprivā*. U Vrpolju i u Kninskome Polju u imenica na *-ina* prezitak naglasne paradigmе C čuva se u svezi *ù plan'nu* A jd.

Tablica 33. Sklonidba imenice *ptīca*

jd.		mn.	
N	<i>ptīca</i>	N	<i>ptīce</i>
G	<i>ptīcē</i>	G	<i>ptīcā</i>
D	<i>ptīci</i>	D	<i>ptīcama</i>
A	<i>ptīcu</i>	A	<i>ptīce</i>
V	<i>ptīco</i>	V	<i>ptīce</i>
L	<i>ptīci</i>	L	<i>ptīcama</i>
(o)		(o)	
I	<i>ptīcōm</i>	I	<i>ptīcama</i>

Naglasna paradigma B s razlikovnim V jd. i mn. dobro se čuva u dvosložnih osobnih imena (npr. *Áne, Súza, Jóso*) i imenica za rodbinske sveze (npr. *sèstra, báka*), u manjem opsegu i u pogrdnica, za što usp. *kòzo* V jd.

Tablica 34. Sklonidba imenice *báka*

jd.		mn.	
N	<i>báka</i>	N	<i>báke</i>
G	<i>bákē</i>	G	<i>bákā</i>
D	<i>báki</i>	D	<i>bákama</i>
A	<i>báku</i>	A	<i>báke</i>
V	<i>bâko</i>	V	<i>bâke</i>
L	<i>báki</i>	L	<i>bákama</i>
(o)		(o)	
I	<i>bákōm</i>	I	<i>bákama</i>

Naglasna paradigma C čuva se u sljedećih dvosložnica: *dīca, nòga, kòsa* (stariji (Vr) i mn.: *kòse* NA mn.), *mètla, vòda, zèmja, igla, màska* (i n. p. B), *mèža, dàska, lòza, gláva, rúka, dùša, óvca, strána, grána, gréda, zíma*, (Vr, KP) *srída/(Kn) srijéda*. U Kninu imenica *cèsta* biva i naglasne paradigmе A prema primjeru *nà cestu* A jd., a obično je naglasne paradigmе C. Imenica *dàska* u Vrpolju ima i *dàsákā* uza *dasákā* oboje G mn., što je podudarno rjeđemu *stâbâlâ* uza *stabálâ* oboje G mn., također bilježenu za Vrpolje. Ako je u Vrpolju i u Kninskome Polju polazišni oblik *čèla*, imenica je naglasne paradigmе C, a ako je restaurirano *pčela*, naglasne je paradigmе B. Naglasak prema naglasnoj paradigmи C u množini često ima i imenica *tráva* n. p. B, npr. *trâve* NA mn., također i *snâge* 'postrojbe', [vìsokē] *pête* 'postole s visokim

potpeticama', u Kninskome Polju posve rijetko i *zvijêzde* sve NA mn. Od trosložnica čuva se u prežitku: *ü plan'nu* A jd. Prevladao je naglasak lokativa jednine u D jd.: *vòdi*, *zèmli*, *óvci*. Preskakanje se naglaska dobro čuva u čestih primjera, npr. *zà nogu*, *nà cestu*, *ü strânu*, *ü glâvu* (i prenes. (u kartaškim igrama) 'izravno'), *ü vôjsku*, *nà zîmu*, no usp. *u srîdu* (Vr, KP) / *srijêdu* (Kn) : *ü srîdu* (Vr, KP) / *ü srijêdu* (Kn) sve A jd. Mogu se pojavljivati i primjeri bez prenesena naglaska, npr. *u strânu*, *na glâvu*, (Kn) *za glâvu i za r p* sve A jd. U Vrpolju imenica *gláva* odmilja ima *glávu* A jd. (npr. *D j mi da l b m gl vu.*), a *d  sa* bilježi odmilja *d  su* A jd. u Kninskome Polju. U starijih Vrpoljana imenica *n  ga* u cijelosti poprima dugouzlazni naglasak i promjenu prema naglasnoj paradigmii B kad se djedovi i bake obra aju unucima: *n  ga*.

Tablica 35. Sklonidba imenice *gláva*

jd.		mn.	
N	<i>gláva</i>	N	<i>gl��ve</i>
G	<i>gl��v��</i>	G	<i>gl��v��</i>
D	<i>gl��vi</i>	D	<i>gl��vama</i> (kra��enje samo u: <i>r��kama</i> prema <i>r��ka</i> )
A	<i>gl��vu</i>	A	<i>gl��ve</i>
V	<i>gl��vo</i>	V	<i>gl��ve</i>
L (o)	<i>gl��vi</i>	L (o)	<i>gl��vama</i> (kra��enje samo u: <i>r��kama</i> prema <i>r��ka</i> )
I	<i>gl��v��m</i>	I	<i>gl��vama</i> (kra��enje samo u: <i>r��kama</i> prema <i>r��ka</i> )

### Ac) *i*-vrsta

Od jednosložnica koje prema Kapovi u (2007: 73) jo   čuvaju naglasnu paradigmu A čuva se jedino *sm  t*, koja je *de facto* i *singulare tantum*. Naglasna paradigmata A ondje je u potpunosti o uvana jer se pojavljuje preno  enje naglaska u *n  sm  t* uz  e  ce *na sm  t* oboje A jd. Od dvosložnica naglasne su paradigmata A imenice svih naglasnih ustroja: i one koje su neko  pripadale n. p. A (*k  rist*, *n  past*) i one koje su pripadale n. p. C (*      st*, *pr  p  st*), no u pre itcima o uvano je preskakanje pa je: *ü n  svij  st* (Vr i KP i: *ü n  sv  st*), *n  jes  n* sve A jd. Naglasne su paradigmata A i sve imenice na *-ost* (npr. *st  r  st*, *prov  dn  st*, *ne  sp  v  n  st*), a pre itaka naglasne paradigmata C ima u najstarijih u Vrpolju i manje u Kninskome Polju u L jd. u razli itim primjerima: *star  sti* za Vrpolje, a *  losti* : *  losti* u Kninskem Polju dolazi samo kao primjer od najstarijih prema sje anju u jo   starijih govornika. I imenica *b  l  st* (s alomorfnim *-  st*) čuva osobitosti naglasne paradigmata C, usp. *bol  st  /b  lest  * G mn., *bol  stima* DLI mn.

Tablica 36. Sklonidba imenica *smṛt* i *kòrist*

jd.			mn.	
N	<i>smṛt</i>	<i>kòrist</i>	N	<i>kòristi</i>
G	<i>smṛti</i>	<i>kòristi</i>	G	<i>kòristī</i>
D	<i>smṛti</i>	<i>kòristi</i>	D	<i>kòristima</i>
A	<i>smṛt</i>	<i>kòrist</i>	A	<i>kòristi</i>
V	nije posvj.	nije posvj.	V	nije posvj.
L (o)	<i>smṛti</i>	<i>kòristi</i>	L (o)	<i>kòristima</i>
I	<i>smṛti</i>	<i>kòristi</i>	I	<i>kòristima</i>

Naglasnu paradigmu C dobro čuvaju jednosložnice, npr. *nôć, pêć, vlâst, mâst, bôl, čâst*. Živo je preskakanje naglaska, no ne u svim primjerima, npr. *ù nôć, nà vlâst*, od dvosložnica *nà vecē(r)* (: *ùvečē*), *nà pamēt* prema *u mâst, na bôl* sve A jd. Od dvosložnica naglasnu paradigmu C dobro čuvaju imenice *kôkôš* i *vècē(r)*, te je u pravilu *kokòšijū* G mn., *kokòšima* DLI mn. te *nà vecē(r)* A jd. Premda se imenica *vècē(r)* rjeđe rabi u množini nego u jednini, kaže se: *večerī* G mn., *večerima* DLI mn. Jedino se u imenice *pàmēt* pojavljuje visni<sup>96</sup> L jd.: *na paméti*. U nekih imenica kratke i duge osnove u genitivu jednine rijetko se pojavljuje posve fakultativan kratkouzlazni (npr. *tê nôći*) i dugouzlazni naglasak (npr. *od vlâsti*), usp. Velić 2019a: (112)<sup>97</sup>. Za novije primjere kratkouzlaznoga naglaska usp. još *od kȑvi* (: *kȑvi*, s neujednačenom kračinom kosih padeža), *iz krûšnê pêci* (: *pêci*), *pùno másti*. Velić (*ibid.*: 112–113) to objašnjava ponajprije analogijom, među ostalim i prema lokativu jednine, no moguće je kako je u imenica duge osnove naglasak analoški prema prežitku n. p. B *stvâri* NA mn. Neoakut nije otkriven dok sam pisao članak, a njime se uz prelazak u dugouzlazni naglasak u Kninu (usp. rijetko *vámo, vánka, váren* prema neoakutiranome *âmo, vánka, râženi* N mn. m. r. neodr. i posve običnu (*vâmo, vánka, vâren*) mogu tumačiti i primjeri *od vlâsti* i *pùno másti* (: *vlâsti, mâsti* sve G jd.), koje autor bilježi u Vrpolju i u Kninskome Polju i u pravilu u starijih ispitanika, ali ne i u Kninu. Vrpoljski su i kninskopoljski primjeri i oni s kratkouzlaznim naglaskom. Analoški oblici *vlâsti* i *mâsti* oboje G jd. imaju dugouzlazni naglasak, a ne neoakut uslijed nuzgredna prijelaza neoakuta u dugouzlazni naglasak, što se bilježi za Knin. Dugouzlazni je naglasak u tim oblicima razvijen pod utjecajem kninskoga govora premda se ti oblici ondje ne bilježe, a analogon *stvâri*

<sup>96</sup> Pojam je prema Kapović 2007: 74 – bilješka 9.

<sup>97</sup> Na stranici 110. toga članka pogrešno je naveden oblik \*g<sup>h</sup>weh<sub>1</sub>ri- za praindoeuropejski jezik te omaškom citiran Kapovićev članak za taj podatak, koji se ondje ne nahodi i ondje se pokazuje da je *i*-osnova (hrv. *zvijér*) mlađa baltoslavenska inovacija. Dakle, za praindoeuropejski rekonstruira se oblik \*g<sup>h</sup>weh<sub>1</sub>r- (Kapović 2009: 240).

NA mn. pojavljuje se kao prežitak isključivo u Kninu i samo s neoakutom, ne i s dugouzlastnim naglaskom. Naglasak je imenica kratke osnove analoški lokativnojedninski, što je vidljivo i semantički budući da je dio genitivnih sveza u kojima se kratkouzlastni naglasak pojavljuje (*tē nòći, iz krūšnē pèći* oboje G jd.) mjesnoga (postankom odvojiteljskoga (ablativnoga): *iz krūšnē pèći*) ili vremenskoga (*tē nòći*) značenja, što se može podvesti pod lokativ. I u istočnohercegovačkome ivoševačkom govoru (prema usputno bilježenu govoru autorove bake koja je odatle podrijetlom) pojavljuje se uzlaznost u *tē nòći* (kao i u vropoljskome i u kninskopoljskome novoštakavskom ikavskom govoru), *kraj pèći* oboje G jd. (Velić 2021b: 17), dakle moguće je da je posrijedi arealna pojava uzlaznosti ili utjecaj istočnohercegovačkih govora (ne nužno ivoševačkoga). Za potonje usp. i Velić 2019a: 112, gdje se s oprezom ističe da su oblici s uzlaznim naglascima korišteni uglavnom od srpskoga stanovništva (koje govori istočnohercegovačkim dijalektom) jer mu je tako rekla govornica Hrvatica po roditeljima iz Vrpolja i iz Kninskoga Polja kojoj su ti oblici poznati, ali ih ne koristi. Novije potvrde u živu govoru (*od kȑvi, iz krūšnē pèći* oboje G jd.) čuo sam od hrvatskoga stanovništva Kninskoga Polja, što govori u prilog arealnoj genezi, a ne o istočnohercegovačkom utjecaju. Osim toga, primjeri su iz vropoljskoga i kninskopoljskoga novoštakavskoga ikavskoga govora, s jedne strane, te iz istočnohercegovačkoga ivoševačkoga govora, s druge strane, samo dijelom podudarni i čak brojniji u vropoljskome i u kninskopoljskome govoru, što također ukazuje na odvojito tumačenje u obama slučajevima.

Tablica 37. Sklonidba imenica *nòć, mâst* i *kòkôš*

jd.				mn.			
N	<i>nòć</i>	<i>mâst</i>	<i>kòkôš</i>	N	<i>nòći</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>
G	<i>nòći</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	G	<i>nòćī/nòćī</i>	<i>mâstī/mâstijū</i>	<i>kokòšijū/kokôšī</i>
D	<i>nòći</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	D	<i>nòćima</i>	<i>mâstima</i>	<i>kokòšima</i>
A	<i>nòć</i>	<i>mâst</i>	<i>kòkôš</i>	A	<i>nòći</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>
V	nije posvj.	nije posvj.	<i>kòkoši</i> (rij.)	V	<i>nòći</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>
L (o)	<i>nòći</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	L (o)	<i>nòćima</i>	<i>mâstima</i>	<i>kokòšima</i>
I	<i>nòću/nòću</i>	<i>mâsti/mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	I	<i>nòćima</i>	<i>mâstima</i>	<i>kokòšima</i>

## B) Glagoli

Naglasna je paradigm A bez osobitosti u naglasnoj distribuciji, no njoj pripadaju i glagoli (duljenjem pred zvonačnikom) *štāncati*, *sūnčati se*, *pāmti*, *zāpāmti*, (Vr, KP) *dīndati* 'bučiti lupanjem', (Vr, KP) *rāzdīndati* 'rasklimati, razvaliti'. Ovamo se pribrajaju i glagoli *kōčti*, *zākōčti*. Naglasnoj paradigm B pripadaju česti glagoli za opis svakodnevnih radnja, npr. *iskobéčti* 'napeti koji dio tijela (obično oči)', *krevéļti se* 'ceriti se, glasno se smijati', *vřndáļti* 'baciti', *bubékniti* 'udariti o što, udariti koga', *přdékni* 'prdnuti'. Te glagole ne koriste svi govornici i mogu biti češći u jednih negoli u drugih. Naglasnoj paradigm C, djelomice proširenoj u glagola *brāti*, *prāti* u četvrtom razredu I. glagolske vrste i u glagola *tōniti* u II. glagolskoj vrsti, pripada većina netvorenih dvosložnica na -ati kratke osnove unutar prvoga razreda V. glagolske vrste, npr. *kōpati*, *tr̄pati*, *c̄itati*, *bācati* (: *báčti*), *sānati* (: *sánati*), *c̄icati*, *kōštati*, *kr̄epati* 'uginuti; umoriti se', *vālati* 'valjati; biti jestivo' (usp. i zanijekano *nē valā* : *ne valā* 3. l. jd. prez.). Na drugoj su strani npr. česti glagoli *īgrati* (: (Kn i) *igrati*), *slūšati*, *glēdati*, (Vr, KP) *tr̄ibati* (rijetko (Vr) i *tribati* n. p. B)/(Kn) *tr̄ebati*, *c̄tati* i *kūvati*, uz njih i *štūcati*, *pūcati*, *zvōcati* 'brbljati, zanovijetati', *šklōcati*, koji pripadaju naglasnoj paradigm A. Glagol *īmati* uglavnom je naglasne paradigmme B, no dosta često bilježe se i oblici naglasne paradigmme C. U množini prema naglasnoj paradigmgi C ujednačeni su oblici 1. i 2. l. s drugim oblicima, npr. *lētīmo* 'letimo; žurimo se' 1. l. mn. prez., *žúrīte se* 2. l. mn. prez. Preskakanje naglaska na niječnicu čuva se u glagola drugoga, sedmoga i u složenica desetoga razreda I. glagolske vrste, ali fakultativno i nedosljedno, npr. *nē počmēm*, *nē/nē uzmēm*, *nē/nē umrēm*, *nē/nē popijēm* sve 1. l. jd. prez. Prefigirani glagoli IV. glagolske vrste beziznimno imaju naglasak prema naglasnoj paradigmgi B uslijed ujednačivanja, npr. *ōdletē*, *pōzūrē* oboje 3. l. mn. prez. prema *lētē*, *žúrē* oboje 3. l. mn. prez. (n. p. C). Takav naglasak imaju i glagoli prvoga i osmoga razreda I. glagolske vrste, npr. *dōnesēm* 1. l. jd. prez. prema *nēse* 3. l. jd. prez.

Tablica 38. Sprezidba glagola *stāviti* (n. p. A), *mōliti* (n. p. B) i *lētti* (n. p. C)

jd.			
1.	<i>stāvīm</i>	<i>mōlīm</i>	<i>lētīm</i>
2.	<i>stāvīš</i>	<i>mōlīš</i>	<i>lētīš</i>
3.	<i>stāvī</i>	<i>mōlī</i>	<i>lētī</i>
mn.			
1.	<i>stāvīmo</i>	<i>mōlīmo</i>	<i>lētīmo</i>
2.	<i>stāvīte</i>	<i>mōlīte</i>	<i>lētīte</i>
3.	<i>stāvē</i>	<i>mōlē</i>	<i>lētē</i>

### C) Pridjevi

U pridjeva naglasna paradigma C izgubljena je osim u sintaktičkih priloga poput *dùgo*, (Vr, KP) *lîpo*/(Kn) *lijêpo*, (samo Vr, KP i rijetko) *smîšno* : *smîšno* prema (Kn) *smijéšno*. Nepotpuno je izgubljena i u primjera *bôlan/bólan – bôlna/bólna – bôlno/bólno* N jd. m., ž., s. r. neodr., gdje je u nekih govornika *bólna* N jd. ž. r. neodr. češće od *bôlan* i *bólno* NA jd. s. r. neodr. U većine govornika ondje prevladava dugosilazni naglasak i naglasna paradigma A. Naglasna paradigma A čuva se i u nekih dvosložnica na -an s nepostojanim a (*jâdan* itd., *gâdan* itd.), a pripada joj i većina trosložnica (npr. *čûdnovat* itd. 'čudan, zanimljiv', *lûbičast* itd., *nòrmâlan/nòrmâlan* itd. prema *dugâčak* itd., *malešan* itd. oboje n. p. B) i višesložnice, npr. *jědnostâvan* itd., *pôpulâran* itd. Naglasnoj paradigmi B pripada velika većina dvosložnica, uz ujednačivanje naglaska u m. r. jd. *múdar* (: *múdra, mûdro* N jd. ž., s. r. neodr.) prema *dòbar* (: *dòbra, dòbro* N jd. ž., s. r. neodr.). Ovamo spadaju i dvosložni oblici ženskoga i srednjega roda svih jednosložnica prema jednosložnim oblicima muškoga roda, npr. *sîta, sîto* : *sît, nòva, nòvo* : *nòv, tíxa, tíxo* : *tîx, mláda, mládo* : *mlâd* sve N jd. ž., s. r. neodr. prema N jd. m. r. neodr.

Prikaz naglasnih smjena:

N. p. A: *jâdan – jâdna – jâdno, bôlan – bôlna – bôlno, vèlik – vèlika – vèlico, čûdnovat – čûdnovata – čûdnovato, lûbičast – lûbičasta – lûbičasto* sve N jd. m., ž., s. r. neodr.;  
N. p. B: *čîst – čîsta – čîsto, glûp – glúpa – glúpo, mòkar – mòkra – mòkro, múdar – mûdra – mûdro, nîzak (nîzak) – nîska – nîsko* (: *glàdak – glàtka – glàtko*), *sîtan – sîtna – sîtno, glâdan – glâdna – glâdno, zèlen – zelèna – zelèno, vîsok (vîsok) – visòka – visòko* (: *dùbok – dubôka – dubòko*) sve N jd. m., ž., s. r. neodr.

Pridjevi s dometkom -at fakultativno se mogu sklanjati i prema naglasnoj paradigmi B, usp. *kìcat – kìrcata (kìrcàta) – kìcato (kìrcàto)* N jd. m., ž., s. r. neodr. Prema potpuno običnoj smjeni *bògat – bògata – bògato* N jd. m., ž., s. r. neodr. prema naglasnoj je paradigmi B jednom ovjeren primjer *bogâte* N mn. ž. r. neodr. Dakle, i ondje izrazito prevladava naglasna paradigma A, kao i u višesložnih oblika.

## OGLEDI GOVORA

Na nekim snimkama govorim i ja, ali se navode samo iskazi ispitanika. Trotočjem u zagradi označavaju se nejasna mjesta. Iako oprimjereni pripadnici mlađe generacije u Kninskome Polju govore na snimci jekavski, ta je jekavština fakultativna i prema autorovu uvidu i prema uvidu drugih ispitanika te iz telefonskih razgovora s dotičnim mlađim ispitanicima, kao i dalje na njihovoj snimci oni govore ikavski i taj govor nije ugrožen jer im i roditelji tako govore. S druge strane, jekavizmi su u Kninjana svih generacija uglavnom „pravi“ jekavizmi, odnosno nisu fakultativni. Povećan udio „privremenih“ jekavizama pogađa najviše mlađu generaciju ispitanika u Vrpolju i u Kninskome Polju (u obama naseljima tako je u dijelu mlađih, uključujući i najmlađu ispitanicu), a javlja se pod utjecajem obrazovanja i donekle utjecaja kninskoga novoštokavskoga ikavskoga govora te je specifičnošću novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine. „Privremeni“ jekavizmi poslije nestaju ili se povlače u Vrpolju i u Kninskome Polju što su ispitanici stariji, što se pratilo izloženošću ispitanicima prije istraživanja.

## VRPOLJE

Starija generacija: Ž. Ć. (1947.) i M. Ć. (1949.). Većinom govori M. Ć.

M: *Ma ně. Ně bi já tudā. Läko je tō. Kâžēm, kad òtrām, öndā kàko ču já ići sa lùksuznīm àutom gòre... A óvde mògu dóči s óvím, blízu mòžda pêstō mètárā, i öndā òstavím àuto i ižēm vìd̄ti i tákō. Óde je, ónde je dòbro, ìmā lèdinē, ìmā, ònāj, ìmā vrîska, ìmā... Ìmā gorí, blízu ìm je, ònāj, Súvopoљe, gorí râno krénē... Åko bùdē göd̄na! A góre je, znâš štâ, ònāj: kîšu, břdo privúče kîšu! I üvîk bùdē kîšé góre. Ì sadē je óvde, pâr kápī je pâlo, a gorí se, gorí se svě cýn'lo. Môrā da je pâla dòbra kîša. Tákō da, ònāj, kad glèdâš vâkō: kô nè budē gòn'ti, òd togā nêmâ nîšta. Kôko óde, mòžda u sèdam-òsam gödînâ, mòre bìće göd̄na. Jer já ka sam pr'yvî pûta kúpijo čèle, já sam kúpijo u Kistaňama, u (...), vùčiju. I já dòšâ, něsto rádio u vinogrâdu... I já dòšâ, ònāj – Dáne je tâmo, kad Níne Milâk. Mîlâkovíća. Jâ se mîslîm, dî če ôn mènē, öklén če ôn mènē znâti, kad ôn, ôn sìdî óndje i pîjê pívu. Vèlî ôn, vèlî ôn mèni, ònâj: „Mâlî, čüjo sam da si nàbavijo čèle.“ Jâ vèlîm: „Jèsam.“ Sàd, kàko znáde, mîslîm se já... Kâd ôn vèlî: „Znâš štâ? Mèni je drâgo da nèko òce i mlâžî tô... Jâj ču tèbê upútiti“, i kârē, „i ôtîčeš sâd s mènôm gorí da já nákô, da tî pòkâžem něsto, štâ čemo.“ Mî dòšlî dòli, ôn mèn'i otvòrijo nákô... Ôn je ìmâ ònè slâvënskê, znâš. Šta se otvárajú ozáda. Ž: Dâ. M: Î, ôn ti je nàpravijo kùči cu, ònô, stâvijo gorí*

plôču. I sàd òvāj, ūmisto òvogā zîda, tû je poréða čèle. Jer òne dôžū jèdna nà drugū i jèdna krâj, krâj drûgē. Í, tàkô da je ôn ùnûtra, ìmâ, kao, prostòriju. Úžē ôn tåmo, znâš, i ôn mën<sup>i</sup> nàkô pokazívâ mälo. Pètnâjz dánâ pròšlo, ôn ùmrâ (...)! Ě, pètnâjz dánâ pròšlo, ôn je, čöviče, ùmrâ, níje me nî znâ. Tàkô da, nîšta. I ôn mi je rëkâ: „Nîkad níje bílo (...)", kâžē. „Ě vîdîš", kâžē, „ù nâs nîkad níje bílo, jâ četrdèsê gödînâ čélârîm. (...) Oko Svêtôg Ántê da níje bílo vřcâna. Svâkê gödinê", vèlî, „závisî kòl'ko, ali ìmâ, kâžē", „uvík." Mežutîm, sàd je tô (...) dòšlo. (...) pròšlo. Òvē gödinê kàko je drâča cvítala: čélâ nà nôj níje bílo! I vîdîš òvî, òvî rogáčâ, vřlo mälo ìmâ. Ž: Níje se oplòd<sup>i</sup>lo. M: Níje se oplòd<sup>i</sup>la. Bile su ònê zèlenê báje – òne s<sup>u</sup> nàkô, vîdijo sam – dôle su òne, mõzda se nêšto oplòd<sup>i</sup>lo. A bágrem òvē gödînê, uôpce nísu išle nà néga i nît<sup>i</sup> se čüjû, kao da ga níje bílo. Ustvár<sup>i</sup> níje ga ni bílo pùno: dòsta ga je tamijánijo (= tamánijo 'jeo, potirao') mrâz, i tàkô da tô sàd u pičku mäder<sup>i</sup>nu. Sàd, rëcemo, ù nâs je óvde isto dòbra ònâ bîlâ dîtel<sup>i</sup>na. Ónâ lubič<sup>i</sup>ca nîšta, plâvâ nîšta. Bîlâ mèdî dòbro. Mežutîm, jèbiga, kad se pokòs<sup>i</sup>la òna, pôčele... Sàd òvâ sûša spál<sup>i</sup>la svě, némâ. Némâ nîšta. Ă u pròl<sup>i</sup>če je vèl'kâ, dòbra pâša kòd nâs, râšel<sup>i</sup>ka. Óna mèdî u pičku mäter<sup>i</sup>nu – òna znâ mèd<sup>i</sup>ti, bòžjî čövječe... Óna mèdî, i tô ùitro. Kad dôžes u čeliňák, osicáš slâtko i gřkasto mälo. Tô je nèzîn, ònâj, okus. Tàkô da je tô, kad svě pògledâš, äko nè budêš gònijo... I òndâ, rëcemo, sàd bi bílo dòbro, ili rëcemo u Líci tåmo u šestom mìsêcu, òtrati u Liku na níovu lìvadu pa... Ž: Ě, ali... òtrâš i tåmo – öće tô nèko dírati? M: Ma néću. Môrâš tî blízu kûcâ, nèko nek vòzî, nèko nè more tô. (...) Ódnîlo jèdnu. (...) Trî, trî nástavka bíla – Ž: A kùd je prònijo? M: Dôžē àut<sup>i</sup>ma.

Srednja generacija: A. V. (r. Č.) (1971.) i I. V. (KP) (1971.)

A: A sàd nàstavljâš, jè l<sup>i</sup>? I: A òvô je mènê, jâ mìsîm, Mârijo fârbao u kafícu tåmo. A: U kafícu! Pa s cím? I: Spr j nek . Spr j. A: Òvô smo jâ i tåta u màškarama. I: Vîdîš òvē jòš dvî óvdje... A: A tî s<sup>i</sup> óvde i üsne ìmâ nàmazâne! K o l tak! I cvíke òvē n k ... I: A òvē sàd cvíke nísu ìmale st kla. Nego s amo òkv r. A: D , d , d . A jâ òv  plâv , òvog ... p r ku! Pa v š, b š mi je, òvog ... Tî s<sup>i</sup> m l t  ònd  b jo! I: J  n  zn m j s<sup>i</sup> t ... A: J s<sup>i</sup> uôpce b jo t . J s<sup>i</sup> t  b jo sp v  kod b   – t  s<sup>i</sup> b jo kod b k  sp v . I: A v d , òv  su r ke... Tv je i L k n . A: Tv je i m je, ax ! T  s<sup>i</sup> st v jo na m je. K  je òv ? I: A š t  je òv ...? A: C r ca n k . J  l  t  N c ... I: N ns  vjeroj tno. A: Al  t  je nîšta. I: Nîšta... A: D  je t ? D  li je t ? Äjme što m z m òv  s pl z  g l ... (...) k p c t  (...) b z z ... I: A v š t  š t  je t ... S d – gol ti a... A: D ... A ònd  n rm ln  bílo. Lu g ia! I: P s  l  d atum – n  p s  nîšta? A: Is se, k ko je m t r  óvde ml da bíla... T  s<sup>i</sup>,  v ca, t , òvog , s n ma (...) sv k  v k nd! I s bot m i n d l m! I: V d  ti sl p a  óvdje. A: Ax , n pr d o le. T  su m t r n , b  e. Vjeroj tno... Òv  je u Pr mo t nu, j  m sl m... I: M ze b ti.

A: Na pláži ònōj... Zär su vâ-... Ājme šlápā! Kào da sam ìmala višē kòsē na glávi. Òvā mi je bója dòbra... Ľako m<sup>i</sup> se višē svížā tâmnā sàdā. Òvō svě Solâris... Iz Šibeníka... Pred spávâne. Pa d<sup>i</sup> je òvō? Kój je òvō štrámac i d<sup>i</sup> je òvō? I: Tô je u Šibeníku... A: Al<sup>i</sup> tô je kad smo odsèlili, òndā smo... I: Dà, dà... A: ... òdníli krèveti, dà, dà, dà. I òndā je òvō bílo tû. Môrâš govóriti višē. Tî slâbo gòvoríš. I: A jâ višē glèdâm. A: Ě, al<sup>i</sup> nè mere tákô. I: Ìmâ stötinu slíkâ òvix. S tòbogâna. A: Tô smo jâ, tî i Lûka. I: A òvō jë? A: Solâris, vjerojâtno. I: Níje, óvdje je blízu birtija ūza. A: Da níje Jâdrija? A níje tákô na Jâdriji bílo... I: Níje. A: Ma d<sup>i</sup> smo mî tû? Na tákvoj pláži pùnōj... I: Nè znâm... Ě, tô je kad nísmo písali níšta na slíke! A: Níje tô bí-, tô jë Solâris, Ľvica. Sâmo je òndâ bílo drükčijé: òvō smo mî bíli pri móru, a òvō ti je ònâj zìdític, gòre ïznad je bïjo pa su lûdi pò tomê. I vâmo ūza je bïjo nêko dâlē, jè li. I ïgralíšte i... I: Ěvo nam dupína... A: Òvō je isto Nêcī... Al<sup>i</sup> níje, òvō je nêkô drûgô díte. I: Óvdje u ònomê stánu... A: Štâ je ôn óvde slùšâ? I: A jâ nêam pojma kâkvû mûz'ku. A: I pâpî nêsto... A tô je gòre Křc'ic ïznad. A nê! Tô su – Šârenâ... Nê! Dî ste tô - na Křki? I: Nê, òvō je... Rôškî slâp. A: Rôškî slâp, dà. I: Tû smo išli Cřla i ekípa i jâ... A: Pa jè li se Lûka óvde kúpâ? I: Môže bïti. A: Jë, òvō s' Lûka, Jàn i Brûno. Tô ste vî sâmo mùškî išli. I: Môre bïti... A: Tô kad smo jâ i Bráco... Tô je, jâ mîslîm, Bráco čák slíkâ. Išli na vóžnu... Òvō je ònâj mòstic iz Golub'ca prema... Kâko se zòve tâmo? Râškov'ci. I: Ijâ glèdâm čijâ bicikla je òvō ūza... A: Dâ, dâ. I jôj, kô je tô? Mâtej! I: Jè li Mâtej? A: Jâ mîz da jè. Vîd<sup>i</sup> nògû! I šlápíca! Úvîk je tê smišnê ìmâ i svâ dica Agat'nâ ìmajû smišnê šlâpe i nòge! Nôj se vâlda svížâ tô pa tîm je svîma kùpovâla. Ček, sâmo da vîdîm nêsto... Jâko smišno. Vîd<sup>i</sup> deblinê... Ău... I: Ěvo te jöpê... A: Xâ, što se ovákô... Nêsto m<sup>i</sup> raxit'čno ònô ìmâm. Tol'kô jâ mřšava bíla? I: Ijesi.

### Mlađa generacija: M. A.-K. (1993.)

(...) Dòšâ m<sup>i</sup> sìnôć òvâj... Znâš Andriju? Bóž'ca. Ě, dòl<sup>i</sup> súsjeda. Dòšâ ôn, bïjo tâmo nêsto kòd nâs pa òndâ ònô: „(...) Pògl<sup>i</sup>daču jé òvî dánâ... Svejedno nêam štâ rád<sup>i</sup>ti.“ Dòsâdno ònô, nè moš iz kućê nìgdi. (...) A òdêm... Jèdîno šta òdêm ti je... Prošetâm. Do sèla. Iz kućê, iz stâna – iz stâna – góri dò kućê ili òd kućê vâmo. Tô je tô. Nîsta. Mâlo je dòsâdno... Al dòbro, nêâ vèzê. Dî? A góri! Jë, jë, jë! Jësmo, mî smo ònô srédlí góri. Na ònôj, bíla je prijé... Ma dòbro, níš<sup>i</sup> tî bïjo ní prijé, tô je bíla ònô, stârâ kućet'na, é... Kâko b<sup>i</sup> t<sup>i</sup> objásnijo... Znâš d<sup>i</sup> je dòm góri? Dòm. A dòm se, zòve s<sup>e</sup> sâmo „Dòm“. Uglâvnôm... Dòbro, znâš d<sup>i</sup> je xòtel, tô znâš d<sup>i</sup> je. Dî je òvâj, Mixòv'l. Óndâ ònôm cèstom jòš râvno... Ak<sup>o</sup> si iša... Nè znâm jës<sup>i</sup> tî – Ě, tô ti je tâmo d<sup>i</sup> ti je Kâdija... Al<sup>i</sup> ònâ tâmo cèsta, kào. Dësno, ájmo rëci, kad dòlazíš iz grâda. Ě, jâ sam jòš tâmo góre. Mâ é. Ma dòbro, mî smo tô sâ srédlí. Štâ ìmâ kòd tebê? Čekaj, jës<sup>i</sup> sâd doktòrât, jè li?

Dà, dà. È. Dà. Dà... Å, svejèdno. I òvā Nòvā i tô, néću jâ nìgdi ići. Biću kùći. A dòbro, tô jê, dà. A dòbro, tô jè. Tô jè. Zàbûlîš se u òvō i... Ài cå. Čëkaj, dî s<sup>i</sup> gor<sup>i</sup> u Zágrebu? Jèsi u dòmu, jè li? Ù, na Cvjetnôm? Tåmo je dòbro, jèbâte. È. Axå. A jâ sam... Pa dòbro, nîsam nì jâ nègdi, jâ sam üvîk bîjo na ònomē... Sòpotu. Ako znâš. Åvenüe (izg. [ävenju:]) Mâll dî je. È, ònâj tåmo dòm. Tô jèst: òvō je Sîget, a òvō je âmo Sòpot òdmâ priko cèstê. Î... É. Jâ sam tåmo bîjo... Tô je kao žâckî dòm: ònô, nè znâm, imajû dvâ pâviłôna žákâ i dvâ pâviłôna stûdenâtâ. Ònô, kao, takô je. Tû sam bîje cîlô vríme. Nije mèn<sup>i</sup> bîlo lôše. Nîsam, nîsam. Nîsa<sup>m</sup> jâ bîjo ni na Sávi... Ni nîgdî tåmo. Nêâ vèzê. Nêâ vèzê, nêâ vèzê, ôkêj. Nêmâ problémâ! Jâ stâvîm. Jâ stâvîm ònô, šećer, štâ jâ znâm. Kâk<sup>o</sup> kâdâ. Nè smêtâ m<sup>i</sup> (...) Râdîš išta? Jès<sup>i</sup> rádijo? È. Dà-dà-dà, viđîš. Svâkâ čâst. Dà-dà-dà. Dòbar, dòbar s<sup>i</sup>, nêmâ štâ. Svâkâ čâst. Dà-da-dà. A jè, jèbiga. Böle je, qnô... A dòbro! Jèsi išta glèdâ óde, nîs<sup>i</sup> – sâmo Zágreb, jè li? È. Dà, dà, dà. Dà-dà. Pa nè bi mògâ, dà. (...) A tô jè, a nîje nì tô objašnéne... A jèb<sup>i</sup>ga. A dòbro, dòbro. A tô jè, tô šta kâeš. Nêmâ óde nápretka, jèbiga. Jèdîno da se üspijêš – tû na òvomê Veleùčilîštu... Štâ jâ znâm... Dà. Jèbiga. A dòbro. Nêâ vèzê. Ài, nîje Zágreb dalèko, dòbar je Zágreb. Jâ nè znân<sup>98</sup>, ònô gòre, ònô što sam živijo, tî pâr gòdînâ, ònô... Jâ s<sup>am</sup> se gor<sup>i</sup> nàv'kâ. Nije mèn<sup>i</sup> gòre bîlo lôše. Jâ sa<sup>m</sup> rëkâ: óvde u Xrvâckoj, ònô ka bi... Kad bi mògâ bírat<sup>i</sup> òvô, ònô... Znâcî, ako nè mogu óde vèć, znâcî sâmo Zágreb. Tô je tô. Nè bi jâ nîgdi išâ: ni ù Split, ni Zâdar ni... Jè. Dòbro, jâ jèsam! Tåmo ònô, kad imâm üjâke i bâbu. Òn<sup>i</sup> su ú... Sèsveckî Krâlevec. Tô je skrôz, ê, ê (...) išâ sam (...) Stô pútâ. Ìmâm òvê jôš ròžâke, òni s<sup>u</sup> gòre iz sèla, iz Vîpoļa. Òn<sup>i</sup> su... Dî su òn<sup>i</sup> – u Dùbravi. Kako se ònô zòve... Čul<sup>i</sup>nec, táko nèšto. È, Čul<sup>i</sup>nèčkâ. Òn<sup>i</sup> s<sup>u</sup> ònô, tô je nà krâj Dùbravé tåmo. Skoro nà krâj, nîje bâš nà krâj, alî skoro. Táko nèšto. (...) sa<sup>m</sup> jâ tô svê poobîlazijo. Ìmâ, tåmo imâ dòst<sup>a</sup> tê ròdbinê, ònô. Svî su râštîkâni. Òndâ sa<sup>m</sup> jâ tô svê. Tô je u krúgu od dvâ kîlometra!

## KNINSKO POLJE

Starija generacija: A. V. (1948.)

Å-xå. Ìmâš li dòvôlno gorîva? Nêćem<sup>o</sup> mî... Pa nêćem<sup>o</sup> mî bâš tol<sup>i</sup>kô. Åime, pa štâ cu pričat<sup>i</sup> uru vrîmena? Mâ da (nuzgredno prenošenje naglaska) monòlog nèkî nàpravîm ili da čitâm nèšto? Dà, tô mòš izvûci. Xâ štâ – nè znâm. Nè znâm – prijê sât vrèmena. Táko, òbrijâ se fîno, mâlo se òsvježijo i èvo vâkô na òvôj vrućini lîpôj óvdje, išpod òdrinê, sìdîmo... Å? Å, tåmo je... È, xlâdnijê. A óvdje nè moš tî kad je òvô stârâ kùća i bëtônskâ i òndâ... Tô, nè moš se zaštítiti od

<sup>98</sup> Alofonija odnosno jednačenje \*m...n>n...n, usp. nè znân, ònô ([n] je pisano uspravnim slovima radi isticanja). Nije posrijedi promjena dočetnoga -m u -n, koja izostaje u Kninskoj krajini te i u toga ispitanika.

vrućinē. Ĵe, nîskī stròpovi i ãndā je tô takō. E óvdje je lípo, zelènilo, òvāj, nájlípšē dàjē ladòvinu. Jer òno je pròzrâčno – pròzrâčno je – pa tákō da mõže òsi<sup>m</sup> xlâda i zrâk strújati. A òvē tênde, òne – òne zàdřžē tô da zrâk strújí, nè dajū mu pa s<sup>e</sup> skùpī gòre ispod têndē i òndā s<sup>e</sup> tô ùgrijē. Ĵe. Tî s<sup>i</sup> ûtekâ od korónē dòl? A, ìmā s<sup>i</sup> srècē pa nís<sup>i</sup> nalètijo na ònē bezòbrazníke šta nòsē tô, a néće da kâžū da ìmajū... il<sup>i</sup> nè znajū. Dâ. Ĵ-xâ. Ka sa<sup>m</sup> jâ bïjo gòre, òndā je tåmo bïla nègdje, jèdan kàfíc: Prìžba. Ĵ-xá. Prìžba... vâlda je dôle sa Pèlešca, odátlen djé<sup>99</sup> ìmā tô mîsto. I òni su ìmali jèdan kàfíc tåmo, nè znâm, ïzmežu Vjêsníkovôg nèbodêra i nègdje Zágrepčânkê, nè znâm, tû nà tój reláciji. Dâ, nè znâm jâ òndâ kòjí. Dâ-dâ. Dâ-da-dâ. Dâ... Òndâ je bïjo jèdîno na ïzlâzu iz Cvjetnôg na Sâvskû – na còšku ònomē s lîvë stránë: Vùglec! Jâ nè znâm štâ je sâd tåmo... Mõže bïti tåko. Á, tô je svè novijé. Kâd se ïzlazí na Sâvskû sa lîvë stránë... jâ mîz da je tû bïla – tû je bïla autôbusnâ stânica, stâjalîste. Ĵe – ònô òdmâ je na còšak sâm, Sâvskâ i òvâ kòjâ ïdê u Cvjetnô. Ĵe. Nè znâm kâko se zòve tâ ulica... prema Cvjetnôm. Ĵe, sa Vjêsníka: Òdrânskâ i Sâvskâ! Ĵ! Gòre na sâmôm ïzlâzu, òvâj... Al<sup>i</sup> òvô je bílo òdmâ pìvâ kùća s lîvë stránë tû. Dôbro, nîje bìtno, promínilo se tô ìmâ pedèsë gòdînâ<sup>100</sup>. Dâ-dâ. Svè s<sup>e</sup> tô promínilo. Ĵe, a ònê ùlice gòre nîsu ni bíle s gôrnû strânu prema Kôckici, prema ònôj od bîvšëg Sâveza komunîstâ, ònâ zgrâda: Kôckica. Òndâ je bílo pêt pavilónâ i tô je tô – i kantína u pìvom pavilónu, dôle prízemle dësno. Tû smo mî i jeli i pili. Òndâ je bílo pîvo jeftinijé, tåko. Nije ménza – kantína je bïla. Tô sm<sup>o</sup> mî zvali „kantína“. Tô je – dućánčic jèdan mješòvitë ròbë. Tû s<sup>i</sup> mògâ ùzeti krùx, salámë, tûx suxomèsnatîx pròizvôdâ i píća... I tô. Ĵe, a vî ìmâte tåmo ménzu, restòrân, štâ li je. Ìmâ sâd – svè. Dâ. Dâ-dâ. A ìmâ dànas tâj vèlik izbor, tûx koktelîcâ i čûdâ od svèga râdë. Izmišljajû sâmo da privükû. Bòme i òni dřžë òndâ tô. A i óvdje kòd nâs dřžë od trínâjst do pètnâjst, pîvo, ali òvâj, ònâj dò nâs óndje do dućâna, ôn stâlno dřží dëset i ôn mõže. Néće svî pìti pîvo – nèko cé pìti nèšto drùgô – al<sup>i</sup> svî cé dóci óndje nájvišë radi pîva šta je jeftinio. Cřnô, jè li? Bòlë, bòlë da se ne navikâvâš na pîvo jer tô je... Êto bòže, viš, jâ pîvo jèdîno i vòlîm príjë rúčka. Kad jèdem, òndâ m<sup>i</sup> nè idë. Nekâko kôličínskî nîè može... Kad se nàjedëš, òndâ nè može stâti. Òndâ bi bílo dòbro pó čâšë vína, čâšu. Xê-ê. Õ, tô je... Tô je nîšta! A tô je nèšto, jâ mîslîm, od ònôg – Kìnder jáje, mòžda – nèkâ ïgračkica. A nèšta jè, s tîm se zàkačí, s tîm... Mòžda je... Mõže òvô, vâkô se nàbâcî. A tô òni óvdje se ïgrajû, pa òstavë pa òndâ nâžû. Drùgî pût, drùgî dân kad dôžû ìmajû.

<sup>99</sup> Jekavizam je preuzet u toga ispitanika od govora supruge, koja govori istočnohercegovačkim govorom. Inače je govor tipičan kninskopoljski novoštokavski ikavski starije generacije. Tromi naglasak na toj riječi vjerojatno je kninskopoljska specifičnost jer je tromi aloton posvjedočen u nekolicini primjera u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima.

<sup>100</sup> Na snimci se dočetno [a:] jedva čuje, ali je ovjereno i oblik ne glasi u starijem liku: \*\*gòdîn.

Srednja generacija: I. A.-A. (1965.). Govori i najstarija ispitanica M. A.-A. (r. A.-M.) (1938.) (Vr), no uglavnom govori I. A.-A.

M: (...) *I nêmâ t.* (...) češ onogâ Talijána kad nè znajú (...) I: *Ma nè, ôn je u zátvoru, Taliján.* M: *Èz?*<sup>101</sup> I: *Dâ. Ôn. Ìmâ nî pár... Ma ošli dôle u zátvor u Šibeník, dâ. Óvâj... Alî ti je rázlika gòvôr... Ali jè tô, àli, alî ti je rázlika rēcimo gòre nèkad lûdi šta su živili u stráni (u kninskoj Strani) gòre. U tvržavi gòri. Znâš... Í tû ìmâ ráziké. Gòri ìspod tvržavé ònâ, znâš... A štâ kad gòre nêmâš višê tî dòmâcî lûdî! Â, Mútín brât. Alî dòbro, alî znâš štâ ti je? Vijéko ti je živijo u Nèmačkôj gòdînama. A bìjo sî s nîm, jè li? A bìjo sî s nîm, jè li, s Vijékôm? Dâ, ìmâ málí Krvavica. È, ê, ê. Jäkov i dâ, Mútín brât tâj Vijéko. Kô? M: Što je rádio u súdu na... Bìjo ònâj. I: Kô je tâj? Na súdu? M: (...) bìjo – kùrîr. Krvavica. Kako se zove ònô? (...) I: *Ma ôn nêmâ, níje ôn u stráni, ôn živî óvdje jer živî vâmo.* M: Axâ. I: *Nêmâ ôn vèzé. Nego mî gòvorîmo kô živî u stráni gòre. Òn<sup>i</sup> tî opêt drùkçijé ìmajú nèkê stvâri. Drùgê stvâri rēcimo óvdje. Ìmâš, a da ne gòvorîm... I Tópoje prípadâ Kninu. Tópoje. Ìmajú Srbî ònî svôje nèkê rijéci. Jè, jè. Pàzi, a... Óvdje se mijêšâ ikavica i ijékavica. Jè li takô? Na sèlima je ikavica, màda ìmâš – jâ isto nèkê stvâri gòvorîm ikavîcu. Nèkê, nèkê rijéci. Razùmijes... Ali, nèkad, àli... Znâš štâ ti je – šta tî ìmâš, rēcimo... Ìmâš tî Xrvátâ, kòristê rēcimo i kao sîpskê nèkê rijéci. Jè li takô, ìmâ... È, ê, ê. Alî ôn je (...) dávno iz Knína. Sedamdesét i drùgê, trècê, takô nègdje otíšao iz Knína. Takô je, tâko. È dâ. Takô tî ìmâš nèkî rijéči, ìmâš tî lûdî, Xrvátâ, kòjî kâžê, isto rëci, nè kâžê „rùčník”, kârê „pèškîr”. È, á nêko kâžê „šugàmân“, kao Talijáni što su govórili. M: Mî smo vâjík govórili „šugàmân“. I: E, ali ìmâš tî, kâžû „pèškîr“. M: Rùčník, pèškîr... I: È, a takô ti kâžem, òvâj... Sâd, rēcimo, štâ jâ znâm štâ bì tèbê sâd zanímalo u... u konserváciji<sup>102</sup>, príci sámôj. Razùmijes... A-á, nòrmâlno ònô, dâ, komunikácia. Dâ, dâ. Da izvúčeš iz konteksta, jè li... È. Kâžem ti, ìmâ ti takô, kâžem ti, ìmâ ti tî nèkî stvâr: jâ isto kâžem mijêšâno. I kñizévno ilî òvô šâtrovačkî što se kâžê. Razùmîš... Nèkad kâžem „kùxiña“, nèkad kâžem „kùžina“. M: Kùžina, ògnîste. I: Alî Òmîš je nè, alî Òmîš je Òmîš, tô je drùgâ stvâr. Alî ôn gòvorî, alî ôn, nèga zànîmâ, rēcimo sâd lûdi kòjî gòvorê u grádu. Kòjî óvdje živé (...) È, òna je gòre iz stránê, tâko je. Dâ. Alî òna je, alî òna je, òna je, òna je Splîcânska. Mîsîš, ucitelička šta je bíla? È. Nè: òna je ùdâta u Knínu. M: (...) sa ôtoka. I: Jâ miz da je òna iz Splîta – Ánkica Šeša..<sup>103</sup> Nè, né. Tóde jê iz Bùkovicê mûž pokojnî, što je bìjo dírektôr ònê gîmnâzijé. Gîmnâzijé, (...) srèdné škôlê. Òna jè tû, živî, prijé nego što sám se jâ ròdijo. Jer nén je sîn stârijî, ôn je, sâd jè li šezdèsét, šezdespîvô gòdîste što u**

<sup>101</sup> Tj. jest. Preuzeto od govornika istočnohercegovackih govora u Kninu. I A. V. ima dalje na snimci (što se ne vidi u danome odsječku) È li? pokraj obična jè li. Inače je takvo preuzimanje jako rijetko.

<sup>102</sup> Usp. i premetanje u agrumenat.

<sup>103</sup> Inicijali imena i prezimena te osobe isti su kao i djevojački inicijali autorove ispitanice Kninjanke A. Š. S. (r. Š.), no posrijedi je druga osoba, koja nije autorovom ispitanicom.

*Bèogrādu žívī. Sīn (...). A ìmā sīna mlàžēg kòjī žívī u Ìtāliji – òn je mlàžī òd menē: mìsīm gòdi nu, dvìje<sup>104</sup> dánā. Alí Ànk'ca je Šëša dòli od Splita – níje òna ròžena Kníñanka. È. Mìcko... Zar níje govórijo: Dùbròvník? Jā znám (...) spòmińa Dùbròvník. Ájde sàd tī bùd pàmetan. Jè, ôn jè... Ôn je i Mírko su bràća po màteri. Ôn<sup>i</sup> su po màteri.*

Mlađa generacija: M. M. (2000.) i L. M. (2004.). Uglavnom govori M. M., a pojavljuje se i akcentuira i igrački žargon.

L: *Trènūtno sàdā... Níšta, glèdām sérije, ìgrām ígrice. Na laptopu. M: Dà. Kòjā je tō? Jè li nèsto slíčno kao Rôme – Tòtal Wâr? Nê, Rôme – Tòtal Wâr je – òndā jè slíčno. Sàmo Rôme – Tòtal Wâr níje ònlîne – tō je pòtpuno – öfflîne. Mòš ìgrati i sâm, alí mòš ìgrat i s lúdim. Ônò što sam rëkâ: kào otpril'kë klàs'čnă (...) da disâbleăš mûltiplayer. Disâbleăš mûltiplayer opciju<sup>105</sup> i òndā te nè smijë nîko nàpadati. L: Mârio je gènijâlan. M: Tô je ikona. (...) L: A ne... Níje... M: Ìmalí smo Plày Státion jedìnici! L: Dà, ìmali smo jedinicu, igrali smo Cràsha. I òndā bi se cràshâ na četvrtom levèlu, alí tō sàd níje bìtno. M: Mìslím, Cràsh je ikona. Mí smo ìmali jedinicu i trìcu. Trìcu dodúšē nísmo pròlazili dàlē od pìvòg, od ònòg pìvòg stâdija<sup>106</sup>. A pìvì dijo smo prešli na drùgî ôtok, nájdàlē. Na drùgî ôtok! L: (...) Tô.... Kòl'ko se nè sićam! Témòm. (...) Ìgrati, òndā bi jâ. M: Trî dijéla Cràsha. Tô je spìnoff. L: Znâčí, ìmâ, dà, jâ mìsîm, tâ trî glàvnâ, sàd ìmâ òvâj... M: Ìmâ nèkoliko cròssòvèrâ s Mâriom i òstâlîma... Kào Sùper Smâš Brôs, tô su isto... Ìmâ, ìmâ pûno (fonet. nagl.) Smâš Bròthêrsâ. Mìslím da cé ìx üskoro ìmati skòro kô i Final Fàntasý. Pètnâjst! L: Nê, nè znám. M: Mí smo pòcèli ìgrati ígrice dvî i sêdmë! Alí mî smo – nàša definicija ìgrâna ígricâ<sup>107</sup> je bila upáliti líve (tj. uživo (eng.)) igaónicu i Scòobý Dôo (izg. [skùbi: dû:]) ígrice igrat! Tô je mën<sup>i</sup> bìjo vrxúnac. Má dâ. Seandessèam ígricâ pûta... L: Ajme! M: Alí Pìrate Bây je sàd pòstâ mâlo – dâ. Ako je ígrica od prije dvî i dèsete, mòžeš skidati jòš üvijek bez problema, ali pòsljè dvî i dèsete (...) VPN (izg. [vî: pî: èn]) mòrâš ìmat. Mòrâš ìmat ònaj VPN svôj. Jer većinòm lûdi... Ónò da te izòlirâ, da te izòlirâ, tvòj signál da snîmâ. Tô je da ti kâzëm zàtô što nèkî lûdi, da vîdijo sam da lûdi dòsta pîšu da je zbog (...) signala na Pìrate Bâyu ìmali su problémâ kàsnijë. Dòšla ti je nèkîm lûdima, čâk dòšla polícija na vrâta. A ígrice od prije dvî i dèsete (...) alí pòsljè tògâ nè, nîkâko. Tákô da, ako ì plànirâš*

<sup>104</sup> Posve fakultativan ijekavizam, obično je svugdje: dvî NA dv. ž. r.

<sup>105</sup> Pod takvim, kratkouzlaznim naglaskom imenice poput *inekcija* (bez j), *reakcija*, *akcija*, *opcija* nisu poznate u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, što tvrde drugi ispitanici neovisno o naselju odnosno govoru, kao i sam autor. Ondje se javlja dugouzlažni naglasak (*inékcija* itd.), te je primjer *opciju* A jd. preuzet iz nekoga drugoga govora.

<sup>106</sup> Izgovor se dugosilaznoga naglaska kreće prema neoakutskome.

<sup>107</sup> Oblik nije iz kninskih novoštokavskih ikavskih govora prema drugim ispitanicima (a i autor to potvrđuje), koji tvrde i da ih nema ni u istočnohercegovačkim govorima Kninske krajine, te je preuzet iz nekoga drugoga govora.

běz (...) *VPN*<sup>ň</sup>-a, němōj se ni trúdti, a (...) *VPN* se pláćā pâ – mî nêćemo. Tijékom döwnloada, pa... Mîslím da nêćeš imat někīx vělikīx (...) L: (...) Jâ mîslím da uz někī nòrmâlní àntivîrus nè bi trèbalo<sup>108</sup> bît problémā. M: Mîslím, mî iāmo Ávast, i já sam skìnijo (...) dvî ígrice preko òvôg *Pirate Bâya: Skyrim* i – kák se zòvē – Rôme – Tòtal Wâr. I níje bílo nîkakvôg probléma. Ali iimā sam àntivîrus. Znâčí, sàmo trèaš imati àntivîrus i pod ùvjetom da jē, ako (...) tô skidâš, prijē dvî dèsete. Tô te upozòravâm. (...) Polícia je pòčela vâtat òvē iz *Pirate Bâya* pa öndâ mórajū bît òprêzni. A zàtô što tê su stâre: za níx je málâ potrážna. Mîslím, nájvècâ potrážna je nájvjerojâtnijé *GTÂ* (izg. [gê:te â:]) – Sàn Andrëas. L: Vjerojâtnijé ce bît *GTÂ* 5. Mîs- (...) M: *GTÂ* 5 sàd jě nájpopulârnijá, ali ôd tix prijē dvî i dèsete.

## KNIN

### Starija generacija: V. Ž. (1949.) i A. P. (1950.)

A: Jâ kârêm: idem jâ sàd do *Vijéké*. V: Ìmâm jâ jòš pòsla... A: Jâ smo ti i ôn skùpa išli ù škôlu. Dâ. Pedèsétô. Tòčno seamdèsé gödînâ. V: Jâ sam gödnâ dánâ sàmo stârijí òd nê. A: Á dòbro. Jâ sam... V: Jâ sam... Mènê je Ándrija Mâtkovič srûšijo u pìvom rázredu. Štâ nísam imao bûkvár. Ánka, štâš tî pítí, Ánka? A: Nîšta. Èvo pìjém jâ vòdu. Nè mogu ti jâ... V: A kòlâč? A: Á-a. V: Òvâj... Tô je bîjo nòvinâr za Dàlmâciju i... A: Dîda, dîda, ônaj Mâtkovič (...) V: Ándrija Mâtkovič. A: Ándrija, j . V: Ôn ti je bîjo za Dàlmâciju, alî kao nòvînâr (...) bîjo je i ûčteł u Knínu. Nè bi ti znào r (...) A: Nî jâ nè znâm zà tô. V: (...), àjde tâmo. A: Nè znâm. V: Pùstí Ánku, àjde! A: Ma k  me dîrâ? (...) Pàzí(...), àjde, môj *Vijéko*, štâ ti je... V: Ma čùjêš, òvâj... Nè znâm, da tî kâém poštêno. Òvâj... Alî èto. A: Nè znâm nì jâ. Jâ znâm da, za Ándriju, ali... V: Ándrija je Mâtkovič... A: Ùčteła... V: È, ûčteła. Svî ga známo. A: (...) kao nòvinâr. V: È, nòvinâr i sv . I ûčteł. A: Alî tô ti je od ônê Mâtkovîča što stòjí u... Kâko se zòve? Di Bèbana stòjí, u... Ónde stòjí mu žena jòš. V: Tâmo... A: Ônaj Mâtkovič što na tvržaví râdî! Xa òna râdî na tvržavi, ìmâ pé-šez gödînâ. Kâko se òna zòve ônô? V: Nè znâm jâ. (...) A: Ô. (...) òna i râdî. Tàkô je něsto i počela. A nèzîn dîd je tû. Ilí jôj je čâča... Čâča, jâ mîsîm. Nè-ne, dîd. Dîd, dîd... V: Dîd. A: Dîd, tàkô je. V: Ándrija je v č bîjo st r ôndâ. A: Á? V: Ándrija Mâtkovič je bîjo stârijí... A: Dâ, Ándrija je, kad smo mî išli ù škôlu, bîjo je st r, òvâj. V: Stârijí, è, ûčteł. Stâři ûčteł. È, i tàkô. Èto. Vîš, mòja Ánka. Pòsla (...) A: Ôn je ròžen óvde, jâ tû gòre pòvîš . V: È. A: Uglâvn m, visinsk  sam jâ pòviše n ga. (...) È. Ôndâ smo se mî kùpili odòzg  (...) ôn 

<sup>108</sup> Emfatični (isticajni) naglasak umjesto obična (odnosno fakultativna ekavskoga) *tr balo* gl. pr. r. s. r., usp. i dalje u tekstu tr aš 2. l. jd. prez., s očekivanim kratkosilaznim naglaskom.

*dò doli... Òndā smo išli na Râdlevac se kúpati ili nà Krku ónde, viš. Tàmo je bìjo bëtōn. Dvî niјānse niži i viši gòre, jè li tàkō. V: Ě, ē. A: I òndā su ónde vâtali žäbe i rïbe i òndā su òni nàma, vîču (...) „ulòvili smo!“ V: Áj čüda. A: Ájte... Ídëmo. V: Pa bär'i ca... Tû sàd je bíla, bär'i ca je bíla. Ígralo se na bär'icama. Razùmijëš... Tû je bílo milìna, kao za djècu na... Ónà generácia nàša, razùmijëš... Tô je, mî smo uživali. Tû bíla vél'ká pijeca dòle... Tû je bíla dòle pijeca vél'ká... A: (...) ográdli frâtri. Frâtri s'u se sàd ográdli, nêmä... V: Ĕ. A: Dvàjz gödînä. V: Dà. Òndā su tû, bílo je lijépo, tû je bìjo žìvot. Razùmijëš... Mèni je... Ĕ, pa dâ. Zatvòr'lo... A: Kój? Nije, níje, mágko. Óvâ... Ímâ... Tàmân kad je cèstu rádi... Tàkô je, dòbro si (...). Kad je krénulo cèstu rádi..., òndâ su pijecu zatvòr'li. Jâ s'e sjèčam. Jer jâ pítam òndâ Jòspé ùvijek: kad češ otvòr'i, pa nêmä... Ónô je mèni kao Bâščâršija gòre, ónô nêmä vèzë s pijecom nàšom. V: Ma nîšta... A: (...) u Dàlmâciji... Pa dóži ù Šibenik, dóži ù Split, u srëd grâda... Ĕ, ê, ê. V: Ma nêmä tô nîšta vèzë s ònîm... A nêmä ni sélâ oko Knína. Nêmä nîkad lúdî da pròdajë nešt' na pijeci. A: Ma ìmâ, bûdë tû. (...) kad sa'm jâ óde rádi la u rádní. Ma tô je kolóna išla!*

Srednja generacija: A. K. (1977.)

*Nà štându. Nèmôj me tô pítat. Pítaj me nèšto drûgô. Štô je zanimljivijë. Ĕ, dâ. Å nè, jâ sam jùčer bíla na radijónici u Drnišu, dâ. Óvâj... Jâ jùčer nisan<sup>109</sup> ni bíla na štându. Ĕ, sàd sam se sjètla. Svì su mi dâni ìstî pa višë nè znâm. Óvâj... U Drnišu preko ùdrugë „Zvònimîr“ (...) na radijónici... Í, òvâj, rádi li smo jùčer kòšare s nòvinskîm papírom. Í tô ùdruga dòle<sup>110</sup> ìmâ pòludnêvnî bòravak. Á znâči, tî stârî lúdi dòle dôžu, á bòravë, drûžë se... Slàvë nèkë ròžendâne í tákô... Čák óvde iz Knína ìdû, pôšto se òni bâvë bèsplatnîm sáyjetovâniem prâvnîm, ùdruga „Zvònimîr“. Pâ òndâ ix i jèdnôm tjedno nèko ìdë dòle od nîx i mòže bílo štâ se, znâči, sáyjetovati, òvâj, nèko od tîx lúdî ako ìm za nèšto trëbâ. Bílo štâ, èvo, prâvno. Óvâj, i tákô. Pâ smo, ìmâm jòš dvîje radijónice. Ĕ tàmân da zàvrsîmo tê kòšare. Od nòvinskôg papíra sam ix pòčela, òvâj, rádit. Óče t'i sàd smétati òvâj àuto (...)? Â? Jè li ti tô sàd problém? Óvâj... Dvâ sâta. Ali ìdë tô, znâči pìrvu radijónicu smo rádi li, znâči, ònë štapíce od nòvinskôg papíra sam ix ùčila kàko. Sà smo bâš ònô, plëli nòvinskë kòšare. Tô je ìstî náčin plètëna kao što se plètë, sa prûćem kad plètëš. Ìstâ tèxnika pòtpuno! Óvâj... Ĕ, ē, dâ, dâ. Sàmo je.... Ĕ, alî ònô je drugâcijë, ònô je jednostâvnijë náčin plètëna, òvâj... Šta je ôn rádijo. Kad se plètë ðko nèčega. Kad se bâš plètë kòšara, òndâ je tô ònâ, klâsika, plètëne, òvâj, kao što se râdî od prûća. I tåko nîšta, ìmâm jòš dvîje i tô je tô što se tîčë Drniša dok me òpët ne angažírajú. Ali rádi li smo mî tåmo i dekupâz*

<sup>109</sup> Alofonija izravnim jednačenjem \*m...n > n...n.

<sup>110</sup> Pojekavljeni umjesto običnjeg dòle kao i kasnije u tekstu dvîje umjesto obična dvî oboje NA dv. ž. r.

*i sväšta nèšto. Ā, tèxnika sa salvétama. Salvéte se – ìmā lèp<sup>i</sup>lo băš za salvéte. Í salvéte ìmajū ònā trí slòja, znâš. Í òdvâjāš i sàmo ònaj gôrní slój ùzimâš salvéte. Znâčí, na kójoj je prîntân mòtiv. I rëžeš jē, ònaj òblík izrežeš tôg motíva. Í òndâ sa tîm lèpilom za dekupâž lijépíš na pòdlogu. Nèkù, kójā... Dà l'je tô nèkâ dývenâ kùtija, slíka, nèbitno òvâj. Ě. Tô. Òvâj, èvo opêd àuto. Nísam se sjëtla àutâ. Í bila sam sìnôc na tvržavi, na kòncertu. Ìgor Cùkrôv. Pa nè znâm jâ štâ je, pa pjèvâ je većinôm òbrade. Jâ i nè znâm kòjē ôn pjèsmê ìmâ. Ùpce nêam pojma... Ě, što je išla na – evo viš da znâš. Što je iša na Èurosöng s tôm pjèsmôm. Ma išla sa òvôm Jòspôm, òvôm göre. Tàkô, bila je vèčera nèkâ pa òndâ... smo òtšle mălo. Ā-á, dà. Í táko. Èvo. Òvâj, alî dýžim i radijón<sup>i</sup>cu na tvržavi. Mùzej, dà. Tô je u sklòpu s muzèjem preko ùdrugé „Pôrta“. Ā kod Zòričića sam jâ išla na tècâj. Ónaj nèkî dizajn, kako se zvalo. Dizajn í kreatívnost, tàkô nèšto se zvalo. Á i ònaj prijé tògâ je bïjo suvènir grâda. Ā onakô, nîšta pôsebno, alî èto mălo. Ónaj nègov stîl: apstrákcija. I bila je izložba göre (...) A níje. Ôn je prijé, apstráktne ôn, jâ mîslím, sâd isto. Ôn je sâd svè ònô, tôtalno u apstrákciji. I slíkâ... Sàmo jâ nè znâm, ôn je... Ôn níje zavřsijo slikárstvo vâlda, tàkô mi kâžû, nègo... Òvâj... Kako se tô kâžê za – nè mog<sup>u</sup> se sâd sjëtiti ìmena. Ě. Môgûče. Ā, sàmo u Knínu, nìgdje na svijétu nêmâ, sàmo u Knínu ìmâ! Otpríliké. Dà, dà, dâ, dâ.*

Mlađa generacija: A. Š. S. (r. Š.) (1986.). Manje je primjera redukcije jer je ispitanica prije radila u srednjoj školi. Možda su i neki drugi oblici (kao -ao gl. pr. r. m. r., čuvanje x) veće čestote s tim u svezi.

*Lijépo. Lijépo. Dvaiz dánâ iako mi je mălo ukrâdeno gódišnéga zbog Kòvida. Tô su nam písali ònô, u ònô vrijéme kad su nas zatvòrili, kào. Óndâ mânê nego ìnâče, alî dòbro. Ě. È, jèsam. Jèsam, jèsam. Tàd mi je jôš preostalo nèkîx<sup>111</sup> pâr dánâ. Jèsam. Dà. Lijépo. Dà, dà. Nèko môrâ bît<sup>i</sup> na raspolágânu. Lòg<sup>i</sup>čno. Dà. U Vòdicama. Pa níje, màda mî òdêmo do Trìbûna. Tâmo mi je nèkâko čišće. Ě. Tô san jâ prijé dok san sàmo jâ i Mârijo, dok smo bili mûž. A tâmo mi sâd níje nèkî prijélaz băš za mâlenôg. Óndâ (u zn. 'ondje', < \*onuda) òndâ u Trìbûnu óndje cijelâ pjèščanâ. Óndâ mi je lèpšé. Dà. Dòbro. Lijépo. Dà. Dà. A nèkâko òdmâ dûbokô. Kào u Sôvl(...). Ě. Mâlē, dà. Dà... Dà. Dòbro. Dà. Dà... U Trìbûnu ìmâ băš svè. Ìmâ kâfîć, ìmâ slàdolêd, ìmâ frîtule... Šta gòd xôčeš mòžeš ònô, i... I za òdrâslê i za djècu, tàkô da ònô... Sâdržâj je mèni po mjéri. Nîčeg băš ònô sâd prèvišé. Nêmâ ni prèvišé ni lúdî... (...) okê. Lèžâlke sa sùncobrâni<sup>112</sup>,*

<sup>111</sup> [x] se dobro ne čuje, ali se čuva u tom primjeru.

<sup>112</sup> Posrijedi je jedini ovakav primjer (I mn.) u cijelu korpusu, no nije iz novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine prema svjedočenju drugih ispitanika. Ispitanica čiji se govor oprimjeruje dijelom je iz Strane u naselju

svě šta mīslīm, što bi mōgao požēl*tī* na pláži. Ónō, nōrmālno. Ā ē, ónē stvāri, dā. Ma dòbro. Ma vīšē je stvár ónō, jā kad se nàv'knēm nēgdje, òndā jā tō nè mijēnām bāš. Ė. Dā. Dā. Pa jēsmo. Nēām... Od jèdan smo dànas... Nēšto je bílo čim smo otvòrili i òndā òvāj dijo. Sàd mālo bùdē glúxo dôba. A òvāj... Dok je òvā vēl'kā vrućina, òndā tāmo iza pēt. Ájde, rēcimo da lūdi izāžū pa... Òbavē tō. Ónō... Bāš ékstra je vrûće. Kò cé, sàd pòslijē rúčka bòlē je mālo lèči. Dā. Dā. Vīšē je za mālo ùb*tī* öko ('odmoriti se', 'odrijemati') nego za iči knīge. Al'i dòbro. Axá, svě stīgnē, òbavī svě, dā. Jè, kò râdī nè može se bāš tákō (...) Al'i dā, umirovleníci mógū. Tàd u dvánajst. Jā ti žívīm bāš preko púta gospòdarskē kòmorē, u ónōj stârōj zgràdi. Pràvoslávnā cfkva... Ė, preko púta pràvoslávnē cfkvē. A stârā jèdna zgràda. Ma óvdje, óvdje dòle u grádu. Ma u céntru, mīsīm u céntru... Nékad bījo cêntar. <sup>4</sup>É. Dā, dā, dā... Dā. Dòbro, mèni je, mèni je, tāj dônít dijo grâda jā pâmtīm kao cêntar. Ili po prîčama. Nè mogu rëc'i sàd „pâmtīm” jer sam òtišla ko dijéte. Ímala sam četri gòdine, ali ónō, po prîčama tō je vývilo životom. Rànijē, i òndā i tû je piјaca, ónō, někad bila piјaca. Tákō da, òbično se žìvot kréčé óndje gdjë je tržn'i ca, jè li, piјaca, tákō da... A sàd je tō svě drugàčijē. Dā. Èi. Jê, jê. Vijéko je sùper, dā. Íjako je... Sàd je nàpravijo tû kùćicu stârū svòju, u stráni i presèlico... Bāš ôn, ónō... Zàpràv i mója báka je, pràbáka je iz stránē. Preko mâmē jā víčem porijéklo od tûd. È. È, é. Tákō da sam jā isto tû bāš... dòmâćā. Môj mûž vòl'i rëc'i „stârā Kníńānka”<sup>113</sup>. „Nè mogu jā bìt' stârā”, jā kâzēm. „Jâ sam dòmâćā.” Kníńānka jèsam, al'i nísam bāš stârā! Nâjvišē je tō, kao, fráza pa òndā svâšta ù nû užē. Stârā Kníńanin, pà... Dā. Dā... I štâ si tî òndā sàd zàmislico? Jè l'i òvāj ràzgovôr isto ùlazî u... Axä. Dā, dā, dā. A Ána je, znâćī, tèbi tètka? Áxä. Dā.

---

Kninu, a dijelom iz Golubića, također u Kninskoj krajini. Stoga je taj primjer očito ponesen iz nekoga drugoga govora iako ukupno uzevši njezin govor ne odudara od kninskoga novoštokavskoga ikavskoga.

<sup>113</sup> Rjeđi oblik nastao nuzgrednim kraćenjem. Obično je Kníńanin, Kníńānka prema Knîn – Knína G jd. (n. p. B).

## ZAKLJUČAK

Unatoč složenoj jezičnoj i demografskoj slici Kninske krajine i prije Domovinskoga rata i danas kninski novoštokavski ikavski govor očuvali su veliku većinu značajka karakterističnih za novoštokavske ikavske govore (potpoglavlje 2.3.), naročito u Dalmatinskoj zagori. Stoga se potvrđuje prva hipoteza da i starosjedioci i povratnici dobro čuvaju svoj materinski govor uz neke razlike. Potvrđuje se i druga hipoteza da su primjetne razlike u fonologiji i morfološkoj strukturi govora triju naselja. Na koncu, potvrđena je i treća hipoteza o razlici u fonologiji i morfološkoj strukturi između starijih i mlađih ispitanika. Pritom su po nekim čestim značajkama (izostanak  $-m > -n$  i primjeri poput *osàmnàjst* sa *-aj-*) kninski novoštokavski ikavski govor posebno bliski govorima Vrličke krajine i Badnja u Drniškoj krajini. Osjeća se utjecaj kninskih istočnohercegovačkih govora u nekoliko stvari: povećanu udjelu jekavizama osobito u Kninu, u nekim primjera rotacizma, u naglasku infinitiva poput *rèći, dóći* (oboje fakultativno u različitoj mjeri) i glagolskih pridjeva radnih poput *rèkla, tüklo* (dominantno za 'a', rjeđe za 'o'), zatim *dřžala* prema *dřžā* (ovisno o primjeru manje ili izrazitije prevladava). Naspram vrličkim novoštokavskim ikavskim govorima ikavizmi su također rjeđi. Također, minimalni su primjeri sa *a > o* (*èvolā* uza *èvalā, vòjme*), što je također razlikom i prema govorima Vrličke krajine i Badnja, ali i drugim novoštokavskim ikavskim govorima. Moguće je da se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima *a* danas čuva jer se primjeri poput *sèdom, òsom* rabe od domicilnih novoštokavaca jekavaca. Dakle, došlo je do jezične diferencijacije prema njima u tom pogledu. Do toga je došlo i ponovnim uvođenjem glasa *x* u primjerima poput *xìļadu* u nekim govorima, no i u ikavaca i u jekavaca *x* obično nestaje ili dolazi do zamjene. Naknadnom diferencijacijom došlo je i do fakultativna čuvanja *-l* u primjerima poput *sô(l), stô(l)*, dakle iza [o:]. Diferencijacija se može prepostaviti i za rjeđe navođeni oblik *tkò*, no u spontanu razgovoru uvijek je *kò* te je ondje diferencijacija u začetku, ako uopće to i jest. Prema tome, utjecaj je kninskih istočnohercegovačkih govora vidljiv, osim izravno u pojedinim značajkama, neizravno i u postupku jezične diferencijacije u novoštokavaca ikavaca. Također, doticajem s novoštokavcima (i)jekavcima, ne i njihovim utjecajem dobro se očuvalo futur III. u Kninu u Strani. Za izostanak delabijalizacije  $-m > -n$  osim razloga u utjecaju istočnohercegovačkih govora valja prepostaviti i da ta promjena nikada nije u potpunosti prevladala te se danas gotovo posve povukla (u Kninu u potpunosti izuzme li se alofonija).

U fonologiji inventar je, realizacija i distribucija glasova i naglasaka približno istovjetnim u govorima Vropolja, Kninskoga Polja i Knina. Nešto je više razlika bilježeno u vokalizmu u izgovoru vokala *o*, koji je u Kninu i dijelom u Kninskome Polju otvoreniji, dok je u Vropolju i dijelom u Kninskome Polju zatvoreniji. U konsonantizmu osobito je u Vropolju

ovjерено obezvučivanje *-d* > *-t* (npr. *kät*, *pràdit*). Od naglasnih je osobitosti u Kninu kratkouzlazni naglasak ponekad akustično silazan (npr. *òstälī* N mn. m. r. odr., *rèkla* gl. pr. r. ž. r.). U vokalizmu redukcija je za razliku od susjednoga badanjskoga govora i govora Vrličke krajine isključivo nepotpunom i dosta čestom, no najrjeđe u Kninu, a najčešće u Vrpolju. I promjene su vokala najčešće u Vrpolju iako su svugdje dobro posvjedočene, no dio je primjera fakultativan. Kako je istaknuto, uglavnom izostaje promjena *a* > *o*. U stezanju vokala vidljivom je donekle sličnost govorima Vrličke krajine, no ondje su stezanje i gubitak *-l#* dosljedniji. Jat je dao i danas uglavnom *i* u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu pretežito *je* i [je:], što je najizrazitijim primjerom utjecaja istočnohercegovačkih govora, ali i medija. Ipak, nakon Domovinskoga rata ikavština više nije pod zazorom (stigmom) i mlađi ju opuštenije rabe. Pritom se neki tipični ikavizmi (*priko*, *mìsēc*, *üvìk*, *cìlì*) pojavljuju, osim u starijih, i u nekim mlađih Kninjana. U konsonantizmu dobro se razlikuju dva para slivenika, no u najstarijem dijelu Knina (u Strani javljaju se srednji glasovi sličniji *č* i *ž*). Pritom je od govora dublje na kopnu stanje sličnije sinjskomu nego imotskomu. *Ć* i *ž* umjesto *č* i *ž* javljaju se u Vrpolju i u Kninskom Polju u nekolicini domaćih riječi i posuđenica, npr. *ćùćnìti*, *palaćinka*, *sêndvić*. Glas *ž* na mjestu *ž* nešto je češći u Vrpolju nego u Kninskome Polju. Razlika među slivenicima izostaje i u nekim mlađih govornika u Vrpolju te u Kninskome Polju pod utjecajem drugih idioma (npr. šibenskoga). *X* se uglavnom gubi, no češće u sredini riječi nego na početku i na kraju. Fakultativnu čuvanje na kraju svjedoči i pisana riječ Petra Kneževića za G mn. Rijetki su stalni primjeri koji čuvaju *x* i najviše u Kninu: *Xìrvàt*, *níxov* (Vr i KP u starijih: *níjov*), u Kninu i *xìpa* uz češće *vìpa* te samo *vìx* 'najviši dio planine', *Dùxovi*, svugdje *kriùx* uz češće *krùv*. U pojedinim primjerima vidljiva je i sličnost bitelskomu govoru, ali i ličkim novoštakavskim ikavskim govorima. Svugdje je uglavnom *xràst* te češće *xrána*, a samo je u starijih kao najviša točka planine u Vrpolju i u Kninskome Polju *vìv* prema inače svugdje običnu *vìx*. *F* se rijetko zamjenjuje i uglavnom na početku riječi, što je u skladu s novoštakavskim ikavskim govorima između Krke i Neretve koje je opisala Čilaš. Rotacizam se bilježi u čestih primjera *mòre* i *kárē* oboje 3. l. jd. prez., rjeđe i drugdje. Oba su česta prezentska primjera i ishodom istočnohercegovačkoga dijalektnoga utjecaja. Također, dobro je posvjedočeno pojednostavljivanje konsonantskih sljedova (no *-vr-* > *-r-* te \**Sìsvëtì* sustavno izostaje u Kninu iako je rijetko i u drugim dvama govorima, a i rjeđe je pojednostavljivanje konsonantskih skupina u svim trima naseljima nego u okolnim govorima), kao i gubitak konsonanata. Potonje je glede zapornika značajkom gradskih (urbaniziranih) govora, kao u slučaju kninskoga i češći jekavizam (uz istočnohercegovački utjecaj) i nešto rjeđe čuvanje *x* nego u drugim dvama naseljima, češće nego u bitelskome govoru, te bolje čuvanje *f* nego npr. u Badnju (i drugim govorima između Krke i Neretve prema Čilaš) i u Vrličkoj krajini. Gledajući samo

novoštokavske ikavske govore Dalmatinske zagore, i nerazlikovanje dvaju parova slivenika u kninskoj Strani obilježjem je gradskoga govora. Kninski su novoštokavski ikavski govor pretežito štokavski kao i srođni govor zapadno od Cetine. Pritom je najmanje ščakavizama u Kninu, a i u Vrpolju više ih je nego u Kninskome Polju; malobrojni su i primjeri poput *gospoja*, kojih u Kninu nema. U naglasnome sustavu čuva se rubno i pretežito uzlazno-silazni neoakut i naglasni je sustav po tome peteronaglasni. Posve se iznimno čuva i prijelazni dvostruki naglasak. Češći je neoakut svugdje fakultativan i dominantna su četiri novoštokavska naglaska, prema tome i četveronaglasni sustav. Unatoč rubnu položaju neoakut se čuva u ispitanika svih dobnih skupina anarhično i u različitoj mjeri, a najčešći je u zamjeničnoj enklizi i jednosložnim zamjenicama, u prezantu glagola *rāditi*, u odnosu *grād* – *grāda* N jd. – G jd. kada ta riječ znači *Knīn* N jd. (javlja se inače pretežito etimološki u imenskih jednosložnica) te u priloga *ōde*. Dakle, čuva se ondje gdje nije pomaknut i češći je na etimološkim nego na neetimološkim mjestima. Silazni su naglasci posvjedočeni u određenu broju primjera domaćih riječi i posuđenica u sredini riječi i na kraju, npr. sustavno u *živōtīnā*, *podātākā* oboje G mn. te u primjera poput *statīstīka*, *komunīzam*, a na kraju riječi npr. u *apsolvēnt*, *dinamīt* (uga *dināmīt*). Široko je posvjedočeno i u prezantu i u osobnih zamjenica (u potonjih gotovo) beziznimno prenošenje naglaska, no neki primjeri u drugim kategorijama od toga odstupaju. Također, i preskakanje naglaska često je u A jd., u najčešćih primjera i u ostalim padežima (npr. u imenice *grād*). Stoga je stanje uvelike različito od udaljenijih govora Imotske krajine i Bekije, gdje se prema Liscu naglasak seli na prednaglasnicu u devedeset posto slučaja. Duljenje pred zvonačnikom provodi se i u N jd. u dvosložnica, a nema ga osim pred -j na kraju riječi i u dometku -in. Premda nije sustavno posvjedočeno, kanovačko duljenje pojavljuje se u pojedinim primjerima, a češći je kanovački naglasak. Kanovačko duljenje uvijek je fakultativno, kao i primjeri kanovačkoga naglaska s predmetkom *pro-* i *po-* u određenoj mjeri dočim su inače primjeri kanovačkoga naglaska redoviti. Pojedini primjeri kanovačkoga duljenja možda upućuju i na istočnohercegovački utjecaj.

U morfolojiji dobro je očuvan sklonidbeni i sprevidbeni sustav. U sklonidbi unutar *a*-vrste imenice muškoga roda uglavnom fakultativno i u n. p. B imaju i kratku množinu, no fakultativni primjeri izostaju u Kninu. Proširak *-ov-* u starijih u Vrpolju i u Kninskome Polju rabi se i ispred nepčanika iako ne posve dosljedno, a u Kninu obrnuto *-ev-* fakultativno i rjeđe dolazi analogijom iza nenepčanika u primjerima *mōstevi/mōstevi* (u Kninskome Polju hapaks je *xrástevi*, s x), *láktevi/láktevi* (s običnim *-ov-* svugdje: *láktovi*, tj. nikada ")). Pritom je *pūtevi/pútevi* i *kùtevi/kútevi* fakultativno svugdje, a nešto češće u Kninu. G mn. pretežito ima neujednačene " i uvijek ^ u primjerima poput *jězīkā*, *písāmā*, *živōtīnā* i *podātākā*. Također, nastavkom je unutar *a*- i *e*-vrste redovito *-ā*, pri čemu u m. r. biva i *-ī* u pojedinim primjerima,

često i u ž. r. u dvosložnica s konsonantskom skupinom. Nasuprot tomu, unutar *i*-vrste nastavkom je *-ī*, a u pojedinim primjerima *-ijū*. Unutar *a*- i *e*-vrste u m. i ž. r. posve u tragovima bilježi se i ništični nastavak u *tr̄i pūt/pūt* (: *pútā, púta, pûta*) *šēst* i *stó lítar* (: posve obično *stó lítarā*). Imena na *-o* pretežito se sklanjaju prema obrascu *Bránko – Bránka*, rjeđe *Brúno – Brúna*. Pritom imena koja nemaju dometak *-ko* idu prema obrascu *Jóso – Jósē*. Najčešća su imena na *-e* u m. r., no u ž. r. posve su rijetka i imaju samo V jd. uza N jd. Imena na *-ina* imaju bilo ' , bilo ^, što ovisi o primjeru i o govorniku. Dugouzljazno su naglašene i posuđenice na *-eta*, npr. *rakéta, salvéta*. U Vrpolju i u Kninskome Polju u povlačenju su u starijih i stariji nastavci DLI mn. *-īm* (iza tzv. „duge“ množine i u imenica poput *prásād*; u Kninskem Polju glede *prásād* i *-īn*, iznimno s *-m > -n*) i *-ami* (*e*-vrsta), što je iščeznulo u Kninu. Pridjevi su najbolje očuvali razliku prema određenosti u N jd., a samo u pojedinim primjerima i u GA jd., pričem je naglasna razlika svugdje očuvana. U stupnjevanju često je i *-ij* i *-j-*, a svi su zaključci uglavnom slični onima u novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori i izvan nje. Također, pozitiv čuva *-l*, uz rijetke iznimke (*okrúgā/òkrúgā*, (Vr) *dèbejo* – oboje fakultativno). U osobnih je zamjenica zanaglasna duljina prevladala u GA 1. i 2. l. jd. te u povratnoga *sěbē*, a deiktički pokazatelji javljaju se obično u najstarijih i više u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu. Kao i u imenica, DLI mn. *námi, vám* ne dolaze u Kninu, a samo u (naj)starijih u drugim dvama naseljima. Upitno je isključivo *štā*, a odnosno *što* i, rjeđe, *šta*. Nešto je stare neodređenosti očuvano u pitanjima poput *Jè l' ti kákva? = Jè l' ti čèmu?* 'Sviđa li ti se?' Glede pokaznih zamjenica oblici s aferezom *vákī* i *nákī* u Kninu dolaze samo u starijih i dijela ispitanika srednje dobi; također, ondje je samo *tákav* u svim dobnim skupinama. NA jd. *sáv* u izrazima biva zamijenjen od *cílī/cijélī* i češće u Kninu, npr. *Cílī s<sup>i</sup> se zapýlā. ... u cijélōj tój túzi*. U pridjevskoj službi jest i *svě* i *svò* NA s. r. jd. (katkada i ovisno o nacionalnosti prijeratnih govornika), a u imeničnoj samo *svě* NA – ostatak je sklonidbe u m. i s. r. miješan. I u zamjeničnome sustavu vidljiva je veza s drugim novoštokavskim ikavskim govorima uz neke razlike (primjeri poput *sěbē* i sklonidba *sáv* u m. i s. r.). Od brojeva dijelom je, osim pridjevskoga 1 u potpunosti, očuvana sklonidba 2 i 3. Primjeri brojevnih imenica DLI *dvòma, tròma* i *četveròma* rjeđe se koriste u Kninu, a *sedmeròma*, ne i \*\*deveteròma u Vrpolju i u Kninskome Polju dočim je i *četveròma* ondje rjeđe. U sprežidbi aorist je dobro očuvan u ustaljenim svezama, no većinom u jednini kao i u nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima. U prezantu ima arhaizma (npr. prevladava kratko zanaglasno *-e*- u primjera n. p. C kao *zòve, ráste* oboje 3. l. jd. prez. – tako je obično i drugdje u novoštokavskim ikavskim govorima, ali često i u zapadnoštokavskima općenito) i inovacije (npr. uglavnom fakultativni primjeri poput (Vr, KP) *zàmīnēm/(Kn) zàmijēnēm* 1. l. jd. prez.), a uglavnom ne dolaze primjeri poput *zajèbajēm* 1. l. jd. prez. Dolazi često npr. *ispítivā* 3. l. jd. prez., rjeđe u mlađih, a svugdje potpuno prevladava

npr. *dònesēm* 1. l. jd. prez., *izvedē* 3. l. jd. prez. U IV. glagolskoj vrsti nastavak *-ū* (3. l. mn. prez.), češći zapadno i južno od Kninske krajine, dolazi samo u nekim primjerima u starijih. U naglasku infinitiva poput *reći*, *doći* i glagolskoga pridjeva radnoga unutar različitih glagolskih vrsta ima, kako je istaknuto, istočnohercegovačkoga utjecaja. Glede oblika prema glagolima I. glagolske vrste stanje je zapravo slično bitelskomu. Imperativ se često pojavljuje sa sraštenom česticom *-dē*, npr. *dâjdē*. I ondje stanje je sličnije bitelskomu nego imotsko-bekijskomu. Specifičnošću je i naglasak glagolskoga pridjeva trpnoga u primjera poput *dövežen*, *pòpiven/pòpijken* (oboje ne i u Kninu), koji je fakultativan i analoški, a drugdje se ne bilježi. Dakle, to je lokalizam u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, dotično u vrpolskome i u kninskopoljskome. U pravilu je infinitiv neokrnjen, a krnji oblici povremeno se pojavljuju u Kninu u svih dobnih skupina te u Vrpolju i u Kninskome Polju dijelom u mlađih. Česti su otrlike u polovice mlađih ispitanika u svim trima naseljima.

Dobro je očuvan i sustav naglasnih paradigma, no u jednosložnica rijetki primjeri nemaju sekundarnu uzlaznost u n. p. A nigdje u promjeni. Također, što je razlikom prema ostalim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori te u Dalmaciji općenito, ne čuva se n. p. C u pridjeva.

Ukupno gledajući postoje razlike na brojnim mjestima između novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. Pritom je najčešćim stanjem da se govori Vrpolja i Kninskoga Polja razlikuju od govora Knina uslijed inovacija tipičnih za kninski govor. Tako je u Kninu posve rijetko zatvaranje *o*, a češći zaobljeniji izgovor *a*, rjeđi je ikavizam, gubitak ili zamjena *x*, šćakavizam, deiktički pokazatelji u osobnih zamjenica, afereza u *vàkī* i *nàkī* i srodnim oblicima pokaznih zamjenica, sklonidba brojevnih imenica za oba spola, oblici poput *ispítvā* 3. l. jd. prez. te aorist, a i neokrnjeni infinitiv te napose vokalska redukcija nešto su rjeđima. Češći je, međutim, futur III. Knin nema razliku među dvama parovima slivenika u Strani, *-vr-* > *-r-* te *vs-* > *s-* u *Svisvētī, j* kao odraz \**d'*, tzv. „kratku” množinu u n. p. B, starije nastavke DLI mn., jotaciju u *ižēm* 1. l. jd. prez. itd., oblike poput *pobijédiye* i *pobídija* oboje gl. pr. r. m. r. i naglasne oblike poput *dövežen* i *pòpiven/pòpijken*. Stoga je posebno vrpolski te u nešto manjoj mjeri kninskopoljski tipičnim novoštokavskim ikavskim govorom, a kninski manje tipičnim. Pritom i u fonologiji i u morfologiji i dalje sva tri govora uglavnom sadržavaju tipične značajke novoštokavskih ikavskih govora te se dobro uklapaju u novoštokavski ikavski dijalekt, a navlastito u korpus novoštokavskih ikavskih govora u Republici Hrvatskoj, posebno onih u Dalmatinskoj zagori.

## LITERATURA

- Barić, E. et al. (1995) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Benić, M. (2007) Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji. *Filologija*, 48. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/53614> (2022-07-12)
- Biočina, Z. (2019) *Prepoznavanje i akustička analiza govora otoka Brača*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bjelanović, Ž. (1977) Novoštokavski govor sjeverne Dalmacije i čakavski supstrat. *Radovi Pedagoške akademije Split*, 2, str. 47-56.
- Bogović, M. (1982) *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bošnjak Botica, T.; Menac-Mihalić, M. (2006) Vokalizam i akcentuacija govora Lovreća. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje, 32 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/9290> (2022-07-12)
- Brozović, D. (1970) Dijalektska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi. Razdrio lingvističko-filološki*, 8 (5), str. 5-32.
- Brozović, D. (1997) 'narječja hrvatskog jezika'. U: Vujić, A., ur. *Hrvatski leksikon. Sv. 2, L-Ž*. Zagreb: Naklada Leksikon, str. 155-156.
- Brozović, D.; Ivić, P. (1988) *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”.
- Crnić Novosel, M. (2019) *Štokavski ikavski govor u Gorskome kotaru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje.
- Čaušević, E. (1996) *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš, A. (2002) *Fonologija ikavskih štokavskih govora između rijeke Krke i Neretve*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Čilaš Šimpraga, A. (2007) Govor Krivoga Puta kod Senja. *FLUMINENSIA*, 19 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/25759> (2022-07-12)
- Ćurković, D. (2014) *Govor Bitelića*. Doktorska disertacija. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Damjanović, S. (2012) *Slovo iskona*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Državni zavod za statistiku. URL: [\(2022-09-01\)](https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02_zup15.html)

Državni zavod za statistiku. URL:  
[https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01\\_01\\_04/H01\\_01\\_04\\_zup15.html](https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/H01_01_04_zup15.html)  
(2022-09-01)

Državni zavod za statistiku. URL: <https://popis2021.hr/> (2022-09-01)

Finka, B. (1977) Štokavski i jekavski govor u Gorskem kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX (1), str. 145-172.

Finka, B.; Pavešić, S. (1968) Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici.

Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1 (1). URL:  
<https://hrcak.srce.hr/clanak/102756> (2022-07-12)

Galić, J. (2017) Prozodijske osobitosti govora Niskoga u Dalmatinskoj zagori. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 9. URL: <https://hrcak.srce.hr/185057> (2022-07-12)

Galić, J. (2019) Fonološki opis novoštokavskih ikavskih govora Vrličke krajine u svjetlu drugih govora Dalmatinske Zagore. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (1). URL:  
<https://hrcak.srce.hr/clanak/349050> (2022-07-12)

Gelo, J., Crkvenčić, I.; Klemenčić, M. (1998) *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske: 1880. – 1991.: po naseljima. Knj. 3.* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Hraste, M. (1956) Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponomije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. U: Hraste, M., ur. *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Zagreb: JAZU, str. 387-479.

Hraste, M. (1964) O govoru Zadra i okolice. U: Ravlić, J., ur. *Zbornik Zadar*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, str. 443-456.

Hraste, M.; Hamm, J.; Guberina, P. (1956) Govor otoka Suska. U: Hraste, M., ur. *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Zagreb: JAZU, str. 5-213.

Ivić, P. (1964) O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca). *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, VII, str. 127-139.

Jurić, A. (2009) Kanovački naglasak u trogirskome govoru. Čakavska rič, XXXVII (1-2). URL:  
<https://hrcak.srce.hr/clanak/80707> (2022-07-12)

Jurišić, B. (1966) *Govor otoka Vrgade. Dio 1, Uvod*. Zagreb: JAZU.

Kapović, M. (2005) Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja). *Filologija*, 44. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/15300> (2022-07-12)

Kapović, M. (2006) Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru. *Kolo*, 16 (4), str. 55-69.

Kapović, M. (2007) Naglasne paradigmne imeničnih i-osnovâ u hrvatskom. *Croatica et Slavica Iadertina*, 3 (3). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/29869> (2022-07-12)

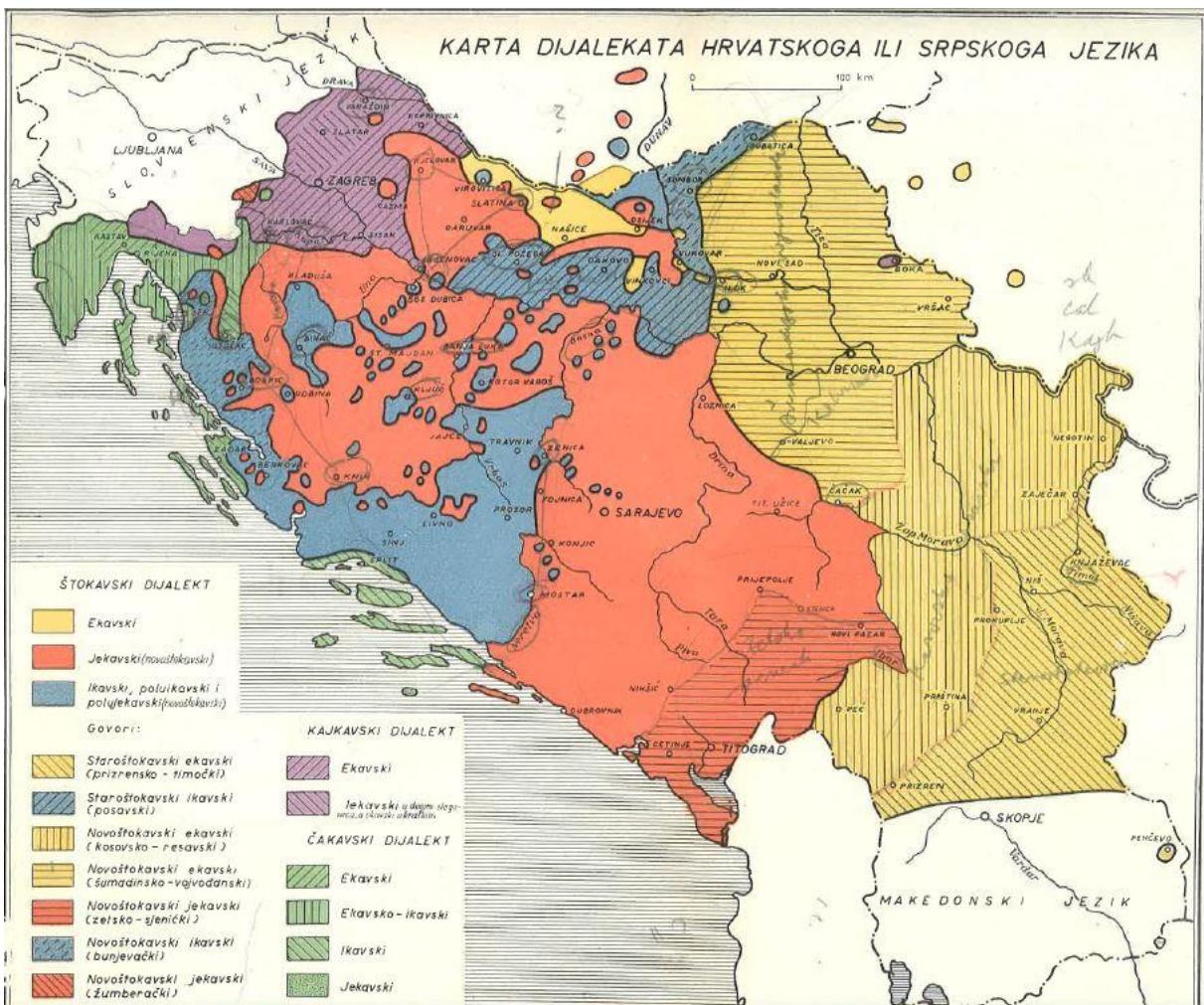
- Kapović, M. (2008a) Razvoj hrvatske akcentuacije. Filologija, 51. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/53755> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2008b) *Uvod u indeoeuropsku lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, M. (2010) Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj. Filologija, 54. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/77788> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2011a) Historical Development of Adjective Accentuation in Croatian (suffixless, \*-ъпъ and \*-ъкъ adjectives). Baltistica, 7. URL: <http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/view/2129> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2011b) Naglasak imenica srednjeg roda u hrvatskom – povijesni razvoj. Hrvatski dijalektološki zbornik, 17. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/212947> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2015) *Povijest hrvatske akcentuacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, M. (2018) Povijest glagolske akcentuacije u štokavskom (i šire). Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje, 44 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/299965> (2022-07-12)
- Karamatić, M. (2011) *Franjevačka književnost u Bosni u XVIII. stoljeću*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Kranjčević, M. (2019) Gacki čakavski govor s područja Otočca – zaštićeno nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske. Senjski zbornik, 46 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/337336> (2022-07-12)
- Kurtović, I. (2005) O govorima šibenskog zaleđa župe Konjevrate i Mirlović Zagora. U: Gulin, A., ur. *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe šibenske biskupije*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 533-540.
- Kurtović Budja, I. (2009) *Govori Makarskoga primorja: fonologija i morfologija*. Doktorska disertacija. Zagreb: I. Kurtović Budja.
- Lisac, J. (2003) *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govorovi štokavskog narječja i hrvatski govorovi torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, J. (2008) Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta. Croatica et Slavica Iadertina, 4 (4). URL: <https://hrcak.srce.hr/32639> (2022-07-12)
- Lisac, J. (2010) *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lukežić, I. (2012) *Zajednička povijest hrvatskih narječja. Sv. 1, Fonologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci : Katedra Čakavskoga sabora Grobnićine.
- Magaš, I. (2014) Govor Pridrage. Zadarska smotra, LXIII (3). URL: <https://www.bib.irb.hr/1003202> (2022-07-12)

- Magaš, I. (2019) Usporedna analiza govora Donjih Biljana i Škabrnje. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (2). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/349074> (2022-07-12)
- Marković, I. (2012) *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Matasović, R. (2001) *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matasović, R. (2008) *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Menac-Mihalić, M. (2005) *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje : Školska knjiga.
- Menac-Mihalić, M., Menac, A. (2011) *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac-Mihalić, M., Celinić, A. (2012) *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- Menac-Mihalić, M., Celinić, A. (2016) Završni *m* i *n* u hrvatskim govorima. U: Botica, S., Nikolić, D., Tomašić, J., Vidović Bolt, I., ur. *Šesti hrvatski slavistički kongres*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo : Hrvatski slavistički odbor, str. 323-332.
- Milas, M. (1903) Današnji mostarski govor. *Radovi JAZU*, 153, str. 47-97.
- Milčetić, I. (1895) Čakavština kvarnerskih otoka. *Radovi JAZU*, 121, str. 92-131.
- Milković, I. (2009) *Lička štokavska ikavica*. Zagreb: Pergamena.
- Mujanić, S. (2019) *Fonologija i morfologija govora bihaćkog područja*. Doktorska disertacija. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Okuka, M. (1983) *Govor Rame*. Sarajevo: Svjetlost.
- Okuka, M. (2008) *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Paić, P. (1998) *Hrvatski kraljevski grad Knin*. Knin: Poglavarstvo grada Knina : Matica hrvatska – Ogranak Knin.
- Павлица, Д. (1971) Акценатски систем у говору села Пољица у Лици. *Прилози проучавању језика*, књ. 7, str. 69-103.
- Pavlović, A.; Pavlović, E. (2018) *Rječnik novoštokavske ikavice benkovačkoga kraja*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak Zadar.
- Pavlović, C. (2000) 'Petar Knežević'. U: Fališevac, D., Nemec, K., Novaković, D., ur. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, str. 356-357.
- Peco, A. (1961) Akcenat sela Ortiješa. *Građa (Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine)*, X (7), str. 5-51.
- Peco, A. (1989) *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. 4. izd. Beograd: Naučna knjiga.

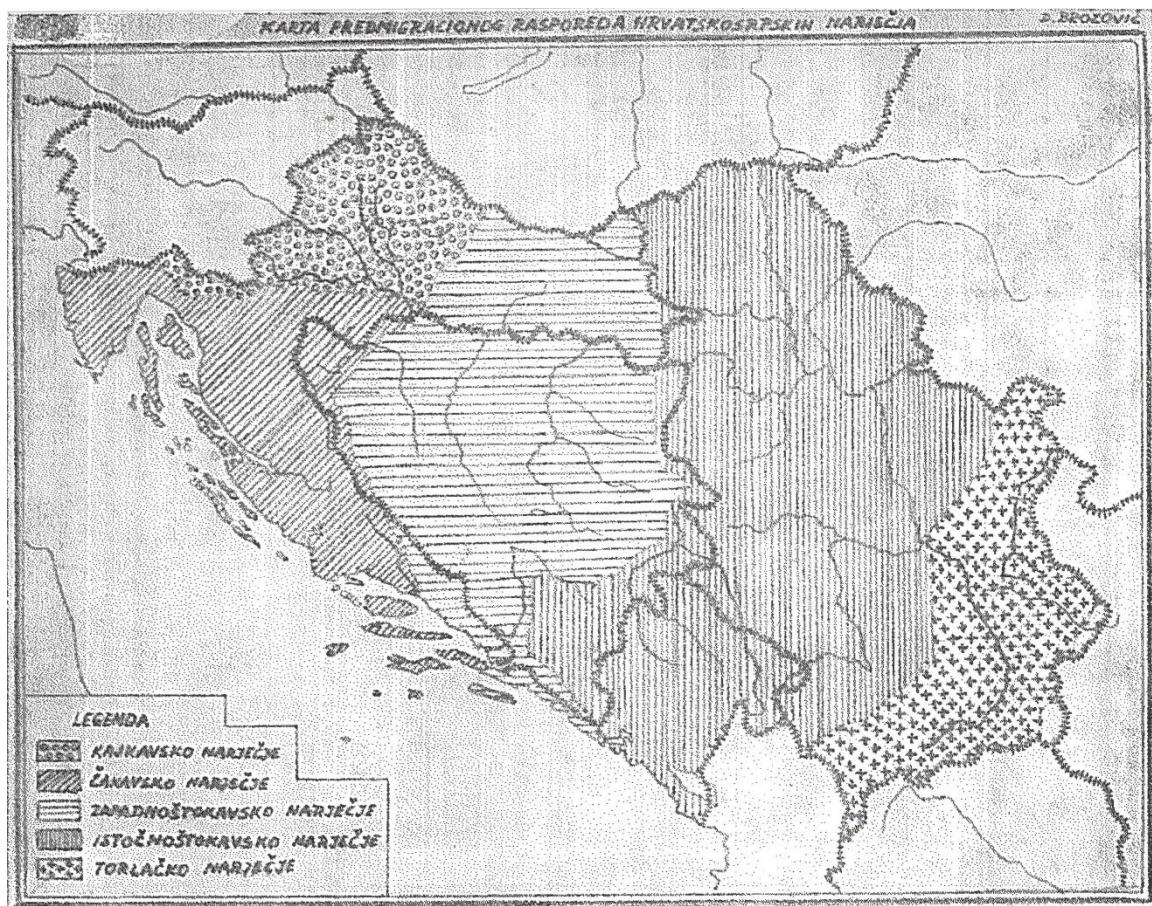
- Peco, A. (2007a) *Govori istočne i centralne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Peco, A. (2007b) *Govori zapadne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Peco, A. (2007c) *Ikavskošćakavski govor zapadne Bosne. Dio 1, Uvod i fonetika*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Peco, A. (2007d) *Ikavskošćakavski govor zapadne Bosne. Dio 2, Akcenti, oblici, tekstovi*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Perkov, D. (2020) *Govor Burnjega i Južnoga Primoštena*. Split: NAKLADA BOŠKOVIĆ.
- Silić, J., Pranjković, I. (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika*. 2. izd. Zagreb: Školska knjiga.
- Sočanac, L. (2004) *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri: s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Spicijarić, N. (2009) Romanizmi u nazivlju kuhinjskih predmeta u govoru Dubašnice na otoku Krku – etimološka i leksikološka obrada. *FLUMINENSIA*, 21 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/67767> (2022-07-12)
- Стевановић, М. (1970) *Савремени српскохрватски језик. Књ. I: Увод, фонетика, морфологија*. 2. изд. Београд: Научна књига.
- Šimičić, L.; Ćubelić, M. (2021) Između standardnog varijeteta i lokalnih govora: jezične prakse osnovnoškolaca u Makarskom primorju. *Filologija*, 76. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/382456> (2022-07-12)
- Šimić, I. (2004) *Grad vračeva i umjetnika: knjiga o Kninu*. Knin: HUK.
- Šimundić, M. (1971) *Govor Imotske krajine i Bekije*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Šimunić, B. (2013) *Rječnik bibinjskog govora*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak Zadar.
- Šimunović, P. (2004) *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Težak, S.; Babić, S. (2000) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Velić, L. (2019a) Long syllable development in Slav(on)ic and loss of a. p. b i-type noun declension in modern Croatian. *Croatian Studies Review*, 14-15 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/369247> (2022-07-12)
- Velić, L. (2019b) Udio talijanizama i turcizama u kninskome govoru. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (2). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/349078> (2022-07-12)
- Velić, L. (2020) Podrijetlo naglaska na predmetku u dijalektalnoj prezentskoj promjeni glagola prve glagolske vrste u hrvatskom jeziku. *Slovo*, 61. URL: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1518717&dswid=590> (2022-07-12)

- Velić, L. (2021a) On the Appearance of Falling Tones Among First-conjugation Infinitives in Newer Monolingual Croatian Dictionaries. *Slovo*, 62. URL: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1628671&dswid=4399> (2022-07-12)
- Velić, L. (2021b) Remnants of the old Accent Paradigm B in Croatian i-type nouns as previously explored. *Croatian Studies Review*, 16-17 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/405027> (2022-07-12)
- Vidović, D. (2007) Accentual Alternations in Neo-Štokavian Ijekavian Dialects of Neretvanska krajina. U: Kapović, M., Matasović, R., ur. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, str. 199-211.
- Vidović, D. (2013) Naglasci u govoru i toponimiji Zažablja i Popova. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*, 39 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/166930> (2022-07-12)
- Vidović, R. (1992) Primjer dvostrukog različitog naglaska u splitskom čakavskom govoru (vernacularu) prve polovice XX. stoljeća. Čakavska rič, XX (2). URL: <https://hrcak.srce.hr/137808> (2022-07-12)
- Vranić, S.; Zubčić, S. (2018) Hrvatska narječja, dijalekti i govor u 20. stoljeću. U: Bičanić, A., ur. *Povijest hrvatskoga jezika. Knj. 5, 20. stoljeće: prvi dio*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, str. 525-579.
- Vrsaljko, S. (2015) *O suvremenom zadarskom govoru*. Filologija, 64. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/226040> (2022-07-12)
- Vukša Nahod, P. (2015) Naglasak imenica e-vrste i i-vrste u slivanjskim govorima. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*, 41 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/209349> (2022-07-12)
- Vukša Nahod, P. (2017a) Naglasak imenica a-vrste u slivanjskim govorima. *Jezikoslovni zapiski*, 23 (1). URL: <https://ojs.zrc-sazu.si/jz/article/view/6868> (2022-07-12)
- Vukša Nahod, P. (2017b) *Slivanjski govor: fonologija i morfologija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje.
- Vukušić, S. (1984) *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Pula: Istarska naklada.

## PRILOZI



Karta 1. Karta dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika (Hraste 1956)



Karta 2. Karta predmigracionog rasporeda hrvatskosrpskih narječja (Brozović 1970)



Karta 3. narječja hrvatskog jezika (Brozović 1997)

Karta 4



Karta 4. Dijalektološka karta štokavskog narječja (Lisac 2003)



## Karta 5. Karta štokavskoga narječja i štokavskih dijalekata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (Vranić – Zubčić 2018)

## O autoru

Luka Velić rođen je u Šibeniku 1992. godine. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje (smjer opće gimnazije) stječe u Kninu. Na dvopredmetni preddiplomski studij kroatistike i lingvistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisuje se 2011. godine, a na dvopredmetni diplomski studij kroatistike i lingvistike na istome fakultetu 2014. godine. Ondje i diplomira pod mentorstvom dr. sc. Ive Pranjkovića 2016. godine temom *Opis naglasnoga sustava imenica u govoru grada Knina s osobitim naglaskom na govor starosjediteljskoga stanovništva*. Godine 2017. upisuje također na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu poslijediplomski studij „Hrvatska filologija u interkulturnome kontekstu”, tijekom kojega je objavio i nekoliko znanstvenih članaka.

## POPIS OBJAVLJENIH RADOVA

- Velić, L. (2019a) Long syllable development in Slav(on)ic and loss of a. p. b i-type noun declension in modern Croatian. *Croatian Studies Review*, 14-15 (1), str. 109-113.
- Velić, L. (2019b) Udio talijanizama i turcizama u kninskome govoru. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (2), str. 425-442.
- Velić, L. (2020) Podrijetlo naglaska na predmetku u dijalektalnoj prezentskoj promjeni glagola prve glagolske vrste u hrvatskom jeziku. *Slovo*, 61, 54-67.
- Velić, L. (2021a) On the Appearance of Falling Tones Among First-conjugation Infinitives in Newer Monolingual Croatian Dictionaries. *Slovo*, 62, 72-77.
- Velić, L. (2021b) Remnants of the old Accent Paradigm B in Croatian i-type nouns as previously explored. *Croatian Studies Review*, 16-17 (1), 15-26.